

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ
ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ÂŞIK ŞEVKİ HALICI'DAN DERLENEN HALK
HİKÂYELERİNDE EĞİTSEL UNSURLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ
YELİZ UÇGUN YAŞAR

Antalya, 2018

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ
ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ÂŞIK ŞEVKİ HALICI'DAN DERLENEN HALK
HİKÂYELERİNDE EĞİTSEL UNSURLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yeliz Uçgun Yaşar

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Adile Yılmaz

Antalya, 2018

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanımında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir, bunu onurumla doğrularım. Enstitű tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

Yeliz Uçgun Yaşar

T.C.

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

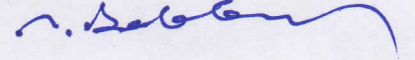
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yeliz UÇGUN YAŞAR'ın bu çalışması 10.08.2018 tarihinde jürimiz tarafından Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi, Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Tezli Yüksek Lisans Programında **Yüksek Lisans Tezi** olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir

İMZA

Başkan

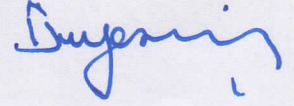
: Dr. Öğr. Üyesi Tuğrul BALABAN

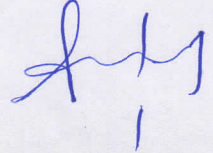
(Nevşehir Hacı Bektaş Ünv. Fen-Edebiyat Fak., Türk Dili ve Edb. Böl.)

Üye

: Dr. Öğr. Üyesi Ünsal Yılmaz YEŞİLDAL

(Akdeniz Ünv. Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edb. Böl)

Üye (Danışman)

: Dr. Öğr. Üyesi Adile YILMAZ

(Akdeniz Ünv. Eğitim Fak. Türkçe ve Sos. Bil. Eğt.)

YÜKSEK LİSANS TEZİNİN ADI: ÂŞIK ŞEVKİ HALICI'DAN DERLENEN HALK HİKÂYELERİNDE EĞİTSEL

UNSURLAR

ONAY: Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunun tarihli ve sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

(Doç. Dr. Ramazan KARATAŞ)

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Eğitim, birey davranışlarına olumlu yönde etki etmeyi temele alan, bireyleri yalnızca bilimsel değil dinî, ahlaki ve toplumsal boyutlarda da geliştirme amacı güden bütünsel ve devinimsel bir süreçtir. Eğitimin temel hedefi, bireylerde olumlu istendik davranışlar geliştirmektir.

Toplumların eğitim hedefleri arasında kültürel birikimin, topluma ait maddi, manevi ve millî değerlerin, inanışların aktarımı ve ahlaki gelişim vardır. Bu bağlamda bireyleri toplumsallaştırmanın eğitimin önemli bir işlevi olduğunu söylemek mümkündür. Millet olma bilinci, fertlerin birlik ve beraberliğini korumayı, toplumsal bütünlüğü gerektirir. Toplumsal bütünlük ise bireyleri toplumsal inanışlar, âdetler, gelenek ve görenekler, millî ve ahlaki farkındalıklar hususunda bilinçlendirmekle sağlanır.

Çok boyutlu olan eğitim sürecinin hedeflerine hizmet eden en önemli malzemeleri de edebî ürünler oluşturmaktadır. Edebî ürünlerin eğitim sürecine katkıları aşikârdır. Halk hikâyeleri de bu ürünlerin başlıcalarıdır. Anlatma ve dinleme yoluyla nesilden nesile aktarılan halk hikâyeleri eğitime katkı sağlayabilecek materyaller içermektedir. Halk hikâyeleri kültür birikiminin geçmişten geleceğe taşınmasını sağlamakla birlikte içerdikleri eğitici ve öğretici malzemelerle eğitim sürecine dâhil olmalıdır.

Hikâyeci âşıklar tarafından anlatılan, halkın içinden doğup her yönüyle halkı temsil eden halk hikâyelerinin kuşaktan kuşağa aktarılmaya devam etmesi gerekir. Âşık Şevki Halıcı'nın anlattığı halk hikâyeleri de toplumsal özelliklerin geçmişten geleceğe taşınmasını sağlayan ve eğitsel açıdan son derece önemli malzemeler içermektedir. Âşık Şevki Halıcı, âşıklık geleneğinin de önemli bir temsilcisi olması sebebiyle bilim dünyasına kazandırılması gereken bir kültür hazinesidir.

Mustafa Cemiloğlu ve Fikret Türkmen'in Âşık Şevki Halıcı'yla altı aylık çalışması süresince derlenen on beş hikâyede bulunan eğitsel unsurları ele alıp incelemek maksadıyla hazırlanan bu çalışmada bireylere eğitim hayatı boyunca kazandırılması gereken ve bireylerde davranış haline getirildiği takdirde eğitim

sürecine katkı sağlayacak başlıca değer, kavram ve unsurlar değerlendirilmiştir. Halıcı'nın çizdiği ideal insan modeli tarif edilmeye çalışılmıştır.

Eğitim ve öğretmenlik hayatıma yön vereceğine inandığım bu çalışmanın her aşamasında benden yardım ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli danışman hocam sayın Dr. Öğretim Üyesi Adile Yılmaz'a, bilgisi ve yardımseverliği ile tez yazım sürecime önemli katkıları bulunan sayın hocam Dr. Mazhar Bal'a saygı, şükran ve teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca edebiyat eğitimime bilgi ve tecrübeleriyle katkı sağlayan değerli hocalarıma, bu süreçte maddi ve manevi açıdan daima yanımda oluşlarıyla beni güdüleyip yüreklendiren çok sevgili anneme, babama, eşime ve Ayşegül Yaşar'a da canı gönülden teşekkür ederim.

Yeliz Uçgun Yaşar

ÖZET

ÂŞIK ŞEVKİ HALICI'DAN DERLENEN HALK HİKÂYELERİNDE

EĞİTSEL UNSURLAR

UÇGUN YAŞAR, Yeliz

Yüksek Lisans, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Adile YILMAZ

Mayıs, 2018; 197+xi sayfa

Bu araştırmanın amacı Âşık Şevki Halıcı'dan derlenen halk hikâyelerinde bulunan eğitsel unsurlardan yola çıkarak Âşık Şevki Halıcı'nın çizdiği ideal insan modelini tarif etmektir. Bu amaç doğrultusunda Âşık Şevki Halıcı'dan derlenen halk hikâyeleri eğitsel boyutta ele alınmıştır.

Çalışmada öncelikle âşıklık geleneği, halk hikâyeciliği, eğitim ve eğitsel unsur kavramları, Âşık Şevki Halıcı'nın hayatı, sanatı ve eğitime bakışı ele alınmıştır. Yorumlayıcı paradigmaya dayanan çalışmada veri toplama tekniği olarak doküman incelemesinden yararlanılmıştır. Çalışma kuramsal nitelik taşımaktadır ve veriler içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Bu amaçla öncelikle Âşık Şevki Halıcı'nın anlattığı 15 halk hikâyesi özetlenmiş ve çalışma kapsamında tespit edilen 79 eğitsel unsur fişlenmiştir. Kodlar haline getirilen eğitsel unsurların birbiriyle ilişkisi incelenmiş ve unsurlar beş ana kategori altında sınıflandırılıp metinlerden örneklerle somutlaştırılmıştır. Bu kategoriler şunlardır: Dinî ve Tasavvufî Eğitsel Unsurlar, Toplumsal ve Kültürel Eğitsel Unsurlar, Ahlaki Eğitsel Unsurlar, Millî Eğitsel Unsurlar ve Bilimsel Eğitsel Unsurlar. Tasnif edilen eğitsel unsurların hikâyelere dağılımını ve frekanslarını gösteren tablolar oluşturulmuştur. Oluşturulan bu kategorilerin tümü “Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyelerinde Eğitsel Unsurlar” teması altında birleştirilmiştir. Daha çok dinî ve tasavvufî unsurlara değinen Halıcı'nın, toplumca kabul gören gelenek ve görenekleri, güzel ahlak sahiplerinin özelliklerini, millî birlik ve beraberliği sağlayan başlıca temaları ve bilimsel içerikli bazı unsurları da vurguladığı bulgularına ulaşılmıştır.

Elde edilen bulgular ışığında yapılan değerlendirmede, Âşık Şevki Halıcı'nın eğitim sürecine olası katkılarına ve anlattığı hikâyelerin eğitici gücüne değinilmiştir. Âşık Şevki Halıcı örneğinde tarif edilen ideal insan modelinin çok yönlü olduğu ve hikâyelerin tamamına yakınının olumlu iletiler içerdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle Halıcı'nın anlattığı hikâyelerden ve şiirlerinden alınan kesitlerin Türk Dili ve Edebiyatı derslerinin içeriğine dâhil edilmesinin faydalı olacağı öngörülmüştür. Eğitimin; bireylerin dinî, ahlaki, toplumsal, kültürel, millî ve bilimsel boyutlarda gelişimini destekleyen bütünleyici bir süreç olması gerektiği yönünde önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Süreci, Âşık Şevki Halıcı, Halk Hikâyesi, Eğitsel Unsur

ABSTRACT

EDUCATIONAL ELEMENTS IN FOLK TALES DERIVED FROM ÂŞIK ŞEVKİ HALICI

Master Degree, Turkish Language and Social Sciences Education Master Science

Turkish Language and Literature Teaching Program

Supervisor: Dr. Lecturer Adile YILMAZ

May, 2018; 197+xi pages

The purpose of this research is to describe the ideal human model of Âşık Şevki Halıcı, starting from the educational elements in folk tales compiled from Âşık Şevki Halıcı. In accordance with this purpose, the folk tales compiled from Âşık Şevki Halıcı were handled in an educational dimension.

In the study, first of all, the tradition of minstrel, folk storytelling, concepts of education and educational elements, Âşık Şevki Halıcı's life, art and the aspect of education are discussed. In the study based on the interpretive paradigm, a document review was used as a data collection technique. The study is of a theoretical quality and analyzed by means of content analysis technique. For this purpose, 15 folk tales told by Âşık Şevki Halıcı were summarized and 79 educational elements identified in the study were card-indexed. The relationship between the educational elements in coded form has been examined and the elements have been classified under five main categories and embodied with examples from the texts. These categories are: Religious and Sufi Educational Elements, Social and Cultural Educational Elements, Moral Educational Elements, National Educational Elements and Scientific Educational Elements. Tables showing the distribution and frequency of the classified educational elements to stories were formed. All of these categories have been combined under the theme of “Educational Elements in Folk Stories Derived from Âşık Şevki Halıcı”. Mostly referring to the more religious and mystical elements, findings in Halıcı’s works such as socially accepted traditions and customs, the characteristics of good moral owners, the main themes providing national unity and solidarity and some elements of scientific content were attained.

In the evaluation of the findings obtained, the possible contributions of Âşık Şevki Halıcı to the education process and the talent power of the told stories are touched upon. It has been reached that the ideal human model described in the sample of Âşık Şevki Halıcı is versatile and contains positive messages in almost the whole of the stories. For this reason, it was envisaged that it would be useful to include the parts taken from Halıcı's stories and poems in the content of Turkish Language and Literature lessons. It has been suggested that education should be a complementary process supporting the development of individuals in religious, moral, social, cultural, national and scientific dimensions.

Keywords: Turkish Language and Literature Teaching Process, Âşık Şevki Halıcı, Folk Tale, Educational Element

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
TABLolar VE GRAFİKLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu	3
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. Araştırmanın Varsayımları (Sayılıtlar).....	5
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	5
1.6. Tanımlar	5

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Hikâye ve Halk Hikâyesi.....	7
2.2. Türk Halk Hikâyeciliği.....	9
2.3. Türk Halk Hikâyelerinin Özellikleri	13
2.3.1. Halk Hikâyelerinin İçerik (Muhteva) Özellikleri	13
2.3.2. Halk Hikâyelerinin Yapı Özellikleri.....	16
2.3.3. Halk Hikâyelerinin Şekil Özellikleri	18
2.4. Halk Hikâyelerinin Eğitsel İşlevleri	20
2.5. Türk Halk Edebiyatında Âşıklık Geleneği	23
2.6. Âşık Şevki Halıcı'nın Hayatı ve Sanatı.....	30
2.6.1. Âşık Şevki Halıcı'nın Hayatı	30
2.6.2. Âşık Şevki Halıcı'nın Sanatı.....	36
2.7. Eğitim ve Eğitsel Unsur	45
2.8. Âşık Şevki Halıcı'nın Eğitime Bakışı	48

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli	51
3.2. Evren ve Örneklem.....	51
3.3. Veri Toplama Araçları.....	52
3.4. Verilerin Toplanması.....	52
3.5. Verilerin Analizi.....	53

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyelerinin Özetleri	55
4.1.1. Cihan Abdullah Hikâyesi.....	55
4.1.2. Tufarganlı Abbas Hikâyesi	55
4.1.3. Diligam Yahya Bey Hikâyesi	57
4.1.4. Tahir Mirza Hikâyesi	58
4.1.5. Emrah ile Selvi Hikâyesi	60
4.1.6. Sevdakar Hikâyesi	62
4.1.7. Haydar Bey Hikâyesi	64
4.1.8. Kerem ile Aslı Hikâyesi.....	65
4.1.9. Latif Şah Hikâyesi	67
4.1.10. Öksüz Vezir Hikâyesi	69
4.1.11. Salman Bey Hikâyesi.....	70
4.1.12. Şeyh Senan Hikâyesi	72
4.1.13. Zulüm Hüseyin Hikâyesi	74
4.1.14. Köroğlu Hikâyesi (Oltu Kolu)	75
4.1.15. Köroğlu Hikâyesi (Silistreli Hasan Paşa Kolu)	76
4.2. Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyelerinde Eğitsel Unsurlar	78
4.2.1. Dinî ve Tasavvufî Eğitsel Unsurlar	78
4.2.2. Toplumsal ve Kültürel Eğitsel Unsurlar	119

4.2.3. Ahlaki Eğitsel Unsurlar	142
4.2.4. Bilimsel Eğitsel Unsurlar.....	164
4.2.5. Millî Eğitsel Unsurlar	167

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma	178
5.2. Öneriler.....	184
SÖZLÜK.....	187
KAYNAKÇA	191
ÖZGEÇMİŞ.....	197
İNTİHAL RAPORU.....	

TABLolar VE GRAFİKLER LİSTESİ

Tablo 1: Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyelerinde Eğİtsel Unsurlar.....	54
Tablo 2: Dinî ve Tasavvufi Eğİtsel Unsurların Hikâyelere Dağılımı.....	116
Tablo 3: Dinî ve Tasavvufi Eğİtsel Unsurların Frekans Değerleri.....	118
Tablo 4: Toplumsal ve Kültürel Eğİtsel Unsurların Hikâyelere Dağılımı.....	140
Tablo 5: Toplumsal ve Kültürel Eğİtsel Unsurların Frekans Değerleri.....	142
Tablo 6: Ahlaki Eğİtsel Unsurların Hikâyelere Dağılımı.....	162
Tablo 7: Ahlaki Eğİtsel Unsurların Frekans Değerleri.....	163
Tablo 8: Bilimsel Eğİtsel Unsurların Hikâyelere Dağılımı.....	167
Tablo 9: Bilimsel Eğİtsel Unsurların Frekans Değerleri.....	167
Tablo 10: Millî Eğİtsel Unsurların Hikâyelere Dağılımı.....	176
Tablo 11: Millî Eğİtsel Unsurların Frekans Değerleri.....	176
Grafik 1: Kategorilerin Toplam Frekans ve Yüzdalık Değerleri.....	177

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt.	: Aktaran
CAH	: Cihan Abdullah Hikâyesi
Öğr.	: Öğretim
Dr.	: Doktor
DYBH	: Diligam Yahya Bey Hikâyesi
ESH	: Emrah ile Selvi Hikâyesi
HBH	: Haydar Bey Hikâyesi
KAH	: Kerem ile Aslı Hikâyesi
KHOK	: Köroğlu Hikâyesi Oltu Kolu
KHSHPK	: Köroğlu Hikâyesi Silistreli Hasan Paşa Kolu
LŞH	: Latif Şah Hikâyesi
ÖVH	: Öksüz Vezir Hikâyesi
SBH	: Salman Bey Hikâyesi
s.	: Sayfa
SH	: Sevdakar Hikâyesi
SSH	: Şeyh Senan Hikâyesi
TAH	: Tufarganlı Abbas Hikâyesi
TMH	: Tahir Mirza Hikâyesi
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
ZHH	: Zulum Hüseyin Hikâyesi

BÖLÜM I

GİRİŞ

Tarihin seyri içinde çok geniş bir coğrafyaya yayılan Türklerin farklı kültür ve medeniyetlerle etkileşimde bulunduğu görülmektedir. Bu etkileşimler sonucu edebiyatta farklı tür ve zevkler ortaya çıktığından Türk edebiyatı dönemlere ayrılarak incelenmektedir.

Türklerde âşıklığın, şairliğin, hikâyeciliğin, müzikseverliğin 5. yüzyıla kadar dayandığı düşünülmektedir. Türk Halk Edebiyatı içinde değerlendirilen âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı, İslamiyet'in kabulünden sonra ortaya çıksa da temellerini İslamiyet öncesi devirlerden almaktadır. İslamiyet'in kabulünden önce kam, baksı, şaman ve ozanların yuğ, sığır, şölen gibi toplumsal törenlerde kopuz çalıp şiir söylediği, hikâyeler anlattığı bilinmektedir. İslami dönemde bu şahsiyetlerin yerini âşıklar almıştır.

Ozan-baksı şiir geleneğinin devamı mahiyetinde olan âşıklık geleneği 16. yüzyıldan itibaren örneklerine rastladığımız ürünler ortaya koymuştur. Halk hikâyelerinin anlatıcısı olan âşıklar bu geleneğin temsilcisi olan halk sanatkârlarıdır. Saz çalıp şiir söyleyen âşıkların yanında sadece hikâyeye anlatan hikâyeci âşıklar da vardır.

17. yüzyılda gelişimini tamamlayarak altın çağını yaşayan âşıklık geleneği sonraki yüzyıllarda varlığını sürdürse de giderek gerilemiştir. 20. yüzyıl itibariyle icra ortamlarının zayıflaması âşık yetiştirme olanaklarını olumsuz etkilemiştir. Günümüzde geleneğin beslendiği sözlü kültür ortamının değişime uğraması, usta-çırak eğitiminin zayıflaması, usta âşıkların yeni yetişen âşıklar üzerindeki denetiminin ve dinleyici kitlesinin azalmasıyla âşıklık geleneğinin gerilediği düşünülse de günümüz âşıklarının varlığı bu geleneğin gelişerek, değişerek sürdüreceğini göstermektedir.

Elektronik kültür ortamı, âşıkların hedef kitlesine daha kolay ulaşmasını sağlasa da geleneğin özünde bozulmalar meydana gelmiştir. Bu açıdan âşıklık

geleneğinin temsilcilerinin varlığı ve eserlerinin bilim dünyasına tanıtılıp incelenmesi önem arz etmektedir.

Âşıkların anlattığı, yaşanmış ya da yaşanması mümkün olan olay ve durumların yer aldığı halk hikâyeleri, konularını çoğunlukla aşk ve kahramanlıktan almaktadır. Halkın benimsediği, kulaktan kulağa, nesilden nesile aktarılan bu hikâyeler, toplumun kültür ve değer aktarımı açısından oldukça işlevseldir. Halkın öz mahsülleri olan halk hikâyelerinde halkın yaşayış biçimi, duygu ve düşünceleri, âdetleri, gelenek ve görenekleri, inançları, ahlaki, kültürel ve millî kabulleri ayrıntılı bir biçimde işlendiğinden bu hikâyeler, eğitim sürecinde bireylere kazandırılması gereken temel kavramlara da kaynaklık etmektedir.

Küçük yaşlarından itibaren çok sayıda hikâye öğrenip anlatan Âşık Şevki Halıcı, hikâye repertuarının oldukça geniş olması ve bildiği 80 civarında âşık makamıyla âşıklık geleneğinin de önemli bir aktarıcısıdır. Halıcı'nın anlattığı on beş halk hikâyesinin örneklem olarak seçilmesi ise bu hikâyelerin çalışmamızda ele aldığımız eğitsel unsurlara çok sayıda örnek sunan bir hazine niteliği taşımasındandır.

Âşık Şevki Halıcı, ideal insan modelini güzel ahlakla çizer. Halıcı'ya göre insanın manevi temizliği ancak iyi bir ahlak sahibi olması ve iyi bir din eğitimiyle mümkündür. Toplumun kültürel birikimi, dinî inanışları, millî ve ahlaki hassasiyetleri Halıcı'nın anlattığı hikâyelerde sıklıkla yer almıştır. Halıcı, bilimin önemi, okulun insan eğitimindeki yeri, kız çocuklarının da eğitime katılması gerekliliği hususlarında da önemli mesajlar vermektedir. Halıcı, aynı zamanda Türk toplumunda giderek önemini yitirmeye başlayan bayram, misafirperverlik, saygı, sevgi, barış ve terbiye gibi kavramları da hatırlatmakta; savaşların, haram yemenin kötülüğünden ve zararlarından bahsetmektedir.

Bu çalışmada, Âşık Şevki Halıcı'dan derlenen on beş halk hikâyesi içerdiği eğitsel unsurlar bakımından beş ana kategori altında ele alınıp sınıflandırılmıştır. Her unsur, hikâyelerden kesitlerle örneklenip yorumlanmıştır. Âşıkların ve halk hikâyelerinin eğitime katkısı değerlendirilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Araştırmanın problemi halk hikâyeleri evreninin bir örneğini oluşturan Âşık Şevki Halıcı'dan derlenen halk hikâyelerinde bulunan eğitsel unsurları belirlemektir. Çalışmanın alt problemleri ise şunlardır:

- 1) Âşıkların ve halk hikâyelerinin eğitime katkıları nelerdir?
- 2) Âşık Şevki Halıcı'dan derlenen halk hikâyelerinde en çok hangi eğitsel unsur kategorisine yer verilmiştir?
- 3) Âşık Şevki Halıcı'dan derlenen halk hikâyelerinde hangi eğitsel unsurlara yer verilmiştir?
- 4) Âşık Şevki Halıcı'nın anlattığı hikâyelerde çizdiği ideal insan modelinin genel özellikleri nelerdir?
- 5) Âşık Şevki Halıcı'nın tarif ettiği ideal insan modeli topluma nasıl kazandırılabilir?

1.2. Araştırmanın Amacı

Âşıklar, halk hikâyelerinde yaşanmış ya da yaşanması muhtemel olay ve durumları anlatırlar. Halk hikâyeleri, halkın içinde doğup halktan beslenen, toplumun yaşam biçimini, duygu ve düşüncelerini, dinî, ahlaki, millî benliğini ve kültürel birikimini yansıtan halk anlatıdır. Bu yönüyle âşıkların ve halk hikâyelerinin kültür ve değer aktarımı vasıtasıyla eğitime büyük katkı sağladığını söylemek mümkündür. Buradan hareketle eğitime katkı sağlayabilecek çok sayıda materyal içeren Âşık Şevki Halıcı'dan derlenen halk hikâyeleri çalışma konusu olarak seçilmiş ve hikâyeler içerdiği eğitsel unsurlar açısından ele alınıp incelenmiştir.

Âşık Şevki Halıcı anlattığı hikâyelerde, toplumda baş gösteren cinayet, taciz, tecavüz, istismar, hırsızlık, dolandırıcılık gibi yüz kızartıcı suçların temelinde Allah korkusu, vicdan, utanma, adalet, doğruluk, dürüstlük gibi duyguların yoksunluğunun yattığını hatırlatmakta ve bu erdemlerin eğitim sürecinde bireylere kazandırılması gerektiği ile ilgili önemli mesajlar vermektedir. Halıcı, güzel ahlakın getirdiği saygı, sevgi, şefkat, yardımlaşma, hoşgörü gibi toplumda giderek azalan birtakım erdemlere

de dikkat çekmektedir. Araştırmanın amacı Âşık Şevki Halıcı'dan derlenen halk hikâyelerinin eğitsel pencereden okunmasını sağlamak, âşığın ustalarından öğrenip anlattığı 15 hikâyede bulunan eğitsel unsurları tespit, beş kategori altında tasnif edilen bu eğitsel unsurlardan yola çıkılarak Âşık Şevki Halıcı'nın çizdiği ideal insan modelini tarif etmektir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Âşıklar, şiir söylemeyi, saz çalmayı ve hikâye anlatmayı bilmeleri bakımından çok yönlü sanatçılardır. Halk hikâyeleri, âşıklık geleneğinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Halk hikâyelerinin gelecek nesillere aktarılması da âşıklık geleneğinin sürdürülmesi ile mümkün olacaktır. Ancak âşıklık geleneğinin devamını sağlayan kahvehaneler, düğünler gibi icra ortamlarının değişimleri ve usta âşıkların büyük şehirlere yerleşmesiyle usta-çırak ilişkisinin gelenekselliğinin bozulması gibi sebepler âşıklık geleneğinin canlılığını giderek yitirmesine sebep olmuştur.

Yazılı ve sözlü edebiyatımızda önemli bir yeri olan âşıklık geleneği somut olmayan kültürel mirasımız açısından da oldukça değerlidir.

Âşıklık geleneği, 2009 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığınca Unesco'ya sunulan dosya ile "İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi" ne girmiştir. Dosyanın koruma tedbirleri kısmına "hikâyeci âşıkların teşvik edileceği" maddesi eklenmiştir (Yılmaz, 2011, s. V-Vİİ).

Halkın öz kültürünün ürünleri olan Türk halk hikâyeleri uluslar arası kültürel miras konumunda olması sebebiyle önemlidir. Halk hikâyelerinin eğitsel açıdan da birçok malzeme içerdiği kanısına varılmıştır. Bu özelliğinden dolayı halk hikâyeleri ve âşıklık geleneği ele alınmış, geleneğin önemli icracılarından biri olan hikâyeci Âşık Şevki Halıcı'dan derlenen halk hikâyelerinde bulunan eğitsel unsurlar çalışma konusu olarak seçilmiştir. Çalışmada, Âşık Şevki Halıcı'dan derlenen halk hikâyelerinde bulunan eğitsel unsurlar tespit edilmiş ve tespit edilen bu unsurlarla Âşık Şevki Halıcı'nın eğitime sağladığı katkılara dikkat çekilmiştir.

Bu çalışmayla aynı zamanda âşıkların eğitime katkıları değerlendirilmiş ve eğitimde âşıklardan ve halk hikâyelerinden istifade edilmesi hususunda bazı önemli

noktalara değinilmiştir. Çalışmanın halk hikâyelerinin eğitimsel açıdan okunup değerlendirilmesi, âşıklık geleneği, halk hikâyelerinin eğitimsel gücü, halk hikâyelerinin eğitime katkıları gibi konularda yapılacak çalışmalara öncülük edeceği düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları (Sayıtlar)

Bu araştırmada, Fikret Türkmen ve Mustafa Cemiloğlu tarafından 2009 yılında kaleme alınan, Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyeleri adlı kitapta yer alan halk hikâyeleri incelenmiştir. İncelenen bu eserde Âşık Şevki Halıcı'dan derlenen halk hikâyelerinin detaylı bir biçimde ele alındığı varsayılmıştır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyeleri adlı kitapta yer alan on beş halk hikâyesinde tespit edilen eğitsel unsurların incelenmesiyle sınırlıdır. Âşık Şevki Halıcı'nın repertuvarında birçok hikâye ve 80 kadar âşık makamı yer almaktadır.

1.6. Tanımlar

Bu çalışmada hikâye, halk hikâyesi, eğitim ve eğitsel unsur kavramları tanımlanmıştır.

Hikâye: Gerçek ya da kurgulanmış olayların anlatıldığı edebî bir türdür.

Halk hikâyesi: Toplumların inançlarını, değer yargılarını, düşünce tarzlarını, hayallerini, yaşam biçimlerini, duygularını, dil ve kültür yapılarını yansıtan, genellikle aşk ve kahramanlık konularını anlatan, âşık ve meddahlar tarafından nazım-nesir karışımı bir yapıda icra edilen olaya dayalı bir anlatı türüdür.

Eğitim: Önceden belirlenmiş plan ve programlar yardımıyla bireylerin davranışlarında olumlu gelişmeler sağlamaya yönelik, bireylere hem kişisel hem de toplumsal katkılar sağlayan, bireylerin karakterinde ve yaşamında olumlu etkilere

sahip, istendik davranışlar kazandıran çok boyutlu, bütünsel, devinimsel, dinamik, sistematik ve kubaşık bir süreçtir.

Eğitsel unsur: Eğitim bilimlerinin ortaya koyduğu veya eğitim sürecinde ortaya çıkan, eğitimle ilişkisi olan ve eğitim sürecinde kullanılması yararlı bulunan kavram, bilgi ve anlayıştan her biri.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Hikâye ve Halk Hikâyesi

Günümüze değin yapılan araştırmalarda ve basılı kaynaklarda “hikâye” teriminin çeşitli tanımları yapılmıştır.

Hikâye kavramını adlandırmak için boy, kol, nağıl, kıssa, serküşte gibi farklı kelimeler de kullanılmaktadır (Duymaz, 2014).

Hikâye kelimesinin ilk defa dokuzuncu yüzyılda Cehiz tarafından kullanıldığı söylenmektedir (İşlam Ansiklopedisi, 1977, s. 477). Hikâye hakkında alanyazında farklı tanımlamalar yapılmıştır. Bunlardan bazıları şu şekilde gösterilebilir:

- Türk Dünyası Edebiyat Tarihi’nde (2002, s. 313) hikâye kelimesi, bir sözü nakil ya da rivayet etmek, bir kimseyi taklit etmek ya da bir kimseden söz aktarmak anlamlarına gelen ve olaya dayalı anlatım unsurlarını karşılayan bir sözcük olarak geçmektedir.
- “(1) *Bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılması.* (2) *Aslı olmayan söz, olay.* (3) *Gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düzyazı türü, öykü.* (4) *Hastanın rahatsızlığı ile ilgili geçmişi*” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1100).
- şükrü Elçin’e (2011, s. 444) göre Arapçada önceleri “kıssa” ve “rivayet”, daha sonra “eğlendirmek” ve “taklit” anlamlarında kullanılan hikâye kelimesi gerçek veya hayal ürünü bir takım olayların sözlü olarak nakli ve tekrarı demektir.
- Saim Sakaoğlu (2011, s. 3) hikâye kelimesinin; “anlatma, benzetme, tarih, destan, kıssa, masal, rivayet” gibi karşılıklarda kullanıldığını söylemektedir.

Yukarıdaki tanımlardan hareketle hikâyenin, gerçek ya da hayal ürünü olayların anlatıldığı edebî bir tür olduğu söylenebilir.

Toplumlar, zaman dilimleri içinde belli yaşantılara ve bu yaşantıların kazandırdığı tecrübelere sahne olurlar. Geçmişten günümüze toplumlar edindikleri bu tecrübeleri çeşitli yollarla kendinden sonraki kuşaklara aktarma gereksinimi duymuşlardır. Efsaneler, masallar, destanlar, hikâyeler ve diğer anlatı türleri

toplumların bu anlatma ihtiyacını gidermeye vesile olmuştur. Hikâyeler ve yine hikâye kavramı içinde ele alacağımız halk hikâyeleri de anlatıma dayalı bir türdür.

Genellikle sevgi ve kahramanlık temalarını konu edinen halk hikâyeleri, Pertev Naili Boratav'ın Alman Türkolog Otto Spies'den aktardığına göre sevgiliyi elde etme yolundaki maceraları anlatan bir masaldır (Boratav, 1946, s. 72).

Boratav (1946), Batı'da ve bizde olduğu gibi halk hikâyelerini bir "tür" olarak ele almıştır. "*Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*" adlı eserinin ikinci bölümünde "Nevi Meselesi" başlığı altında hikâyeleri diğer anlatı türleri ile karşılaştırmış, hikâyenin ne olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Boratav'a göre halk hikâyeleri, destanların görevini üstlenen yeni ve özgün bir türün ürünleridir.

Elçin'e (2011, s. 444) göre halk hikâyeleri, efsane, masal menkabe, destan gibi ürünlerden beslenerek zamanla toplumun roman ihtiyacını karşılamıştır.

Halk hikâyelerinin, hacim bakımından uzun oldukları için diğer anlatı türlerinden kolayca ayırt edilebildiğini ifade eden Sakaoğlu'na (2011, s. 49) göre halk hikâyeleri Türk halkının kültür değerlerini yansıtır.

Türkmen (1974, s. XI) ise *Âşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma* adlı eserinde; destan, halk hikâyesi ve masalı karşılaştırmaktadır. Türkmen'e göre, halk hikâyelerinde destanlarda olduğu gibi tarihî bir olayın varlığı şart değildir. Destanlar manzum, halk hikâyeleri nazım-nesir karışıktır. Halk hikâyelerindeki şahıs ve olaylar destanlara oranla daha gerçekçidir. Destanlarda ağırlıklı olarak kahramanlık işlenirken, hikâyelerde aşk maceraları öne geçmektedir. Hikâyelerde çoğunlukla belli bir son olurken, destanlarda durum böyle değildir.

Halk hikâyelerimiz İran, Kafkasya, Orta Asya, Hindistan ve Arabistan anlatı geleneklerinden beslenen, satırları arasında örtük ve açık bu coğrafyaların kültürel etkilerini taşıyan, Anadolu ocağında bizim insan ve dünya görüşümüze göre pişirilip kotarılmış halk edebiyeti türlerindedir (Kaya ve Koz, 2000, s. 7).

Mehmet Aça (1998, s. 3) ve Eyüp Akman (2009, s.1) halk hikâyelerinin destanlara göre daha kısa ve gerçekçi olduğu görüşündedir.

Metin Karadağ (1999), halk hikâyelerinin uzun yıllar halkın edebiyat ihtiyacını karşıladığı görüşündedir. Karadağ'a göre halk hikâyeleri nazım nesir

karışık yapısıyla XV. yüzyıldan beri yaygınlık kazanmış, tipik özellikleri olan bir anlatı türüdür.

Çeşitli çalışmalardan edinilip yukarıda sıralanan bilgiler ışığında halk hikâyelerinin; toplumların inançlarının, değer yargularının, düşünce tarzlarının, hayallerinin, yaşam biçimlerinin, dil ve kültür yapılarının, duygularının uzantılarından biri olduğunu söylemek mümkündür. Halk hikâyeleri, konularını genellikle aşk ve kahramanlıktan alan, âşık ve meddahlar tarafından nazım-nesir karışımı icra edilen bir anlatı türüdür.

2.2. Türk Halk Hikâyeciliği

Birçok araştırmacı, halk hikâyelerinin gelişimini değerlendirmiş farklı görüşler ileri sürmüştür. Ancak halk hikâyeleri kaynaklarda genellikle söyleyeni belli olmayan halk edebiyatı türleri içerisinde ele alınmaktadır. Halk hikâyeleri halkın içinde doğmuş, gelişmiş ve şekillenmiştir. Araştırmacılar, hikâyelerin çıkış noktası ve kaynakları üzerinde çalışmalar yapmış ve böylelikle birçok görüş ortaya atılmıştır.

Ali Berat Alptekin (1997, s. 7), kaynağı Türk, Arap-İslam ve Hint-İran'a dayanan halk hikâyelerinin Türk milletinin konar-göçer yaşam biçiminden yerleşik hayata geçişinin ilk ürünleri olduğu görüşündedir.

Hem yazılı hem sözlü kaynaklarda mevcut olan halk hikâyelerinin iki önemli kaynağı cönkler ve mecmualardır. Ancak her hikâye yazılı kaynaklarda bulunmaz. Bulunanlar da Âşık Garip, Tahir ile Zühre, Arzu ile Kanber gibi halkın çok sevdiği halk hikâyeleridir (Alptekin, 1999, s. 13).

Alptekin (1997, s. 59), Türklerin eski yurdu Orta Asya'da pek çok destana konu olabilecek yaşantıları olduğundan hikâye türü kullanımının İslamiyet öncesine dayandığını ifade etmektedir. İslamiyet'in kabulünden sonra Satuk Buğra Han Destanı, Battal Gazi Destanı, Danişment Ahmet Gazi Destanı gibi daha belirgin örneklerle günümüz Türk halk hikâyelerine oldukça yaklaşmıştır.

Boratav (1946, s. 13), halk hikâyelerini kahramanlık ve aşk hikâyeleri olmak üzere ikiye ayırır ve halk hikâyecileri ve dinleyicilerinin de halk hikâyelerini bu şekilde sınıflandırdığını ifade eder. Aynı zamanda Boratav, halk hikâyelerinde işlenen konuların yaşanmış olaylar, yaşamış ya da yaşadığı rivayet edilen âşıkların

tercüme-i halleri, Köroğlu menkabeleri ve bu tipteki diğer menkabeler ve klasik manzum hikâyeler olmak üzere üç büyük kaynağı olduğunu belirtir (Boratav, 1946, s. 33).

Ali Duymaz (2001), Türk halk hikâyelerinin konu olarak Türkmen kahramanlarının masallarına, coğrafya olarak ise Azerbaycan'a bağlamanın mümkün olduğundan bahseder. Seyfullah Yıldırım'ın (2012), "*Kazak Türk Folklorunda Epik Anlatmalar*" adlı doktora tezinde ortaya konan bulgular Duymaz'ın ifadesini doğrular niteliktedir. Kahramanlık masalı kavramı üzerinde durulan ve kahramanlık masallarının epizot yapılarının incelendiği bu çalışmadan hareketle halk hikâyelerinin, kahramanlık masallarıyla benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür.

Halk hikâyelerinden bahsedilirken ele alınması gereken bir diğer konu da halk hikâyelerinin icrasıdır. Halk hikâyelerinin icrası konusunda dikkate alınması gereken en önemli konu icranın gerçekleştirme biçimidir. Bu hususta anlatıcı ve dinleyici unsurları ve anlatıcı-dinleyici arasındaki etkileşimi ele almak gereğini duymaktayız.

Halk hikâyelerinin bir kısmı anonim, bir kısmı ferdîdir. Anonimler zamanla milletin ortak malı haline gelmiş, anlatıcılarına göre biçim kazanmıştır. Hikâyelerin kendine has biçim kazananlarına "*tasnif*", yaratıcılarına da "*musannif, nakil hikâyeci, usta malı satan*" denmiştir (Elçin, 2011, s. 445). Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, Âşık Garip ile Şahsenem, Ercişli Emrah ile Selvihan gibi aşk konulu halk hikâyeleri âşıkların ağzından dinlenip derlenerek yayınlanmıştır (Genç, 2007).

Halk hikâyelerinde anlatıcı unsurunun önemini en çok Pertev Naili Boratav vurgulamıştır. Boratav'a (1988, s. 55) göre anlatıcı hikâyenin mensur kısımlarında değişiklik yapabilir, manzum bölümlerde ise şiirleri olduğu gibi vermek zorundadır ancak araya ilaveler yapabilir.

Boratav (1946, s. 128), icranın doğrudan olmasının daha faydalı olacağı yönünde görüş bildirmektedir. Boratav'a göre, doğrudan bir iletişimle gerçekleştirilen icrada, hem duygu ve düşüncelerini aktarma hem de anlatısını dinleyiciye hoş gösterme amacı güden hikâyeci dinleyiciyle aynı çevreden olduklarından duygu ve düşünce dünyaları da daha uyumlu olacaktır.

Boratav (1946, s. 128), hikâyecilerin hayal güçlerinden, güzel konuşma, taklit etme ve saz eşliğinde türkü söyleme yeteneklerinden de bahseder. Kimi zaman komik, kimi zaman korkutucu ya da şaşırtıcı olabilen âşık, hikâyedeki karakterlerin konuşmalarını, jest ve mimiklerini taklit eder ve karakterlerin tutum ve davranışlarına uyumlu olarak ses tonunu değiştirir, şive ve yabancı dil taklitleri yapmak durumunda kalabilir. Duygulu türküleri söylerken coşan, ağlayan, hatta düşüp bayılan hikâyecilerden bahseder.

Halk hikâyelerini anlatan hikâyeciler, âşıklar anlattıkları topluluğun yaşını, memleketini, toplumsal seviyesini dikkate almak durumundadır. Örneğin bir memlekette olanların özelliklerini taklit ederek anlatılan hikâyeler vardır. Hikâyeci, bu bölümleri anlatırken, hitap ettiği kitlenin alınmaması için hikâyeyi anlatış tarzına dikkat etmelidir. Böyle durumlarda dinleyicinin taraflara ayrıldığı hatta bazen olayın kavgaya dönüştüğü görülmektedir (Boratav, 1946, s. 102).

Timur Yılmaz (2011) halk hikâyeciliğinin; hikâye, anlatıcı ve dinleyici olmak üzere üç öğeden oluştuğu görüşündedir. 16. yüzyıldan itibaren destanların yerini alan halk hikâyelerinin günümüze ulaşması meddahların, destancıların, âşıkların sözlü bellekleri sayesinde olmuştur. Bu geleneği günümüzde yaşatan âşıklar, usta-çırak ilişkisiyle yetişirler ve kültürel mirasımızın eski kuşaklardan yeni kuşaklara aktarılmasında önemli bir görev üstlenirler.

Türkmen, “hikâye” maddesinde âşıkların halk hikâyeleri üzerindeki olumlu ve olumsuz yönlerinden bahsetmiştir. Türkmen’e göre âşıklar hikâyelerin yaşatılıp yayılmasında büyük role sahiptir ancak hikâyeleri yalnızca nakletmemiş; hikâyelere eklemeler yaparak hem hikâyelerin değişimine ve varyantlaşmasına hem de ilk anlatı özelliklerinin kaybolmasına yol açmışlardır (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1998).

Mehmet Yardımcı (2008, s. 141) da hikâyelerin ilk anlatıldığı şekliyle kalmadığını, anlatıcıların sanat birikimlerini eklemesiyle hikâyenin dinleyicinin hoşuna gidecek bir şekle girmesini şu ifadelerle belirtir: “*Her anlatan kendini de katar, asıl konuyu değiştirmemekle beraber gelenek ve göreneğe bağlı yeni unsurlarla olayı zenginleştirip dinleyicinin daha çok hoşuna gidecek biçime sokar.*”

Halk hikâyeleri genellikle mutlu sonla biter ancak sonu kötü biten halk hikâyeleri de mevcuttur. Anlatıcı burada da devreye girer ve sonu ayrılıkla biten hikâyeleri bile mutlu sonla bitmiş gibi anlatabilir. “Genellikle dinleyiciler ayrılığı sevmediği için, anlatıcı da buna bağlı kalarak âşıkları kavuşturmaktadır” (Alptekin, 2005, s. 39).

Anlatıcıları bir aktöre benzeten Karadağ (1999, s. 168-169) ise anlatıcıların hikâyeleri dramatize ettiklerini ve dinleyicinin ait oldukları çevre özelliklerine uygun bir dil ve üslupla hikâyeleri icra ettiklerini belirtir.

İsmail Görkem (1998, s. 110), “*Türk Halk Hikâyelerinin Canlı Gösterim (=Performance Oriented) Olarak İncelenmesi*” adlı makalesinde anlatılan hikâyelerin uzunluğunun anlatıcı ve dinleyici arasındaki iletişime bağlı olarak değiştiğinden bahseder. Görkem, dinleyicilerin hikâyeciye eleştirme imkânlarının olduğunu, ancak hikâyeci hikâyesini tamamlayana kadar dinleyicilerin konuşmadığını, meclisi terk etmediğini ifade eder. Aksi olduğu takdirde hikâyeci sinirlenip anlatısını yarıda kesebilir. Dinleyiciler âşığı gayretlendirmek için onu teşvik eder, yüreklendirici sözler söylerler. Makalesinde bu ifadelerle anlatıcı-dinleyici ilişkisini ele alan Görkem, hikâyenin akışını önceden bilen dinleyicilerin hikâyenin anlatımına müdahale edebildiklerini de dile getirir.

Halk hikâyeciliğinde anlatıcı-dinleyici arasındaki iletişime değinen bir diğer araştırmacı da Birol Azar’dır. Azar’a (2007, s. 128) göre, ‘samimi, içten, doğal bir mektep hüviyetinde’ olan bu iletişim ortamı halk hikâyecilik geleneğinin temelini oluşturur. Azar, sözlü kültürün yayılıp devam etmesinin dinleyici kitlesine bağlı olduğunu ifade eder.

Cemiloğlu, inceleme konumuz olan “*Âşık Şevki Halıcı’dan Derlenen Halk Hikâyeleri*” adlı eserde âşıkların kelime ve deyim seçimlerinin, hikâyenin anlatıldığı ortama ve sosyal çevreye göre değiştiğini aktarmıştır. Folklor ürünlerinin kendi doğal ortamında kayda geçirilmesi gerekmektedir ancak âşıklar günümüzde hikâyecilik geleneğini doğal ortamının çok uzağında sürdürmek zorunda kalmaktadır. Bu zorunluluk da doğallığın biraz aksamasına sebep olmaktadır. Âşıklar yine ortamdan kaynaklı olarak hikâyelerini uzatıp kısaltmakta, bazı bölümlerini çıkarmaktadırlar (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009a, s. 18-19).

2.3. Türk Halk Hikâyelerinin Özellikleri

2.3.1. Halk Hikâyelerinin İçerik (Muhteva) Özellikleri

Halk hikâyelerini oluşturan olaylar gerçek veya gerçeğe yakındır. Anlatıldıkları devrin tarihi olaylarını bazen aynı şekilde bazen de hikâye gerçekliği içinde yansıtırlar. Kahramanın başından geçen hikâyelerde pek çok olağanüstülüğe rastlamak mümkündür. Kahraman genellikle tektir ve olağanüstü bir şekilde dünyaya gelir. Kahramanın dünyaya gelmesine ak saçlı bir ihtiyar vesile olur, ya da çocuğu olmayan beye Hızır Aleyhisselam koynundan çıkardığı elmayı ikram eder. Kahramanlardan kızlar zengindir, saraylarda büyürler; erkekler ise fakirdir, halk arasında büyürler (Alptekin, 1997, s. 19).

“Kahramanın dünyaya gelmesine yardımcı olan aksakallı ihtiyar (Pir, Derviş, Hazreti Hızır vb.) daha sonra; kahramana ad verilmesi, eğitimi, âşık olması ve sevgiliyi aramak için gurbete gitmesi gibi durumlarında da karşımıza çıkar” (Oğuz, 2008, s. 5).

Hikâyelerde kahramanların olağanüstü şekilde insan dışı varlıklarla konuşmaları da mümkündür. Yolculukları sırasında çeşitli insan ve varlıklarla karşılaşan kahramanlar yalnızca insanlarla değil hayvanlarla ya da köprü, dağ, ırmak, kuru kafa iskeleti, bulut, kuş gibi varlıklarla da konuşabilirler (Sakaoğlu, 2011, s. 11).

Halk hikâyeleri belli kurallara bağlı olarak özel anlatıcılar anlatılır ve bu anlatıcılar çoğu zaman erkektir. Hikâyeye geçmeden önce “fasıl” ve “döşeme” kısımları yer alır, ardından “asıl hikâye” ve en sonunda “sonuç” bölümü vardır.

Hikâyelerin bazı bölümlerinde dinleyiciler için edilen dualar olduğu gibi bazı bölümlerinde de beddualar vardır ve bu bunlar çoğunlukla geçerlidir. Kahramanların en büyük yardımcıları Hz. Hızır’dan sonra her zaman yanlarında bulundurdukları atlarıdır. Bu atlar olağanüstü yeteneklere sahiptir.

Halk hikâyeleri genellikle mutlu sonla biter ve âşıklar kavuşurlar. Ancak Ferhat ile Şirin, Tahir ile Zühre, Kerem ile Aslı, Leyla ile Mecnun gibi kavuşma anında ölümle biten hikâyeler de mevcuttur. Alptekin, sonu ayrılık olan hikâyelerin bir şekilde vuslatla bitirildiğini ve bunun en önemli sebeplerinden birinin de

dinleyicilerin ayrılığı sevmemesi olduğunu belirtir. Bu yüzden hikâyeciler de bütün hikâyelerde âşıkları kavuşturma kararı almıştır. Alptekin yalnızca Kerem ile Aslı hikâyesinin sonunun değiştirilmediğini ancak onun da günah olduğu düşünüldüğünden fazla anlatılmadığını belirtir. Mutlu sonla bitmeyen bazı halk hikâyelerinde yanıp kül olma ve mezarında gül bitme motiflerine rastlanır.

Hikâyelerin bazıları âşıkların hayatı etrafında şekillenir ve başlarından geçen aşk maceralarını anlatır. Bazen dar bazen de geniş bir coğrafyaya yayılan mekân gerçek dünyada bir yerdir. Bazı hikâyelerde atlı-göçebe yaşam tarzının izleri görülse de çoğu hikâyede yerleşik hayata geçiş söz konusudur. İran-Hint ve Arap kaynaklı birkaç halk hikâyesinin dışında diğer hikâyeler millîdir ve Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, Ercişli Emrah gibi konusunu toplumun iç yaşantısından alan halk hikâyeleri hemen hemen bütün Türk dünyasında anlatılır.

Hikâyeye adını veren asıl kahramanın dışında kahramanın yakın çevresi, idareciler, yardımcıları, arabozucular da bulunur (Alptekin, 1997, s. 21-25).

Halk hikâyelerinin konu bakımından gelişimleri kahramanlıkla başlamıştır. Dede Korkut, Köroğlu gibi ilk ürünlerde kahramanlık ön plandadır. Daha sonra kahramanlık yanında aşk da konularda önemli bir rol oynamaya başlar. Yaralı Mahmut, Kirmanşah, Elif ile Mahmut, Şah İsmail gibi kahramanların sevdikleri için yiğitlikler yaptığı hikâyelerde kahramanlık ve aşk iç içe anlatılır. Son aşamada ortaya konan mahsüllerde ise yiğitlik artık kaybolur ve yalnızca sevgili uğrunda çile çeken kahramanlar anlatılır. Tahir ile Zühre, Kerem ile Aslı, Ercişli Emrah gibi hikâyeler daha çok aşkın anlatıldığı hikâyelerdir (Türkmen, 1983, s. 173).

Boratav (1988, s. 53), konusu aşk olan halk hikâyeleri, gerçekten yaşamış olan saz şairlerinin hayatlarını anlatan hikâyeler ve kahramanları saz şairleri dışından seçilen hikâyeler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Âşığın başkahraman olduğu ve gerçekten yaşamış saz şairlerinin hayatını anlatan halk hikâyelerine Ercişli Emrah, Kerem, Karacaoğlan, Tahir gibi tanınmış âşıkların hayatlarını konu alan hikâyeler örnek gösterilebilir. Bu hikâyelerde âşıklar başından geçenleri kendi şiirleri ile süsleyerek anlatır. Konusunu saz şairi olmayan kişilerin hayatlarından alan hikâyelere ise toplumda iz bırakmış bir olay, ya da halk tarafından okunup bilinen bir menkıbe kaynak olabilir. Arslan Bey, Yaralı Mahmut, Elif ile Mahmut gibi gerçek ve hayal ürünü öğelerin iç içe geçtiği hikâyeler bu gruba örnek verilebilir.

Halk hikâyelerinde konu olarak genellikle yaşamış ya da Tahir, Kerem (Kerem Dede), Garip, Tufarganlı Abbas, Emrah, Valeh, Karacaoğlan, Gurbanî gibi yaşadığı kabul edilen âşıkların hayatı anlatılır. Anlatıcı genel hatlarıyla hayat hikâyelerine bağlı kalsa da çeşitli ilaveler yaparak de dinleyiciye sunabilir (Sakaoğlu, 2011, s. 24).

Halk hikâyelerinin içerik (muhteva) özelliklerini şöyle özetlemek mümkündür (Alptekin, 1997, s. 19-25) :

1) Halk hikâyelerinde aşk, en çok kullanılan konudur. Bazı hikâyelerde de aşk ve kahramanlık bir arada işlenir.

2) Halk hikâyelerinde olaylar gerçek ya da gerçeğe yakındır ancak tarihî olaylar kurmaca anlayışına uygun nitelikte işlenir.

3) Kahramanların başından geçen olaylar genellikle olağanüstü niteliktedir.

4) Erkek ve kadınların birlikte yer aldığı olay örgüsünde daha çok erkekler anlatılır. Kahramanların babaları çoğunlukla çocuk sahibi olamayacak kadar yaşlıdır ve kahramanlar hızır, pir, derviş gibi olağanüstü varlıklar vasıtasıyla dünyaya gelir. Bu kimseler, kahramanlara ad verilmesinde, kahramanların eğitiminde ve âşık olmaları gibi durumlarda da rol alır.

5) Kahramanların birbirine genellikle rüyada bade içerek, kardeş olmadıklarını öğrenince, resme bakarak ya da ilk görüşte âşık olurlar.

6) Halk hikâyelerinin bazı bölümlerinde dualara rastlanır.

7) Kahramanların yardımcıları Hızır ve atlarıdır.

8) Halk hikâyeleri bazı istisnalar olmakla birlikte mutlu sonla biter.

9) Halk hikâyelerinde mekân dünyadır ve çoğunlukla yerleşik hayatın yaşam tarzının izlerine rastlanır.

10) Halk hikâyeleri konularını genellikle Türk kültüründen alır. Bazı halk hikâyelerinde ise anlatıcıların başından geçen olaylar ve aşk maceraları anlatılır.

2.3.2. Halk Hikâyelerinin Yapı Özellikleri

Halk hikâyeleri “fasıl, döşeme (soylama), asıl hikâye ve duvak kapama” bölümlerinden oluşur. Fasıl bölümünde kalıplaşmış ifadeler kullanılır. “Döşeme” adı verilen bölümde dinleyici hikâyeye hazırlanır ve asıl metne geçilir. Hikâye dua edilerek bitirilir. Hikâye anlatıcıları, hikâyeleri eski destan geleneğine bağlı kalarak, katı kurullarla olmamakla beraber şu sırayla söylerler:

Alptekin halk hikâyelerinin yapısını Türkiye ve Azerbaycan sahaları için ayrı ayrı incelemiştir. Alptekin, halk hikâyelerinin yazılı metinlerde genellikle “*Râviyâni ahabâr, nakilani âsâr, muhaddisâni rûzigâr şöyle rivayet ederler ki*” gibi klişe bir cümle ile başladığını belirtir.

Sözlü gelenekte ise hikâyeler fasılla başlar. Birinci bölüm fasıldır. Saz eşliğinde söylenen genellikle aruzun “fâilâtün/ fâilâtün/ fâilâtün/ fâilün” vezniyle söylenen ancak aruz bilmeyen âşıklar tarafından hece vezninin on beşlisine “4+4+4+3 veya 8+7” duraklı şekliyle aruz veznine benzetilmeye çalışılan bir divani ile başlar. Böylelikle fasıl açılmış olur. Divaniden sonra sırasıyla ‘tecnis’ adı verilen cinaslı bir türkü, “tekerleme” adı verilen ikinci bir türkü ve cinassız üçüncü bir koşmayla fasıla devam edilir.

Koşmayı Köroğlu’dan bir parçanın söylendiği bir destan takip eder. Destanda Köroğlu’dan bir parça söylenmezse Köroğlu’nun güceneceğine inanılır. Hikâyeyi anlatan kişi bir âşıksa ve mecliste başka âşıklar varsa destandan sonra genellikle usta bir âşığa ait bir muamma sorar. Âşıklar muammayı şiirle cevaplamaya çalışır. Eğer cevaplayamazlarsa âşık kendisi bir dörtlükle cevap verir.

Saz faslından sonra “döşeme (soylama)” adı verilen ve mensur bir tekerlemeyle başlayan ikinci bölüme geçilir. Azerbaycan sahasında hikâyenin döşeme bölümü manzumdur ve o bölgede “üstadname” adı verilmektedir. Âşığın başından geçmiş olarak anlatılan komik olayların yer aldığı bu bölümde usta bir âşığın şiirlerinden en az üç koşma okunur. Bazı bölgelerde bu bölüme “peşrev (peşrov)” adı verilir. Boratav’ın “*hikâyeye tekaddüm eden bu manzum ve mensur kısımların hepsine birden döşeme adı verilir*” şeklinde tarif ettiği döşeme bölümüne Kars ve çevresinde “serhusane” denir.

Üçüncü bölüm, asıl hikâyenin anlatıldığı bölümdür. Asıl hikâyenin başlangıcı bir duayla yapılır. Duadan sonra manzum ve mensur kısımlardan oluşan asıl hikâye anlatılır. Halk hikâyeciliği geleneğinde manzum kısımlarda değişiklik yapılmazken mensur kısımlarda değişiklik yapılabilir. Hikâyeci âşık hikâyenin arasına küçük hikâyeler ekleyebilir. Bu küçük hikâyelere “karavelli” adı verilir. Mensur bölümde atasözlerinden, deyimlerden faydalanılabilir, kimi zaman diğer âşıkların hikâyelerinden de istifade edilebilir. Âşık, dinleyicilerin hikâye meclisinde konuşmasını engellemek için bazı cezalar verilebilir.

Hikâyeci âşıklar, genellikle bir gecede bitmeyen hikâyenin anlatımını uygun bir yerde durdurur ve “*hikâyemiz böğünnük bu gadder, irelisini yarın ağşam anlatacağım*” diyerek dinleyicilere istirahat verir. Buna da “hikâyenin yatılacak yeri” denir. Aradan sonra âşık sekizli veya on birli hece ölçüsüyle bir türkü okuyup meclise nerede kaldığını sorar.

Dinleyiciler “*ustası bilir*” diyerek cevap verirler ancak âşık hikâyenin kaldığı yeri söyletmek isterse “*olmadı*” der ve o zaman meclisten biri hikâyenin kaldığı yeri söyler. Söyleyene üç kıta türkü veya güzelleme söylenir ve o kişinin bahşiş vermesiyle hikâye devam eder. Burada âşık meclisinden birinin “*şurada veya burada kaldık*” şeklinde cevap vermesi âşiğe hakaret sayılır ve böyle bir şey söyleyen bir dinleyici varsa âşık ona “*öyleyse al sazı, sen anlat*” der. Hikâyenin devam etmesi için o kişinin bahşiş vermesi gerekir. Bazı bölgelerde âşık kaldığı yeri o bölgenin ileri gelenlerinden birine söyler ve böylelikle kahvenin zengin bir müşterisinden bahşiş almış olur.

Âşık hikâyenin sonunda sevdalılarını kavuşturur, düğünlerini yapar, gerdeğe koyar. Bu sırada hikâyedeki kahramanlardan birine ya da meclisteki âşıklardan birine uzunca bir güzelleme söyler. Bu güzelleme, oynak, neşeli bir türküdür ve Doğu Anadolu Bölgesinde bu türkülere “*toy*” adı verilir. Hikâyenin sonunda âşık “*Ustamızın adı Hıdır, elimizden gelen budur*” diyerek hikâyesini bitirir. Bu bölüme ise “*duvak kapama*” denir.

Azerbaycan sahasında ise hikâyenin giriş kısmına “*Üstadname*” denmektedir. Üstadname sekizli bir geraylı veya on birli üç koşma ile başlar. Nasihatlerin ön planda tutulduğu ve atasözlerinden ve hikmetli sözlerden yararlanan

üstadnamelerde bir koşmadan diğerine “*üstadlar üstadnameni bir demez iki deyer biz de deyek üç olsun*” klişe cümlesiyle geçilir.

İkinci bölüm hikâyenin asıl kısmıdır ve “*bele rivayet ederler ki (neglederler ki) geçmiş zamanlarda Gence şehrinde bir padişah varmış*” gibi formellerden yararlanır. Kahramanın ana rahmine düşüşü, doğumu, kahramana ad verilmesi, sevgililerin badelenmesi, deyişmeleri ve kavuşmaları bu bölümde anlatılır (Alptekin, 1997, s. 34). Çeşitli edebî sanatlardan da istifade edilen bu bölümde mensur kısımlardan manzum kısımlara geçilirken “*Aldı Tahir görek ne dedi?*”, “*Aldı Zöhre*” gibi klişe cümleler kullanılır (Alptekin, 1997, s. 26-34).

2.3.3. Halk Hikâyelerinin Şekil Özellikleri

Halk hikâyeleri diğer anlatı türlerinde pek rastlanmayan nazım-nesir karışımı bir yapıya sahiptir. Halk hikâyelerinde olaylar ve tasvir yapılan kısımlar mensur biçimde anlatılırken, duygusal yanı ağır basan kısımlar ile karşılıklı konuşmalar manzum biçimde dile getirilir.

Halk hikâyelerinin girişlerinde bazı kaynaklarda “serhusane” olarak adlandırılan ve hikâyenin aslında bulunmayıp hikâyeci tarafından anlatımı etkileyici kılmak amacıyla eklediği şiirlere rastlanır (Alptekin, 1997, s. 10-13).

Tek bir olay çerçevesinde gelişen ve türküleriyle birlikte en çok iki saatte anlatılan kısa hikâyelere de serküőte ya da kaside denmektedir (Boratav, 1988, s. 53).

Boratav, tamamen mensur şekilde anlatılmış “kara hikâye” olarak adlandırılan hikâyeler dışında bütün halk hikâyelerinin manzum ve mensur kısımlardan oluştuğunu doğrular. Hikâyecinin asıl konudan uzaklaşmamak şartıyla anlatı serbestliğiyle konuştuğu mensur kısımlarda olaylar anlatılıp tasvirler yapılırken; manzum kısımlarda ise duygu ve heyecan dile getirilir (Boratav, 1946, s. 39-51).

Hikâyenin duygu yoğunluğu koşma, semai, türkü ve divani gibi örneklerle sunulur. Kahramanların içten hislerini içeren manzum bölümleri olduğu gibi aktarmak zorunda olan hikâyeci kısmen kısıtlanır.

Saz çalmayı bilen hikâyeciler, hikâyeleri saz eşliğinde anlatır. Bilmeyen ya da o an yanında sazı olmayan hikâyeciler ise eline aldıkları bir nesneyi sazmış gibi

kullanarak hikâyelerini anlatırlar. Hikâyelerde nesir bölümlerden nazım bölümlere geçiş “*aldı sazı, dil ile mi saz ile mi, sen halden anlar mısın*” gibi kalıplaşmış ifadelerle yapılır.

Halk hikâyeleri anlatılırken hikâyeci üslubuna ve yeteneğine göre yetiştiği yöreye ait olan fıkra, masal, dua, beddua, atasözü, bilmece gibi edebî türlerden yararlanarak anlatımını zenginleştirebilir.

Alptekin, hikâyecinin anlatımına zenginlik katmak amacıyla ait olduğu yörenin kültürel özelliklerini de sunabileceğini ifade etmektedir. Hikâyelerin efsane özelliği gösteren parçalar barındırabileceğini belirten Alptekin, bazı halk hikâyesi kahramanlarıyla ilgili efsanelerin türetildiğine de değinmiştir.

Alptekin, halk hikâyelerinin hayır dua ile başlayıp hayır dua ile bittiğini de dile getirmektedir. Alptekin’e göre bu ifadeler anlatıma zenginlik katma görevleriyle benzerdir ancak varyantlarda çeşitlilik gösterebilirler (Alptekin, 1997, s. 10-18). Alptekin (2002), aynı zamanda bu ifadelerin; hikâyenin başında, ortasında ve sonunda kullanılan formeller olmak üzere üç bölümde incelenebileceğini de belirtmektedir.

Alptekin’e göre halk hikâyeleri masallara benzer özellikler göstermektedir. Hikâyelerde güzeller ve çirkinler masallara benzer şekilde tasvir edilir.

Halk hikâyeleri sözlü mahsüllerdir ve bu sebeple Alptekin hikâyelerin manzum kısımlarının çoğunun unutulduğunu dile getirmektedir. Ancak yazma ve matbu olanlarda manzum kısımlar sözlü varyantlara oranla daha fazladır. Yazma hikâyelerin dili, sözlü hikâyelerin diline nazaran biraz daha ağırdır (Alptekin, 1997, s. 13).

Halk hikâyeleri, nazım nesir karışımı yapıya sahiptir. Canlı bir dille anlatılan halk hikâyelerinde olayların anlatımı nesir şeklinde taklit ve jestlerle bezenerek, karşılıklı konuşmalar ve duyguların belirtilmesi ise nazım şeklinde ve saz eşliğinde söylenir. Yalnızca nesir biçiminde anlatılan hikâyeler de mevcuttur. Bunlara “kara hikâye, tandırbaşı masalları, koca nine masalları” gibi isimler verilmektedir (Yardımcı, 2008, s. 140-141).

Ali Berat Alptekin'in çalışmalarından yararlanılarak şu özellikleri sıralamak mümkündür (Alptekin, 1997, s. 10-19):

1) Halk hikâyeleri, nazım-nesir karışımı yapısıyla masal, efsane, menkıbe gibi türlerden ayrılır. Âşık, istediği değişikliği yapabildiği mensur kısımlarda hikâyeyi anlatır. Duygu ve heyecanın anlatıldığı manzum kısımlarda ise bu anlatım serbestisi görülmez. Âşık, manzum kısımlarda şiirleri olduğu gibi aktarmak zorundadır. Halk hikâyelerinde daha çok koşma tarzındaki şiirlere rastlansa da mani, semai, türkü, divani gibi halk şiirinin diğer çeşitlerini görmek mümkündür.

2) Sözlü kaynaklardan derlenen hikâyelerle yazılı kaynaklardaki hikâyelerin girişleri farklılık gösterse de halk hikâyelerinin girişlerinde masallarda olduğu gibi formeller vardır.

3) Yazılı kaynaklardaki hikâyelerde daha ağır olduğu gözlenen hikâye dili sözlü gelenekten derlenenlerde daha sade ve anlaşılırdır.

4) Hikâyelerin girişlerinde ana hikâyeye ilgisi olmayıp âşık tarafından ilave edilen manzum parçalara rastlanabilir.

5) Yazılı kaynaklardaki halk hikâyeleri sözlü kaynaklardan derlenenlere göre daha uzundur, daha çok şiir içerir.

6) Anlatıcı, tasvirlerinde, bir epizottan bir başka epizota geçişlerinde, zaman atlayışında, kahramanların bir yerden başka bir yere gidişini anlatırken ya da hikâyeyi sonlandırırken belli kalıp ifadeler ve secili anlatımlara başvurur.

7) Halk hikâyelerinde diğer halk edebiyatı türlerine (masal, efsane, fıkra, dua, beddua, deyim, atasözü, bilmece, vb.) rastlanabilir.

2.4. Halk Hikâyelerinin Eğitsel İşlevleri

Eğitim; millî, ahlaki, tarihi, bilimsel, toplumsal vb. birçok boyutta amaçları olan bir süreçtir. Eğitimin hedefleri arasında toplumun maddi ve manevi değerlerinin, kültürel birikiminin aktarımı ve bireylerin ahlaki gelişimini desteklemek vardır. Eğitimin bu hedeflerinin gerçekleşmesi edebî ürünlerle mümkündür. Kültür ve değer aktarımıyla eğitime katkı sağlayan türlerin başlıcalarından biri de halk hikâyeleridir.

Toplumlar, bireyleri sosyalleştirmek için yarattığı “model insan veya tipler”i destanlar, halk hikâyeleri ve masallar yardımıyla fertlere sunar ve onlardan bu model veya tipleri esas almasını ister. Bireylerin, sosyal bir kimlik kazanması bu edebî metinlerdeki olay örgüsünde yer alan iyi ve kötü tiplerin hayata karşı tavırlarının, yarar ve zararlarının değerlendirilmesiyle gerçekleşir. Halk hikâyelerinde bu tipler “âşık” adını alır (Duymaz, 2014).

Halk hikâyelerinin insanları doğru-yanlış, güzel-çirkin, iyi-kötü, dostluk-kötülük gibi değerlerle karşılaştırması, insanları eğlendirme işlevinden daha önemlidir. Bu bağlamda halk hikâyeleri yaygın eğitim malzemesi olarak değerlendirilmelidir. Yeni nesillerin toplumun felsefesini, ideallerini benimsemesinde oldukça etkili olan halk anlatıları sayesinde bireylerin ve toplumun olgunlaşp mutlu olması ve ahlâkî karakter kazanması da mümkün olacaktır (Oğur ve Taş, 2013).

Kültür, destan geleneği ile yeni nesillere aktarılmış, günümüze taşınmıştır. Destan geleneği ile gerçekleştirilen değer aktarımında amaç “model kişilik” oluşturmaktır. Destanların bu işlevini günümüzde halk hikâyeleri üstlenmektedir (Cemiloğlu, 2001, s. 3).

Cemiloğlu’na göre destan, efsane, masal ve hikâye gibi halk anlatılarında kahramanlar model kişilik oluşturacak nitelikte olduğu halde bu ürünlerin eğitim işlevi göz ardı edilmektedir. Cemiloğlu, âşığın hikâyeyi anlatırken kötü davranışı yerip iyi davranışı ödüllendirmesindeki amacının eğitim olduğu görüşündedir (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009b, s. 23).

Halk hikâyeleri, destan döneminden itibaren Türk toplumunun mitolojik özelliklerini, tarihî değerlerini yansıtp aktarmaktadır. Türk milletinin estetik zevk ve eğitim ihtiyacını karşılamaktadır.

Çocuğun iyi bir eğitim alması halk hikâyelerinde öne çıkan bir anlayıştır. Hikâyelerde aileler, çocuklarının ahlakına, terbiyesine, eğitimine önem verirler. Hikâyelerdeki kız çocuklarına iyi bir aile terbiyesi verildiği, erkek çocuklarıysa zamanın şartlarına göre iyi bir eğitim verildiği görülmektedir. Özellikle erkek çocuklarına iyi bir eğitim verme çabası, onların ailelerin sosyal statülerini devam ettirecek olmasındandır. Çocuğun meslek sahibi olması, hikâyelerdeki eğitimin

amacıdır. Çünkü bireylerin iyi yetiştirilip mesleğini layıkıyla yapması, onları çevrelerinde sevilip sayılan biri yapmaktadır. Hikâyelerdeki eğitim sürecinde dikkat edilen bir husus da arkadaş çevresidir. Çocukların eğitimi sırasında onların kötü ahlâk sahibi olmalarına neden olacak arkadaşlıklar kurmasına engel olunmaya çalışılır (Oğur ve Taş, 2013).

Bireylerin anlama, anlatma, duyduklarını yorumlama gibi becerileri gösterebilmesi, ana dilini tam ve doğru bir şekilde kullanabilmesiyle sağlanır. Ana dilin öğreniminde kullanılacak başlıca materyaller halk edebiyatı ürünleridir ve bu edebiyatın içinde eğitim sürecinde önemli bir yeri olan tür de halk hikâyeleridir. Millî kimlik taşıyan halk hikâyeleri, içeriği, anlatım biçimi ve dilinin niteliği ile Türkçe, Türk Edebiyatı ve Dil ve Anlatım derslerinde yararlanılabilecek malzemeler sunmaktadır.

Destansı özellikler taşıyan halk hikâyeleri öğrencilerin hayal dünyalarına hitap eder, düşünme becerilerini geliştirir. Aynı zamanda Türkçenin gramer kurallarına uygun cümle yapılarıyla öğrencilerin dil edinimi sürecine katkıda bulunur.

Halk hikâyeleri toplumların dillerinde ve kültürlerinde zaman içinde meydana gelen değişikliklerin takip edilmesine de olanak sağlar (Orhan, Bulut ve Gedik, 2012).

Halk hikâyelerindeki akıcı dil, konuşma ve dinleme becerilerinin gelişmesine katkıda bulunduğu gibi okuma alışkanlığının kazandırılmasında da etkilidir. Halk hikâyelerinde görülen formellerin öğrencilerin okuma, yazma, dinleme ve konuşma gibi becerilerinin geliştirilmesinde de faydalı olabileceğini söylemek mümkündür (Orhan, Bulut ve Gedik, 2012).

“Bu tip uzun anlatıların öncelikle anlatma metinleri, bu anlatma metinleriyle beraber düşünülen anlatma ortamları, anlatanın kendisinin anlatıyla ilgili yorumları, dinleyenlerin algılamaları ve tepkileri farkına varılmadan gerçekleştirilmekte olan büyük bir eğitimin önemli parçalarını oluşturmaktadır” (Cemiloğlu, 2006, s. 261).

Cemiloğlu, destan, hikâye, efsane, masal gibi anlatmaya dayalı türlerin insanları kültürlendiğine ve onlara değişik mesajlar verdiğine değinmektedir. Bu tür

anlatıların, örgün eğitimin olmadığı dönemlerde bireyleri eğitime ve kültür aktarma görevini üstlendiğini belirtmektedir. Cemiloğlu, “örtük program kompozisyonu” olarak ele aldığı bu halk anlatılarının toplumu geçmişten geleceğe taşıyan değerlere ulaşma boyutunda önem arz ettiğine dikkat çekmektedir (Cemiloğlu, 2006).

Yunus Güneş, halk hikâyelerinin gerçekçi ve içten anlatımlarına dikkat çeker. Sözlü kültürün bir parçası olan halk hikâyeleri, geleneğin bir parçasıdır ve vakit geçirmeye yarayan boşa söylenmiş sahte kurmaca anlatılar değil öğretici semboller barındıran kültürel ürünlerdir. Ona göre halk hikâyeleri her okunuşunda ya da söylenişinde yeniden keşfedilecek ve ders verici yönleri olan anlatılardır (Tuğal, 2007).

Halk hikâyeleri, model kişiliklerle topluma nüfuz ederler. İnsanları, gerçek hayatta karşılaşılabilecekleri olay ve durumlarla yüzleştirirler. İnsanlara, toplumun gelenek, görenek, inanç ve idealleri hususunda bilinçlendirirler. Çocukların eğitilmesi gerektiğine vurgu yaparak eğitimin önemi ve işlevlerine de dikkat çekerler.

2.5. Türk Halk Edebiyatında Âşıklık Geleneği

Tarihi kaynaklarda en eski milletlerden biri olduğu görülen Türklerin kültür ve medeniyeti de çok eskilere dayanmaktadır. Çok geniş bir coğrafyaya yayılan Türkler tarihi seyir içerisinde çok farklı kültür ve medeniyetlerle de etkileşimde bulunmuşlardır. Böylece edebiyatımızın seyrinde de farklı edebî türler ve zevkler meydana gelmiştir.

Türk edebiyatı genel olarak, İslamiyet öncesi Türk Edebiyatı, İslamiyet sonrası Türk Edebiyatı ve Cumhuriyet devri Türk Edebiyatı olmak üzere üç bölümde ele alınmıştır. Ancak İslamiyet'ten önceki edebî gelenek daha çok sözlü geleneğe dayanmaktadır.

İslamiyet'in kabulüyle Türk kültürü, medeniyeti ve edebiyatı İslâm kültürünün etkisine girmiş ve böylelikle yeni türler ortaya çıkmıştır. Arap ve Fars dilleri ve edebiyatlarının etkisiyle yüksek zümre (divan) edebiyatı ve bunun yanında da halk edebiyatı unsurlarını barındıran kökü İslamiyet öncesi devirlere dayanan âşık edebiyatı meydana gelmiştir.

Erman Artun (2009, s. 1), âşıkları sazsız, doğaçlama yoluyla, yazarak ya da bu özelliklerin birkaçını birden taşıyan ve âşıklık geleneğine bağlı olarak şiir söyleyen halk sanatçıları olarak tanımlamaktadır. Bu söyleme şekli “âşıklık, âşıklama”, âşıkları yönlendiren kurallar da “âşıklık geleneği” adını almıştır.

Âşıklık geleneğinin tarihi gelişimine bakılacak olursa âşıklık geleneğinin ortaya çıkışı, tarihin seyri içindeki değişimi, yüzyıllara göre yetişen âşıklar hakkında kaynaklardan oldukça geniş bilgi edinilebilir.

Mehmet Fuad Köprülü, Türklerin halk şair ve mûsikîşinâsları hakkındaki ilk tarihi bilginin 5. asrın ilk yarısına yani Attilâ devrine ait olduğunu belirtmektedir. Bu şair ve muzıkacıların Attilâ'nın ziyafetlerinde, onun kahramanlık ve zaferleri üzerine Hun dilinde yazdıkları şiirlerini okuduklarından bahsetmektedir. Köprülü'nün çeşitli kaynaklardan edindiği bilgilerden yola çıkarak Türklerin İslâmiyet'i kabulünden önce ve sonra müzikle ve şiirle ilgilendiğini söylemek mümkündür. İslamiyetten önceki Türk devletlerinde toplantı ve ziyafetlerde, yas törenlerinde ve orduda müziğin ve halk şairlerinin büyük önemi vardır. İslamiyet'in kabulünden sonra kurulan Türk devletlerinde de askerî muzıkanın bulunması o devirlerde halk şairlerinin varlığının göstergesidir (Köprülü, 1989, s. 157-161).

Köprülü, İslamiyet öncesinde görülen ozan-baksı geleneğinin âşıklık geleneğine kaynaklık ettiğini ve ozan-baksılar hakkındaki ilk bilgilerin Hun kaynaklarında bulunabileceğini ileri sürmektedir. Köprülü, Attilâ'dan itibaren eski Türk ordularında ozanların hükümdarların yanında orduyla dolaştığını, şiirler söyleyip ölen kahramanların arkasından ağıtlar yaktıklarını da belirtir.

Köprülü'nün verdiği bilgiler ışığında âşıklık geleneğinin ozan-baksı geleneğinin bir devamı olduğunu söylemek mümkündür. Sonraları ordu şairi olarak varlığını sürdüren bu şairlere, savaşa giden, halka arasında kopuz çalıp tarihî olayları anlatan kişiler olarak rastlanır (Köprülü, 2004, s. 284-285).

Bozkurt Güvenç (1993, s. 98) de İslami kültürle ortaya çıkan dervişlerin ve âşıkların bir yönüyle İslamiyet'ten önce görülen ozan, baskı, kam ve şamanların devamı niteliği taşıdığını belirtmektedir. İslamiyet'i kabul edip yeni bir inanç ve düşünceye sahip olan Türkler eski gelenekleri ile yeniyi birleştirmiş ve bunu âşıklık geleneğine yansıtmıştır.

Umay Günay (1993, s. 10), âşık edebiyatının ozan-baksı edebiyatı geleneği, Türklerin İslamiyet'i kabulüyle yayılan tasavvufi düşünce ve Osmanlı kültürünün birleşimi sonucu oluştuğunu ve 15. yüzyılın sonlarında isimlendirip şekillendiğini belirtmektedir.

Osmanlı kültürünün yükselişe geçtiği 16. yüzyıl, âşık edebiyatının hazırlık evresini oluşturmuştur. Özkul Çobanoğlu (2007, s. 159), bu dönem âşıklarının ordu şairi olduğunu belirtmektedir. Genellikle asker olan 16. yüzyıl âşıklarında geleneğin önemli iki merkezi olan Anadolu ve Rumeli âşıklarının etkileri görülmektedir (Sakaoğlu, 1989, s. 115).

Köprülü (1962, s. 59-65), 16. yüzyılda Kul Mehmet, Öksüz Dede, Köroğlu, Hayalî, Ozan, Bahşî, Oğuz Ali, Geda Muslu, Çırpanlı, Armutlu, Kul Çulha olmak üzere 11 saz şairi hakkında bilgi verirken diğer bir kaynakta bu listeye Kul Pîri, Kurbanî ve Turfanlı Âşık Abbas eklenmektedir (Alptekin ve Sakaoğlu, 2006, s. 21). Artun (2001, s. 38-239) ise Pir Sultan Abdal, Kul Himmet, Ahmetoğlu, Bahşioğlu, Hızıroğlu, Sururi ve Şükrü Mehmet gibi tekke şairlerini de saz şairi olarak kabul etmektedir.

17. yüzyılda Osmanlı Devleti coğrafi olarak genişlemeye devam etmiş, kültürel bakımdan da oldukça ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Bu yüzyılda yetişen âşıklarda da ordunun büyük etkisi olduğu görülmektedir. Kaynaklardan edinilen bilgilere göre âşık edebiyatının bu asırda gelişimini tamamladığını söylemek mümkündür. Çobanoğlu (2007, s. 16), bu yüzyılda yetişen Gevherî, Âşık Ömer ve Karacaoğlan gibi temsilcilerle âşık tarzı kültür geleneğinin tekke tasavvuftan ayrımının kesinleşerek klasik formlarına ve çizgisine kavuştuğunu belirtmiştir.

17. yüzyılda teşkilatlanmaya başlayan âşıklar, âşıklık geleneğinin kurallarını bu yüzyılda oluşturmuştur. Âşıkların oluşturdukları bu kurallar geleneğe uyma zorunluluğunu doğurmuş ve bu yüzden şiirlerde benzerliklere neden olmuştur. Âşıkların yetişmesine önemli ölçüde katkı sağlayan âşık kahvehanesi, fasıl geleneği ve geleneksel âşık gezileri yaygınlaşmıştır (Artun, 2009, s. 267).

Köprülü (2004, s. 229-239), 17. yüzyılda âşık geleneğinin medreselerde, tekkelerde, kahvehanelerde, bozahanelerde ve serhat kalelerinde icra edildiğini belirtmektedir.

Köprülü (2004, s. 117), 17. yüzyılda yaşadığı düşünülen âşıkların Kul Oğlu, Kâtibi, Kayıkçı Kul Mustafa, Âşık Üsküdarî, Keşfi, Âşık Halil, İbrahim, Kul Deveci, Kamil, Benli Ali, Gazi Âşık Hasan olduğunu belirtmektedir.

Bir diğer kaynağa göre 17. yüzyılın önde gelen âşıkları Kuloğlu, Âşık Halil, Âşık Hasan, Âşık Ömer, Âşık Nev'i, Âşık İbrahim, Âşık Yusuf, Berberoğlu, Benli Ali, Bursalı Halil, Ercişli Emrah, Gevherî, Kayıkçı Kul Mustafa, Katibî, Koroğlu, Haliloğlu, Kâmilî, Keşfi, Kırımî, Karacaoğlan, Kul Mehmet, Kul Süleyman, Kul Deveci, Mahmutoğlu, Öksüz Âşık, Sun'î, Şahinoğlu, Üsküdarî, Yazıcı vb.'dir (Alptekin ve Sakaoğlu, 2006, s. 40).

18. yüzyılda âşıklık geleneği gerilemeye başlamış, âşıklar 17. yüzyıl âşıklarının seviyelerine yetişememişlerdir. Âşıklar şiirlerinde güncel ve önemli konuları işlemişlerdir. Çobanoğlu (2007, s. 16), âşıkların 17. yüzyılda göstermiş olduğu performansın ve mahallîleşme akımının âşıkların şüara tezkirelerine girmelerini sağladığını ve divan şairlerinden bazılarının âşık tarzı gelenekten etkilendiğini belirtmektedir.

Köprülü (1962, s. 391), 18. yüzyılda âşıklık geleneğinin kahvehanelerde, bozahanelerde, meyhanelerde ve panayırlarda icra edildiğini ve buralarda ellerinde sazlarıyla şiir söyleyen, aruzu kusurlu kullanan âşıklara rastlandığını ifade etmiştir.

Köprülü (2004, s. 344), 18. yüzyılda yaşadığı düşünülen 33 âşık ismi vemiştir: Ravzi, Ali Hoca Oğlu, Hükmi, Kâtibî, Derviş Musa, Kabasakal Mehmet, Ahmet, Levnî, Kıymeti, Şermî, Mahtumi, Neşatî, Mecnunî, Vartan, Civan, Nuri, Abdî, Sadık, Kamil, Âşık Said, Derunî, Nigarî, Küşadî, Âşık Süleyman, Bağdadi, Âşık Halil, Kütahyalı Sırrı, Şem'i, Garp Ocakları'nda: Nakdi, Seferli Oğlu, Mağripli Oğlu, Kara Hamza.

Bir diğer kaynakta ise bu isimlere Agâh, Agahî, Rıza Seteroğlu, Âşık Kusrî, Âşık Kemterî, Talibî gibi isimler eklenmiştir (Alptekin ve Sakaoğlu, 2006, s. 75).

19. yüzyılda âşık tarzında ortaya konan ürünler sayıca artmış ancak nitelikli ürünler elde edilememiştir. Batı'daki gelişmeler ve toplumsal olaylar âşıklık geleneği üzerinde etkili olmuştur. Âşık tarzı gelenek halktan uzaklaşmış, Arapça ve Farsça kelimelerin kullanımında artış gözlenmiştir (Köprülü, 2004, s. 524). Abdülkadir Karahan, 19. yüzyıl âşıklarının şiirlerinde daha çok siyasi konuları ve toplumsal

olayları ele aldıklarını belirtmiştir. (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1991, s. 550).

Bu yüzyılda yerli değerler kullanılmaya başlanmış, sözlü kültür ortamında gelişmiş olan âşıklık geleneği teknolojik gelişmelerin etkisiyle yazılı kültür ortamına aktarılmış böylece toplumun geneline yayılıp ilgi görmüştür (Çobanoğlu, 2007, s. 17).

Doğan Kaya'ya göre 19. yüzyılın âşıklık geleneği açısından bir diğer önemli yanı da Emrah Kolu, Ruhsatî Kolu, Şenlik Kolu, Summanî Kolu, Dertli Kolu, Huzurî Kolu, Derviş Muhammet Kolu gibi âşık kollarının ortaya çıkmasıdır. Usta- çırak ilişkisiyle yeni eğitim ortamları doğmuş ve böylelikle âşıkların sayısı artmıştır.

Kaya, Türklerin gelenekçi bir millet olduğunu belirtir ve geleneğe bağlılığın iş ve sanatın devam etmesinde önemli rol oynadığını ifade eder. Özellikle esnaflarda görülen çırak yetiştirme geleneği çeşitli meslek gruplarında ve zanaatlerde de mevcut olup asırlardır yaşatılan bir gelenektir. Kaya, ustada görülen tavır, üslup, icra, kültür ve dile bağlılığın çırakta da görüldüğünü ifade eder (Kaya, 2000, s. 13-16).

Köprülü (2004, s. 470-472), 19. yüzyılda âşıkların her yerde çoğalıp İstanbul'da teşkilatlandıklarını ve âşıklığı meslek edinen âşıkların ortaya çıktığından söz etmektedir. Bu yüzyılda âşıklık geleneğinin gelişmesinde önemli bir yeri olan âşık kahvehanelerinde sazlı sözlü eğlencelerin düzenlendiğini ifade etmektedir. Köprülü, 19. yüzyıl âşıklarının genellikle Bektaşî tarikatine bağlı olduklarını da bildirmektedir. Köprülü, âşıkların genellikle klasik tarza yakın şiirler söylemek istemelerine de şehir muhitinde yetişmelerini sebep göstermektedir.

19. yüzyılın önde gelen âşıklarını şöyle sıralamak mümkündür: Âşık Elesker, Âşık Ferki, Âşık Şem'i, Âşık Şenlik, Kağızmanlı Hıfzı, Bayburtlu Celali, Yusufelili Huzurî Habib Karaaslan, İlhamî, Posoflu Müdamî, Posoflu Zülalî, Bayburtlu Celali, Yusufelili Huzurî Habib Karaaslan, İlhamî, Posoflu Müdamî, Posoflu Zülalî Âşık Tahirî, Bayburtlu Celalî, Bayburtlu Zihnî, Ceyhunî, Dadaloğlu, Deliboran, Dertli, Erzurumlu Emrah, Gedaî, Hızrî, Kamilî, Kusurî, Meslekî, Minhacî, Muhibbî, Ruhsatî, Serdarî, Seyranî, Silleli Sururî, Sümmani, Tokatlı Nuri, Tıflî, Bezmi, Devamî, Âşık Veli, Âşık Hüseyin, Âşık Serdari, Âşık Mesleki, Âşık Gufrani, Yozgatlı Nazî vd (Alptekin ve Sakaoglu, 2006, s. 96).

20. yüzyılın ilk yarısı Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine rastlar. Ülkedeki siyasi gelişmeler ve toplumsal olaylar âşıklık geleneğini besleyen kaynakları zayıflatmıştır. Millî mücadele döneminin halk üzerindeki etkileri geleneğe de yansımış ve âşıklar büyük şehirlerden taşraya doğru kaymıştır. Bunun üzerine Köprülü, âşıklık geleneğinin sonlandığı üzerine görüş belirtmiştir. Ancak cumhuriyetin kabulüyle folklorun millî kültürün temelini oluşturduğu fikri yeni kültür politikalarını şekillendirmiş ve düzenli bir sosyal hayatla âşıklık geleneği yeniden canlanmaya başlamıştır.

20. yüzyılın ikinci yarısında, meydana gelen teknolojik gelişmelere ayak uydurmaya çalışan âşıklık geleneğinin icrasında da köklü değişiklikler oluşmuş, âşıklar basın yayın yoluyla daha geniş kitlelere ulaşmayı başarmıştır. Buna rağmen âşıklar önceki yüzyıllardaki kadar büyük kitlelerce kabul görememiştir (Düzgün, 2004, s. 169-202).

Âşıklar, cumhuriyet döneminde Osmanlı dönemindeki gibi devlet desteği alamamıştır. Fakat âşıklar bayramı, halk bilgisi derneği, halk evleri, derleme çalışmaları ve âşıklık geleneğinin yazılı ve elektronik kültür ortamlarında yaygın hale getirilmesi geleneğin yeniden canlanmasına katkıda bulunmuştur. Plak, cd, kaset, radyo ve televizyonlarda yapılan programlar geleneğe ulusal bir nitelik kazandırmış, uluslar arası icra imkânı sağlamıştır (Özarlan, 2001, s. 297-301).

20. yüzyılın önde gelen âşıklarını şöylece sıralamak mümkündür: Talibî, Ali İzzet Özkan, Âşık Ferrahî, Âşık Mehmet Yakıcı, Âşık Veysel, Meslekî, Emsalî, Sefil Selimî, İsmetî, Kul Gazi, Bayburtlu Hicranî, Davut Sularî, Efkarî, Gufranî (Kağızmanlı Hıfzı), Âşık Cemal Hoca, Âşık Yorgansız Hakkı Çavuş, Âşık Andırınlı Halil, Âşık Yüzbaşıoğlu-Mihmanî, Âşık Posoflu Müdamî, Âşık Zâkirî, Âşık Habib Karaaslan, Âşık Deli Hazım, Âşık Halil Karabulut, Âşık Azerî, Âşık Zülfikâr Divanî, Âşık Mevlid İhsanî, Âşık Fehmi Gür, Âşık Hasretî, Âşık Hüseyin Çırakman, Âşık Kul Mustafa, Âşık Püryanî, Âşık Mustafa Ruhanî, Âşık Kul Semaî, Âşık Pervani, Âşık Daimî, Âşık Yaşar Reyhani, Âşık Ferrahî, Âşık Kara Mehmet, Âşık Selmanî, Âşık İlhamî, Âşık Abdulvahab Kocaman, Âşık İsmetî, Âşık Mihmanî, Âşık Şeref Taşlıova, Âşık Rüstem Alyansoğlu, Âşık Musa Merdanoğlu, Âşık Murat Çobanoğlu, Âşık Hüdaî, Âşık Firganî, Âşık Feymanî, Âşık Mahsunî Şerif, Âşık Nusret Toruni,

Âşık Hacı Karakılçık, Âşık Çırağî, Âşık Ahmet Poyrazoğlu, Âşık İmamî, Âşık Sarıca Kız, Âşık Nurşah, Döne Sultan vd (Alptekin ve Sakaoğlu, 2006, s. 169).

20. yüzyıldan itibaren âşıklar ve âşık edebiyatı gerilemiştir. Ancak değişime ayak uyduran gelenek, kültürel ortamdan etkilenerak sözlü ortamdan yazılı ortama oradan da elektronik ortama geçmiştir. Böylelikle etki alanı kolayca genişleyen gelenek, imkânların artmasından olumlu etkilenmiştir (Güngör, 2013, s. 41).

Artun (2009, s. 211), günümüzde âşıklık geleneğinin gerilediğini belirtmektedir. Buna sebep olarak da geleneği besleyen sözlü geleneğin zayıflamasını, usta-çırak ilişkisinin çözülme noktasına gelmesini, usta âşıkların yeni yetişen âşıklar üzerindeki denetiminin azalmasıyla geleneğin tam olarak öğrenilip uygulanamamasını, geleneğe hâkim dinleyici kitlesinin azalmasından kaynaklı âşıkların denetlenememesini ve dar çevrelerde yetişen âşıkların ve şiirlerinin unutulma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasını göstermektedir.

Saz şiirinde son yıllarda görülen gelişme ve kusurlara değinen Sakaoğlu, Türk saz şiirinin hiçbir zaman sona ermeyeceğini, bir müddet daha canlılığıyla yaşamaya devam edeceğini belirtir. Ancak bir süre sonra güçsüz kişilerin şahsi eserleri ve usta malı söylemeleri ile yaşamaya, duyarlılığını devam ettirme savaşı vermeye başlayacağını ifade eder (Sakaoğlu, 2014, s. 95).

Hikmet Çığlık (2014, s. 21), 21. asırda dünyada ve Türkiye’de elektronik kültür ortamının yaygınlaşmasının âşıklık geleneğine etki ettiğini, pikap, plak kayıtlarını geri plana ittiğini, Youtube, Facebook ortamları, âşıkların kendi siteleri ve âşıklarla alakalı genel sitelerin daha fazla incelendiğini belirtmiştir. 21. yüzyıl’da âşıklık geleneği elektronik ortam sayesinde oldukça geniş bir alana yayılma imkânı bulmuşsa da Çığlık, usta-çırak ilişkisinin kaybolmasını olumsuz olarak değerlendirmiştir. Buna ek olarak Çığlık, Âşık Korkmaz İkam ve Âşık Taner Öztürkoğlu’ndan aldığı listede 99 âşığın adını vermektedir (Çığlık, 2014, s. 21-22).

2.6. Âşık Şevki Halıcı'nın Hayatı ve Sanatı

2.6.1. Âşık Şevki Halıcı'nın Hayatı

Âşıklık geleneği eskiye nazaran canlılığını yitirmiş olsa da Doğu Anadolu çevresindeki âşıklar gün yüzüne çıkarıldıkça halk şairliğinin hâlâ varlığını sürdürdüğü apaçık ortadadır.

Sakaoğlu, Karanlı âşıklarla ilgili olarak yaptığı tarihî ve bibliyografik değerlendirmede Kars'ın Anadolu'da varlığı bilinen en eski Türk âşığını yetiştiren ilimiz olduğunu ve günümüz âşıklık geleneğini yaşatabilen ilk beş ilimizden biri olduğunu belirtir. Sakaoğlu'na göre Kars; sazıyla, sesiyle, dinleyicisiyle, meddahıyla bir bütündür. Kars'ta âşıklık geleneğinin, âşığa ve şiire verilen önemle orantılı olarak kendini koruyabildiğini ve gelecekte de devam edeceğini söylemektedir (Sakaoğlu, 2014, s. 270-271).

Âşık Şevki, ölümünden kısa bir süre önceye kadar âşıklık geleneğinin sürdüğünün kanıtlanmasına yardımcı olmuş, Mustafa Cemiloğlu ile altı aylık çalışmasında hafızasını zorlayarak da olsa kaybolmaya yüz tutmuş birçok malzemenin kaydedilmesine olanak sağlamış bir halk şairidir.

Cemiloğlu'nun aktardığı bilgilere göre Âşık Şevki Halıcı, Terekeme ve Karapapak Türkü'dür. Kendisi ve çevresi de onu böyle tanımlamaktadır. Terekeme Türklerinin Kafkasya'daki bugünkü sınırları Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan toprakları üzerinde bulunmaktadır. Bu bölge, 93 Harbi'ni acılı bir şekilde yaşamış, fazla sayıda göç almıştır ve Âşık Şevki Halıcı'nın ailesi o dönemlerde Tiflis şehrinde yaşamıştır. Âşık, Kafkasya göçmeni bir aileye mensuptur (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009a, s. 13).

Cemiloğlu'nun "*Çıldırli Âşık Şevki Halıcı*" adlı makalesinde aktardığı bilgilere göre Âşık Şevki Halıcı'nın dedesi İdris Bey, ninesi Bala Hanım'dır. Aile, Kafkasya'da Tiflis şehrinin Başsalı Kazası'na bağlı Kullar Köyü'nde yaşamıştır. Türkiye Cumhuriyeti kurulurken Tiflis, sınırlarımız dışında kalınca eşini önceden kaybetmiş olan Bala Hanım üç çocuğunu alıp Kars'a bağlı Çıldır kazasının Akçakale köyüne göç etmiştir. Bu sırada en büyük çocuğu Haşim 12, ortanca çocuğu Hürü 10 ve en küçük çocuğu Abdullah 8 yaşındadır.

Abdullah Bey, Çıldır Gölü Akçakale yarımadasındaki basit balıkçı iskelesinde balıkçılıkla hayatını idame ettirmiştir. Abdullah Bey'in oğlu olan Âşık Şevki Halıcı 1930 yılında dünyaya gelmiş ve babası ona ilk olarak Feyzullah ismini vermiştir. Feyzullah, babasının yanında balıkçı iskelesinde büyüyüp yetişmiştir. Âşığın verdiği bilgilere göre Abdullah Bey'in doğan çocukları yaşamamış, yalnızca Feyzullah yaşamıştır. Bu nedenle Abdullah Bey, Feyzullah'ı yanından hiç ayırmamış ve sadece okuma yazma bilecek kadar okula göndermiştir. 1930 yılında köylerinde açılan "Ulus Okulu" na giden Feyzullah, burada sadece altı ay eğitim görebilmiştir. Öğretmeni, aynı köyden atanan bir okuryazardır. Daha sonra Kars'ın Ardos köyüne göçen baba, oğlunu iki buçuk yıl da orada okula gönderince Feyzullah ilkokulun üçüncü sınıfını bitirebilmiştir.

Askere gitmeden evvel Cemal Hoca'dan 25 gün ders alır. Sohbetlerinde sık sık ondan bahsedip şiirler söylemesi âşığın Cemal Hoca'dan oldukça etkilendiğinin göstergesidir.

Âşık Şevki, 4 Nisan 1951 tarihinde vatani görevini yapmaya Erzurum'a gider. Askerliğinin birinci yılında nişanlısının kaçırıldığını ve başkasıyla evlendiğini öğrenince hastalanır ve günlerce askerî hastanede yatar. Yattığı hastaneden köyüne şiirler yazıp gönderir. İyileşip birliğine döndüğünde Kıbrıs Savaşı için söylediği türküyü komutanlarından bir aylık mükâfat izni almaya hak kazanır.

Askerlikten sonra da sanatını geliştiren Âşık Şevki, 1953'te askerliğini tamamladığında ilk olarak Cemal Hoca'nın yanında 45 gün kalır. Sonra Kars Fayton Pazarı'ndaki Kafkas Kıraathanesi'nde âşıklığı sürdürür. Geçimini o yıllarda düğünlerde halkı eğlendirerek âşık meclislerinde saz çalarak sağlayan Halıcı, dönemsel gelişmelerle ilgili şiirler de söyler. Örneğın; 1958 Kıbrıs olayları, 1962 kıtlığı, Kars'a radyo evi açılması ve ilk tren seferleri, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, 16 Ağustos, Fetih Törenleri ve ulusal bayramlar bunların arasındadır.

1965 yılında Kars Sağlık Müdürlüğünde hizmetli olarak çalışmaya başlamış ancak daha sonra memuriyeti bırakıp yeniden âşıklığa dönmüştür. 1969-1974 yılları arasında Kars merkezinde bir bakkal dükkânı işletmiştir.

İki kız bir erkek evlat sahibi olan Âşık Şevki'nin başından üç evlilik geçer. İlk evliliğı 1949 yılındadır ve kısa sürmüştür. İkinci evliliğı 1959 yılında Sara isimli

bir kız iledir. Birinci ve ikinci eşlerini kaybeden Halıcı'nın üçüncü evliliği ise 1998'de Nahcivan doğumlu Zeynep Hanım iledir (Cemiloğlu, 1999).

1986 yılında İzmit'in Körfez ilçesine yerleşir. 1989 yılında hacca giden âşık, hacı olduktan sonra âşıklığı bırakır (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009a, s. 15). Ölümüne kadar İzmit'te bulunur. 10 Aralık 2015 Perşembe günü 85 yaşında solunum yetmezliği nedeniyle hayata gözlerini yumar (Aşık Şevki Halıcı vefat etti, 2015).

Aşığın defterinden alınan şu satırlar hayat hikâyesi üzerinde aydınlanmamıza yardımcı olacaktır:

Daha Akçakale'den göçmemiştik. Köyün içinde bir düğün vardı. Annem düğüne beni de götürmüştü. Bir büyük aşhanada çalgı çalınıyor, kızlar ve kadınlar oynuyordu. Ben hiç o eğlenceyi sevmeydim. Erkeklerin toplandığı cemaate gittim. Amcam aynı cemaatte idi. Beni kucağına oturttu. Herkes oda sedirinde oturuyordu. Orta yerde, ayakta, uzun boylu, yüzü çiçek çili, iki gözü ama bir adam elinde sazıyla cemiyeti eğlendiriyordu. Sözleri, hikâyesi, saz çalması benim çok hoşuma gitti. Çok candan dinledim. Bazı sözlerini hıfzıma aldım. O gece tahminen saat 12.00'ye kadar uykum hiç gelmeden dinledim. Benim gibi iki tane komşu çocuğu daha vardı. Onlar babalarının kucağında uyudular. Benim uyumadığıma ise (cemiyette bulunanlar) hayran oldular. Böylece bu düğün bitti fakat, o aşığın hayali daima benim gözümde canlanıyordu.

Ardos köyünde de aynen onun gibi başka başka aşıklar da düğünlerde dinledim. Böylece bu mesleği çok sevdim. At kılını bir tahtaya düzerek saz yapar çalar ve âşıklardan öğrendiğim türküleri tenhada okurdum. (...) Annem beni gizliden dinlermiş. Benden bir gün bir türkü söylememi istedi. Ben her ne kadar söylemem dedimse de bana saz yaptırmayı vaad ederek ısrar etti. Ben de annemi kırmadan utanarak söyledim. Annemin tabii hoşuna gitti.

Halamın kocası Yusuf Cimşit hem marangoz, hem demirci hem çilingir idi. O, birçok sanatı olan eniştesine rica etti. Yusuf Usta "Gelsin bir türkü söylesin, hoşuma giderse ona ücretsiz bir saz yaparım" demiş. Ben de gayrete gelip söyledim. Bir daha, bir daha, bir daha derken birkaç makam söyledi. Ve şöyle şart koydu: "Her akşam gelip benim burada söyleyeceksin" deyip az

zamanda bana ufak saza benzer bir şey yaptı. Bir iki tane tel taktı. Ben onu saz çalar gibi yapıyordum. Ama bir ustaya da ihtiyaçlı idim. Köyümüzde Feyzullah Saraç isminde münevver, bilgin bir kişi var idi. Bu Feyzullah memur idi fakat, her şeyden malumatlı idi. Saz çalmazdı fakat öyle makamında türküler söylerdi ki her âşık onunla atışamazdı. Bu Feyzullah aynı zamanda şair idi. Ara sıra Yusuf Usta'nın oraya gelirdi. Yusuf Usta benim türkü söylediğimi ona söylemiş. O beni çağırttı. Dinledi. “Çok güzel fakat bunun ustaya ihtiyacı var” dedi. “Eğir isterse ben bunu yetiştiririm. Saz çalmayı da elbet öğrenir” dedi. Ben o zaman “beni yetiştir” diye ısrar ettim. “Peki” deyip beni aldı yanına.

Sabah kalkar evde olan işimi bitirir giderdim akşama kadar. Bazı kendi evinde bazı Yusuf Ustan'ın odasında, bazı bizim evde iki yıl böylece makam ve eski geçmiş ozanların sözlerinden, ekserisi Aşık Şenlik'in sözlerini, Salman Bey, Latif Şah, Sevdakar Şah ve Tufarganlı Abbas hikayelerini öğrendim.

Fakat saz ustam yok idi. Bu sırada Feyzullah'ın yeğeni ile evlenen Rusya mültecisi bir Mansur vardı. Çok güzel saz çalar güzel Azeri havaları söylerdi. Sesi de güzeldi ama biraz yaşlı idi. Saz çalması Feyzullah'ın çok hoşuna giderdi. Böylece saz ustam da Mansur oldu.

Bir çam sazı vardı. Onu da bize verdi. Ben az zaman içinde saz çalmayı öğrendim. Artık divani, tecnis, güzelleme, karaçi, zarıncı ve Memmed Bağır havalarını Mansur Usta gibi çaldım. O da beni sevdi. Böylece iki üstadım oldu. Köyde kim çağırırsa üç âşık olurduk. Sıra ile söylerdik. Sazı daima bana çaldırılırdı.

(...) Böylece tarih 1950'yi buldu. Ben sazımı alarak eski memleketim Çıldır Akçakale köyüne gittim (Cemiloğlu, 1999).

Şevki Halıcı ilk aşkını da şöyle anlatmaktadır:

Köyün kız gelini erkeklere kolay kolay görünmezdi. Bir ara bir kızla tek olarak karşılaştık. Ben şair diliyle kıza selam verdim. Kız benim yüzüme baktı. Güleç yüzle: ‘Merhaba âşık. Ne olur annem senin sazını dinlemek ister. Bize gelir misin?’ Ben de: ‘Olur amma, ben amcam kızının evine

giderim. Oraya siz gelin' dedim. Böylece amcam kızının evine gittim. Onlar da oraya geldiler. (...) Biraz saz çalıp türkü okudum. Hakikaten annesi saza, aşığa çok meraklı imiş. Benim sazımdan, sözümünden çok hoşlandı. 'Yarın benim misafirimsin' dedi. (...) gine çalıp eğlendik. Bana: 'Oğlum, ben seni çok beğendim, kızımı sana vereceğim' dedi. Ben utandım, hiçbir şey söylemedim. Amcam kızına da aynı sözü söyledi. O da münasip gördü. Ben de o vakit razı olur gibi durdum. Biraz daha çay felan içtikten sonra amcam kızının evine geldim.

O gece sabaha kadar uyku uyuyamadım, Sabah olunca onlar da geldiler. Çay, kahvaltı yaptıktan sonra 'Biraz saz çal' dediler. En fazla kız gülererek: 'Hadi bir iki çal' dedi. Ben de sazı çıkardım. Kız bana yakın gelip sessiz olarak: 'ilk türkünü bana söyle. Aklından ne geçiyorsa onu çal, oku' demesinde ben hemen âşkımın ilanını mine gereyli havasında söyledim:

Sevdiceğim sana âşık,
Olmuşam haberin var mı,
Yeni açan gül gibiydim,
Solmuşum haberin var mı?

Ben düştüm senin peşine,
Gece girersin düşüme,
Yakın olan bir komşuna,
Gelmişem haberin var mı?

Güleş görerem yüzünü,
Süzdükçe ela gözünü,
Annen veripti sözünü,
Almışam haberin var mı?

Şevki sazım çalanda,
Aşkın sineme vuranda,
Meclisime yar gelende,
Gülmüşem haberin var mı?

O türkülerime kız sevincinden ağladı. Meğer kız daha evvelden bana talib imiş.

Birkaç gün sonra bir yüzük, bir çift yün çorap bir mendile bağlı bana gönderdi. Ve bir kağıda da şu dörtlü manileri yazmış:

Komşu evden çıkasın,
Yüzüğümü takasın,
Her aklına ben gelsem,
Yüzüğüne bakasın.

Mendilim işte gönder,
Doldur yemişle gönder,
İçine beş elma koy,
Birini dişle gönder.

Kelağaymin katına,
Katının hayretine,
Ben Şevkiye gidecem,
Yengemin inatına.

San yağın tortası,
Gümüş kemer ortası,
Kavuştursun yaradan,
Gelen Pazar ertesi.

Bu manilerle hediyeleri aldım. Benim aşkım daha da arttı. (...) Böylece birbirimizi çok sevdik. Amma benim ağabeyim daha yeni nişanlıydı. Daha yengemi getirmemiştik. Yengem gelme ben evlenmem iyi olmuyordu. Düşündüm. Bu işi babama anneme bildirmeden burdan iyi bir söz alalım. Ondan sonra ağabeyimin düğününü yapıp sonra da bana nişan yapalım. (...) Kızın babası ve annesi: “Âşık, sen bizim kızı istiyorsan, biz de seni çok sevdik ve gönlümüzle kızı sana vermeye razıyız. Fakat duyduğumuza göre senin ağabeyinin düğünü yapılmamış. İkincisi, sen daha askerlik yapmamışsın. Şimdi biz şöyle karar verdik. Kardeşinin düğünü olsun. Sen de

askere git. Biz kızımızı baba ve anne olarak sana verdik. Bizim kız da daha çocuk sayılır. Sen de çocuksun. Aynı zamanda senin baban da gücenmez. Böylece bir kolay düğün yapar götürürler” dedi (Cemiloğlu, 1999).

2.6.2. Âşık Şevki Halıcı'nın Sanatı

Her ne kadar bir eser, dili ve estetik yapısı ile sanatsal bir kimlik kazanırsa da eserlerin üslup özelliklerinin incelenmesinde de fayda görülmektedir. Halk hikâyeleri anonim eserler olarak kabul edildiğinden ve farklı anlatım tarzlarıyla desenlenerek günümüze taşındığından her hikâyenin anlatıldığı çevrede ve yeniden ele alınması gerektiği düşünülmektedir (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009a, s. 17). Boratav (1988, s. 51), “Şekil ve Üslup” problemlerinde, hikâyecilerin anlatımlarında kendi konuşma dillerini yansıttığını belirtmiştir ve âşıkların üslubunun zaman ve yere göre değiştiği düşüncesindedir.

Şevki Halıcı'nın defterinden edinilen bilgilere göre âşık, hem Akçakale'de hem de Ardos köyünde sazlı sözlü düğünlere, âşık toplantılarına ve hikâye meclislerine katılmıştır. Böyle ortamlarda büyüyen Feyzullah, zamanla âşık makamlarına ve halk hikâyeciliğine giderek âşinâlaşmıştır. At kılından yaptığı sazla türkü söylemeye başlamıştır. Yine Ardos köyünde yaşayan Feyzullah Saraç'tan Âşık Şenlik'in hikâyelerini ve destansı hatıralarını dinlemiştir. Daha sonra Rusya mültecisi Mansur'dan saz çalmayı ve Azeri havalarını öğrenmiştir (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009a, s.14). Kendi ifadesine göre Âşık Şevki Halıcı'nın ilk şiiri dayısı Ali Ağa'ya söylenmiş şu divanıdır:

Arzu ettim elinizi, sizleri görmeği dayı,
Çoktan beri can atardım buraya gelmeyi dayı,
Nasip bizi ayrı salıp kadere razı olmuşuz,
Kısmet bize bugün oldu sizleri sormayı dayı.

Odanız sofrası açık, ziyafette şan siz dedi,
Çok şükür olsun Allah'a helalından mal siz dedi,
Oğullar emrinde durur elpençede kul siz dedi,
Terbiyeden hisse alıp bu işi bilmeyi dayı.

Nüfusta Feyzullah adım, Şevki derler mahlesime,
Bu mesleği sevdim seçtim, çoh gelipdir hevesime,
İki benim gibi idi bade verildi Nesim'e
O yola ben kervan oldum arayıp bulmayı dayı (Cemiloğlu, 1999).

1950'li yıllarda düğünlerde, kahvelerde Türkü söyleyip hikâye anlatarak para kazanmaya başlamıştır. Kağızman Camuşlu köyündeki İsmail Cemal Hoca'dan âşıklık dersi almıştır (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009a, s.14).

Âşık Şevki Halıcı, Şenlik Kolu'na mensup bir âşıktır ve anlattığı hikâyelerde Âşık Şenlik'in adı sık sık zikredilir. Bu kola ait hikâyeleri çok küçük yaşlarda öğrenir ve anlatmaya başlar.

Şenlik, sağlığında Bala, Kişi, İbrahim, Gazeli, Ali, Bala Mehmet, Namaz, Kasım, Asker, Mevlüt, Süleyman, Gülistan ve Hüseyin'i yetiştirmiştir (Kaya, 2000, s. 17). Âşık Şevki'nin kendini usta âşık olarak görmeye başlaması ise Âşık Şenlik'in oğlu Âşık Kasım ve torunu Âşık Nuri ile meclis geçirmeye başlamasından sonra olmuştur (Cemiloğlu ve Türkmen, 2009a, s. 14). Âşık Şevki Halıcı da yeğeni Alaattin Zaman'a halk hikâyesi anlatmayı öğretmiştir (Yılmaz, 2011, s. XXIIİ).

1951 yılında askere gittikten sonra da âşıklık sanatındaki ustalığı ile birliğinde ünlü hale gelir. Askerliğini 1953 yılında tamamladıktan sonra ustası Cemal Hoca'nın yanında 45 gün kalarak sanatını ilerletir ve Kars Fayton Pazarı'ndaki Kafkas Kıraathanesi'nde âşıklığa devam eder. Âşık Şevki Halıcı'nın âşıklarla karşılaşması şöyle olmuştur:

1) Susuz Porsuklu köyünden Âşık Musa

2) Kars'ta Âşık Lütfi

3) Ladigars köylü Âşık İslam Erdener

4) Kayseri'de yaşayan yeğeni Âşık Alaattin Zamanoğlu (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009a, s. 14-15).

Âşık Şevki Halıcı'yı bilim dünyasına tanıtan Z. Mahir Baranseli, Halıcı'nın usta malı söyleyen bir âşık olduğunu ifade etmiştir. Cemiloğlu, bu ifadeden hareketle

Halıcı'nın usta olmadığını, ancak hikâyecilik ve makam icracılığında başarılı bir çizgide olduğunu söylemektedir (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009a, s. 40).

Âşık Şevki Halıcı, Mustafa Cemiloğlu ile altı aylık çalışması süresince 15 tane hikâye anlatmıştır. Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyeleri adlı eserde yer alan ve çalışmamıza ışık tutan hikâyeler şunlardır:

- 1) Cihan Abdullah Hikâyesi
- 2) Tufarganlı Abbas Hikâyesi
- 3) Diligam Yahya Bey Hikâyesi
- 4) Tahir Mirza Hikâyesi
- 5) Emrah ile Selvi Hikâyesi
- 6) Sevdakar Hikâyesi
- 7) Haydar Bey Hikâyesi
- 8) Kerem ile Aslı Hikâyesi
- 9) Latif Şah Hikâyesi
- 10) Öksüz Vezir Hikâyesi
- 11) Salman Bey Hikâyesi
- 12) Şeyh Sanan ile İbare Sultan Hikâyesi
- 13) Zulum Hüseyin Hikâyesi
- 14) Koroğlu Hikâyesi (Oltu Kolu)
- 15) Koroğlu Hikâyesi (Silistreli Hasan Paşa Kolu)

Bu hikâyelere ek olarak “Pervane Hasan ile Kaynanası” isimli hikâyenin de Âşık Şevki Halıcı'dan derlendiği belirtilmektedir (Yalçınmer, 1990, s. 85'ten akt. Taşlıova, 2006) ancak Mustafa Cemiloğlu bu hikâye hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir.

Görüldüğü üzere Âşık Şevki Halıcı'nın hikâye repertuarı oldukça geniştir. Uzunca bir süre türkü söylememiş, hikâye anlatmamış bir âşığın bu kadar hikâyenin kaydedilmesine vesile olması sanatının oldukça kuvvetli olduğunun göstergesidir.

Cemiloğlu, Âşık Şevki Halıcı'yla çalışma imkânı bulduğu altı aylık süre içerisinde âşığın ne derece mükemmel bir hikâye icracısı olduğuna da tanıklık etmiştir. Aynı durum âşığın Bursa'da Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi konferans salonunda 6 Mayıs 1999 günü yaptığı âşıklık gösterisinde de izleyiciler tarafından gözlemlenmiştir. Gerek hikâyelere olan tavrı, gerek sazının mükemmelliği gerek söz söyleme sanatındaki ustalığı ve âşıklık geleneğinde yapılan sözlü müdahaleleri atlatma anlamına gelen “meclis geçirme” konusundaki başarısı âşığın sanatına ne denli hâkim olduğunu gözler önüne sermektedir (Cemiloğlu, 1999).

Hikâyeci âşıklar, gösterinin tekrarlanması durumunda hikâyeyi yeniden şekillendirdiklerinden halk hikâyeleri dinamik bir yapıya sahiptir. Bu yapı medeniyette ortaya çıkan değişikliklerin hikâye bünyesine katılmasına neden olmaktadır. Âşık Şevki'nin anlattığı hikâyelerde de bu tip modernleşme unsurlarını gözlemlemek mümkündür. Hikâyelerde kahramanlar dilekçe yazmakta, gazete okurken gözlük kullanmakta, padişahın randevu almaktadır, at beslemek için ona vitaminli yiyecekler vermektedir (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009a, s. 36).

Hikâyeciliği, Ustası Feyzullah Saraçlar'dan, Âşık Müdâmi'den, Gülistan Çobanoğlu'ndan ve Erzurumlu İshak'tan öğrenmiştir. Âşık Şenlik'in oğlu Âşık Kasım'dan da hikâyeler öğrenmiştir. Camuşlu Köyü'nden Cemal Hoca'dan da etkilendiği anlaşılan Âşık Şevki, hikâyecilikte Sosgirtli Mehmet Hicrani'den de söz etmektedir (Cemiloğlu, 1999).

Halıcı, hikâyelerini istediği gibi uzatıp kısaltmaktır. Hikâyeleri, istediği âşık makamlarıyla süsler. Âşığın, hikâyecilik sanatında sahip olduğu önemli vasıflardan biri de “karavelli” ustalığıdır. Asıl hikâyeye ek olarak anlatılan kısa hikâyeler manasında kullanılan bu malzemeler arasında Nasrettin Hoca Fıkraları, İncili Çavuş Fıkraları, Erzurumlu İbrahim Hakkı'dan, Kağızmanlı Hıfzı'dan ve Âşık Şenlik'ten öğrendiği anlatmalar sayılabilir (Cemiloğlu, 1999).

Hikâyeci âşığın, dinleyicilerin sözlü müdahalelerine karşı daima uyanık olması ve bu müdahaleleri usta hamlelerle geçirmesi gerekmektedir. Bu bağlamda

Âşık Şevki bir “meclis geçirme” ve “söz söyleme” ustasıdır (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009a, s. 36-37).

Âşıklar, hikâyeyi anlatırken ortamı zenginleştirmek adına çeşitli yollara başvururlar. Bu bağlamda kendi jest ve mimikleriyle hikâyeyi süsledikleri gibi bestesiyle birlikte söyledikleri şiirler de hikâye anlatıcılığında ileri düzeyde bir müzik bilgisi gerektirir. Saz çalmasını bilmeyen meddahlar da şiirlerini makamlarla söylemişlerdir.

Hikâye anlatımı sırasında çalınıp söylenen türküler Türk Halk Müziği repertuarında değişik beste yapılarından dolayı farklı isimler alırlar. Bu bestelere “makam” adı verilir. Bir âşığın hikâye icracılığı yanında saz ve makam ustası olmaları da gerekmektedir. “*Âşık Şevki Halıcı saz ve makam ustalığını esas itibarıyla Kafkasya göçmeni Mansur adlı birinden öğrendiğini daha sonra da Çıldırlı Şenlik’in oğlu Kasım ile torunu Nuri’den de etkilendiğini söylemektedir*” (Cemiloğlu, 1999).

Âşık Şevki Halıcı, defterinde 82 makam adı sıralarken, icra ettiği makam sayısı 72 tanedir. Âşığın ifadesine göre bu makamların çoğu Azerbaycan sahasından alınmıştır (Cemiloğlu ve Atalay, 2001). Âşık Şevki, Baranseli’nin değerlendirmesine göre makamları ustaca okumaktadır. Cemiloğlu da makalesinde şu ifadelerle yer vermiştir: “*Şevki Halıcı hem sazının akort düzeni, hem makamları seslendirmesi hem de onları hikâyelere serpiştirmesi yönünden usta bir âşık görüntüsü çizmektedir.*”

Âşık Şevki Halıcı, hikâyeciliği ve makam ustalığı kadar şairlik yanı da ağır basan bir âşıktır. Mustafa Cemiloğlu’nun tespitlerine göre âşığın hece ölçüsüyle yazılmış 45 kadar şiiri yanında dört âşıkla dört tane de atışması vardır. Şiirlerinde ve atışmalarında günlük olayların izleri görülmektedir. Âşık, divani, geraylı ve tecnis gibi Azerbaycan sahası nazım türleri dışında koşma tarzını denemiştir (Cemiloğlu, 1999).

Cemiloğlu’nun tespitlerine göre Terekeme Türklerinden olan Âşık Şevki Halıcı’nın anlatılarında Azeri lehçesi özellikleri vardır. Ancak âşık, hayatının uzun bir zamanını İzmit’te geçirdiğinden dili Türkiye Türkçesine de yaklaşmıştır. Bundan dolayı âşık, anlatılarında hem Azeri lehçesi hem de Türkiye Türkçesinin ses özelliklerini örneklemiştir.

Sözcükleri şive farklılığı sebebiyle değişik şekillerde söylemektedir. İyelik eklerini kimi zaman Türkiye Türkçesindeki gibi dar ünlülerle çekimlenmiştir. Terekeme ağzına özgü geçmiş zaman eki “-if” yerine çoğu zaman Türkiye Türkçesindeki çekimleme özelliklerini kullanmıştır. Yine Terekeme ağzının özelliklerinden olan sözcük başındaki m / b değişimini farklı şekillerde kullanmıştır.

Âşık şevki, hikâyeleri anlatırken sıkça devrik cümlelere başvurmuş, karşılıklı konuşmalara ve diyaloglu anlatıma yer vermiştir. Hikâyelerde eksilteli cümle örneklerine de rastlamak mümkündür. Bunların yanında Türkçede âhengi sağlayan unsurlardan olan ulama ve ses düşmelerini de anlatılarında kullanmıştır. Anlatımı canlı tutmak için öğretme, duygulandırma, eğlendirme ve tepki oluşturma amaçlı arasözlere de başvurmuştur (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009a, s. 19-28).

Salman Bey Hikâyesi’nden alınan şu bölümde devrik cümle kullanımı örneklenmiştir:

Ama fakat bu ilk olarak doğrudan getdi Ahmet Vezirin yanına. Ahmet Vezire daireye getdi. Gapiyı vurdu. Kağıdı imzaladı. Goydu cebine. Yeddi sekgiz dene golu guvvetli cellet getirdi. Bu aldı doğrudan. Celletleri de yana aldı. Geldi doğrudan açdı gapıyı. Salman Bey’i gönderdi. Salmanı çekdiler bütün cemaatnan, bütün divan ahkamınnan” (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009a s. 21).

Salman Bey Hikâyesi’nin bir başka bölümünde de diyaloglu anlatım vardır:

“— *Efendim bir atlı geldi. Gevhar Hanımı bahçede yahaladı, tutdu. Atına aldı. Sürdü aha bele getdi.*

— *Ulan nasıl olur? Kimdi? Atlı neyin nesidi? Emir verdi. Tellal bağırtı. Nerde? Bu kimmiş? Nasıl geldi? Nasıl götürdü*” (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009a, s. 22)?

Tahir ile Zühre Hikâyesi’nden alınan şu bölümde de eksilteli cümleler görülmektedir:

“— *Burdadı, diyende geldi. Böyle deriden Tahiri çıkaranda*

— *Oğlum, bu Tahir değil mi?*

Anasına böyle anaç vurdu.

— *Yer gulahlıdı. Haber veriler sen ne söylisen.*

— *Ay oğul, burada biz...*

— *Sus! Dedi. Belki birisi dinniyir bizi*

— *Peki oğul tamam”* (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009a, s. 23).

Âşık Şevki diyaloglu şiir örneği de vermektedir. Tahir ile Zühre Hikâyesi’nde Tahir ve annesi arasında geçen diyalog şöyledir:

Bu saızı aldı, bahalım o yerde anasına ne dedi:

Canım ana, gözüm ana,

Ana men ganlar ağlaram,

Gara bağrım delik delik,

Onu düşünür ağlaram.

— Oğlum ne demek? Niye ağlırsen? Ne söylirsen?

— Ana dine ikinciye söylirem.

Seldimi aşdım belinden,

Başım galhmadı zulumdan,

Sonalar uçup gölümnden,

Boş galıp göller ağlaram.

— Oğlum göl möl boş galmamaış. Nedir göl? Hangi sona uçuf? Nedir?

Derdini söyle:

Tahirem artıpdı gamım,

Deryaya gargoldu gemim,

Gelmedi Zöhre hemdemim,

Onunçün yanar ağlaram.

— Oğlum, Allah sana insaf versin. Onu bana zamanında desene. Tee günlerden biri sen bu halı çekisen. Be evladım. Zöhre senin nişanın. Zöhre senin nikâhlın. Desene ben Zöhre’yi istiyirem. Desene, ben hemen giderem getirrem, söyliem hemen düğünün yapsın. Ahşam baban gelsin. Babana söyliyim. Senin düğünü yapsın, dedi. İnsan merak ider mi?

Âşık Şevki’nin anlatımında ses düşmeleri de görülmektedir. Salman Bey Hikâyesi’nden alınan bir dörtlükte ses düşmeleri örneklenmiştir:

“Nec’eylerem,

Gündüzü gec’eylerem,

Sen bensiz geçinsen de,

Ben sensiz nec’eylerem” (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009a, s. 23).

Âşık Şevki Halıcı anlatımında ara sözlere de yer vermektedir. Salman Bey Hikâyesi’nde öğretme ve bilgilendirme amaçlı ara söz kullanmıştır.

Salman der: sevdiğim eyleme keder,

Görek ne gösderer Gani Mukadder,

Terlan şikârına can tufan eder,

Bülbül kej bahar ı gül yasemene,

Görir misen ne kemleler geçir bah.

Salman der: Sevdiğim eyleme keder. Görek ne gösderer Gani Mukadder.

Bunu, Allah’ın gaderi var. Benim elimde değil ki. Terlan şikârına can tufan

eder. terlan bir vurucu guşdu. Şikârını verermi yani bir kimsiye. Gan

tufan eder. Bülbül kej bahar mı gül yasemene. Bülbül de güle aşıhdı. Sen

ne gonuşisen” (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009a, s. 25)?

Salman Bey Hikâyesi’nin bir başka bölümünde ise tepki oluşturma amaçlı ara söz görmekteyiz:

“Bu zalımoğlunun adı Gaddarı Zengi’yimiş. Bu Arabın ismi. Zengilerdenmiş. Bu Gaddarı Zenginın ocağı batmasın. Bu hemen yola düşdü. Bu iyi yay ohu istedi. Gılıç da aldı. Bu zalımoğlu öyle yürür dü ki, at bile buna yerişemezdi” (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009a, s. 27).

Hikâyecilik sanatının önemli unsurlarından olan formeller de Âşık Şevki’nin sıkça yararlandığı kavramlardandır (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009a, s. 28).

Formeller, “*Muayyen vazifelere ve muayyen şekle sahip, kalıplaşmış ifade*” tanımı dışında bütün deyimler ve atasözleri için kullanılmaktadır (Sakaoğlu, 1999, s. 123).

Cemiloğlu’nun tespitlerine göre, bazı dilbilimciler dili kullanmanın taklit etme yoluyla kazanıldığı görüşünderken bazıları da edinme yoluyla kazanıldığı görüşünder (1998, s. 5).

Yeni yetişmeye başlayan âşıkların da ustalarını uzunca bir süre taklit ederek hikâye anlatmayı öğrendiği gözlemlenmektedir. Ustasını taklit eden çırak da onun kullandığı bu “formel” olarak anlatılan kalıplaşmış ifadeleri, sözgelimi atasözü ve deyimleri de aynen tekrar etmekte, hazır malzeme olarak kullanmaktadır.

Âşık Şevki de hikâyelerine başlarken, bir bölümden başka bir bölüme geçerken, zaman geçişlerinde, ayrılıp gitmelerde, betimleme yaparken, şiir geçişlerinde ve hikâyelerini sonlandırırken formellerden yararlanmıştı.

Sevdakar Hikâyesi’nden alınan şu bölümde hikâyeye başlama formeli örneği görmekteyiz:

“Efendim, seyri meşgulat, vasfî hikâyet, zevk ile söhbet bir melek sıfat. Haki payınıza izzeti iltifatla verdiğim gine Isfahan şehri. Şah Abbasa bağlıdı bu hikâye.”

Köroğlu Hikâyesindeki şu cümle ise bir geçiş formeli örneğidir: *“Köroğlu gelende osun. Bizim hikâyemiz Keloğlana geldi.”*

Formellerin bir diğer çeşidi olan betimleme formellerini de Emrah ile Selvi Hikâyesindeki şu bölüm örnekleyecektir: *“Bir hasır, bir Memmed yesir, yan bacadan yil esir. Bizim bülbüllü bağımıznan çahçahlı değirmenimiz mi var?”*

Kerem ile Aslı Hikâyesi’nde de bitiriş formeli örneği verilmiştir. *“Söz tamama yerışdi. Allah daima şadlıh versin. Ömürler versin. Memleketimize, yurdumuza yan bahan düşmanları gahreylesin.”* Âşık, dinleyenleri etkilemek için iç kafiye yapısına, paralel yapılı cümlelere ve simetrik söyleyişlere de az da olsa yer vermiştir.

Anlatımı güzelleştiren ve öğreticilik amacına hizmet eden atasözlerinin de Âşık Şevki’nin sanatına katkısından söz etmek yerinde olacaktır. Âşık Şevki’den derlenen on beş hikâyede rastlanan atasözlerinden bazıları şunlardır:

Bir almaya gırh tenesi daş atar biri vurar (Sevdakar, Latif Şah, Tufarganlı Abbas Hikâyesi).

“Can her şeyden şirindi” (Sevdakar Hikâyesi).

“Çağrılan yere erinme, çağrılmayan yere görünme” (Tufarganlı Abbas Hikâyesi).

“Çıkmayan canda ümit var”(Koroğlu Hikâyesi, Silistreli Hasan Paşa Kolu).

“Dağa gar düşdü gışa ne galdı, sakgala ağ düşdü yaşa ne galdı” (Cihan Abdullah Hikâyesi).

“Gaçan balıh böyük olar” (Latif Şah Hikâyesi).

“Müsalesiz öten horuzun başını keseller” (Emrah ile Selvi Hikâyesi).

Âşıklar, hikâyeleri ustalarından öğrenirler. Hikâyeleri anlatırken de başkasından öğrendiklerini belli ederler. Aynı anlatı, ağızdan ağıza geçerken az da olsa değişikliğe uğrar. Bu bağlamda “varyant, rivâyet ve eşmet” kavramları kullanılır. Bu kavramlar, âşıkların hikâyeleri başkalarından öğrendiklerini belirtmek yanında, hikâyelerin farklı anlatımlarından haberdar olduklarını da gösterir. Âşık Şevki, bu anlatım çeşitliliğini kimi zaman hikâyenin her iki şeklini de anlatarak gözler önüne serer (Türkmen ve Cemiloğlu, 2009a, s. 28-35). Ancak Halıcı'nın anlattığı hikâyelerin hangilerinin kendi tasnifi hangilerinin usta malı olduğu bilinmemektedir (Taşlıova, 2006).

2.7. Eğitim ve Eğitsel Unsur

İnsan, eğitime gereksinim duyan bir varlıktır. İnsanların karakterlerinde yaratılıştan var olan ya da sonradan oluşmuş bazı olumsuz özellikleri eğitim sayesinde olumlu davranışlara dönüştürmek mümkündür.

Eğitim, önceden belirlenmiş plan ve programlar yardımıyla bireylerin davranışlarında olumlu gelişmeler sağlamaya yönelik, bireylere hem kişisel hem de toplumsal katkılar sağlayan, bireylerin karakterinde ve yaşamında olumlu etkilere sahip, istedik davranışlar kazandıran dinamik, sistematik ve kubaşık bir süreçtir. Okul öncesi dönemde aileyle başlayan bu süreç, hayat boyu sürmektedir.

Eğitim, bireylerin amaçlarında, ahlâki tutum ve davranışlarında değişiklik meydana getiren çok boyutlu, bütünsel ve devinimsel bir süreçtir. Birey, aile ve öğretmen üçgeninde ilerlemesi beklenen eğitim sürecine etki eden çeşitli faktörler bulunmaktadır. Tarihi, felsefi, psikolojik, toplumsal, ekonomik, hukuksal boyutları araştırılmış olan eğitimin bilim adamlarınca değişik tanımları yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları eğitimin genel anlamı üzerinde yoğunlaşmaktadır.

- “1. Belli bir bilim dalı veya sanat kolunda yetiştirme, geliştirme ve eğitime işi, 2. Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme, terbiye, 3. Eğitim bilimi” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 761).
- Tyler (Tyler ve Basic, 1950, s. 4) ise eğitimi, “*bireylerin davranış biçimlerini değiştirme süreci*” olarak tanımlamıştır.
- Eğitim, insanda sosyal yaşama ve yaşadığı çağa uyum sağlayabileceği davranış ve tutum değişikliklerini sağlar, geçmişi korur, geleceği güvenceye alır (Kavcar, 1982).
- Selahattin Ertürk’e (1984, s. 12) göre eğitim “*bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişiklik meydana getirme süreci*” dir.
- Nuray Senemoğlu (2010, s. 86) eğitimin, istendik bir davranışı değiştirme ya da oluşturma süreci olduğunu ifade etmektedir.
- Nurettin Fidan (2012, s. 4) da eğitimi genel hatlarıyla tanımlamış ve eğitimin insanları belli amaçlara göre yetiştirme süreci olduğunu ifade etmiştir. Fidan’a göre eğitimle sağlanan değişim bireyin eğitim sürecinde kazandığı bilgi, beceri, tutum ve değerlerle sağlanır.

İnsan, yaratılışı gereği toplum halinde yaşamaya eğilimlidir. İnsanlar için bir gereksinim olan toplum içinde yaşamak aynı zamanda bir zorunluluktur. Bireyi toplumdaki bağımsız düşünmek mümkün olmadığından bireylerin yaşadıkları topluma iyi adapte olmaları gerekmektedir. Toplumsallaşan bireyler, toplumun âdet, gelenek ve göreneklerini, inanç ve düşünce sistemlerini, millî, dinî ve ahlaki kabullerini de bilir, kişilik ve davranış haline getirir. Bireylerin, toplumun değişen ve gelişen koşullarına ayak uydurmasını, kendilerini yaşadıkları çağa göre değiştirebilmelerini sağlamak eğitimle mümkündür. Eğitim, bireyle ve yaşamla sürekli etkileşim halindedir. Bireyden ve yaşamdan etkilenen eğitim, aynı zamanda sonuçlarıyla birey ve yaşam üzerinde etkili olmaktadır. Eğitimin toplumsal işlevine odaklanan bazı tanımlar da şöyledir:

- Emile Durkheim (1976, s. 71), eğitimin toplumsal temelini ön plana çıkaran şöyle bir tanım yapar ve eğitimi “*Genç kuşağın yöntemli bir biçimde toplumsallaştırılmasıdır*” şeklinde tanımlar.
- İbrahim Ethem Başaran’a (1978, s. 18) göre eğitim, kişinin yaşadığı toplumun değerlerine göre yetenek, tutum ve davranışlarının geliştirilmesi için seçilip denetlenmiş bir çevrede uygulanan toplumsal bir süreçtir.
- “*Eğitim yürürlükteki değerlerin, bilgilerin ve hünelerinin yetişen kuşaklara iletilmesi ve kazandırılmasıdır*” (Ozankaya, 1982, s. 299).
- Eğitim, bireylere sürekli değişen ve gelişen dünyaya ayak uydurma becerisi kazandıran bir süreçtir. Veysel Sönmez’e göre belli amaçları belirleyip yürütmek, geçerli kılmak ve tutarlı değerlerle doldurmak eğitimin görevidir (Sönmez, 1991, s. 95-99).
- “*Eğitim, bireylerin yaşadığı toplumda uygulama değeri olan yöneliş, yetenek ve diğer davranış örüntülerini kazandığı süreçler toplamıdır*” (Ada ve diğerleri, 2002, s. 5).
- “*Elbette eğitimin en temel işlevi toplumun zaman içerisinde ortaklaşa oluşturduğu değerler sistemini genç kuşaklara aktarmak olarak da tanımlanmaktadır*” (Cemiloğlu, 2006).
- Mahmut Tezcan’a (1994, s. 64) göre eğitim bireyin yaşadığı toplumda yeteneklerini, tutumlarını ve olumlu değerlerdeki diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamıdır.

Tezcan (1994, s. 52), eğitimin temel işlevlerinden birinin toplumun kültürel mirasının birikimine ve devamlılığına katkıda bulunmak olduğunu ifade eder. Tezcan’a göre topluma ait değer ve normlar bireylere öğretildikçe hem bireylerde doğru alışkanlık ve tutumların gelişmesi sağlanacak hem de antisosyal etkenlere karşı koyulabilecektir.

Eğitilen insanlar, üretkendir, başkalarına ve kendilerine faydalıdır, çevreleriyle iyi ilişkiler kurabilirler, yeni ve değişik fikirlere açık ve saygılıdır. Karşılarına çıkan zorluklarla başa çıkabilir, cesur, kendine güvenli ve mücadelecidirler. Bütün bilim dallarının oluşması, ilerlemesi ve gelecek kuşaklara aktarılması da eğitimin getirilerindedir.

Bu çalışmaya yön veren “eğitsel unsur” kavramının tanımı da eğitim ve unsur kavramlarından yola çıkılarak yapılmıştır. Unsur, öge sözcüğüyle eş anlamlıdır. Sözlükte öge ise şöyle tanımlanmıştır:

“1) Birleşik bir şeyi oluşturan basit şeylerden her biri, unsur, eleman, 2) Başka şeylerin kendisinden türediği ilk madde, ilke, unsur, 3) Bir cümleyi oluşturan özne, yüklem, tümleç vb. birimlerden her biri, 4) Bir sınıf veya bir topluluğun bireylerinden her biri” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1838).

Eğitsel unsuru ise, eğitim bilimlerinin ortaya koyduğu veya eğitim sürecinde ortaya çıkan, eğitimle ilişkisi olan ve eğitim sürecinde kullanılması yararlı bulunan kavram, bilgi ve anlayıştan her biri olarak tanımlamak mümkündür. Bu çalışmada Âşık Şevki Halıcı’dan derlenen halk hikâyelerinde bulunan eğitsel unsurlar beş ana kategori altında sınıflandırılarak ele alınıp incelenmiştir. Çalışma kapsamında toplam 79 eğitsel unsur tespit edilmiştir.

2.8. Âşık Şevki Halıcı’nın Eğitime Bakışı

Ülkelerin sosyal ve kültürel, ekonomik ve siyasal alanlarda gelişmişlik düzeylerinin eğitim seviyeleriyle doğru orantılı olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda Halıcı’nın anlattığı hikâyelerde, eğitimin birey ve toplum için ne denli büyük bir öneme sahip olduğuna dikkat çekilmiştir. Âşık Şevki Halıcı’dan derlenen halk hikâyelerinde eğitim, okuyup okutmak, ilim öğrenip öğretmek olarak karşılık bulmaktadır. Hikâyelerde okula başlama yaşı da yedi olarak görülmektedir.

Âşık Şevki Halıcı’nın anlattığı hikâyelerde genellikle dinî bilgilerin öğrenimi ve öğretiminden bahsedilmekle birlikte şu örnekte tıbbi ilim kastedilmiştir:

Sevdakar, Gülenaz Hanım’ı iyileştirmek için derviş kılığına girip padişahın huzuruna çıkar.

“— Olsun. Ben ilim delisiyem, dedi. İlim beni deli edif. Patişahımın hasdası varımış. Ben o hastayı gurtarandanam” (SH: 435).

Hikâyelerde erkek çocuklara eğitici olarak bir lala, kız çocuklara ise bir taye nene tayin edilir. Lalalar bilgili, görgülü kimseler olup çocukları hayata hazırlar,

onları hiç yalnız bırakmazlar. Çocuklar da padişah olsalar bile lalalarına daima saygı duyarlar.

“Patişahın büyüğü lale olar. Patişah vezire mezire emir verer amma, patişah lalaya emir veremez yani. İltifatnan, iyilinken, lala bu işi gene sen yaparsan diyerse olur. Bunun lalası varıdı bi tane. Lala çoh bilgin bir adamıdı” (LŞH: 531).

Âşık Şevki Halıcı’ya göre eğitim okullarda (medresler) ve camilerde verilir. Halıcı, Okulların birer eğitim ve bilim ocağı olduğunun bilincindedir. Okulların yanında camiler de ilim öğretmektedir.

“Okullar camiler irfan ocağı,

Gül kohar her dağı, köşe bucağı,

Garipler ocağı hürmet erkanı,

Daima hürmetli dili Çıldır’ın” (SBH: 647).

Şeyh Senan Hikâyesi’nde okumaktan, sınav yapmaktan, soru sormaktan, cevap vermekten, tarihten, coğrafyadan, matematikten ve din bilgisinden bahsedilir.

“Evet, rivayet edilir ki bu çocuh mektebe gitdi, ohudu” (ŞSH: 747).

“— Hayır. Ben yaşlı bir adamı gumandan yapmam, genç bir adam, mektepten çıhmış, okuldan ayrılma. Tam tahsili yerinde bir baş gumandan istiyirem” (ŞSH: 750).

Tabii vur ha vur. Günde belki yirmi adam imtihana girir. Heçbirisi bir şey kazanabilmez. Artık ele suallar sorir ki hiç kimse bir şey bilmez. Asgerlihdan sorir. Memleketden sorir. Hudutları sorir. Bilmem ona göre tarihten sorir. Coğrafyadan sorir. Efendim matematikten sorir. Her birisinden ayrı ayrı sorular sorir. Dinden diyanetden sorir. Hiç kimse cevap verebilmez. Fakat ekseri patişah dinneyici olarak cevap şeylerini hep patişah dinnir (ŞSH: 750).

Zulum Hüseyin Hikâyesi’nde Hüseyin okula gider. Hüseyin çok zeki bir çocuktur ve öğretmeni (hikâyede hoca olarak geçmektedir) onu çok sever.

Rivayet edilir ki, n’olacah, öldürmeyen Allah, çocuh birden ikiye, ikiden üçe, üçden beşe, beşden yediye. Mektebe verdirdi. Allah’ın hikmeti, öyle bir

zekâlı, öyle bir güzel ohudu ki, bütün emsallarının içinde en birinci ohuyan çocuk oldu. Hocası felan bunu hep sevdiler (ZHH: 788).

Köroğlu Hikâyesi'nde, sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçişin temel özelliklerinden biri olan rüya görme ve bade içme esnasında âşıklığın gerektirdiği bilgiler öğrenilir.

“Gudret mektebinde verdiler dersi,

Zahirde göründü arş ile kürsü,

Hıfzım gazap doldu Arab'ı, Fars'ı

Lugati imranı seçdim bu gece” (KHOK: 815).

Tahir Mirza Hikâyesi'nde Tahir ile Zöhre okula (medreseye) giderler ve orada birbirlerine âşık olurlar. *“Çocuğun birinin adı Tahir birin adı Zöhre oldu. Sevindiler hepisi. Demek ki Cenaballah bunları birbirine verdi. Allah ikisini de çoh yaşatsın. Böylece vazifelerine bahdılar. Çocuklar artıh büyüdü. Yeddi yaşına girdihden sonra bunlar mehtebe medresiye verildi”* (TMH: 250).

Hikâyelerde ana kahramanlar daima zamanın en iyi hocaları eşliğinde iyi bir eğitim sürecinden geçerler. Hikâyelerde yalnızca erkek karakterlerin değil kız karakterlerin de okula gidip eğitim alması, kız çocuklarının da eğitilmesi gerektiği hususunda önemli mesajlar vermekte, bu konuda toplumun bazı kesimlerinde oluşan yanlış ve eksik uygulamaların önüne geçilmesi gerektiği konusuna da dikkat çekmektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma, kültür analizi (etnografya), antropoloji, durumsal araştırma, yorumlayıcı araştırma, eylem araştırması, doğal araştırma, betimsel araştırma, kuram geliştirme ve içerik analizi gibi birçok değişik disiplinle ilişkilidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 46).

“Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir” (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 46).

Nitel araştırmada tümevarım ilkesinin var olduğunu belirten Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek aynı zamanda nitel araştırmada araştırmacının bir kuram oluşturma çabası içinde olduğu ifadesine yer vermiştir. *“Araştırmacı topladığı tanımlayıcı ve ayrıntılı verilerden yola çıkarak incelediği probleme ilişkin ana temaları ortaya çıkarma, topladığı verileri anlamlı bir yapıya kavuşturma, yani bu verilerden yola çıkarak bir kuram oluşturma (grounded theory) çabası içindedir”* (Glaser ve Strauss, 1967’den akt. Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 53).

Kuram oluşturma, araştırmacının topladığı verilerden yola çıkarak araştırma konusunu açıklayıp yorumlayarak anlam kazandırma süreci olduğunu söylemek mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 53).

Çalışma, nitel araştırma yönteminin doğasına uygun olarak gerçekleştirilmiştir ve kuramsal nitelik taşımaktadır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Türk halk hikâyeleri olup örnekleme Âşık Şevki Halıcı’dan derlenen on beş hikâyedir. Bu hikâyeler şunlardır: Cihan Abdullah Hikâyesi, Tufarganlı Abbas Hikâyesi, Diligam Yahya Bey Hikâyesi, Tahir Mirza Hikâyesi, Emrah ile Selvi Hikâyesi, Sevdakar Hikâyesi, Haydar Bey Hikâyesi,

Kerem ile Aslı Hikâyesi, Latif Şah Hikâyesi, Öksüz Vezir Hikâyesi, Salman Bey Hikâyesi, Şeyh Senan Hikâyesi, Zulum Hüseyin Hikâyesi, Koroğlu Hikâyesi Oltu Kolu ve Silistreli Hasan Paşa Kolu.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak nitel araştırma yönteminin doküman incelemesi tekniğinden yararlanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 217). Doküman incelemesi yapılırken şu sıralama izlenmiştir:

- 1) Dökümanlara ulaşma,
- 2) Özgünlüğü (orijinallik) kontrol etme,
- 3) Dökümanları anlama,
- 4) Veriyi analiz etme,
- 5) Veriyi kullanma.

Doküman olarak Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyeleri adlı kitapta yer alan on beş halk hikâyesi incelenmiştir. Âşık Şevki Halıcı'nın anlattığı bu hikâyelerin doküman olarak seçilme sebebi Halıcı'nın âşık edebiyatının 20. yüzyıldaki önemli temsilcilerinden biri olması ve eserlerinin daha önce eğitsel açıdan incelenmemiş olmasıdır.

3.4. Verilerin Toplanması

Çalışmaya başlanırken ilk aşamada âşıklık geleneği, halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği ile ilgili kaynaklar taranmıştır. İkinci aşamada Âşık Şevki Halıcı hakkında yazılmış kaynaklara ve çalışmalara ulaşılmaya çalışılmıştır. Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyeleri adlı kitap temin edilip dikkatlice incelenmiştir. Âşık Şevki Halıcı'nın ustalarından öğrenip anlattığı on beş halk hikâyesi okunup özetlenmiştir. Okunan her hikâyede saptanan eğitsel unsurlar fişleme tekniği kullanılarak sayfa numaraları ile birlikte kaydedilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Çalışmanın herhangi bir kuramsal temele dayanmaması yorumlayıcı paradigmaya dayalı içerik analizini gerektirmiştir. Temel amacı, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak olan içerik analizinde, özetlenip yorumlanan veriler daha detaylı bir şekilde incelenir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 259).

Çalışmada elde edilen her eğitsel unsur bir kod halinde isimlendirilmiştir. Âşık Şevki Halıcı'nın anlattığı on beş hikâyede toplam 79 tane eğitsel unsur tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak 79 tane de kod oluşmuştur. Kodlar metinlerden örneklerle somutlaştırılmıştır. Örnekler, yer aldığı hikâye adının kısaltılmış şekli ve sayfa numarası ile birlikte verilmiştir. Örnek: Emrah ile Selvi Hikâyesi (ESH), unsurun tespit edildiği sayfa numarası. Kodların birbiriyle ilişkileri değerlendirilmiş ve oluşan 79 tane kod Türk halk hikâyelerinin yapısına uygun olacak şekilde beş kategori altında tasnif edilmiştir. Bu kategoriler şunlardır: Dinî ve Tasavvufî Eğitsel Unsurlar, Ahlakî Eğitsel Unsurlar, Toplumsal ve Kültürel Unsurlar, Millî Eğitsel Unsurlar ve Bilimsel Eğitsel Unsurlar. Bu kategoriler “Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyelerinde Eğitsel Unsurlar” teması altında birleştirilmiştir.

Belirli bir kuramsal temeli olmayan çalışmada, verilerden yola çıkılarak anlamlı kodların bulunduğu kavramsal bir yapı oluşturulmuştur. Eğitsel unsurlar ilgili oldukları kategori altında frekans değerlerine göre sıralanmıştır. Her bölüm sonunda tespit edilen unsurların hikâyelere göre dağılım ve frekans değerlerini gösteren tablolar oluşturulmuştur. Elde edilen dağılım ve frekans değerleri incelenip yorumlanmıştır. Çalışmada izlenen aşamalar Tablo 1'de özetlenmiştir:

Tablo 1: Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyelerinde Eğitsel Unsurlar

Tema	Kategori	Kod ve Frekans Değeri	Kategorinin Toplam Frekans Değeri	
Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyelerinde Eğitsel Unsurlar	Dinî ve Tasavvufî Eğitsel Unsurlar	Allah İnancı/Sevgisi (422), Pir/Derviş/Evliya (87), Hikmet (73), Din Sevgisi/İman Sahibi Olma (64), Kurban Etme/Oлма (56), Hayır (56), İbadet Etme (54), Kitap inancı (51), Melek İnancı (43), Allah'a Sığınma/Yalvarma (Dua) (43), Helal/Haram (40), Paygamber İnancı (39), Cennet/Cehennem (38), Kaza/Kader/Kısmet İnancı (35), Mahşer/Ahiret/Kıyamet İnancı (31), Rahmet (26), Günah/Tövbe Etme (26), Şükretme (20), Ecel (16), Besmele Çekme (14), Merhametli Olma (13), Hızır (12), Tarikat (10), Nazar (7), Nefse Hâkim Olma (6), Dünya Malına Kıymet Vermeme (4), Farz/Sünnet (4), Rızık (3), Şehit (2), Bereket (2)	1297	
	Toplumsal ve Kültürel Eğitsel Unsurlar	Sevgi/Aşk (171), Vatan/Memleket Sevgisi (117), Nişan/Düğün (88), Âdet/Gelenek/Görenek (80), Dostluk Arkadaşlık (66), At Binme (66), Millet (65), Savaş/Barış (55), Askerlik Yapma (53), Devlet/Hükümet (40), Kardeşlik (33), Misafirperverlik (22), Yiğitlik/Kahramanlık (20), Akrabalık Bağı (18), Ayıp (15), Bayram (12), Kanun (7), Komşuluk (6), Yardımlaşma (2)	870	
	Ahlaki Eğitsel Unsurlar	Kibar/Nazik olma (82), Selamlaşma (75), Adalet (22), Mertlik/Namertlik (21), Namus (20), İtibar/İtibarlı Olma/Güven (20), Sevgi/Saygı (20), Bağışlama/Af (199), Utanma/Ar/Hayâ (17), Ahlâklı/Edepli Olma (11), Vicdanlı/İnsafı Olma (10), Vefalı/Sadakətli Olma (10), Sabırlı Olma (8), Terbiyeli Olma (8), Temizlik (4), Doğruluk/Dürüstlük (3), Onur/Haysiyet (2), Ana-Baba Hakkı (1), Nasihat (1), Emanete Hıyanet Etmeme (1), Mütevazı/Alçak Gönüllü Olma (1)	370	
	Bilimsel Eğitsel unsurlar	Bilim (21), Âlim/Bilgin (13), Okul (7)	41	
	Millî Eğitsel Unsurlar	Türk (18), Atatürk (8), Türkiye (4), Türkçe (4), Bayrak (3)	37	
	Eğitsel Unsurların Toplam Frekans Değeri			2615

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyelerinin Özetleri

4.1.1. Cihan Abdullah Hikâyesi

Abdullah Bey, Ziyad Han'ın oğludur. Ziyad Han, varlıklı, nüfuzlu bir handır. Abdullah, yedi yaşında okula başlar. On beş yaşına geldiğinde okulu bırakır ve Han Çoban Eli'nde yaşamaya başlar.

Han Çoban Eli'nde Ağa Han isimli bir Han vardır. Ağa Han, Cemal Bey'in kızı Cihan Hanım'a âşık olur. Ancak Cemal Bey, kızını bu yaşça büyük hana vermek istemez. Ağa Han, kızı alamayınca Cemal Bey'i memleketinden sürer.

Cemal Bey, hısım akrabasıyla birlikte bir tarafında Abdullah Bey'in yaşadığı Elvan Dağı'na yerleşir. Cariyeleriyle dolaşmaya çıkan Cihan Hanım, dağın diğer tarafına geçince Abdullah Bey'i görür ve âşık olur. O sırada uyumakta olan Abdullah'ın koynuna birkaç söz yazıp bırakır. Abdullah uyanınca o kızı bulmaya niyetlenir ve memlekette Cihan adlı ne kadar kız varsa aratır. Sonunda kızı bulur ve ister. Nişan yapılır ama Abdullah'ın kızı görmesi yasaktır. Abdullah, Cihan'ı görmekte ısrarlı olunca Cemal Bey kızını Abdullah'a vermektен vazgeçer ve Çoban Eli'ne geri dönerler. Orada kalmak için kızını Ağa Han'a vermek zorunda olan Cemal Bey sonunda razı olur.

Cihan Hanım ile Ağa Han'ın düğünü olacağı sırada Abdullah yetişir ve sevgilisini kaçıır. Ziyad Han'ın ordusunun da desteğiyle iki âşık kurtulur Gence şehrinde düğün dernek yaparak birbirlerine kavuşurlar.

4.1.2. Tufarganlı Abbas Hikâyesi

Salih Sevdakar ve Serminaz Hanım'ın Abbas ve Haydar adında iki oğlu vardır. Salih Sevdakâr ölünce Abbas her cuma babasının mezarında Yâsin-i şerif okur. Bir gün yine babasının mezarı başında okuduktan sonra orada uykuya dalar. Tam o sırada bir deyiş çıkagelir ve elindeki kadehi Abbas'a içirir. O anda Abbas Hak âşığı olur ve Peri Hanım'la aşka düşer.

Abbas, Peri Hanım'ın yaşadığı Tebriz şehrine gider. Orada Şahan Vezir ona sahip çıkar, onu evine götürür ve kendine oğul yapar. Abbas, Tebriz'deki otuz dokuz âşıkla imtihan olur. Âşıklarla atışıp onları mağlup eden Abbas, Peri Hanım'ı almaya hak kazanır.

Peri Hanım'ın, ağabeyi Memmed Bey Tebriz'in valisidir. İsfahan şehrinde de Şah Abbas vardır. Şah Abbas, çıkan bir isyanı bastırmak için pehlivanı Becan'ı göndermek yerine Memmed Bey'den yardım isteyince Memmed Bey, valiliğe Abbas'ı, kanun işlerine de Şahan Vezir'i getirir.

Abbas, işleriyle öyle meşguldür ki Peri Hanım nadiren aklına gelir. Bir cuma nişanlısını görmeye gider. Abbas, Peri Hanım'ın odasına çıkınca Peri Hanım'ın cariyelerinden bir güzel dayak yer. Peri Hanım da Abbas'a bakması için arkadaşı Esme'yi görevlendirir. O zamanlar nişanlıların birbirini görmesi yasaktır. Bir güzel giyinip paklanmış Abbas'ı gören Esme de Abbas'a âşık olur. Halasıyla birlik olup Abbas'la Peri'ye oyun oynar. Peri'ymiş gibi Abbas'ın yanına gider. Abbas, onun Peri olmadığını anlar ama o da Esme'ye gönül verir. Peri de Abbas da Esme'nin kırılmasını istemezler. Peri, Abbas'la evlendikten sonra Esme'ye onu kuma alacağına dair söz verir. Ancak verdiği sözden döner.

Tebriz'de bir de Memmed Bey'in yeğeni Çugul Vezir vardır. Çugul Vezir, Abbas'ı çekemediğinden Peri Hanım'ı onun elinden almaya çalışır. Şah Abbas'a Peri'nin güzelliğinden bahseder. Şah Abbas da kızı almak için Becan'ı görevlendirir.

Kardeşi Haydar hastalanınca Abbas Tufargan'a gider. O sırada Becan Peri'yi kaçıtır. Abbas, yolda Becan'ın kecâvâsını yakalayıp Peri'yi almaya çalışınca Becan Abbas'ı kuyuya atar. Pirin hikmetiyle Abbas'a kuyuda hiçbir şey olmaz ve Becan'la Peri'den bir hafta önce İsfahan'a girer.

İsfahan'da Abbas'ı önce zehirli kuyuya sonra da zindana atarlar. Ancak eğlence için Abbas'tan başka âşık bulamayınca Abbas'ı zindandan çıkarırlar. Eğlenceye âşık gerekir. O mecliste Abbas'ı imtihan ederler ve hak âşığı olduğunu anlarlar. Peri'yi Abbas'a verirler ve düğününü yaparlar. Abbas, Peri'yi alıp Tebriz'e döner.

4.1.3. Diligam Yahya Bey Hikâyesi

Hüseyinbeyli köyünde Hüseyin isminde zengin bir bey vardır. Hüseyin Bey'in Yahya Bey isminde bir oğlu vardır. Yahya Bey'e devlet tarafından beylik verilmiştir.

Yahya Bey büyüüp yetişir, Yemen Hanım'a meyillenir. Aradan zaman geçer, Yahya Bey'in anası oğluna onu evlendirmek istediklerini söyler. Yahya Bey de anasına Yemen'den bahseder. Yakın komşuları olan bir neneyi kıza elçi gönderip isterler. Bir hafta içinde nişan, bir ay geçmeden de düğün olur.

Yemen Hanım, Hüseyin Beylerin evine iyi bir gelin olur. Amma velâkin Hüseyin Bey ve eşi gelinleriyle fazla yaşayamaz, bir hastalığa yakalanıp iki ay arayla vefat ederler. Yahya Bey, babasından kalan bütün serveti kaybeder ve Hasan dayısının yanına gitmeye karar verir. Yahya Bey dayısının eşkıyalarının başına kumandan olur. Bir ara fark eder ki bütün eşkıyalar bey kızlarıyla evlidir. Kendi karısı bey kızı olmadığından utanır, evli olduğunu söyleyemez. Ancak Yahya Bey uzun süre eve gelmeyince Yemen kocasına bir mektup yazar. Bu mektup da eşkıyalardan birinin eline geçince Yahya Bey'in evli olduğu anlaşılır. Arkadaşları, karısı bir bey kızı olmadığından Yahya Bey'in üstüne gidip karısından ayrılmaya razı ederler.

Yahya Bey, köyüne gider, komşuları Ehmet'le Yemen Hanım'a haber gönderir. Onu beklememesini, başkasına varıp çoluk çocuk sahibi olmasını söyler. Yahya Bey eve geldiğinde karısı yalvarır, yakarır. Yahya Bey'e pişman olacağını söyler ama adam inadından dönmez. O gün kardeşi Yemen Hanım'ı alır, götürür.

Yahya Bey'in arkadaşları bir bey kızını Yahya Bey'e alırlar. Bu bey kızı Yemen Hanım'a hiç benzemez, iş görmez, yataktan kalkmaz. Yahya Bey pişman olur yaptığına. Ehmet'i çağırır, kızı evden gönderir.

Yahya Bey'in Yemen Hanım'a aşkı yeniden nüks eder. Yemen'i geri getirmek için neneden yardım ister. Bir kâğıt yazar, neneye verir. Yemen'den af diler, evine dönmesini ister. Ancak Yemen Hanım kâğıdı almaz. Yahya Bey, durumu dayısına anlatır, onunla dertleşir ve dayısıyla beraber Yemen'i kaçırmaya karar verirler. Yahya Bey arkadaşlarıyla Yemen'in etrafını sardıklarında Yemen bir oyun eder ve ellerinden kurtulur.

Yahya Bey ve arkadaşları Yemen'in yaylasına baskına giderler. Eşkîya kafilesini gören yaylanın beyi Şamali Bey de adamlarını silahlandırır. Şamali Bey kızın zorla götürülmesine izin vermez, Yahya Bey'den üç ay müsaade ister. Üç ay sonra Yemen Hanım'ı alıp getireceğine söz verir. Bu söz üzerine Yahya Bey adamlarını geri çeker.

Aradan altı aya yakın bir süre geçer ama gelen giden olmaz. Yahya Bey, bunun üzerine yeniden Şamali Bey'in köyüne gider. Şamali Bey, Yahya Bey'i geri gönderip Yemen'i kardeşlerinden ister. Yemen Hanım önce kabul etmez, gitmek istemez. Ancak kardeşlerinden biri silah çekip tehdit edince mecbur kalır.

Hacı Bey'e haber verirler, o da bütün düğün masraflarını karşılar. Meclisteki herkes bir yardımda bulunur ve Yahya Bey neredeyse kaybettiği servetinin yarısını geri alıp muradına erer.

4.1.4. Tahir Mirza Hikâyesi

Karamanoğulları dedikleri padişah Hatem Sultan ile Vezir Ahmet adlı iki kardeş vardır. Millet Ahmet Vezir'i padişah yapmak isteyince Hatem Sultan bozular. Ahmet Vezir de padişahlığı ona verir, kendisi baş vezir olur. Kara Sultan da bu iki kardeşin bakıcısıdır ve Ahmet Vezir'i hiç sevmez.

Çocukları olmayan kardeşlerden Ahmet Vezir bir gün bir namaz kılar ve bir evlat vermesi için Allah'a müracaat eder. Az sonra bir nurani derviş belirir. Ahmet Vezir'e bir elma verir, elmanın yarısını kendisinin yarısını da kardeşinin yemesini söyler. Elmaların yarımalarını karılarıyla da bölüşmelerini ister. O gece iki kadın da gebe kalır. Hatem Sultan'ın bir kızı, Ahmet Vezir'in de bir oğlu olur. Çocuklar üç yaşına geldiğinde derviş baba kıza Zöhre, oğlana da Tahir adını verir. Çocukların birbirine verileceğini, nikâhlarını da kendisinin kıyacağını söyler ve kaybolur.

Okullarına devam etsinler diye çocukların birbirine nikâhlı olduğunu söylemezler. Ancak bir nene çocuklara üç yaşından beri nişanlı olduklarını söyleyince bunlar okulda sevişip konuşmaya başlar. Bir gün hocaları bunları yakalayınca sinirlenip Ahmet Vezir'e haber verir. Ahmet Vezir de onların nikâhlı olduklarını söyler ve hocayı kovar. Hoca bu duruma sinirlenir ve Hatem Sultan'a gider. O sırada iki kardeşin aleyhinde çalışan Kara Sultan da oradadır. Kara Sultan

Hatem Sultan'ı kışkırtır, o da Zöhre'yi okula yollamaz. Bunun üzerine Tahir de derslerini yapmaz ve okuldan ayrılır.

Zöhre'yi aklından çıkaramayan Tahir yemeden içmeden kesilir. Bir gece Tahir yatarken bir nurani derviş gelir. Tahir'e üç bardak bade içirir. Sonra derviş "aynayı devran" adlı bir ayna çıkarır cebinden. Tahir aynada önce Zöhre'yi görür, sonra babasını cellâtların vurduğunu görür ve en sonunda da kendisini bir sandığa koyup denize attıklarını görür. O sırada düşüp bayılır. Gözünü açtığında kimse yoktur yanında ama başına bir şeyler geleceğini anlar. Anasına Zöhre'ye olan aşkını anlatınca o da Ahmet Vezir'e söyler, kızı isterler.

Hatem Sultan razı olur ama karısı karşı çıkar. Ahmet Vezir'in niyetinin oğlunu tahta geçirmek olduğunu söyleyip adamı kardeşine düşman ederler. Ahmet Vezir her şeyden habersiz düğününü yapmaktadır. O sırada Hatem Sultan saraydan içeri girenin boynunu vurmaları için emir verir. İçeri her gireni öldürürler. Fark edenler kaçıp Tahir'e haber verince Tahir kaçır. Yakalanıp Hatem Sultan'ın huzuruna geldiğinde de şeyhülislam fetva vermediğinden idam edilmez ancak geri dönmek üzere sürgün edilir.

Hatem Sultan, bu karardan razı olmaz ve cellâtlarına Tahir'i öldürüp kanlı gömleğini getirmeleri için gizliden emir verir. Ancak bu cellâtlardan biri Ahmet Vezir'in çok iyiliğini gördüğünden Tahir'i öldürmezler. Hududu geçtikten sonra iki kişiyi öldürüp Tahir'in elbisesini kana bularlar. Tahir de kıyafetlerini bunlara verip ellerinden kurtulur, Hanverdi Bezirgân'ın bağına varır.

Hanverdi Bezirgân'ın Nergis adında bir kızı vardır. Nergis'in cariyeleri Tahir'i çıplak bir şekilde görünce Hanverdi Bezirgân'a haber verirler. Hanverdi Bezirgân Tahir'i giydirir ve yanında işe alır. Hanverdi Bezirgân Tahir'i çok beğenir, kızını ona vermeye niyetlenir.

Hanverdi Bezirgân'ın çok arkadaşı vardır. Bunlar Çin'e sefer yaparlar. Bir gün çıkıp gelirler ve Hanverdi Bezirgân da Tahir'i görevlendirip adamlara yemek hazırlatır. Hanverdi Bezirgân Tahir'i çağırıp adamlarla tanıştırdıca adamlar Tahir'in işçi olmadığını, yüksek bir sülaleye mensup olduğunu anlarlar. Tahir'in Ahmet Vezir'in oğlu olduğunu tahmin ederler. Tahir de gerçekleri anlatmak zorunda kalır.

Nergis de Tahir'e tutulmuştur ama Tahir onu bacısı gibi gördüğünden kızı almaz. Bir süre Nergis'i oyalar ve memleketine geri dönmeye karar verir. Bir çobanın yardımıyla gizlice Zöhre'nin yanına gider. Kara Sultan da bunları yakalayınca Tahir'i bir sandığa koyup denize atarlar.

Deniz, sandığı Mısır'a kadar götürür o gece. Mısır'ın kumandanı Mısır padişahının kızı Banu Hanım'dır. Banu Hanım, kolu kuvvetli bir kumandandır. Bir gün cariyeleriyle sarayında denize karşı muhabbet ederken sandığı fark eder. Bakarlar ki içinde bir delikanlı yatmaktadır. Banu Hanım Tahir'i çok beğenir ve onu alması şartıyla Tahir'i babasına göndereceğini, onu düşmanın elinden kurtaracağını söyler. Ancak Tahir üç yaşından beri Zöhre ile nikâhlı olduğunu söyleyince Banu Hanım kabul eder, Tahir'i babasının yanına gönderir. Mısır padişahı, Tahir'in intikamını Hatem Sultan'dan almak için kızını çağırır ve büyük bir orduyla Karaman'a giderler.

Banu Hanım, Tahir'i eğitir, kılıç kullanmayı öğretir. Hatem Sultan ile Tahir meydana çıkarlar. Tahir bütün intikamını Hatem Sultan'dan alır, onu öldürür, tahtgâha çıkar. İşler tamama erdikten sonra Banu Hanım gitmek ister ama Zöhre onu yollamaz. İki hanımın birden düğünü yapılır.

4.1.5. Emrah ile Selvi Hikâyesi

Her gece Şah Abbas'a çalıp söylemekten usanan âşıklar değişik vilayetlerde gezip kendilerini tanıtmak için Şah Abbas'tan iki ay izin alırlar ve ilk olarak Tiflis'e giderler. Tiflis'in hanı bunlara bahşiş vermemek için onlara hasım olacak âşıklar arar. Kimse Şah Abbas'ın âşıklarına hasım olmaya cesaret edemeyince Emrah'ın babası Âşık Ahmet'i düşünürler. Ancak Âşık Ahmet o âşıklarla kapışamayacağını anlar ve karısıyla Tiflis'ten kaçıp Van'ın Erciş ilçesinde Miroğlu Ahmet Bey'in yanına gelirler. Bu bey de âşık seven bir beydir. Âşık Ahmet, Miroğlu Ahmet Bey'in huzuruna gider, bir şeyler çalıp söyler. Adam Âşık Ahmet'i beğenir, bunlara bir ev verir ve Ahmet'i maaşa bağlar.

Âşık Ahmet Miroğlu'nun meclisinde çalıp söylerken Emrah babasını dinler ve çok hoşuna gider. Miroğlu Ahmet Bey Emrah'ı fark edince biraz da onun çalıp söylemesini ister. Âşık Ahmet kendi sazını çocuğa vermek istemeyince Miroğlu kendi sazını verir. Emrah saz çalmayı da akort yapmayı da bilmediğinden sazın üç

telini birden kırar. Âşık Ahmet, çocuğa bir tokat atar. Bu duruma çok kızan Miroğlu, Âşık Ahmet'i kovar. Emrah da şehrin mezarlığına gider, bir hacet namazı kılıp Allah'a yalvarır. Babasını mahcup ettiğinden, onun ekmeğine sebep olduğundan babasından daha iyi bir âşık olmak için Allah'tan yardım ister. Duasını bitirir bitirmez yanında bir derviş biter. Derviş Emrah'a üç tane bade içirir. Daha sonra Emrah dervişin iki parmağı arasından Selvi Hanım'ı görür, tutmaya çalışır, o sırada uyanır. Emrah'ı mezarlıkta ağzından köpükler gelirken bulan babası bunun âşıklık alameti olduğunu anlar. Babasıyla Emrah, Miroğlu'nun huzurunda imtihan olurlar ve babası Emrah'ın üstünlüğünü kabul eder. Âşık Ahmet, o vakitten sonra âşıklığı bırakır. Miroğlu, Emrah'ı maaşa bağlayıp yanına alır.

Miroğlu'nun koyunlarını Selvi Hanım'ın cariyeleri sağmaktadır. Bir gün Selvi Hanım da kızlarla dışarı çıkınca Emrah, kızı görür ve bu kızın pirin ona gösterdiği kız olduğunu anlar, bir şeyler çalıp söyler. Emrah'ın bazı sözleri Selvi'yi rahatsız edince, kız ateşlenir. Baş cariyesi Nazlı bu ateşin ilacının Emrah olduğunu söyler. Selvi bir güzel giyinir, kuşanır. Nazlı Emrah'ı getirir ama ilk türküsünde Nazlı'ya bir tarif söylemesi şartını koşar. Eğer istediğini yaparsa, onları kavuşturacaktır. Yapmazsa aralarını bozacaktır. Emrah Selvi'nin yanına gider, söylemeye başlar ama Nazlı'nın dediğini yapmak için Selvi'ye Selminaz diye hitap edince Selvi sinirlenir. Bu işi Nazlı'nın yaptığını anlar ve cariyelerine onu bir güzel dövdürür. Emrah'ı da kovar ama yaptığına pişman olup geri çağırır, aralarını bir tek Nazlı'nın yapabileceğini bildiğinden Nazlı'nın da gönlünü alır. Âşıklar birbirlerini sevdiklerini itiraf ederler. Epey konuştuktan sonra ayrılırlar.

Şah Abbas da Van Kalesi'ni almak için ordusuyla Van'a gider. Ancak orada bir nene Van'ın hükümdarının huzuruna çıkar ve İranlılara asla teslim olmayacağını söyler. Van'ın hükümdarı da neneye İranlıları oradan kaçırmayı karşılığında ağırlığı kadar altın altın vaad eder. Nene bir oyunla Şah Abbas'ın ordusunu oradan çekilmesini sağlar. Ancak Şah Abbas'ın askerleri Erciş'e girer, Miroğlu Ahmet Bey'i öldürür, Selvi ve Nazlı'yı kaçıırırlar. Şah Abbas kızları çok beğenir, Selvi'ye de o dakika gönlü düşer.

Şah Abbas, orduyu Saat çukurunda durdurur. Orada Yakup Han isminde bir bey vardır. Selvi'yi kendine almak niyetinde olduğundan bir Türk olan Yakup Han'ı başvezir yapar. Düğünlerini de onun yapmasını ister. Yakup Han istemeyerek de olsa

orduya katılır. Selvi'ye gidip Şah Abbas'ın ona nikâh yapmak istediğini anlattığında Selvi çok sinirlenir. Yedi sene beklese de onunla evlenmeyeceğini, beklemezse zehir içip kendini öldüreceğini söyler.

Emrah, Miroğlu'nu öldürüp Selvi'yi kaçırdıklarını öğrenince İran'a yola çıkar. Önce Pire kasabasına varır. Oradan Tebriz'e, Tebriz'den de Horasan'a gider. Ancak orada bir şüpheye düşüp geri döner. Saat çukurunda Yakup Han'ın olduğu kahvehanede oturur. Yakup Han'ın anasına bir âşığın geldiği haberi ulaşınca kadın hemen Emrah'ı yanına getirtir. Kadın da evlat hasreti çekmektedir. Emrah'ın Selvi'yi aradığını öğrenen kadın oğlunun da onun ateşine düşüp gittiğini söyler. Selvi'nin Şah Abbas'ın elinde olduğunu, Yakup Han'ı da tercümanlık yapsın diye yanında götürdüğünü anlatır. Emrah da hemen yola düşmeye kalkınca kadın, Emrah'a sahip çıksın diye Yakup Han'a bir mektup yazar.

Emrah, İsfahan şehrine girdiği gece Şah Abbas'ın düğünü yapılmaktadır. Şah Abbas'ın âşıklarıyla imtihan olan Emrah, yolda Yakup Han'a annesinin yazdığı mektubu verince Yakup Han, Emrah'ı Şah Abbas'ın yanına götürür. Emrah önce Şah Abbas'ın onu öldüreceğini düşünüp Nazlı'yı seviyormuş gibi sözler eder ancak sonunda Selvi'ye olan aşkını anlatır. Selvi'nin, amcasının kızı olduğunu, pir elinden badeli olduklarını anlatır. Nişanlı olduklarını söyler. Selvi o sırada elinde zehirli kadehle beklemektedir. Tam içeceği sırada Şah Abbas yanına varır. Selvi de Emrah'ın söylediklerini doğrulayınca Şah Abbas Selvi'yle Emrah'ın düğününü yapar ve muratlarına erdirir.

4.1.6. Sevdakar Hikâyesi

İran hükümdarı Şah Abbas etrafındaki devletlere zarar vermeyen bir padişaktır ama o zamanlar Mısır'la İran hiç geçinemez. Mısır hükümeti Şah Abbas'ı çekemez ve Şah Abbas'a ani bir baskın yapmaya karar verirler. Kuvvetli bir orduyla Arabistan tarafından İran'a gelirler. Şah Abbas bunu haber alınca ordusunu hazırlar, önlem alır. Şah Abbas'ın başveziri Allahverdi Han Vezir, kumandanı Deli Becan'dır.

Şah Abbas'ın baş hanımının adı da Perlan'dır. Şah Abbas bu Perlan Hanım'ın cariyelerinden biri olan Gülşah'a göz koymuştur. Ancak hanımının cariyesi olduğundan onu almaya utanır. Savaşa başlayacakları sırada ölümü aklından geçiren Şah Abbas Gülşah'la muradına ermeden ölmek istemez ve Gülşah'a nikâh kıyar.

Gülşah, Şah Abbas'tan çocuğa kalmış olabileceğini söyleyince Şah Abbas, çok kıymetli hatem yüzüğünü Gülşah'a verir. Kızı olursa yüzüğü harcamasını, oğlan olursa parmağına takmasını tembihler.

Gülşah'ın karnı büyüyünce Perlan Hanım'a haber gider. Kendisinin çocuğu olmadığından, çocuğu olunca Şah Abbas'ın Gülşah'ı baş hanım yapacağını düşünür. Bir cadı nene bulur. Kızı yavaş yavaş öldürüp çocuktan kurtulmak için bir şeyler yapmasını ister. Cadı, hacı kılığına girip Gülşah'ın evine gider ama kızı öldürmeye kıyamaz. Hanıma da Gülşah'ın çocuğunu karnında eritecek, kendisini de zamanla öldürecek bir dert verdiğini söyler. Gülşah çok güzel bir erkek bebek dünyaya getirir. Nene, çocuğun doğumuna yardım eder, göbek nenesi olur. Çocuğun başına bir iş gelmesinden korkan Gülşah, çocuğunu babası gelinceye kadar bakması için neneye verir. Şah Abbas'ın ona verdiği yüzüğü neneye teslim eder.

Nene, daha sonra Kandahar'da bir bahçıvanın yanına sığınır. Orada bir sancıya tutulunca çocuğu ve yüzüğü bahçıvana teslim edip hakkın rahmetine kavuşur. Bahçıvanla karısı çocuğu sahiplenir, yüzüğü saklarlar.

Çocuk üç yaşına geldiğinde hâlâ bir ismi yoktur. Bir gün çocuk kapıda oynarken şehrin padişahı çocuğu görür, çocuğa Sevdakar ismini verir. Sevdakar yedi yaşına geldiğinde okula başlar. Okulun bir tatil gününde Sevdakar bir çocukla kavga eder. Çocuk, Sevdakar'ın altmış yaşındaki babasını bağda çalıştırmasını ayıplayınca, Sevdakar babasının elinden küreği alır ve bahçıvan olur. Baktıkları bahçe de padişahın kızının sarayının bulunduğu Hasbahçe'dir. Gülenaz bir gün bahçede çalışmaktayken Sevdakar'ı görür ve o dakika aşka düşer, bayılır. Sevdakar da Gülenaz'a aşka düşer. Bu arada Sevdakar'ın zekâsını ve bahçeye nasıl güzel baktığını gören padişah Sevdakar'ı vezir yapar.

Sevdakar'ın Şah Abbas'ın oğlu olduğunu öğrenen padişah Sevdakar'ı babasına yollar. Sevdakar Gülenaz'la vedalaşıp altı ay sonra gelip onu alacağına söz verir. Sevdakar İsfahan'da Şah Abbas'ın huzuruna çıkar, anne ve babasına kavuşur. Sevdakar padişah olur. Şah Abbas Gülşah cariyeyle kırk gün kırk gece düğün yaparak evlenir.

Bir tarafta Gülenaz'ı Tahran Şahı alıp götürür. Sevdakar kızı almak için yola düşer. Tahran'a giden yolda eşkıyalar vardır. Becan haramilerin hakkından gelir. On

beş gün içinde Tahran'a varırlar ve Gülenaz'ın kör, sağır, dilsiz, topal ve çolak olduğunu öğrenirler. Sabahına Sevdakar da derviş kılığına girer, Gülenaz'ın odasına girer. Gülenaz bunu görünce sevincinden baygınlık geçirir. Meğer Gülenaz'ın hiçbir şeyi yoktur.

Padişahın kız kardeşi Zehra de dervişe yemek götürmek için Gülenaz'ın odasına girince Sevdakar'a âşık olur. Vezirle Becan ertesi gece Gülenaz'ı ve bir cariyesini kaçırlar. Şahın ordusunu yenip İsfahan'a dönerler ve Şah Abbas Gülenaz'la Sevdakar'ın düğünlerini yapar.

Gülenaz'ın yanında gelen kötü kalpli cariye de gönlünü Sevdakar'a kaptırmıştır. Bir marangoza sandık yaptırıp içine Gülenaz'ı koyar ve İran Şahı'na gönderir. Sandık Zehra'nın eline geçer. Sandığı açınca Gülenaz'ı gören Zehra adamları öldürüp Gülenaz'ı kurtarır. Gülenaz kendine geldiğinde Sevdakar'a olan aşkını anlatır. Zehra, Gülenaz'a baş hanım olmayı teklif eder, kendisi de ikinci hanım olacaktır. Eğer kabul etmezse Sevdakar'ı, Becan'ı, veziri öldüreceğini söyler. Gülenaz'ı da kardeşine götürüp ömür boyu esir ettireceğini söyler. Bunlar olurken Sevdakar da Gülenaz'ı bulamaz ve yola düşer. Zöhre bunları dürbünle görünce Gülenaz'ı onlara asla görünmemesi için tembihler. Bir savaşa hazırlanır gibi kuşanıp önlerini keser. Zöhre ne yapıp edip Becan'ı yener, kelepçeyle bağlar. Sevdakar'ı da Becan'a yardım etmediği için döver. Sonra hepsini bir mağaraya kapatır. Biraz atıştıktan sonra birbirlerini affederler. Şah Abbas'a müjde gider. Sevdakar düğün dernekle Zöhre'yle de muradına erer. İki hanım ömür boyu iyi geçinirler ve sonunda hakkın rahmetine kavuşurlar.

4.1.7. Haydar Bey Hikâyesi

Şah Abbas'ın Gara Vezir adında bir veziri vardır. Gara Vezir'in Haydar adında bir oğlu olur. Gara Vezir, oğlunu çok sever, okutur. Ancak babası öldükten sonra çocuğu okuldan alırlar. Bir iş de tutamaz.

Bir gün Şah Abbas'ın birinci veziri Allahverdi Han Vezir cuma namazına giderken caminin kenarında Haydar'ı görür, bir elbise parası verir. Oğlan da o parayla eve öteberi alır. Eve gidince de anasına olanları anlatır.

Allahverdi Han Vezir Haydar'ın haline çok üzülmüştür ve gördüklerini Şah Abbas'a anlatır, ona bir vazife vermek istediğini söyler. Haydar'ı çağırırlar, üç yüz altmış kula kumandan yaparlar.

İşlerini düzelten Haydar Bey kendisinin görüp sevdiği bir kızla evlenmek ister. İyi bir kız bulmak için Şah Abbas'tan bir ay izin alır. Kullarına da bir ay izin alır ve onlarla birlikte Elvan Dağı'na gider. Ancak adamlar izinlerini evlerinde geçirmek isterler ve Haydar Bey'i bir başına bırakıp geri dönerler. Haydar Bey Ali Bezirgân'ı bulmak için yola düşer. Ali Bezirgân tapusu Gara Vezir'in olan Elvan Dağı'nı sahiplenmiştir. Haydar Bey, dağı ondan almak ister. Dağın orta yerinde satenden muazzam bir çadır kurulmuştur. Çadıra gidip bakınca Süsenber'i görür ve âşık olur. Ancak kız Ahmet Şah'la nişanlıdır. Nenesi olayları öğrenince Süsenber'e Haydar Bey'i öldürmesini söyler ama kız Haydar Bey'e kıyamaz.

Haydar Bey, Süsenber'e olan aşkını Şah Abbas'a anlatınca Şah hemen Becan'a yola çıkmaları için emir verir. Haydar Bey, Becan ve Allahverdi Han Vezir'le Süsenber'in olduğu Kışmir şehrine yola çıkar.

Süsenber Kışmir'de Haydar Bey'in yolunu bekler. Karnında da hafif bir şişlik vardır. Kâfir nene Süsenber'in gebe olduğu iftirasını şaha haber verince hemen düğün yapılır. O sırada Becan bir iple balkondan saraya girer, nöbetçileri öldürür, Haydar'la beraber Süsenber ile Ahmet Şah'ın odasına girerler. Ahmet Şah'ın yengeleri Süsenber'i getirip Ahmet Şah'a teslim ederler. Ahmet Şah kızın karnı şişik olduğundan kıza hesap sorar. Süsenber de Haydar Bey'e olan aşkını anlatır. Biraz Ahmet Şah'la atışan Süsenber onun kulağına bir tokat atar. Ahmet Şah ayağının altına düşünce onu bağlar ve makatın altına sokar. Becan'la Haydar Bey de kızı alır, kaçarlar. Şah Abbas düğünlerini yapar, muratlarına ererler.

4.1.8. Kerem ile Aslı Hikâyesi

Asıl adı Ahmet Şah olan Kerem'in babası Şah Rıza'dır. Rıza Şah'la hazinedarı Gara Melik'in çocuğu olmaz. Bir cuma günü Gara Melik'in hanımıyla Sultan Hanım otururlarken nurani bir adam, elinde iki tane fidan çubuğuyla gelir. Gara Melik'in karısı birini alır, şahın hanımı da diğerini alır. Şahın hanımının diktiği fidan tutar. Gara Melik'in hanımıninki tutmaz. Tutan fidan aynı yıl içinde bir elma

verir. Kadınlar elmayı bölüşürler ve ikisi de gebe kalırlar. Şahın bir oğlu, Gara Melik'in de bir kızı olur. Kızın adı Gara Sultan, oğlanın adı Ahmet Şah olur.

Gara Melik'in hanımı olanları kocasına anlatır ve zamanı gelince kızlarını şahın isteyeceğini söyler. Gara Melik de kızını onlara vermek istemez, bir Ermeni'ye vermek niyetindedir. Kızını öldü bilsinler diye bir cenaze töreni düzenler. Ancak şahın gerçeği öğrenmesinden korkar ve istifasını verip Zengi kasabasına gider.

Ahmet Şah, okulda Sofu isminde yetim bir çocukla çok samimidir. Rıza Şah da bu çocuğu sever ve evlat edinir. Çocukların ikisi de başarılıdır ama Ahmet Şah derslerini pek önemsemez. Çocuklar on beş yaşına geldiğinde Ahmet Şah hastalanıp yatağa düşer. Hekimler çocuğun hava değişimine ihtiyacı olduğunu söyleyince Şah onu Zengi şehrine Gara Melik'in yanına gönderir. Gara Melik kızını bir odaya kilitler ama Ahmet Şah terlan kuşu sayesinde kızı kilitli olduğu odada bulur ve ona âşık olur. Kızı saçlarından çeker. Ancak onun adı Kerem, kızın adı da Aslı olursa bırakacaktır. Kız kabul edince Kerem onu iki kaşının arasından öper. Bunlar birbirine sevdalanırlar.

Şah, olanları öğrenince Gara Melik kızını önce Erzurum'a kaçıtır. O gece yarısı Kerem'i kırk tane nurani derviş uykudan uyandırır. Kırk tane bade içirirler. İkinci türküde Kerem'in ağzından alev çıkar. Ayna-yı devranda Aslı görünür. Kerem Aslı'yı Erzurum'da bulunca bu kez kızı Erzincan'a, ardından da Kayseri'ye kaçıtırılar ama Kerem her seferinde sevdiğini bulur. Aslı'yı görebilmek için Aslı'nın diş çekici olan annesine otuz iki dişini çektirir ama yine de ölmez.

Hikâyenin sonunda Gara Melik, kızına tılsımlı bir entari giydirir ve düğmeleri Kerem'in açmasını söyler. Kerem son düğmeye geldiğinde bütün düğmeler yeniden kapanır. Bu yüzden Kerem bir ah çeker ve ağzından çıkan alevle yanar, kül olur. Bir rivayete göre Aslı bu külleri saçıyla süpürür. Saçıdan bir kıvılcım yakalar ve ikisinin külleri birbirine kavuşur. Paşa da Gara Melik'i öldürür. Diğer bir rivayete göre de Kerem ile Aslı'nın külleri ayrı yerlere, Gara Melik'in küllü de ortalarına gömülür. Onlarıki gül, Gara Melik'inki dikene dönüşür. Aradaki dikenden güller birbirine kavuşamaz.

4.1.9. Latif Şah Hikâyesi

Yemen padişahı Gamsız Şah'ın çocuğu olmaz. Bir cuma günü bir erkek evlat vermesi için Allah'a dua eder. Duasını tamamlayınca bir derviş baba gelir. Padişaha, Allah'ın duasını kabul ettiğini, bir erkek evladı olacağını bildirir. Cebinden bir elma çıkarır. Gamsız Şah'ın karısı Nur Sultan, o gece çocuğa gebe kalır ve bir oğlan çocuğu dünyaya getirir.

Çocuk üç yaşına geldiğinde derviş baba çocuğa Latif Şah adını koyar. Gamsız Şah, çocuğu büyütmesi için lalayı görevlendirir. Çocuğu mahzende yetiştirirler. Latif Şah büyüünce bir nene kadın çocuğu mahzenden çıkıp eğlenmesi için teşvik eder. Çocuk, babasının izniyle okulu bırakır ve mahzenden çıkar.

Gamsız Şah, çarşıdan istediğini alması için Latif Şah'ı lalayla birlikte çarşıya gönderir. Çocuk, bir avcının malzemelerini almak isteyince babası da yanında kırk arkadaşıyla Latif Şah'ı ava gönderir. Latif Şah ve kırk arkadaşı Elvan Dağı'na yerleşirler ve orada eşkıyalık yapmaya başlarlar. Ancak eşkıyalık kötü bir iş olduğundan Gamsız Şah oğlunu gümrük memuru tayin eder. Elvan Dağı, on iki devletin yolu olduğundan Latif Şah'ın şanı dünyaya yayılır. Hindistan Şahı'nın da Mihriban Sultan adında güzel bir kızı vardır. Latif Şah'ın sevdasına düşer, hastalanır. Kıza bakmaya gelen doktor kızın hava değişimine ihtiyacı olduğunu söyleyince Mihriban Sultan da Elvan Dağı'na Latif Şah'ın yanına gider.

Latif Şah, Mihriban Sultan'ı görünce sanki kızın iki kaşının ortasından bir ok çıkar ve Latif Şah'ı göğsünden vurur. Latif Şah düşer, yıkılır. Mihriban Sultan, birkaç söz yazıp Latif Şah'ın koynuna koyup gider. Latif Şah, o gece orada yatar, ağzından kanlı köpükler gelir. Kalkınca kimseyle konuşmaz, akli fikri Mihriban Sultan'dadır. Gamsız Şah, oğlunu konuşturmak için doktorlar getirtir. Olanlardan lalayı suçlu tutar ve oğlu kırk gün içinde konuşmazsa lalayı öldüreceğini söyler.

Mihriban Sultan'ın Latif Şah'ın koynuna koyduğu kâğıt da lalanın hayırsız oğlundadır. Oğlan eve ancak parası bitince gelir. Gamsız Şah'ın lalaya tanıdığı süre dolmaya yaklaşınca lala oğlunu sıkıştırır ve Latif Şah'a ne olduğunu öğrenir. Durumu padişaha anlatır ve Latif Şah'ın dilini çözer.

Latif Şah, lalayla birlikte Mihriban Sultan'ı Hindistan'da bulur. Onlar görüşürken Fas padişahının ressamlarından biri Mihriban Sultan'ı uzaktan görür,

fotoğraflarını çekip padişaha gönderir. Fas padişahı da kadın tüccarıdır. Mihriban Sultan'ın fotoğrafını çok beğenince kızı alması için İsfendiyar'ı Hindistan'a gönderir. Hindistan Şahı kızı verir ve Latif Şah avdayken Mihriban Sultan'ın düğünü başlar. Latif Şah avdan dönünce arkadaşı Hüseyin'den İsfendiyar'ın birkaç gün sonra Mihriban Sultan'ı götüreceğini öğrenir. Latif Şah bunun üzerine düşüp bayılır, Hüseyin de kaçır. Latif Şah uyanınca İsfendiyar'ın elinden Mihriban Sultan'ı alır, İsfendiyar'ı öldürür. Latif Şah, Mihriban Sultan'ı babasından ister. Hindistan Şahı, Latif Şah'ın Yemen padişahının oğlu olduğunu öğrenince kızını verir.

Kırk gün kırk gece düğün düğün yapılır. Ziyafetler devam ederken Latif Şah, Hüseyin'e rastlar, ondan hesap sorar. Bunlar konuşurken bir deniz kenarına gelirler, bir kayığa binerler. Ancak kayığın kürekleri yoktur. Hüseyin kürek getirme bahanesiyle yine Latif Şah'ı bırakıp kaçır, kayık açılır. O sırada İsfendiyar'ın Latif Şah'tan kaçan askerleri Fas padişahına İsfendiyar'ı Latif Şah'ın öldürdüğünü haber edince o da ordusunu Hindistan üzerine gönderir. Latif Şah, deryanın içinde kalır. Mihriban Sultan'ın ona verdiği murgu kuşuyla Mihriban Sultan'a haber gönderir. Mihriban Sultan, lala ve amcasıyla gidip Latif Şah'ı aradıysa da bulamaz ve Latif Şah, kırk gün içinde çıkıp gelmezse kendini öldüreceğini söyler.

Latif Şah denizde giderken Fas'ın vapurlarına rastlar. Vapurların içinde İsfendiyar'ın askerleri de vardır. Askerler, Latif Şah'ı vapura alıp padişaha götürürler. Padişah, Latif Şah'ı zindana attırır. Fas padişahının şeyhülislam veziri Latif Şah'ı asarak öldürmeyi uygun bulur. Padişahın bacısı Esmer Sultan ise Latif Şah'ın kumandan olmasını ve kendisiyle evlenmesini ister.

Esmer Sultan, Latif Şah'ı sarayına getirince Latif Şah Mihriban Sultan'a âşık olduğunu, ancak onunla evlenebileceğini anlatır. Esmer Sultan, ondan ikisini de almasını ister. Latif Şah bunun üzerine Esmer Sultan'ı alıp Mihriban Sultan'ın yanına kaçır. Giderken de padişaha bir kâğıt yazıp bırakır. Esmer Sultan'ı Hindistan'da lalanın yanına bırakır. Mihriban Sultan'ın yanına vardığında, Latif Şah kaybolalı tam kırkinci gündür. Kız tam zehir içeceği sırada Latif Şah yetişir, kavuşup barışırlar. Mihriban Sultan, Latif Şah'ı Esmer Sultan'ın kurtardığını öğrenince kız Esmer Sultan'ı kabul eder. Düğünleri yapıldıktan sonra Latif Şah Mihriban Sultan'la Esmer Sultan'ı alıp memleketi Yemen'e götürür.

4.1.10. Öksüz Vezir Hikâyesi

Üç oğlu savaşta şehit olan Mehmet Emin Bey, bir gün bağında gezerken bir subay çocuğu bulur. Çocuğun annesi babası savaşta ölmüştür. Mehmet Emin Bey, çocuğa Öksüz adını verir, evlat edinir, okula gönderir.

Bir gün, bir kel Öksüz'e anne babasının belli olmadığını, ortalıkta kalmış biri olduğunu söyler. Öksüz, annesinden gerçekleri öğrenince Hindistan'a gider.

Hindistan'da Ekber Şah isminde bir Türk devleti vardır. Bu devlete yaklaşırken yoluna üç derviş çıkar. Bu dervişler Öksüz'e yol gösterir ve Delhi şehrine gitmesini söylerler. Öksüz de parasız, pulsu, aç bir halde şehre girer.

Ekber Şah'ın sarayına varınca sarayın balkonunda Gülendama'ı görür ve oracıkta sevdaya tutulur. Daha sonraki günlerde de oralarda dolanır ama kızı göremez. Bir nene kadına rastlar. Nene kadın Öksüz'ü evine alır, ona bir iş verir. Öksüz, o güzel kızın padişahın kızı olduğunu öğrenir. Bir süre sonra sevdasından hastalanır. Doktor, Öksüz'e güneş değdiğini söyler ancak Öksüz'ün hastalığı sevdadır. Öksüz'ün sevdaya tutulduğunu bir türlü anlamayan nene çeker, işine gider. Ertesi gün Ekber Şah'ın kızı Gülendama'ın öldüğü haberiyle ağlaya sızlaya eve gelir. Haberi alan Öksüz, kızın mezarını bulup açar, bir de bakar ki kızın nabzı atmaktadır. Kızı sırtına alıp nenenin evine getirir. Öksüz, Allah'a dua eder ve kızın cansız bedenine can gelir. Gülendama da Öksüz'ü görünce aşka düşer, anne babasının yanına dönmek istemez ve Öksüz'le evlenmeye karar verir. Öksüz de o zaman Gülendama'ın babasının bağında çalışmaktadır. Kız da onunla çalışmaya başlar.

Gülandama'ın annesi kızının mezardan çıkıp gittiğini duyar. Padişah arar ama cenazeyi bulamazlar. Karısının haline dayanamayan padişah onu çarşı pazar gezdirmeye başlar. Dolaşırken yolları kızın çalıştığı bağa düşer. Kadın orada meyve toplayan kızı Gülandama'a benzetir. Padişah Öksüz'le konuşur, onu hanımıyla beraber saraya getirir.

Kadın Gülandama'a sarılır, öper, koklar. Gülandama, Öksüz'ü öldürürler diye durumu hiç belli etmez. Çünkü Öksüz, kızı bulduğunda padişaha haber vermemiştir. Kadın, Gülandama'ı ölen kızına çok benzettiğini söyler ve onun elbisesini giymesini ister. Bu sırada Öksüz hikâyeyi padişaha anlatır. Söz bitince kızın ailesi ağlar ve

kızlarını Öksüz'e vermeyi kabul ederler. Öksüz'e bir makam bir de saray verirler, kırk gün kırk gece düğün yaparlar.

4.1.11. Salman Bey Hikâyesi

Salman Bey, Bezestan ülkesinin beyidir. Salman Bey'in bileğini kimse bükemez, çok kuvvetli, cengâver bir pehlivandır.

Salman Bey, yazın arkadaşlarıyla yaylaya çıkar. Kurban bayramı gelince herkese birer kurban verir. Bir gün elbiseleriyle yatağına uzanır ve gözünü bir nurani dervişle açar. Derviş ona üç tane bade içirir. Aynı anda Dürretel Hanım da bade içer. Bunlar birbirine âşık olurlar. Ancak Dürretel Hanım iki sene iki aylık yoldadır. Salman Bey, ertesi gün arkadaşları ve anne babasıyla bayramlaşır, Dürretel Hanım'a doğru yola çıkar.

Dürretel Hanım badeyi içtikten sonra üç gün baygın kalır. Babası Müresseb Şah'a haber verilir. Bir münecim, saz eşliğinde Dürretel Hanım'ı uyandırmayı başarır. Kız kendine gelince Salman Bey'le badeli olduğunu müneccime anlatır. Kız, müneccimle beraber Salman Bey'in olduğu Haveran ülkesine doğru yola çıkar.

Salman Bey de Hatem şehrinden Dürretel Hanım'a doğru yola çıkmıştır. Atını iki gün sürdükten sonra Kahramanya şehrine gelir. Şehrin bir kenarında muazzam bahçeli bir yapıya rastlar. Allah'ın hikmeti bahçe kapısı açıktır ve Salman Bey içeri girer. Bu bahçe Cemal Vezir'in kızı Gevher Hanım'ın bahçesidir. Gevher Hanım, bahçesindeki yabancıyı fark edince cariyeleriyle birlikte Salman Bey'in etrafını sarar. Gevher Hanım o anda Salman Bey'e âşık olur. Ancak Gevher Hanım, Eset Han'la nişanlıdır. Gevher Hanım da Dürretel Hanım'ın bir kopyası gibidir. Salman Bey onu görünce badeyi içtiğinde pirin gösterdiği kız sanır.

Salman Bey, Gevher Hanım'ın bağmancısının evine yerleşir. Bunlar böylece görüşmeye devam ederler. Bir gün Gevher Hanım'ın nişanlısı Eset Han'ın babası, Celal Vezir'e gelir ve artık düğün yapmak istediğini söyler. On beş gün içinde düğün başlayacaktır. Aksi gibi o sırada Salman Bey de avdadır. Gevher Hanım hemen Salman Bey'e haber gönderir.

Salman Bey, avdan dönüp Gevher Hanım'ı kaçıır. Şehirdeki hafiyeler sayesinde kızı kaçıranın Salman Bey olduğu anlaşılır. Salman, Gevher'in dizi

üstünde uykuya daldığı an hafiyeler bunlara yetişirler. Salman Bey de tek başına koca orduyu tarumar eder ancak hafiyeler Gevher Hanım'ı kaçırıp, Eset Han'ın kardeşi Mine Hanım'ın evine koyarlar. Salman Bey geri döner, Celal Vezir'in sarayına girer. Orada uyuduğu sırada Celal Vezir'in askerleri onu bulup çıkarmak üzere cadde üzerinden götürürler. Mine Hanım'ın evi de götürdükleri cadde üzerindedir. Salman Bey Gevher Hanım'ı görür. Mine Hanım, bir imtihan yapıp Salman Bey'in hak âşığı olduğunu öğrenince bunlara iki saat müsaade verir. Bunlar Gevher Hanım'la bir odada konuştuktan sonra Salman Bey divanhaneye götürülür. Salman Bey divanhanede de türlü imtihanlardan geçer ve hak âşığı olduğunu kanıtlar. Padişah Gevher Hanım'ı ona verir. Kırk gün kırk gece düğün yapılır. Gevher Hanım'ı alır, payitaht şehrine götürür. Anne babası da Gevher Hanım'ı çok beğenir.

Gevher Hanım'ın babası Celal Vezir, kızının nişanlısına değil de Salman Bey'e varmasını bir türlü kabul edemez. Salman Bey'i vurması için bir arap katil tutar. Ancak katil Salman Bey'i vuracakken Gevher Hanım'ı vurur ve hatun ölür. Herkes ağlar, Salman Bey yas tutar.

Salman Bey'in asıl badeli sevgilisi Dürretel Hanım'ın, iki sene iki aylık yolunu tamamlamasına üç saatlik yolu kalınca müneccimden Salman Bey'in ne yaptığına bakmasını ister. Müneccim, Salman Bey'in evlendiğini, karısının öldüğünü görür ama Dürretel Hanım'a söylemez. Yoldaki çobandan Salman Bey'in evlendiğini öğrenen Dürretel Hanım düşüp bayılır. Müneccim onu ayıltır.

Çoban, Dürretel Hanım'a Salman Bey'in karısı Gevher Hanım'ın başına gelenleri anlatır. Dürretel Hanım da bir anda Salman Bey'in karşısına çıkmak istemez. Çoban, Salman Bey'in her gün Gevher Hanım'ın mezarına gittiğini söyler. Dürretel Hanım da kecâvâsını mezarlığın yakınında bir dere kenarına saklar ve Salman Bey'i beklemeye başlar. Aksilik olacak Salman Bey'in babası da oğlu kendini harap etmesin diye başına bir nöbetçi koyar ve mezara gitmesini engeller.

Salman Bey ancak dördüncü gün mezarlığa gelir. Dürretel Hanım, Gevher Hanım'ın öldüğü günkü kılığına bürünür. Salman Bey, ağlaya sızlaya mezarın başına gelince Dürretel'i görür, karısının dirildiğini sanır. Dürretel Hanım ona Gevher olmadığını, pirin badelediği sevgilisi Haveran ülkesinin Hatem şehrinden gelen

Dürretel olduğunu söyler. İki sene iki aylık yoldan nasıl geldiğini anlatır. Salman Bey de sevgilisini alır, anne babasına götürür, düğün dernek yaparlar.

4.1.12. Şeyh Senan Hikâyesi

Senan ülkesinin kıymetli padişahı Mürşit Şah'ın eşi Dilara Sultan'dır. Bunlar yıllarca bir evlat sahibi olamazlar. Dilara Hanım, çocuğu olsun diye Allah'a dua eder, yalvarır. Kimi zaman bir gözü kör olan bir kız çocuğuna bile razı olduğunu söyler. Aradan uzunca bir zaman geçer ve Dilara Hanım kocasından bir kadın daha getirmesini ve ondan çocuk yapmasını ister. Ancak Mürşit Şah bunu kabul etmez.

Günlerden bir gün nurani bir derviş belirir ve Mürşit Şah'a bir elma verir. Kadın o gece çocuğa gebe kalır ve günü tamama erince bir erkek çocuk dünyaya getirir. Adını Şeyhi Senan koyarlar. Padişahın evine herkes göz aydınlığına gelir. Dilara Hanım, saatli olarak çocuğu emzirir, onun dışında çocuğa bir cariye bakar.

Şehirdeki heykeltıraş bir nene saraya girer ve uyur haldeki şehzadenin heykelini yapar. Ancak padişaha götürürse başına iş açacağını, ondan para alamayacağını düşünür ve bir plan yapar. Planladığı gibi sarayın bahçesine girer. Çocuğa bakan cariye uyurken Şeyhi Senan'ı alır, yerine heykeli koyar ve kaçar. Çocuğu korkudan dışarı çıkaramaz, evde bakar. Mürşit Şah, çocuğun adını bir pazubende yazdırıp başına asmıştır. Nene bunu görünce çocuğu öldürmeye karar verir. O sırada sarayda çocuğun yokluğu fark edilir ve haber Mürşit Şah'a yetişir. Dilara Hanım, çocuğun taş kesildiğini sanır ama Mürşit Şah çocuğun değiştirildiğini anlar ve muhakkak çocuğu getirip para isteyeceklerini söyler.

Nene, çocuğu dışarıda bir yerde keseceği sırada Dede Bezirgân bunu yakalar, çocuğu kurtarır. Neneyi bir hendeğe atar. Çocuğun başındaki yazıdan Mürşit Şah'ın oğlu Şeyhi Senan olduğunu anlar. Ancak çocuğu padişaha götüremez çünkü neneyi öldürdüğü için padişahın ondan hesap soracağını düşünür. Çocuğu alır, kendi memleketi Eyyam'a götürür. Dede Bezirgân'ın da çocuğu olmamıştır. Karısını ikna eder ve Şeyh Senan'ı onlar büyütürler. Bunlar olurken Mürşit Şah'la Dilara Hanım'ın bir çocukları daha olur, adını Namıdar İzzet koyarlar.

Şeyh Senan büyür, okula gider. Tahsilini bitirdikten sonra bir gece bir mübarek gelir ve ona üç bade içirir. Badelerden biri İbare Sultan'ın aşkınadır. Derviş, bir gömlek Şeyh Senan'a bir gömlek de İbare Sultan'a giydirir. O sırada Eyyam

padişahının başkumandanı bir hastalıktan vefat edince yerine imtihanla bir başkumandan alınması için emir verilir. İmtihani Şeyh Senan kazanır. İbare Sultan, baş cariyesi Ayyaş'ın yardımıyla yeni başkumandanın, badeli sevgilisi Şeyhi Senan olduğunu öğrenir. İbare Sultan'la Şeyh Senan bir süre sadece mektuplaşırlar, yüz yüze görüşmezler. O sırada Eyyam halkı da memleketlerinin çok küçük olduğundan yakınmaktadır. Bu yüzden komşu Mürşit Şah'ın arazisinden bir miktar almak için savaş açarlar.

Mürşit Şah'ın ordusunun başkumandanı da Şeyh Senan'dan iki sene sonra dünyaya gelen oğlu Namıdar İzzet'tir. Şeyh Senan, Senan ülkesine harbe gideceğini söyler ve anne babasının elini öper. Ancak Şeyhi Senan, Mürşit Şah'ın oğlu olduğunu bilmemektedir. Dede Bezirgân, iki kardeşin harp etmesinden korkar ve oğluna bir şartla hakkını helal edeceğini söyler. Mürşit Şah'ın Şeyh Senan'ın başına koyduğu pazubendi verir ve düşmanı yenerse onu açıp okumasını ister. Eğer düşman onu yenerse de öldürmeden önce yine bu pazubendi okumasını ister.

Pirin verdiği gömleğin yardımıyla Şeyh Senan Namıdar İzzet'i yener. Onu öldüreceği sırada babasının sözü aklına gelir ve kolundaki pazubendi çıkarıp okur. Mürşit Şah'ın oğlu olduğunu öğrenince iki kardeş kucaklaşırlar. Dilara Sultan da oğlunu kucaklar. Cadı nenenin, oğlunun yerine bırakıp gittiği heykeli çıkarıp halka gösterir. Her iki padişah da bu durumdan hoşnut olur, ziyafetler verilip ülkelerin hududu yeniden çizilir.

Şeyh Senan, Dilara Hanım'a iki ayda bir gelmeye söz verip görevine geri döner. Memleketine dönünce durumu Dede Bezirgân'a anlatır, İbare Sultan'ı istetir. Padişah kızı verir ve nişan merasimi yapılır. Az zaman sonra da muazzam bir düğün yaparlar.

Aradan zaman geçip Şeyh Senan Dilara Hanım'a verdiği sözü unuttunca Namıdar İzzet kardeşini almaya gelir. Şeyh Senan padişah'tan bir süreliğine yerine birini tayin etmesini ister ve annesiyle görüşmeye gider. İki memleket iki kardeşin elinde olur. Daha sonra padişah tacını Şeyh Senan'a verir ve yeniden düğünleri yapılır.

4.1.13. Zulüm Hüseyn Hikâyesi

Şah Abbas, bir gün veziriyle halkın onu sevip sevmediğini öğrenmek için fakir elbisesi giyip memleketi gezer. Bir köyden geçerken koyun otlatan çocuğun birine İslam'ın, imanın ve guslün şartlarını sorar. Çocuk hepsini bilir. Mükâfat olarak çocuğa bir miktar altın verir. Daha sonra bir değirmene varırlar. Değirmenciye de çocuğa sorduğu soruları sorar ancak değirmenci bilemeyince şah, adamı tutuklatır. O sırada koyun otlatan çocuk gelir ve tutuklanan adamın babası olduğunu söyler. Şah Abbas'a babasının soruları bilememesinden dedesinin suçlu olduğunu, babası yerine dedesinin asılması gerektiğini söyleyince Şah Abbas, çocuğa hak verir, adamı bağışlar.

Bunlar şehir şehir gezerken Hoy şehrinde Hacı Sayyad'a misafir olurlar. Şah Abbas'ın gönlü bu hacının kızı Heyrense'ye düşer. Kızı isterler, alırlar. Ancak Şah Abbas, kızdan padişah olduğunu saklar, ona bir seyyah olduğunu söyler, bir pazubent verir. Bir erkek çocukları olursa ona bu pazubendi vermesini ister. Heyrense Hanım bir ilahi çocuk dünyaya getirir. Adını Hazreti Hüseyn koyarlar. Şah Abbas, tahtına çıkar, Heyrense'yi unuttur.

Hüseyn on beş yaşlarındayken biriyle bir kavgaya girişir ve ondan sonra babası bildiği Hacı Sayyad'ın dedesi olduğunu öğrenir. Hacı Sayyad da çocuğa durumu anlatır ve babasının Derviş Abbas olduğunu söyler. Hüseyn, pazubendiyle babasını bulmaya İsfahan'a gider.

Hüseyn, İsfahan'da Ganneti Muhammed'le tanışır. Kendisi nurani, muhterem bir adamdır. Babasını bulana kadar Ganneti Muhammed, Hüseyn'i yanına alır. Hüseyn, adama helva dükkânında yardım eder. Ganneti Muhammed'in karısı da Hüseyn'e gönül verince Hüseyn kendine ardiyede bir oda yaptırdı orada kalır.

Şah Abbas'ın veziri Gara Vezir'in kızı Hüreyrense Hanım da bir gün Hüseyn'i helva dükkânında görür ve ona âşık olur. Hüseyn'in odasında buluşmaya başlarlar. Şah Abbas derviş kılığına girip bunları yakalayınca olanları kızın babasına anlatır. Gara Vezir, kızını da Hüseyn'i de öldürmek için siyaset meydanına çıkarır. Şeyhülislam, bunların hamamlandıktan sonra asılmasını ister. Hüseyn'i hamama götüren cellât Hüseyn'in kolundaki pazubendi görünce Hüseyn'in Şah Abbas'ın

oğlu olduğu anlaşılır. Hüseyin'le Hüreyrense Hanım'ın düğünleri yapılır. Hüseyin'in anası da getirilir, herkes muradına erer.

4.1.14. Köroğlu Hikâyesi (Oltu Kolu)

Van'ın Muradiye ilçesinde Deli Yusuf adlı tanınmış bir at baytarı vardır. O zaman İran şahı Deli Yusuf'u çok sevdiğinden şahın vezirleri bunu kıskanır ve şahla arasını açmak için şaha bir mektup yazarlar. Mektupta şaha iki at hediye edileceği yazılıdır. Bir adam gönderip atları seçtirmesi istenir. Şah da Deli Yusuf'u gönderir. Deli Yusuf, aslı küheylan olan iki tay seçer. Ancak çekemeyenler şahı doldurur. Bir rivayete göre Deli Yusuf şaha tayları layık gördü diye gözlerini oyduurlar. Gözleri kör olduktan sonra Deli Yusuf'un Ruşen Ali adında bir oğlu olur. Köroğlu'nun asıl adı Ruşen Ali'dir. Deli Yusuf, oğlunu göremeyeceği için şaha beddua eder. Şahın oğlu da Kerem olur, âşıklıktan memleketi terk eder. Deli Yusuf, tayları besler, büyütür. Oğluna hem at binmeyi hem silahşörlüğü öğretir.

Oltu'nun Dursun adında tanınmış, itibarlı bir beyi vardır. Dursun Bey'in çocuğu olmaz. Karısı çocuğu olmadığı için kocası üstüne kadın getirmesin diye Dursun Bey'i bir Ermeni'yle aldatır. Ondan gebe kalır ve Dursun Bey'e kendi çocuğu olduğunu söyleyerek kandırır. Zamanı tamamlanınca Kamil Sancaktar'ı dünyaya getirir. Dursun Bey'i de zehir vererek öldürür. Beyliğe de oğlunu getirdikten sonra oğluna gerçek babasının kim olduğunu söyler. Bundan sonra Ermeniler Oltu'ya doluşur. Müslümanlara eziyet ederler.

Bolu'da zalim bir bey vardır. Başlıcaları Köse Kenan olan üç yüz atmış erle oturur. O devrin piri Abdülkadir Geylan'ın kolundan İbrahim Efendi, Köroğlu'na konuk olur ve yüzük verir. Köroğlu bu yüzüğü ailesine verecek, dara düştüğünde yüzük kan halini alacak ve ailesi Köroğlu'nun yardımına koşacaktır. Köroğlu'ndan, Bolu Beyi'nin erlerini alıp Ermenileri tarumar etmesini ister. Ancak Köse Kenan bu savaşı kendisi kazanmak istediğinden Köroğlu'nu yanında götürmez, yüz elli kişilik bir birlikle savaşa gider. Erlerin içinde en kuvvetli pehlivan da Köroğlu'nun oğlu Hasan Bey'dir. Köroğlu Köse Kenan'a çok güvenmediğinden erleri dikkatli olmaları için tembihler ve Allah'a dua eder.

Köse Kenan, Kamil Sancaktar'a harp için haber gönderir. Kamil Sancaktar'ın adamları Köroğlu'nun erlerini yenemeyince bunları beylik sarayında misafir etmeye

karar verirler. Yedirdikleri akşam yemeğine de ilaç koyup hepsini bayıltıp zindana bağlarlar.

Köroğlu'na pirin verdiği yüzük kan kesilince Köroğlu erlerinin dara düştüğünü anlar. Çamlıbel halkıyla beraber bir Hancı Baba'nın kılavuzluğunda, Kamil Sancaktar ve babasının erlerini bağladığı zindanı bulup adamlarını kurtarırlar. Ancak adamlarda takat kalmamıştır. Köroğlu, on beş gün içinde adamlarını iyileştirir. Hepsini hamama sokar, ilaç verir, doktor getirtir. Bunlar olurken Kamil Sancaktar ve babası Çamlıbel'e doğru ilerler. Köroğlu, kılavuz hancının yardımıyla bunlara yetişir. Köroğlu'nu yenemeyen Ermeniler Oltu'ya doğru geri dönerken yeniden bir plan yaparlar. Kamil Sancaktar'ın babası Ardahan'da oturan Paşa Hüseyin'i akıl eder. Cingen Hüseyin denen bu adamın da kuvvetli bir ordusu vardır. Ancak hazırlıkları yapmak için Köroğlu'ndan müsaade ister.

Kamil Sancaktar'ın babası Paşa Hüseyin'in yanına Ardahan'a gider. Paşa Hüseyin'in Hüreyre isminde bir kızı vardır. Paşa Hüseyin'in askerlerini kızı yetiştirmektedir. Kız yardım etmeyi kabul edince Ermeniler arkada, kızın ordusu önde Köroğlu'na yürürler. Kız, Köroğlu'na önce barış teklif eder. Köroğlu, birkaç söz söyleyince kız ondan etkilenir. Köroğlu'nun tarafına bakar, delikanlılar görür; ermeni tarafına bakar, nefret eder. Daha sonra Köroğlu'na bekâr olduğunu ve evlenmek istediğini söyler. Köroğlu da kızı en güvenilir erlerinden olan Demircioğlu'na alır, düğünlerini yapar.

4.1.15. Köroğlu Hikâyesi (Silistreli Hasan Paşa Kolu)

Köroğlu, 16. asırda dünyaya gelmiş, Bolu dağlarında Çamlıbel'de yaşamış bir cengâverdir. Fakirin yanında olmuştur. Bolu dağlarında yaşadığından Bolu Beyi'yle çok macerası olmuştur.

Tüfek icat oluncaya kadar yaşayan Köroğlu ne yaparsa kıratı ile yapar. Kırat, aslı küheylan, mübarek bir attır. Köroğlu'nun namını duyan Hasan Paşa kıratı Köroğlu'ndan satın almak için Köroğlu'na elçi gönderir. Ancak Köroğlu atını vermez ve keleşlerine elçileri bir güzel dövdürür. Hasan Paşa elçilerin halini görünce bir tellal bağırır ve Köroğlu'nun kıratını getirene kardeşi Döne'yi vereceğini, ailesine bakacağını söyler.

Herkes Koroğlu'nun şerrinden korkar ama bir Keloğlan vardır ki Döne'ye âşıktır. Keloğlan, bilgilidir, türlü oyunlar bilir. Koroğlu'nun yanına at baytarı olduğunu söyleyerek sığınır. Hasan Paşa'dan kıratı getirmesi karşılığında bacısını vereceğine dair senet alır. Hasan Paşa Keloğlan'ın anasına da bir senelik erzak verir.

Keloğlan, Koroğlu'nu oyuna getirip kıratı kaçırmaya niyetlenir ama kırat yerine doratı kaçıır. Koroğlu, doratın peşine düşer. Kırat, doratı bulur. Keloğlan bir değirmene sığınır. Yine oyunlarla kıratla doratı değiştirir. Koroğlu'na kendisini Hasan Paşa'nın gönderdiğini, at baytarı olmadığını söyler. Hasan Paşa'nın atı getirmesi karşılığında ona Döne Hanım'ı vereceğini söyler. Kıratı alır, gider. Koroğlu, kendisine pirlar tarafından verilen yüzüğü karısı Perizat Hanım'a teslim eder, dorata binip kıratın peşine düşer. Giderken tanınmamak için âşık kıyafetine bürünür. Yanına nalbant takımını ve sedefli sazını da alıp yola çıkar.

Keloğlan, bu sırada kıratı Hasan Paşa'ya teslim eder ve Döne Hanım'ı alır. Hasan Paşa bunlara bir güzel düğün yapar, konağından yer verir. Ancak kırat yemez, içmez. Çünkü Koroğlu ona türkülle yem yedirir. Hasan Paşa, at yem yesin diye memlekette güzel sesli kim varsa çağırır. Ata yemini yedirebilene beş okka altın vaad eder.

Koroğlu bir çiftçinin yanından geçerken kıratla Keloğlan'ı görür. Çiftçiyle anlaşır. Çiftçi, Koroğlu'nu kıratın olduğu yere götürür. Kırat, Koroğlu'nu kokusundan tanır. Koroğlu, söyleyince at kişner ve yem yemeye başlar. Çiftçi, Hasan Paşa'nın verdiği altınları alır. Koroğlu, atın nallarını da çaktıktan sonra Hasan Paşa Koroğlu'nun ata binmesini ister. Bu sırada Keloğlan Koroğlu'nu tanıyınca kale kapılarını kilitlerler. Ama Koroğlu kıratı Tuna Nehri'ne doğru kaçıır.

Bir müddet sonra Hasan Paşa'nın nişanlısı Telli Hanım'ın sarayına ulaşan Koroğlu Telli Hanım'ın güzelliğini görünce onu bir yiğide almak ister, atın terkisine atar. Telli Hanım da Hasan Paşa ile nişanlıdır. Allah'ın hikmeti kırat da hastalanır.

Koroğlu, kırk sene haramilik yapmıştır ama ne haram yemiştir ne de çapkınlık yapmıştır. Telli Hanım'a da hiç zarar vermeyince kız bunu babası yerine koyar, ona hizmet etmeye başlar. Diğer yandan Koroğlu'nun yüzüğü kan halini almaya başlayınca keleşler Koroğlu'nun darda olduğunu anlar, yola çıkarlar.

Köroğlu'nun Telli Hanım'ı kaçırdığı haberi Hasan Paşa'ya ulaşınca o da askerleriyle Çamlıbel'e doğru yola çıkar. Hasan Paşa'nın ordusu Köroğlu'nun durduğu dağı sarar. Köroğlu'nun keleşleri de aynı anda yetişir. Hasan Paşa'nın askerlerini kırıp Hasan Paşa'yı esir ederler. Hasan Paşa'yla Telli Hanım'ı da alıp Çamlıbel'e dönerler.

Çamlıbel'e geldiklerinde Köroğlu, Telli Hanım'ı oğlu Ayvaz'a almak ister. Ancak Ayvaz kızı nişanlısına teslim eder. Köroğlu kırk gün kırk gece düğün yaparak Hasan Paşa'yla Telli Hanım'ı evlendirir. Hasan Paşa bunun üzerine Silistre paşalığından vazgeçip Köroğlu'nun keleşleri olur. Karısıyla Köroğlu'nun yanına yerleşip ölünceye kadar ona hizmet ederler.

4.2. Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyelerinde Eğitsel Unsurlar

4.2.1. Dinî ve Tasavvufî Eğitsel Unsurlar

Din, sözlükte çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır:

- “1. Tanrı'ya doğüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet, 2. Bu nitelikteki inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen, 3. İnanılıp çok bağlanılan düşünce, inanç veya ülkü, kült” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 668-669).
- “Allah'a inanma ve bağlanma” ve “inanç, itikat, itaat, ibadet, âdet, gidilecek yol, hesaplaşma, şeriat” (Yeni Türk Ansiklopedisi, 1985, s. 673).

Abdurrahman Güzel (2012, s. 97), ahlakın en sağlam dayanağı olan dinin yerini hiçbir şeyin tutamayacağını ifade etmiştir. Allah'ın peygamberleri aracılığıyla gönderdiği dine gönülden bağlı insanların başkalarının hakkını gözeteceğini, toplumun düzenini, millî birlik ve beraberliği bozan anarşi ve teröre âlet olmayacağını ve haksızlığa razı gelmeyeceğini belirtmiştir.

Tasavvuf ise;

- “Gönlünü Allah sevgisine bağlama” (Güzel, 2012, s. 159).

- Edepli olmak, kötü huyları terk etmek, kimseyi incitmemek, Hak ile birlikte olup temiz bir kalp sahibi olmak, nefis ile savaşmak, kâmil insan olmak gibi anlamlara gelir (Uludağ, 1991, s. 470).

Güzel (2012, s. 159), tasavvufun İslam dininin hayata geçirilmesinin özü ve ruhu olduğunu belirtmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde ele alınan dinî ve tasavvufi unsurlar, eğitsel alanda bize birçok veri sunan İslam dininin gerektirdiği haklar ve yükümlülükler, emir ve sınırlar toplumumuzca da kabul görmesi nedeniyle detaylı olarak incelenmiştir. Âşık Şevki Halıcı'dan derlenen halk hikâyelerinde dinî tasavvufî öğelere ağırlıklı olarak rastlamak mümkündür.

4.2.1.1. Allah İnancı/Sevgisi

Neredeyse bütün dinlerin temel prensip olarak kabul ettiği Allah inancı, Allah'ın varlığına, birliğine, bütün eksik sıfatlardan uzak olduğuna inanmaktır (Güzel, 2012, s. 148). Güzel, evrendeki eşsiz düzenin, uyum ve dengenin Allah'tan başka hiçbir maddenin ya da doğanın eseri olamayacağını belirtmektedir. Allah'ın gücü her şeye yeter ve O her şeyi bilir (Güzel, 2012, s. 149). Kur'an'da Allah inancı üzerinde önemle durulur ve Allah'a iman telkin edilir (Güzel, 2012, s. 148).

Allah, kâinatı yaratıp idare eden, kendisine ibadet edilen tek ve en yüce varlıktır. Evrenin yaratıcısı ve yöneticisi olan Allah, var olmak için bir başka varlığa ihtiyaç duymaz ve onun yokluğu düşünülemez. Hiçbir dinden haberdar olunamayan zamanlarda yaşamış insanlar bile Allah'a iman etmekle yükümlüdürler. Evrendeki aklın eremeyeceği düzeni sağlayan tek ve eşsiz yaratıcı Allah'tır ve ondan asla şüphe edilemez. Allah inancı, imanların temelidir ve ergenlik çağına gelmiş, akıllı bir insanın ilk ve en önemli sorumluluğudur.

Cihan Abdullah Hikâyesi'nde derviş, Ziyad Han'ın Hak Teâlâ'ya bir erkek evlat için müracaat ettiğini bilir ve Hak Teâlâ'nın onlara bir erkek evlat vereceğini söyler.

“— *Senin bir oğlun olacak. Evvel Allah*” (CAH: 45).

Cihan Abdullah Hikâyesi'nden bir diğer örnekte de Abdullah Bey, Cihan Hanım'ı dinlemeyip Cemal Bey'in dağına ikinci kez gidip orada felakete neden olunca Cihan Hanım Abdullah'a bir name yazar ve onu taşın altına koyar.

“Aman kâğıt sen Mevlâ'yı seversen,

Söyle benim için yarsa da gelsin,

Ne uyufdu fani dünya malına,

Fikri ben fakirde varsa da gelsin” (CAH: 68).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nde bir dörtlükte de Allah inancı/sevgisi şöyle geçmektedir:

“Aşığam aşga giriftar eyledi Mevlâ beni

Mecnun'am dağlar başımda gezdirer Mevlâ beni,

Zinciri girdaba düşdüm, gurtulmama çare yoh,

Neyledimse yar eyledi aleme rüsva beni” (TAH: 85).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nden bir diğer örnekte de pir, Abbas'a kadehtekinin Hak Teâlâ tarafından gönderildiğini söyler. *“Bu arşı aladan, beş bin senelik yoldan sana Hak Taala tarafından gönderilen bir töhve hediyesidir ki, onu içen kimse on iki ilimden bahseder, on iki tarikate yol açar” (TAH: 91).*

Allah inancı/sevgisine incelenen hikâyelerde rastlandığı diğer sayfa numaraları şöyledir: TAH: 92, 96, 98, 99, 109, 111, 116, 120, 121, 122, 123, 127, 128, 130, 131, 135, 136, 137, 139, 140, 146, 154, 155, 156, 158,162, 163, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 173, 174, 175, 176, 178, 179, 182, 187, 188, 190, 191, 192; DYBH: 195, 196, 197, 199, 200, 201, 203, 205, 206, 215, 217, 219,222, 223, 226, 228, 229, 233, 235, 237, 238, 239, 240, 241, 242; TMH: 245, 246, 247, 248, 250, 251, 253, 255, 257, 259, 261, 262, 263, 267, 269, 270, 277, 278, 282, 289, 292, 294, 297, 298, 300, 301, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 311, 314, 315; ESH: 316, 318, 319, 320, 324, 325, 326, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 336, 337, 338, 339, 340, 342, 343, 346, 349, 352, 355, 357, 360, 361, 364, 366, 373, 375, 377, 378, 379; SH: 384, 387, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 399, 400, 402, 403, 405, 408, 409, 416, 417, 418,

421, 422, 424, 426, 430, 437, 440, 442, 444, 445, 447, 448, 450, 451, 452, 454, 455, 457, 458, 466; HBH: 469, 473, 476, 477, 479, 480, 486, 487; KAH: 488, 489, 491, 492, 493, 496, 497, 499, 500, 505, 507, 508, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525; LŞH: 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 542, 543, 544, 546, 548, 550, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 560, 561, 563, 564, 565, 566, 568, 571, 572, 573, 574, 576, 578, 579, 580, 581, 583, 584, 585, 588, 589, 590, 591, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 06, 607; SBH: 646, 647, 648, 650, 652, 653, 655, 656, 657, 660, 661, 662, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 677, 678, 686, 683, 684, 687, 689, 691, 692, 693, 695, 694, 702, 704, 707, 708, 709, 710, 711, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 721, 722, 725, 727, 730, 731; ŞSH: 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 759, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 775, 776; ZHH: 777, 780, 781, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 794, 795, 798, 799, 801, 803, 804, 809, 811, 812; KHOK: 814, 815, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 824, 825, 826, 827, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 843, 844, 845; KHSHPK: 847, 851, 852, 854, 855, 856, 859, 860, 861, 862, 863, 867, 868, 869, 870, 873, 880, 881, 883, 884, 885, 886, 888, 891. Bu unsur toplamda 422 kez tekrar etmiştir.

4.2.1.2. Pir/Derviş/Evliya

Pir, derviş, evliya sözcükleri incelenen hikâyelerde hemen hemen aynı anlamda kullanılmıştır. Pir, “*Tasavvuf liderine/şeyhine verilen unvan*” anlamına gelir (Kaya, 2010, s. 617). Derviş, “*Dünyanın malında mülkünde gözü olmayan, masivadan arınıp kendini Allah’a veren kişi*” demektir (Kaya, 2010, s. 218). Evliya ise sözlükte “*Ermiş*” olarak geçmektedir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 838).

Pir, Allah’a yakın olmak için çabalayan, güzel ahlak sahibi kişilerdir. Tasavvuf yolunda bir tarikate bağlıdır. Pirlar/dervişler İslamiyet’in emir ve yasaklarına tam olarak bağlı, Allah yolunda hizmete daima hazır olan, nefisini yenmiş, şefkatli, cömert, ihtiyaç sahiplerinin yardımına koşan kişilerdir. Evliyalar, kerametli, kalplerinde güçlü bir iman ve Allah korkusu olan, kötü huy ve işlerden uzak, ilim sahibi kimselerdir. Evliyaları gören ve yakınında duran kimselerin de kalbinden kötülük duygusu silinir ve kalpleri Allah sevgisiyle dolar. Evliyalar, saymakla bitiremeyeceğimiz güzel huylara sahiptir. Kendilerine kötülük edenlere ya da küsenlere dahi iyilikte bulunur, hiç kimseyi aşağılamaz, hırsızlık yapmaz,

övünmez, kimseye kötülük, hıyanet ve ihanet etmez, günah işlemekten kaçınır. Bunların tersine herkese iyilik yapar ve merhamet eder.

Âşık Şevki Halıcı'nın anlattığı hikâyelerde pir/derviş/evliya kelimeleri yakın anlamda kullanılmıştır. Çocuğu olmayan ailelerin yardımına genellikle bir derviş baba koşar ve eşlere paylaşarak yemeleri için bir elma verir. Bu sayede kahramanlar çocuk sahibi olur. Daha sonra doğan çocuklara ad verilmesinde, onların zor durumlarında ve evlenmelerinde yine derviş baba çıkagelir.

Cihan Abdullah Hikâyesi'nde Ziyad Han kırk beş yaşına kadar evlat sahibi olamadığı için Allah'a yalvarınca, Hak Teâlâ da ona bir nurani derviş gönderir. "*Hak Taala bunun duasını kabul edip evliyasının birini diyelim ki, birini vazifelendirip onun yanına geldi*" (CAH:45).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nin çeşitli bölümlerinden alınan örnekler şöyledir:

"Hazreti pir sayesinde ehli dili bulmuşam,

Şöhret ile yücelip hep nam almağa gelmişem,

Ey gönül sığın Hüda'ya Hakk'a sipar olmuşam,

Her gedanın gazzebinden zar çekif dad eyleme" (TAH: 86).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nde bir diğer dörtlükte yine bu unsura rastlanmıştır:

"Demez misin her bir sözümü haklı,

Yazdım vatandaşım epey meraklı,

Hasanı Halaganı sinende sahlı

Sensin evliyaya ocak Gars'ımız" (TAH: 87).

"— Evladım, duyduğuma göre bütün millet diyollar ki Cuma ahşamları babanın mezarının üstünde nur, çıra yanarmış. Bu evliyaullahdan sayıldığına göre böyle bir zatı muhterem babanın hakkını gaybetme" (TAH: 89).

Abbas babasının mezarında okurken nurani bir derviş gelir, başının üstünde salât-ı salam okur. "*Abbas o an için uyhuda yatdığı yerde bir ara bir gürültü kopdu.*

Başını galdırdı ki, bir elinde gadeh bir elinde cem bir nurani derviş başının üstüne gelip salata salam ohudu” (TAH: 91).

Bademoğlu usta Abdilla rüyasında Abbas’a nasıl bir saz vereceğini görmüştür. Abbas’ın piri ona görünmüştür.

“— *Rüyamda gördüm. Bunun piri bana geldi dürtdü” (TAH: 109).*

Halk hikâyelerinde kahramanların en önemli yardımcısı pir/dervişlerdir.

Bu unsurun tespit edildiği diğer sayfa numaraları şöyledir: TAH: 98, 106, 120, 122, 129, 137, 154, 165, 166, 168, 177; TMH: 247, 248, 261, 267, 307, 308; ESH: 371, 373, 377, 380; SH: 434, 436, 437, 438, 440; KAH: 489; LŞH: 527, 529, 530, 531, 532, 552, 596; ÖVH: 611, 623, 624; SBH: 652, 654, 655, 657, 661, 662, 663, 668, 674, 692, 722, 724, 727; ŞSH: 733, 736, 747, 748, 751, 752, 759, 760, 766, 767, 768, 769; ZHH: 781, 783, 786, 787, 789, 790, 793, 799, 800, 802, 806, 809, 811; KHOK: 815, 816, 822, 823, 833, 836. Unsur toplamda 87 kez tekrar etmiştir.

4.2.1.3. Hikmet

Hikmet, sözlükte “*Bilgelik*”, “*Tanrı’nın insanlar tarafından anlaşılamayan amacı*” ve “*‘Allah’ın yaratıcı gücü karşısında sebep aranmaz’ anlamında kullanılan bir söz*” olarak geçmektedir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1100).

Hikmet kavramı günümüze değin çeşitli anlamalarda kullanılmış ve kavramın çeşitli tanımları yapılmıştır. Hikâyelerde genellikle Allah’ın hikmetlerinden bahsedilmiştir. Bu açıdan bakıldığında hikmet, Allah’ın insanlarca anlaşılamayan amacı anlamına gelmektedir. Allah’ın sonsuz hikmeti vardır. Şüphesiz O her şeyi bilen, görendir. Kur’an-ı Kerim’de de hikmet öğüt, peygamberlik, ilim, Kur’an’ın inceliklerini anlama, sünnet gibi çeşitli anlamlarda kullanılmıştır.

Öksüz Vezir Hikâyesi’nden alınan bir dörtlükte hikmet kavramı şöyle geçmektedir:

“Ordan düşdük sahraya düze,

Kuhu billor dağı göründü göze,

Dönderif deryayı ateşe köze,

Hakkın ikrarında bin hikmet gördüm” (ÖVH: 725).

Köroğlu Hikâyesi’nden bir bölümde Allah’ın hikmeti şöyle geçmektedir: “*Köroğlu Hiç dinemedi. Köroğlu’nun evi yapılsın. Allah’ın hikmeti. O zaman Girat, dilerem Allah’dan atın çatlasın demesinnen derler ki, uzun saçının ahı yerde galmez” (KHSHPK: 884).*

Bu unsurun geçtiği diğer sayfa numaraları şunlardır: TAH: 105, 127, 151, 163, 165, 188, 228;TMH: 248, 249, 289, 305, 314; ESH: 316; SH: 387, 440, 451, 452; HBH: 480; KAH: 492, 493, 494,512, 514, 516, 524; LŞH: 527, 532, 584, 590, 596, 599, 601; ÖVH: 619; SBH: 653, 660, 661, 666, 687, 707, 715, 719,722; ŞSH: 737, 739, 741, 743, 744, 745, 747, 752, 762, 768, 769; ZHH: 788, 794, 798, 799; KHOK: 822, 829, 833, 834, 835, 842; KHSHPK: 855, 859, 870, 873, 880, 881, 883, 886. Unsur toplamda 73 kez tekrar etmiştir.

4.2.1.4. Din Sevgisi/İman sahibi olma

Din sevgisi, Tanrı’ya, doğaüstü güçlere ve çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum olan din olgusuna olan bağlılıktır. (Türkçe Sözlük, 2011, s. 668).

Kişilerin sahip oldukları inanç doğrultusunda mensup oldukları dine bağlılıkları o dine duydukları sevgiden gelir. Din sevgisi, kişilerin inandıkları dinin kurallarını ve gereklerini de yerine getirmelerini gerektirir. Hikâyelerde genellikle İslam sevgisinden bahsedilir. İman sahibi olmak da kişinin Allah’ın her şeyin yaratıcısı olduğunu bilip kavrayarak Allah’ın varlığına, birliğine inanmak, ona teslim olmaktır. İman sahipleri, her şeyin Allah’ın izni ve takdiriyle olduğuna inanırlar, Allah’a boyun eğer, itaat ve şükür ederler.

Öksüz Vezir Hikâyesi’nde din sevgisi şöyle geçmektedir:

“Din imanda doksan dokuz mezhebimiz var bizim,

Her bir renge boyanırız nakkaşi derler bize,

Piri mugan harmanından cezbe tohumlarını

Kile ölçüp aldım subaşı derler bize, bize” (ÖVH: 611).

İslam, “*Müslümanlık*” demektir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1209).

Salman Bey Hikâyesi’nde İslam kelimesi inananlar anlamında kullanılmaktadır.

“Çayışlılar selamına durdular,

Baş açiban yüzler yere sürdüler,

Gacı meco diye selam verdiler,

Tamam o islamlar gönlü daş oldu” (SBH: 649).

Din sevgisinin geçtiği diğer sayfa numaraları şunlardır: ESH: 317, 318, 382; ÖVH: 612; SBH: 697; ŞSH: 750; ZHH: 786; KHOK: 838.

İman, “*İnanç*” demektir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1181).

Diligam Yahya Bey Hikâyesi’nde Yahya Bey, atı çektirir ve der ki: “*Ya ikrar ya iman!*” (DYBH: 236)

“Samsun, Sivas, Erzurum’a yerışdi,

Gongreler edif halkla görüşdü,

El bir, yol bir edif herbe girişdi,

İmanla isdendi zafer nusreti” (ZHH: 780).

İman sahibi olmak şu sayfalarda da tespit edilmiştir: TAH: 88, 94; DYBH: 205; TMH: 257; ESH: 346, 350; SH: 432; LŞH: 585; ÖVH: 611; SBH: 676; ŞSH: 764, 766; ZHH: 782, 784, 806.

Allah’a, Hz. Peygamber’e ve O’nun haber verdiği şeylere yürekten inanıp, kabul ve tasdik eden kimseye “mümin” denir. Müminler, Kur’an’da pek çok ayette bahsolunduğu üzere ebedî cennete girecekler ve ebediyen orada kalacaklardır. Günahkâr müminler de suçları oranında cezalandırıldıktan sonra ebedî cennete kavuşacaklardır.

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nde mümin olma aşağıdaki dörtlükte tespit edilmiştir:

“Ey İlahi bu dünyada namerdi şad eyleme,

Merdi gözden cüda gılıp gönülden yad eyleme,

Sahla öz penahından merd olan mü'minleri,

Mahşer günü mücrim edip gabrini od eyleme” (TAH: 86).

Mümin olmanın da din sevgisiyle ve imanlı olmayla ilgili olduğu düşünülmektedir. Mümin olmak şu sayfalarda da tespit edilmiştir: TAH: 168, 171; DYBH: 201, 227; TMH: 313; ESH: 351; SH: 386; KAH: 491; LŞH: 549, 553, 558, 595; ÖVH: 622; SBH: 648, 650, 668, 696; ŞSH: 734, 761, 763, 764, 765, 776; ZHH: 799, 810, 811, 812; KHOK: 821, 823, 824, 825, 827, 829, 833, 842, 844. Unsur toplamda 64 kez tekrar etmiştir.

4.2.1.5. Kurban Etme/ Olma

Kurban, “*Dinin buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan*” demektir. Kurban etmek, “*kurban kesmek*”; kurban olmak ise “*bir kimse veya bir şey için kendini feda etmek*” anlamına gelen deyimlerdir (Kaya, 2010, s. 1529).

Kurban kesmek, Allah'a boyun eğdiğini ve kulluk ettiğini simgesel bir davranışla göstermeye yarayan hem bireysel hem de toplumsal yararlar sağlayan bir ibadettir. Kurban aynı zamanda kardeşlik, yardımlaşma ve dayanışma ruhunu canlı tutar, adaletin gerçekleşmesine katkıda bulunur.

Cihan Abdullah Hikâyesi'nde Abdullah Bey, Cihan Hanım'ı dinlemeyip Cemal Bey'in dağına ikinci kez gidip orada felakete neden olunca Cihan Hanım Abdullah'a bir name yazar ve onu taşın altına koyar. Abdullah da bu kâğıdı bulunca söz söyler.

“Yar elinden gelen edalı kâğıt,

O yarin ismini deyip gelirim,

Malı mülkü ona eyleyip kurban,

Bu şirin canıma kıyar gelirim” (CAH: 70).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi’nde kurban etme/olma şöyle geçmektedir:

“Ateşlere yandı getdi bu cihan,

Şükrolsun selamat bu bizim vatan,

Biz de bize gurban, il bize gurban,

Bunu tarihlere yazah Gars ’ımız” (TAH: 88).

Günde men,

Kölgede sen günde men,

Yılda gurban bir olir,

Sana gurban günde men (TAH: 126).

Kurban etmek/olmakla ilgili şu sayfalarda da örneklere rastlanmıştır: TAH: 158, 160, 164; DYBH: 196, 241; TMH: 258, 270, 282, 284, 285, 290, 294, 296, 297, 298, 306, 312; ESH: 317, 342, 380, 381, 382; SH: 403, 410, 417, 441, 445; HBH: 467, 474, 478, 479; LŞH: 567, 592, 604, 608, 578, 589; ÖVH: 637; SBH: 652, 674, 678, 690, 693; ŞSH: 733, 751, 753, 771; ZHH: 779, 787, 806, 810; KHOK: 828, 842. Unsur toplamda 56 kez tekrar etmiştir.

4.2.1.6. Hayır

Hayır, sözlükte “*İyilik, karşılık beklenmeden yapılan yardım*” ve “*İyi, hayırlı, yararlı, faydalı*” olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1071).

İslam dinince her müslümanın, hayrın Allah’tan olduğuna inanması gerekmektedir. Hayrı Allah yaratır. İnsan hayrı kendi iradesi ile kazanır ve hayrı işlemeyi seçen müminler mükâfat kazanır.

Âşığıımız hikâyesine başlarken dini bir ifadeyle herkese hayırlı ömürler, hayırlı işler diler. “*Evet efendim, Allah cümle devletimize, memleketimize hayırlı ömürler, hayırlı günler, hayırlı işler nasip etsin*” (TAH: 88).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nden alınan başka bir bölümde de hayır başlıklı unsura rastlanmıştır: Peri Hanım'la Abbas'ın evlenme muamelesini gören Şah Abbas'la Allahverdi Han Vezir bu işin hayır mı şer mi olduğuna karar veremezler.

“— *Peki ne diyelim? Ben diyirem 'Hayırdı mı', sen diyirsen 'Hayırdı'. Bu hayırdı mı şerdi*” (TAH: 178).

Sadaka vermek de hayır işlemek için yapılan bir yardımdır. Sadaka, inananların Allah'ın rızasını kazanmak için kendi malından gönüllü olarak yoksullara yaptığı yardımdır. Sadaka vermenin önemine Kur'an'ın birçok ayetinde değinilmiştir. Halk arasında hastalıkların tedavisi, ölmüşlerin ruhları, günahlardan kurtulmak ve mutlu bir ahiret hayatına kavuşmak için sadaka verilir. Sadakanın malı arttırdığına inanılır.

Tahir Mirza Hikâyesi'nde çobanın anası Zöhre Hanım'ın yanına gider ve evlenme çağında bir kızı olduğunu ama hiç kadın işi bilmediğini söyler. Ondan kızına cariyeleriyle bir şeyler öğretmesini ister. Sadakası olsun, der.

“— *Bah oğlum Tahir'in sadagası olsun*” (TMH: 294).

Haydar Bey Hikâyesi'nde Allahverdi Han Vezir, Kara Vezir'in oğlu olduğunu öğrenince ona sadaka verir. “*Allahverdi Han Vezir rastladı. Mana sordu. Men de Gara Vezirin oğlu dedim de mana çihartdı biraz sadaga hâlinde mana para verdi*” (HBH: 469).

Hayrın örneklediği diğer sayfa numaraları şunlardır: TAH: 102, 177; DYBH: 205, 212, 224, 225, 234, 236; TMH: 264, 267, 291, 295, 292, 293; ESH: 324, 326, 337, 381; SH: 391, 382, 396, 438, 466; KAH: 488, 491; LŞH: 571, 597; ÖVH: 614, 615, 618, 643, 645; SBH: 652, 666, 681, 714; ŞSH: 753, 751, 757, 762; ZHH: 790, 791, 811, 812; KHOK: 824, 837; KHSHPK: 848, 850, 870, 882, 888. Unsur toplamda 56 kez tekrar etmiştir.

4.2.1.7. İbadet Etme

“*İbadet (amelî) hükümler; insanların işleri, yaşayışları, yardımlaşmaları, beşerî münasebetleri, vazife ve sorumlulukları, Allah'a karşı sorumlulukları, İslamın temel hükümleri ile ilgili hususlardır.*” İbadet, Allah rızası için yapılır ve Allah

katında en makbul olan ibadet, samimi ve devamlı olarak yapılan ibadettir (Güzel, 2012, s. 152).

İbadet, yalnızca Allah rızası için yapılması gereken bir eylemdir. İbadet, dinî bir emir olmakla beraber insanın doğası gereği bir ihtiyaçtır. İbadet etmek, bireylere moral ve dayanıklılık sağlayan faydalı ve hikmetli bir gerekliliktir. İslamın ibadete ait beş şartı vardır:

İncelenen hikâyelerde geçen ibadet şekillerinden ilki Kelime-i Şehadet söylemektir. Kelime-i Şehadet, “*Müslümanlığın beş koşulundan biri ve birincisi olan, ‘Tanrı’dan başka Tanrı yoktur, Muhammet onun kulu ve peygamberidir’ anlamına gelen Arapça söz*” (Püsküllüoğlu, 2000, s. 566) dür ve Kelime-i Şehadet söylemek de bu sözü zikretmektir.

Tufarganlı Abbas Hikâyesi’nde hoca sazı eline alır ve Kelime-i Şehadet söyler. “*Sazı aldı hoca, böyle benim gibi vuranda hoca kelimeyi şahadeti ohudu*” (TAH: 95).

Öksüz Vezir Hikâyesi’nde Öksüz Vezir, ayaklanmak için Allah’a yalvarıp Allah’ın hikmetiyle vücuduna hareket gelince Kelime-i Şehadet okur. “*Hikmeti ilahî bunun vücuduna öyle bir hareket geldi ki, evvelki şecaati hep yerine gelip. Kelemei şahadet ohuyup gahdı ayağa*” (ÖVH: 634).

Bir diğer ibadet namaz kılmadır. İslam dininde beş vakit namaz emrolunmuştur. Namaz, ergenlik çağına girmiş akıllı olan her erkek ve kadına farzdır. Namazda kul, Allah’ın huzurunda olduğunun bilincindedir (Güzel, 2012, s. 152-153).

Allah’a yaklaşmanın yolu ve basamağı olan namaz, işlenmiş hata ve günahların giderilmesini sağlar, zorluklara direnç göstermeye yardımcı olur. Hz. Peygamber de hadislerinde kulun Allah’a en yakın halinin secde olduğunu belirtmiştir.

Cihan Abdullah Hikâyesi’nde Ziyad Han, Hak Teâlâ’dan bir erkek evlat niyaz etmek için iki rekat namaz kılar.

Dedi ki: Ben dünyadan gelip giderim, ne yazık ki dünyada benim bir evladım olmadı. Çok merak ettiyse de bir gün kendi kendine durdu düşündü: Guranı

Kerim’de yazıyor ki; bir kulum Sıtkı gönülle ne istiyorsa ben onu vermeye kadir padişahım. Ben Allah’ıma niye yalvarmayım diye bir Cuma akşamı gecesi harem bahçesinde oturup Cenaballah’a iki rekat namazla dua edip bir erkek evlat niyaz etti (CAH: 44).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi’nde Abbas namazını kılıp sabahın erken saatinde Peri’yi bulmak için yola çıkar. “*Abbas annesinin elini öpüp, Allah’a ismarladık sizi, duadan unutmam bizi, sağ galsah inşallah gene görürüz birbirimizi diyip küçük gardaşını da öpdü bağına basdı. Sabaha bir saat gala, erken saatinde harekete başladı. Namazını gıldı başladı*” (TAH: 98).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi’nden bir diğer örnek de şöyledir: Abbas kahvehanede sabahladıktan sonra namazını kılıp Allahverdi Han Vezir’i bulmak için yola koyulur. “*Ama gece yatmasında diyelim bir gahvehanada Abbas yatdı. Galdı bir gece. İkinci gece Abbas gahdı sabah erkenden. Namazını gıldıhdan sonra Allahverdi Han Vezir’in evini sordu*” (TAH: 172).

Müslümanların namaz kılarken dönmeleri gereken yön anlamına gelen kible kavramına da hikâyelerde yer verilmiştir.

Kible kavramına Tufarganlı Abbas Hikâyesi’nden alınan şu mısralarda rastlanmıştır:

“*Yedinci arşın özüdü yedi de haki zemin,*

Cebrail çaldı şeşberini kalkdı gökler çıhdı ün,

Arabı gible taraftan Selver Ali şahı din,

Yüz sürem haki payine ya müşküller halleden,

Tufargan’ını Abbas için açılan habibi rahmana bah” (TAH: 171).

Kiblenin geçtiği diğer sayfa numaraları şunlardır: TAH: 171; TMH: 259; LŞH: 565

Zekât vermek de hikâyelerde geçen bir ibadet şeklidir. Arıtma ve temizleme anlamına gelen zekât, fakirin zengin malındaki hakkıdır. Zekâtla temizlenen servet,

çoğalır ve bereketlenir (Güzel, 2012, s. 153). Zekât, zengin ile fakir arasında uçurum olmasını engeller ve bu yolla toplumda oluşabilecek gerilimin önüne geçer.

Kerem ile Aslı Hikâyesi'nden alınan şu dörtlükte zekât vermeden bahsedilmektedir:

“Âşık Elesker'in var itigatı,

Söylenir gözellik sende beratı,

Gözelden aşığa pulsuz zekatı,

Gören men tek binevaya düşer mi” (KAH: 489)?

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nde Âşık Şevki Halıcı, anlattığı hikâyelerde hac ziyaretine de değinmiştir. İslam dini, müminlere ömründe bir defaya mahsus olmak üzere Mekke şehrindeki Kâbe'yi ve civarındaki kutsal topraklarla Medine'yi ziyareti farz kılmıştır.

“Çabasına varan olmaz mı hacı,

Hacılar olurmuş yurda duacı,

Giydirer çıplağı doyurur acı,

Hep köylerin açlıh gonah Gars'ımız” (TAH: 87).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nden bir diğer örnek de şöyledir: Esme'nin halası Abbas'ı kandırmak için yanına gider. Hac yollarında olduğundan o güne kadar görünmediğini söyler.

“— Göremedim imdiye gadar. Ben hac yollarındaydım, bilmem neyidim”(TAH: 133).

Hikâyelerde tespit edilen bir diğer ibadet şekli de oruç tutmaktır. Oruç tutan kişi sabretmeyi ve nefsinin kontrol etmeyi öğrenir. Yoksulların halini daha iyi anlayıp onlara yardım eder. Ayrıca oruç sağlık açısından da oldukça önemli bir ibadettir.

Öküz Vezir Hikâyesi'nde bir ibadet şekli olarak ele alınan oruç tutma eylemi bir isim olarak kullanılmıştır. Ardahan'da Başköy adında bir dağ köyü vardır. Bu köyde Oruç isimli bir delikanlı, kız ister. *“Bazen köylerin adı değişti de o köyün*

Başköy. Güzel de bir köy. Dağ köyüdür. Bu köyde Oruç isminde bir deligannı kız istiyir” (ÖVH: 613).

İbadet etmekle ilgili diğer örneklerle şu sayfalarda rastlanmıştır: TAH: 89, 90, 91,100, 103, 109, 129, 169; DYBH: 195, 198, 204, 206, 236; TMH: 247, 278; ESH: 318, 331, 337, 372, 373; SH: 385, 393, 395; HBH: 468, 470; LŞH: 530, 532,533, 561, 602; ÖVH: 614, 615, 616, 617, 618; SBH: 651, 710, 714, 719; ŞSH:736, 738; ZHH: 782. Unsur toplamda 54 kez tekrar etmiştir.

4.2.1.8. Kitap İnancı

Allah tarafından gönderilmiş dört büyük kitap olan Tevrat, Zebur, İncil ve Kur’an-ı Kerim’in aslına iman etmek, kitaplara imandır. Kutsal kitaplar içinde aslını koruyabilmiş tek kitap Kur’an-ı Kerim’dir. Bütün insanlık dünyanın sonuna kadar Kur’an-ı Kerim’le muhatap olacaktır (Güzel, 2012, s. 150).

İnsan, kendisi ve çevresindeki diğer yaratıklar hakkında birtakım bilgiler elde etmeye çalışırken zekâ gücünü aşan durumlarda ilahî bir yardıma gereksinim duyar. Allah, kullarının bu ihtiyacı için peygamberleri vasıtasıyla kitaplar gönderip onlara yol göstermiştir. İlahî kitapların amacı, insanlığı iyiliğe ve aydınlığa çıkarmaktır. Allah’a iman etmenin bir gerekliliği kitaplara iman etmektir.

Cihan Abdullah Hikâyesi’nde Ziyad Han kırk beş yaşına kadar evlat sahibi olmadığı için Kur’an-ı Kerim’de geçen şu ayeti düşünür: “*Bir kulum sıtkı gönülle ne istiyorsa ben onu vermeye kadir padişahım*” (CAH: 44).

Eskiden Kur’an sahibi olmuş neneler varmış. “*Bir iman Kuran sahibi olmuş nene var, bir de yılan vürmuş nene var*” (CAH: 46).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi’nde anası Abbas’tan babasının mezarında Kur’an-ı Kerim okumasını ister. “*Her Cuma ahşamı günü Guranı Kerim’i al git. Onun kûmbezinin içerisinde bir Yasini Şerif ohu. Ruhuna hediye et*” (TAH: 89).

“Selli Ala ya Muhammet bu nece candı,

Müminler puştu penahı sırrı pünhandı gelen,

Dört kitabın manesini kim bilir, sen bilirsin,

Kıyamette şefaattcim Şahı Sultan'dı gelen” (TAH: 168).

Ayet, sözlükte “*Müslümanların kutsal kitabı olan Kur'an'ın her bir tümcesine verilen ad*” olarak tanımlanmaktadır (Püsküllüoğlu, 2000, s. 105).

Tufarganlı Abbas Hikâyesinde Peygamber Efendi'ye su hakkında gelen ayet verilir: “*İnna dinike kelkevser. Fesalli Rabbike vehhar, inne şanieke hüvel ebter*” (TAH: 170).

Yâsin-i Şerif, “*Kuran'ın, geleneksel olarak ölümler için okunan, 83 ayetten oluşan 36. Suresi*” dir (Püsküllüoğlu, 2000, s. 1073).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nden alınan şu bölümde Yâsin-i Şerif şöyle geçmektedir: “*Hemen iki musannif hemen Çuhul Vezir'in emrine verdiler. Gitdi Peri'ni yana. Şimdi bir kağıdın üzerine bir elif yazdı. Bir ba yazdı. Birini bir memenin üzerine gömleğin üsündünden öbürünü öbür memenin üzerine. Ondan sonra gömleğin üzerinde hurhanın üzerine cim yazdı. Bir de son bir Yasin yazdı*” (TAH: 191).

Emrah ile Selvi Hikâyesi'nde ise şu dörtlükte Yâsin okumak örneklenmiştir:

“Güneş der ki: Gel uzatma kelamı,

Bende çalınıfdı Hakg'ın galemi,

Ohurum Yasin'i hem de Eliflam'ı

Üzerinde ederem fetvayı” (ESH: 319).

Kitap inancının tespit edildiği diğer sayfa numaraları şöyledir: CAH: 46; TAH: 108, 112,137, 167, 168, 169, 171, 193, 195; DYBH: 197, 198, 201, 224; TMH: 247, 249, 250; ESH: 318, 329, 331, 372, 373; LŞH: 529; KAH: 488; ÖVH: 611, 612, 619, 634, 635; SBH: 647, 653, 654, 656, 660, 692, 695; ŞSH: 736, 744, 745. Kitap inancı toplamda 51 kez tekrar etmiştir.

4.2.1.9. Melek İnancı

Akıl ve ruh gibi soyut varlıklardan sayılan melekler, sürekli Allah'a tespih çekip dua ederler. Melekler için cinsiyetten söz edilemeyeceği gibi meleklerin evlenip çocuk sahibi olmaları ve aile hayatı sürmeleri de imkânsızdır. Allah'ın gücüyle istedikleri şekle girerler, az zamanda uzak yerlere giderler ve Allah'ın kendilerine verdiği görevleri yerine getirirler. Cebrail, Mikail, Azrail ve İsrail (a.s) dört büyük melek olup Hafaza (Kirâmen Kâtibin), Münker ve Nekir gibi melekler de iman sahiplerini destekleyip insanları hayırlı işler yapmaya teşvik ederler (Güzel, 2012, s. 149). Allah'a inanmak, meleklere inanmayı da gerekli kılar.

Allah, meleklere iman etmeyi farz kılmıştır. Dinî hükümler peygamberlere melekler aracılığıyla indirildiğinden meleklere inanmamak; vahiylerle, peygamberlere ve kitaplara da inanmamak manasına gelmektedir.

Cihan Abdullah Hikâyesi'nde lala, Abdullah'la birlikte Han Çoban Eli'ne gitmek istemeyince, Abdullah lalasını kuyuya salıp ancak İsrail suru çalınca oradan çıkabileceğini söyler.

“— *Lala sen İsrail suru çalanda çıkarsın, dedi*” (CAH: 72).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nden alınan dörtlükte melek inancı şöyle örneklendirilmiştir:

“*Türbede göründü erenler ayan,*

Musellede gördüm gırları ben, vay amman,

Bir saf melek gördüm huriyi gülman

Dal gerdende minaları neçedi” (TAH: 108).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nden alınan bir diğer örnek de şöyledir: Piri, Abbas'ı kurtarmak için kuyuya geldiğinde cennetteki bütün meleklerin onun için dua ettiğini söyler. “*Bütün melekler, cenneti alada bütün yer gök melekler Allah'a dua eyliyir ki sen bunu buradan gutar*” (TAH: 169).

Melek inancının tespit edildiği diğer sayfa numaraları şunlardır: TAH: 92, 95, 114, 116, 118, 119, 138,145, 166, 168, 169, 170, 171, 182; DYBH: 196, 223; ESH: 318, 338, 363; SH: 386, 402, 407, 409, 418, 466; KAH: 490, 491; LŞH: 529, 549,

564, 566; ÖVH: 612, 625; SBH: 656, 667, 709; ŞSH: 744, 753; ZHH: 781; KHOK: 819. Unsur toplamda 51 kez tekrar etmiştir.

4.2.1.10. Allah'a Sığınma/Yalvarma (Dua)

Allah, “*Kâinatta var olan her şeyi yaratan, koruyan, tek ve yüce varlık, Tanrı*”dır (Türkçe Sözlük, 2011, s. 98).

Sınırlı bir güce sahip olarak yaratılan insanoğlu, istediği şeyleri elde edebilmek için Allah'ın iznine ve yardımına muhtaçtır. Dua etmek, kula kul olduğunu hatırlatan, onu Allah'a bağlayan ve kulların Allah'la iletişim kurmasını sağlayan bir araçtır. İnananlar dua ederken yalnız olmadıklarına ve zor zamanlarında sığınabilecekleri yüce bir kudret sahibinin olduğunu bilirler.

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nden alınan şu dörtlükte Hakk'a sığınma örneklenmiştir:

“Hazreti pir sayesinde ehli dili bulmuşam,

Şöhreti ile yücelip hem nam almağa gelmişem,

Ey gönül sığın Hüda'ya Hakk'a sipar olmuşam,

Her pedanın gazzebinden zar çekif dad eyleme” (TAH: 86).

Köroğlu Hikâyesi'nde Köse Kenan, Köroğlu'nun kendisiyle birlikte harbe gitmesine izin vermeyince Köroğlu Allah'a sığınır, beyleri Allah'a emanet eder.

“— Peki emmi. Allah sana uğur versin amma, yalnız Allah'a sığınırım. Senin şeyine değil. Allah'ı sığınırım. Beyleri evel Allah sonra sana tambih edirem” (KHOK: 825).

Cihan Abdullah Hikâyesi'nde kırk beş yaşına kadar evlat sahibi olamayan Ziyad Han Allah'a yalvarmaya karar verir.

Dedi ki: Ben dünyadan gelip giderim, ne yazık ki dünyada benim bir evladım olmadı. Çok merak ettiyse de bir gün kendi kendine durdu düşündü: Guranı Kerim'de yazıyor ki; bir kulum Sıtkı gönülle ne istiyorsa ben onu vermeye kadir padişahım. Ben Allah'ıma niye yalvarmayım diye bir Cuma akşamı

gecesi harem bahçesinde oturup Cenaballah'a iki rekat namazla dua edip bir erkek evlat niyaz etti (CAH: 44).

Âşık Şevki Halıcı'nın anlattığı hikâyeler hep duayla başlar: “*Cenaballah memleketimize, yurdumuza birzeval vermesin, ismiyle kahreylesin*” (CAH: 51).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nde Abbas'ı kurtarmaya piri geldiğinde cennetteki bütün meleklerin onun için dua ettiğini söyler. “*Bütün melekler, cenneti alâda bütün yer gök melekler Allah'a dua eyliyir ki sen bunu gutar*” (TAH: 169)

Abbas Peri'yi bulmaya Tebriz'e giderken anası dua almanın önemini şöyle anlatır :

“Gedersen dua al, duasız olma,

Göğde uçan guş kimi sen yuvasız olma,

Hayalı görende hayasız olma,

Götür namus gayret arı bilince” (TAH: 97).

Diligam Yahya Bey Hikâyesi'nden alınan bir diğer dörtlükte dua etme eylemi şöyle örneklenmiştir:

“On sekiz min âlem ya şahlar şahı,

Gudretten yaratdın gah ile mahı,

Dualar içinde bismillahi,

Ayetler üstüne başa yazdılar” (DBH: 197).

Tevekkül etmek, sözlükte “*Herhangi bir işte elinden geleni yapıp daha sonrasını Allah'a bırakma*” olarak tanımlanır (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2342). “*Kur'an'da Allah insanların tevekkül etmesini buyurmuştur*” (Kaya, 2010, s. 719).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nde darılan Esme'yi döndürmeye giden Abbas Allah'a tevekkül eder.

“— *Anam bacım gel demeynen gelmeyecek. Ben onu tez çevirrem, ama o küsmese. Dur ben onu getirem ama tevekkül Allah’a. Dur ben onu bu dakka dönderim*”(TAH: 138).

Tevekkül etmek şu sayfada bir kez daha örneklenmektedir: TMH: 248.

Allah’a sığınma/yalvarma/dua kavramlarının tespit edildiği diğer sayfa numaraları şöyledir: TAH: 90, 151, 167, 170, 171; TMH: 247, 307, 308, 309; ESH: 324, 331; SH: 448; LŞH: 529, 549, 555, 588; SBH: 665, 666, 697, 721, 727; ŞSH: 739, 751, 764, 766; ZHH: 788, 790, 791, 794, 805, 810; KHOK: 817, 820, 827, 833; KHSHPK: 853. Unsur toplamda 43 kez tekrar etmiştir.

4.2.1.11. Helal/Haram

Dinen hakkında yasaklama ve kısıtlama bulunmayan davranışlar manasına gelen “helal” kavramı Kur’an’da ve hadislerde sıklıkla kullanılır. Sözlükte de, “*Dinin kurallarına aykırı olmayan, dinî bakımdan yasaklanmamış olan*” ve “*Kurallara, geleneklere uygun*” olarak geçmektedir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1080).

Temiz yiyecekler, çalışarak elde edilmiş kazanç, hayırlı işler yapmak, insanlara yardımcı olmak gibi davranışlar helaldir. Helal iş ve davranışlarda bulunan kişiler sevap/hayır kazanır.

Tufarganlı Abbas Hikâyesi’nde helal kavramının tespit edildiği örnekler şöyledir: Bademoğlu usta Abdilla sazı Abbas’a helal eder, para istemez.

“— *Ay usta, bana acıh mı verirsen. Onu bilmirem, verdiren verdirif. Sen onun gıymetini bilersen mi? Al götür. Bendan helal olsun o adama*” (TAH: 109).

“Bu nece ataşdı canıma düşdü,

Şirin canım aşk odunu dutuşdu,

Ayrılıh zamanı geldi yetişdi,

İşte ben giderem halallaş Peri” (TAH: 148).

Abbas habersiz Peri Hanım’ın sarayına gidince Peri Hanım Abbas’a kızar. Biraz söyleştikten sonra helalleşip ayrılırlar. “*Gul Abbas gitmek yolunu tutmuşdu. Halallaşdı ayrıldılar*” (TAH: 149).

Diligam Yahya Bey Hikâyesi'nde Yahya Bey'in dayısı Yemen Hanım'ı kaçırmaya niyetlenir. Bunun için Hüseyinbeyli köyünün yaylaya çıkması gerekir. Onların yaylaya çıktığını haber vermesi için bir adamını görevlendirir. Bu iş için adama verdiği parayı da helal eder.

“— *Bu para benden taraf ananın ak sütü gibi halal olsun*” (DYBH: 227).

Helalle ilgili örneklerin rastlandığı diğer sayfa numaraları şöyledir: TAH: 123, 187; DYBH: 235, 240; TMH: 302; ESH: 353, 356, 361, 373, 377; SH: 419, 421, 422; SBH: 665; ŞSH: 762, 763, 764, 769, 772; KHOK: 815; KHSHPK: 853

Haram ise helalin karşıtı olarak kullanılan bir sözcüktür. “*Din kurallarına aykırı olan, dinî bakımdan yasak olan*” demektir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1045). Allah'a şirk koşmak, cinayet işlemek, iftira etmek, ibadette gösteriş, Allah'tan başka herhangi bir varlığa tapmak, zina, faiz ve kul hakkı yemek, evlat ayrımı yapmak, yalancı şahitlik yapmak, gıybet, arabozuculuk, kumar oynamak, başkalarının namusuna ya da malına el uzatmak, ana-babaya karşı gelmek gibi davranışlar İslam dinince haramdır. Haram olan iş ve davranışları yapanlar günah işlemiş olur.

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nde Abbas, pirine içki içmek haram olduğundan arkadaşlarıyla içmediğini söyler.

“— *Baba, bunu az evvel gahvede benim arhadaşlarda bana ısrar eyledi. Ben içmedim. Biz İslam evladıyık. Bu bizim neslimize haramdı, dedi*” (TAH: 91).

Emrah ile Selvihan Hikâyesi'nde Emrah der ki:

“*Haram oldu bu karlar,*

Zeher oldu nuş etdiğim şekerler,

Gözel sevdim diye adım çekerler,

Menim ondan ayrı sevdiğim mi var” (ESH: 369).

Haramın geçtiği diğer sayfa numaraları şunlardır. TAH: 130, 187; TMH: 261; ESH: 353; SH: 451; KAH: 495, 499; LŞH: 554, 567, 585, 607; SBH: 653; KHSHPK: 884. Unsur toplamda 40 kez tekrar etmiştir.

4.2.1.12. Peygamber İnancı

Peygamberler, “Allah’tan aldıkları vahyi ve ilâhi hükümleri aynen ve olduğu gibi eksiksiz ve noksansız insanlara tebliğ etmekle görevli” Allah’ın sevip görevlendirdiği kimselerdir. Kendisine kitap verilen Hz. Musa, Hz. Davud, Hz. İsa ve Hz. Muhammed dışında peygamberler de vardır. “Peygamberler, insanlara Allah’ın emir ve yasaklarını bildirirler” (Güzel, 2012, s. 150).

Beden ve ahlak yönünden insanların eleştiremeyeceği ölçüde mükemmel olan peygamberlerin getirdiği hükümler insanların kurtuluş ve saadete ulaşmasının yoludur. Peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed’dir. Peygamberlere inanmak, Allah’a inanmanın bir gereğidir (Güzel, 2012, s. 150).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi’nde peygamber inancı şöyle örneklenmiştir:

“Gel ağla yaralı gönül,

Elini öpdüğüm adalet şahım,

Evvel Allah’a bağışla meni,

Yüz yirmi dört min peygamber hakdı,

Hazreti Resul’a bağışla meni” (TAH: 192).

Cihan Abdullah Hikâyesi’nde Abdullah, terlan kuşunun peşinden Cihan Hanımların dağına gider. Cihan Hanım da önceden Abdullah’ı oraya gelmemesi için tembihlemiştir. Abdullah dinlemeyip dağa gidince Cemal Bey’in köpekleri Abdullah’a saldırır. Kadınlar ineklerin altında kalır, Nuh Tufanı kopar. “*Kadınlar ayak altında kaldı. Artık çadırda bir Önüzübillah oldu. Nuh tufanı koptu*” (CAH: 66)

Peygamber inancının tespit edildiği diğer sayfa numaraları şöyledir: TAH: 92, 96, 103, 109, 113, 115, 118, 131, 137, 157, 167,168, 169, 171; DYBH: 241; TMH: 279, 293, 301; ESH: 316, 317, 318, 335, 336, 347, 348, 361, 364; SH: 414, 419, 430, 435; HBH: 476; KAH: 491, 492; LŞH: 527; ÖVH: 612, 635, 636; SBH: 704, 708, 724; ŞSH: 752, 764; ZHH: 796. Unsur toplamda 39 kere tekrar etmiştir.

4.2.1.13. Cennet/Cehennem

Sözlükte cennetin şu anlamlara geldiği görülmektedir:

“1) *Dinî inanışlara göre imanlı, dünyada iyi işler yapmış kimselerin öldükten sonra sonsuz bir mutluluğa kavuşacakları yer, uçmak, behişt, 2) Herhangi bir şeyden fazlasıyla bulunan yer, 3) Herhangi bir şeyin kolayca yapıldığı yer, 4) Çok güzel, huzur veren (yer)*” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 453).

Cehennem ise “*Dinî inanışlara göre, dünyada günah işleyenlerin öldükten sonra ceza görecekleri yer, tamu*” ve “*Çok sıkıntılı yer*” şeklinde tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2011, s. 449).

Cennet, dünya hayatında iyi işler yapmış insanların ulaşacağı bir ahiret mekânıdır. Cehennem ise, ahirette Allah’ı inkâr edenlerin sürekli olarak, günahkâr müminlerin de günahları ölçüsünde cezalandırılmak üzere kalacakları azap yeridir.

Tufarganlı Abbas Hikâyesi’nden alınan şu dörtlükte cennet kavramına rastlanmıştır:

“Türk yurdunun doğusunun cenneti,

Batı’da İzmir’e uzak Gars’ımız,

Güneş ufugundan uç gösterirken,

Artırır ülkeye şafak Gars’ımız” (TAH: 86).

Diligam Yahya Bey Hikâyesi’nden bir örnek de şöyledir:

“Fakirlik de ibadettir sabur eylesen,

İncitme Hakg’ın gulunu iyi sohbet söyleyen,

Günde beş vakit namazı ol yezdandan dilesen,

Şüphesiz dahil olursan cenneti elaya sen” (DYBH: 195).

Bu unsurun örneklendiği diğer sayfa numaraları şunlardır: TAH: 101, 113, 119, 121, 122, 136, 143, 169, 170; DYBH: 204, 220, 226, 232, 242; TMH: 302; ESH: 317, 335, 347,350, 363; SH: 410, 412, 428; KAH: 491, 502, 525; LŞH: 571;

ÖVH: 614; SBH: 662; ŞSH: 733; ZHH: 778, 801, 807; KHOK: 820; KHSHPK: 875, 881, 886. Cennet/cehennem kavramları toplamda 38 kere tekrarlanmıştır.

4.2.1.14. Kaza/Kader/Kısmet İnancı

Güzel'e (2012, s. 151) göre kader, Allah'ın olmuş ve olacak şeylerin zamanını, yerini ve niteliklerini belirlemesidir.

Kaza ise Allah'ın zamanını, yerini ve şeklini belirlediği şeylerin zamanı geldiğinde Allah tarafından gerçekleştirilmesidir. (Güzel, 2012, s. 151). Kısmet, “Tanrı'nın her kişiye uygun gördüğü yaşama durumu, nasip”, “Olayların kötü sonuçlarını tevekülle karşılama durumu” ve “Talih, kader, şans” olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1425). Âşık Şevki Halıcı'nın eserlerinde kaza; kader, kısmet ve yazı şeklinde ifade edilir.

Cihan Abdullah Hikâyesi'nde, Abdullah Bey bir kayada uyurken ilahi bir kuş dolanır ve onun kurduğu tuzağa düşer. Dünyada her şey kaderdendir. “*Bu uyuduğu zaman, Allah'ın hikmeti, dünyada her şey kaderle. Kaderi İlahi bu kuş dolandı, geldi bunun toruna düştü*” (CAH: 50).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nden alınan şu dörtlükte kısmet kavramına rastlanmıştır:

“Abbas yanar usta bir Peri'nin dağına,

Güzaştta eylerem solu sağına,

Gısmet olup girsem hublar bağına,

Ayvan otah hanaları neçedi” (TAH: 108).

Diligam Yahya Bey Hikâyesi'nde kader kavramı “yazı” olarak geçmektedir:

“Gadir mevlam yazıları yazanda,

Ademnen Hava'yı goşa yazdılar.

Balığı deryaya, guşu semaya,

Hasdanın mesgenini meşe yazdılar” (DYBH: 197).

Emrah ile Selvi Hikâyesi'nde Âşık Ahmet, Şah Abbas'ın âşıklarının methini duydukça İsfahan'a gitmek istemiştir ama nasip olmamıştır. *“Ben de bu aşıklığın bu kadar bir meraklıyım ki, sizin adınızı işitdikçe isterim ki İsfahan'a gelem. Ama nasip olamadı”* (ESH: 324).

Kaza/kader/kismet kavramlarının tekrar edildiği diğer sayfa numaraları şunlardır: TAH: 151, 174; TMH: 271; SH: 430, 432; KAH: 497; LŞH: 550, 575, 577, 590; ÖVH: 624, 645; SBH: 652, 653, 665, 677, 679, 683, 704, 710, 713, 714, 730; ŞSH: 735, 745, 746, 759; ZHH: 811, 808; KHOK: 824, 829. Unsur toplamda 35 kez tekrar edilmiştir.

4.2.1.15. Mahşer/Ahiret/Kıyamet İnancı

İnsanlar öldükten sonra tekrar dirilecek, dünyada yaptıklarından hesaba çekilecek, ceza veya mükâfat göreceklerdir. Dünyada yaptığı her işin karşılığını göreceğini bilen insan ölçülü ve dengeli olur, iyiliklere yönelip kötülüklerden kaçınır. Ahiret hayatı, İsrail'in Sûr'a üflemesiyle başlayıp ebediyen sürecektir (Güzel, 2012, s. 150-151).

İnsanlar yaptıklarından sorumludur ve bu sorumluluk, yaptıklarının karşılığını görecekleri ahiret hayatına inanmayı da zorunlu kılar. Ahiret hayatı, dünya hayatından daha hayırlı ve kalıcıdır.

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nde ahirete iman şu dörtlükte örneklendirilmiştir:

“Bindim gemiye açdım yelkeni,

Bad esdi titretti cisetde canı,

Sankı kopdu Nuh'un tufanı,

Ruzu mahşer yer yüzünü kıyamet gördüm” (SBH: 724).

Salman Bey Hikâyesi'nden bir örnek de şöyledir:

“— Durun kızlar! Durdular. Gızım durun hele, genç menç olar da yazıh olar. Günahı bize gelir. Hele bir görüm. Eğer gencise hele öldürmiyelim. Hele ihdiyarsa ele öldüdürecem ki bir an evvel ahrete getsin. Biçare ihtiyarların işte hiç kıymeti hükümü yoh” (SBH: 668).

Mahşer/ahiret inancının diğer hikâyelerde geçtiği sayfa numaraları şöyledir: TAH: 86, 112, 145, 165, 168; DYBH; sf: 195; TMH: 245; ESH: 323, 346; SH: 391, 392; KAH: 490; LŞH: 557, 564, 601, 602; ÖVH: 618; SBH: 668, 678, 710, 713, 714; ŞSH:733, 754, 763; ZHH: 778, 785, 791, 802. Unsur toplamda 31 kez tekrar etmiştir.

4.2.1.16. Rahmet

Rahmet sözlükte, “*Birinin suçunu bağışlama, yargılama, merhamet etme*” olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1961).

Allah’ın rahmeti, kullarına acıması, onlara şefkat, sevgi ve merhametle muamele etmesidir. Halk arasında ölmüşler için Allah’tan rahmet dilenir ve ölümler “rahmetli” diye anılır ki Allah’ın onlara acıyıp onları bağışlaması için dua edilir.

Tufarganlı Abbas Hikâyesi’nde âşığımız şiirlerini söyledikten sonra ustasına rahmet diler. “*Ustasına rahmet. Sizlere Allah sağlık ve afiyet versin*” (TAH: 88).

Diligam Yahya Bey Hikâyesi’nde ise âşığımız hikâyesine başlarken Âşık Şenlik’i rahmetle anar. “*Rahmetli Âşih Şenlik bir hocıya rast gelmiş*” (DYBH: 198).

Rahmet kavramına şu sayfalarda da rastlanmıştır: TAH: 89; DYBH: 207, 237; TMH: 271, 315, 293; ESH: 318, 329, 355; SH: 384, 391, 393; KAH: 489, 492, 503, 525; LŞH: 529, 597; ÖVH: 613, 623; SBH: 651, 663, 691; ZHH: 781; KHOK: 819; KHSHPK: 847, 880. Unsur toplamda 26 kez tekrar etmiştir.

4.2.1.17. Günah/Tövbe Etme

Günah sözlükte “*Dinî bakımdan suç sayılan iş veya davranış, vebal*” olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1003).

Günah, dinen yasaklanmış, işlendiğinde insanı vicdanen rahatsız eden, insanı güzel işlerden alıkoyan, zararlı ve kötü eylemler için kullanılan bir kavramdır. İnsanları günaha sevk eden şeyler nefisleri, dünya malı, bağımlılıklar ve kötü örneklerdir. Günah işlemek toplumda ayıptır ve günah işleyenler kınanır. Allah’a şirk koşmak, isyan etmek, kul hakkı yemek, küfür etmek, arabozuculuk, hırsızlık, zina gibi eylemler günahdır.

Cihan Abdullah Hikâyesi'nde, Cihan Hanım ve arkadaşları Abdullah'a taşla vuracakları sırada, Cihan Hanım onları durdurur. Eğer gençse günaha gireceklerini söyler.

“— *Hele genç menç olursa günah ederiz. Hele bir gidip bakayım, dedi*” (CAH: 51).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nde günah kavramı şöyle geçmektedir:

“Abbas'am gapında bu günahınan,

Hemdemsiz galıpdır bu günahınan,

Gelmişem gapına bu gün ahınan,

Bu sevdayı menden üzesen Peri'm” (TAH: 126).

İnsanlar başkalarının haklarını ya da emeklerini kendilerine aitmişçesine kullandıklarında kul hakkı yemiş olurlar ve kul hakkı yemek İslam dinince yasaklanmış ve en büyük günahlar arasında gösterilmiştir.

Köroğlu Hikâyesi'nde çiftçi ve Köroğlu alacakları parayı yarı yarıya paylaşacaklardır. Köroğlu, kul hakkı yemez. “*Yoh gardaş, olmaz. Ben hakdan geçmem. Yarı sana, yarı bana*” (KHSHPK: 869).

En büyük günahlardan bir diğeri de zinadır. Zina, evli olmayan kişilerin girdiği cinsel ilişkidir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2660).

Zulüm Hüseyin Hikâyesi'nde Şah Abbas, rüyasında zina yapıldığını görür. “*Bu Şah Abbas rüyasında gördü ki, bizim şehirde zina yapılır*” (ZHH: 799).

Günah kavramına şu sayfalarda da rastlanmıştır: TAH: 160, 171; TMH: 271, 277; ESH: 319, 320, 335, 336, 379, 381; SH: 389, 408, 418; HBH: 470; KAH: 488, 491; LŞH: 546; SBH: 668; ŞSH: 746; ZHH: 806, 809.

Günah işleyen kişiler tövbe ederler. Tövbe, “*işlediği bir günah veya suçtan pişman olarak bir daha yapmamaya karar verme*” anlamına gelir. Tövbe etmek de “*bir günah veya suçu bir daha yapmamaya söz vermek*” tir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2378).

Tövbe edenler, işledikleri günahın çirkinliğinden haberdardır ve yaptıklarından pişmandırlar. Tövbe ederken aynı davranışı bir daha yapmayacaklarına da söz vermiş olurlar. Günah olan çirkin davranışı güzel olan davranışla değiştirmeye niyetlenirler. Kendilerini Allah'tan uzaklaştıran davranışları terk edip kusur ve hatalarını telafi etmeye çalışırlar.

Kerem ile Aslı Hikâyesi'nden alınan şu dörtlükte tövbe etme eylemi örneklenmiştir:

“Yüz bir sene bahmasalar üzüme,

Micazi gatmaram hakik sözüme,

Terki tövbe yahışar makbul sazıma,

Garg olar lisanda nur bizim için” (KAH: 490).

Günah/tövbe başlıklı unsur hikâyelerde toplamda 26 kez tespit edilmiştir.

4.2.1.18. Şükretme

Şükretmek Türkçe Sözlük'te *“Tanrı'ya minnet duygusunu sunmak, şükreylemek”* olarak tanımlanır (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2233).

Allah, insanoğluna mal, mülk, mevki, makam, itibar, zekâ, sağlık, kuvvet, zenginlik, yiyecek, içecek gibi sayısız nimetler sunmuştur. İnsanlar kendilerine bahşedilen her türlü nimet için hem dille hem de kalben daima Allah'a şükretmelidir. Allah'ın verdiği nimetleri Allah yolunda ve onun rızası için değerlendirenler şükürlerini fiilen de yerine getirmiş olur. Şükreden insanlar, Allah'ın sevgisini kazanır ve ona yaklaşır. İnsanlar, sahip oldukları her şeyin Allah'tan olduğunu bilmeli ve O'ndan gelen her şeye razı olmalıdır.

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nde şükretme eylemi şu dörtlükte örneklenmektedir:

“Sütten beyaz şekerden şirin bir azim bulak,

Şükür biz de içtik bir taamı leziz,

Gur'an'ı gönderdin bendeye delil,

Şükür biz de bulduh imamı leziz” (TAH: 95).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nden bir diğer örnek de şöyledir: Becan, Abbas'ın kuyudan çıktığını anlayınca, hayrete düşer ve Abbas'ta bir keramet olduğunu anlar. O anda Abbas'ın ona beddua etmediğine şükreder. “*Yarabbi sana şükür ki bu adam bana bir dua felan etmedi*” (TAH: 176).

Şükretmenin şu sayfalarda da geçtiğini görmekteyiz: TAH: 88; TMH: 289, 294, 306; ESH: 338; LŞH: 530; ÖVH: 636, 638, 643; SBH: 667, 668, 715, 728, 730; ŞSH: 770, 771; KHSHPK: 867, 880. Unsur toplamda 20 kez tekrar etmiştir.

4.2.1.19. Ecel

Ecel sözlükte, “*Hayatın sonu, ölüm zamanı*” olarak geçmektedir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 752).

Ecel, insanlar ve diğer canlılar için belirlenmiş sürenin sonu yani ölecekleri an anlamına gelmektedir. Herkesin, her toplumun Allah'ın kaza ve kaderiyle belirlenmiş bir eceli vardır. Kur'an ayetlerinde ecelin vaktinin hiçbir sebeple değiştirilemeyeceği ifade edilmiştir.

Diligam Yahya Bey Hikâyesi'nde Hüseyin Bey geliniyle uzun müddet yaşayamaz, ecel gelir ve vefat eder. “*Rivayet ediller ki, ecel geldi cihane, baş ağrısı bahane, Hüseyin Bey vefat edip ömrünü sizlere verdi*” (DYBH: 207).

Ecel kavramının yer aldığı diğer sayfa numaraları da şöyledir: SH; 411, 417, 432, 452, 457; HBH: 475; LŞH: 553, 577, 579; ÖVH: 629; SBH: 668, 709, 710, 726; ŞSH: 766. Unsur toplamda 16 kez tekrar etmiştir.

4.2.1.20. Besmele Çekme

Türkçe'de “*acıyıcı ve esirgeyici olan Tanrı'nın adıyla*” anlamına gelen Arapça ‘Bismillahirrahmanirrahim’ kelimesini söylemek besmele çekmektir (Püsküllüoğlu, 2000, s. 154). Türkçe Sözlükte de bir işe başlarken söylendiğinden bahsedilmektedir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 315).

Besmele çekmek, insanı şeytandan uzaklaştırır, Allah'a yakınlaştırır. İnananlar, besmele çekerek, Allah'a sığınır, ondan koruma ve yardım beklediğini bildirir. Bir işe başlarken, bir eve ya da bir mekâna girerken, yemek yemeye başlamadan önce besmele çekilerek Allah'ın adı ve yardımıyla başlangıç yapılmış olur.

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nde, nene Abbas ile Peri'yi kandırıp evinde buluşturur. Onları oraya kilitleyip polis karakoluna şikâyete gider. Bu sırada Abbas ile Peri durumu fark edince Abbas besmele çekip kapıya yüklenir.

“— *Merah etme o gapı açılar, dedi. Bismillah, Ya Allah dedi. Elini atdığınnan gapı açıldı*” (TAH: 145).

Haydar Bey Hikâyesi'nde Süsenber Hanım besmele çeker ve Haydar Bey'in omzunu keser. “*En sonunda Süsenber nasıl etdise bunun golunun burasına (Omuz galın ete, bismillah uğratdırdı*” (HBH: 478).

Besmele çekmek şu sayfalarda da geçmektedir: TAH: 118, 119; DYBH: 197, 199, 237; TMH: 283; LŞH: 532, 599; ÖVH: 612; SBH: 721; ZHH: 786; KHOK: 844. Unsur toplamda 14 kere tekrar etmiştir.

4.2.1.21. Merhametli Olma

Merhamet, “*Bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü, acıma*” anlamına gelen bir sözcüktür (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1657).

Merhamet, insanları başkalarına iyilik yapmaya ve yardım etmeye yönelten; acıma, esirgeme, koruma ve sevgi göstermeyi içeren bir duygudur. Merhamet duygusu, affetmeyi, koruma ve kurtarmayı, fedakârlığı ve saygıyı da beraberinde getirir. Merhamet anlayışının insanlar arasında yayılıp yerleşmesi toplumda huzur ve güven ortamı sağlar. Böyle toplumlarda çocuklar ezilmez, cinayet, hırsızlık, yolsuzluk, şiddet ve kargaşaya yol açabilecek olumsuz davranışlar azalır.

Öksüz Vezir Hikâyesi'nden alınan şu dörtlükte merhamet kavramından bahsedilmektedir:

“Sen bilmezsin, el biler ki ben bir Öksüz gedayım,

Gul senin ferman senindi emrine amadeyim,

Açlıhdan bitgin haldayım takatim yoh gideyim,

Başın için gıl merhamet yerişir Lohman bana” (ÖVH: 625).

Tahir Mirza Hikâyesi’nde Tahir’i öldüreceklerinde, amcasına birkaç söz söyleyip onu merhamete getirmeye çalışır.

“— Hay vah. Orda dursan bundan iyidi. Ben yalvarım belki emimi merhamete getirem” (TMH: 273).

Haydar Bey Hikâyesi’nde Allahverdi Han Vezir Haydar Bey’in halini görünce ona çok üzülür, merhamet eder. Haydar Bey’in her yeri yamalıdır. *“Öyle bahdı bunun yüzüne, vaziyetine. Buna kahdı bir elbise parası filan çihartdı buna vermeye” (HBH: 469).*

Merhamet kavramının tespit edildiği diğer sayfa numaraları şunlardır: TMH: 274; ESH: 334; SH: 391, 392; SBH: 680, 725; ZHH: 810; KHSHPK: 880.

Merhametli insanlar yetimlere sahip çıkarlar. Yetim, *“babası ölmüş olan (çocuk)”* demektir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2584).

Küçük yaşlarda anne ya da babası yahut ikisini birden kaybetmiş çocukları himaye etmek gerekir. Onların ezilip hor görülmemesi için bu durumdaki çocuklara hayatla mücadele etmelerinde yardımcı olunmalıdır.

Köroğlu Hikâyesi’nde Köroğlu, fakirlere yardımcı olur, yetimleri korur. *“Ben duydum ki bir Köroğlu var dediler. Fakire yardımcı. Yetimleri sahlıyan” (KHSHPK: 853).*

Unsur toplamda 13 kez tekrar etmiştir.

4.2.1.22. Hızır

Kaya, Hızır’ı, *“Türk kültüründe ve inancında darda kalanların anında yardımına yetiştiğine inanılan ulu kişi, iye”* (Kaya, 2010, s. 173) olarak tanımlar.

Türklerin İslamiyet’i kabul etmeden önce gök veya aksakallı kocalara olan inancı İslamiyet’ten sonra Hızır ile devam eder. Hızır, bütün umutların son bulunduğu zamanlarda insanların im’dadına yetişen bir kurtarıcıdır. Tarihte çeşitli inanç ve kültürlerde karşılaşılan bu kişilik farklı toplumlarda farklı isimlerle anılır. Türk toplumunda daha çok Hızır İlyas olarak bilinir. Hikâyelerimizde kahramanların doğumdan ölümüne dek en önemli yardımcısı Hızır Aleyhisselam’dır. Kahramanların doğumunda, onlara isim konulmasında ve kahramanların âşık olmalarında Hızır’dan bahsedilir.

Cihan Abdullah Hikâyesi’nde, Cihan Hanım Abdullah Bey’e bir bakar ki, Abdullah Hızır İlyas’ın elmasından dünyaya gelmiş gibidir. “*Eyy efendi! Bu doğrudan geldi uzaktan, böyle paltonun ucunu kaldırdı ki ne görsün, Hızır İlyas’ın elmasından dünyaya gelmiş bir delikanlı ki, Cenaballah gönlü olanda sanki Yusuf’u Züleyha’dan sonra bu gelir*” (CAH: 51).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi’nde şu dörtlükte Hızır’dan bahsedilmiştir:

“*Ağamın yedinnen ustad elinden,*

İçmişem kevserden bir camı leziz,

İskender aradı buldu içmedi,

Hızır içti oldu civanı leziz” (TAH: 95).

Tahir Mirza Hikâyesi’nde nene, Tahir ile Zöhre’nin Hızır İlyas’ın elmasından olduklarını söyler.

“— *Cenaballah Taala bunlar Hızır elmasından olma dedi. Gızım sen de Tahir de ikiniz Hızır İlyas’ın Hızır elmasından oldunuz*” (TMH: 251).

Hikâyelerde Hızır’ın kahramanların yardımına koşmasının anlatıldığı diğer sayfa numaraları şunlardır: TMH: 280, 301, 309; LŞH: 550, 585; ÖVH: 637; SBH: 707; ZHH: 790; KHOK: 814. Unsur toplamda 12 kez tekrar etmiştir.

4.2.1.23. Tarikat

Sözlükte tarikat, “*Aynı dinin içinde birtakım yorum ve uygulama farklılıklarına dayanan, bazı ilkelerde birbirinden ayrılan Tanrı’ya ulaşma ve onu*

tanıma yollarından her biri” olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2271).

Tarikat bir disiplindir. Tasavvufun, şeriat esaslarına riâyetle, dînin özüne varma riyâzetinin, belirli disiplin içerisinde gerçekleşmesini amaçlıyan bir kuruluştur. Dinde ibâdetler, belli niyetlerle yapılır. Bu, mü'mine, her şeyi bir şey için yapma alışkanlığı kazandırır. Tarikat, dînin özüne varmak suretiyle Hakk'ın rızâsını kazanmak ve dolayısıyla dünyâ ve âhiret saâdetini hedefleyen bir vâsıta'dır (Eraydın, 2004, s. 312).

Cihan Abdullah Hikâyesi'nde nene, Abdullah'a okuyup ne olacağını sorar. Okursa hoca olacak, tarikate girecektir.

“— *Oğlum sen okuyup ne olacaksın. Hoca olacaksın, tarikate gireceksin*” (CAH: 46).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nde pir getirdiği badeyi içenin on iki tarikate yol açacağını söyler. “*Bu arşı aladan, beş bin senelik yoldan sana Hak Taala tarafından gönderilen bir töhve hediyesidir ki, onu içen kimse on iki ilimden bahseder, on iki tarikate yol açar*” (TAH: 92).

Tarikat kavramı şu sayfalarda da geçmektedir: TMH: 261; ESH: 332; LŞH: 532; SBH: 653; KHOK: 821, 822, 823, 834. Unsur toplamda 10 kere tekrar etmiştir.

4.2.1.24. Nazar

Nazar, “*göz atma, bakma, bakış*” veya “*belli kimselerde, özellikle mavi gözlülerde bulunduğu inanan; özellikle çocuklara, insanlara, evcil hayvanlara, mala mülke, hatta cansız nesnelere bile zarar veren, bakıştaki çarpıcı ve öldürücü güç*” anlamlarına gelmektedir (Püsküllüoğlu, 2000, s. 711).

Nazar, Kur'an'da ve hadislerde geçen bir kavramdır. Türk kültüründe nazar değmesi, nazara gelmek, göz değmesi gibi deyimler mavi gözlü, keskin bakışlı kimselerin bir insana, bir hayvana, bir eşyaya ya da herhangi bir şeye bakışlarıyla zarar vermesi anlamında kullanılır. Nazardan korunmak için Kur'an'da yer alan bazı ayetler okunur.

Cihan Abdullah Hikâyesi'nde Abdullah, çeşme başında Cihan Hanım'a söz söylerken Kadir Mevlâ'ya dua eder ve onu nazardan saklamasını diler.

“Abdullah'ın aklın apardın serden,

Gönüller götürmez sinesi kardan,

Kadir mevlam özün sakla nazardan,

Bir ay doğup doğuşundan bellidir” (CAH: 63).

Zulum Hüseyin Hikâyesi'nden bir örnek de şöyledir: *“Ama hikmeti İlahı her gün için müşteri ele sarıf ki Ganneti. Hiçbir eli parıya para demir. Gannet bundan ötürü gitdi dua mua yazdırdı. Getirdi ki buna nazar mazar değmesin”* (ZHH: 794).

Nazar kavramı hikâyelerde 7 yerde geçmektedir. Unsurun geçtiği diğer sayfa numaraları şunlardır: CAH: 79; ÖVH: 621; ZHH: 805, 806; KHSHPK: 857.

4.2.1.25. Nefse Hâkim Olma

Nefis, *“Öz varlık, kişilik”* ve *“İnsanın yeme içme vb. gereksinimlerinin bütünü”* anlamlarına gelen bir sözcüktür (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1761).

Nefse hâkim olmak da bedenın ihtiyaç ve isteklerini durdurma, yatıştırma çabasıdır. Bunların yanında insanın kötü huyları, çirkin vasıflarını içerir. Nefse hâkim olmayı sağlayan ise insanın kendi iradesidir. İnsan iradesiyle bir dış güce ihtiyaç duymadan eylemlerini, amaçlarını kararlaştırır ve uygular. Nefsine hâkim olabilen kişiler, hırsızlık yapmaz, başkalarının malına, namusuna el uzatmaz, açgözlülük yapmaz, kötü his ve arzularının esiri olmadan sabreder.

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nden alınan bir dörtlükte nefse hâkim olma şöyle örneklenmiştir:

“Zarfı mecazi içinde hakikat hal olmadım,

Ela gözlü dilbere meftun eyledi sevda beni,

Sinim altmış yedi oldu nefse hâkim olamam,

Gayri daldan gurtuluş yoh aldatır dünya beni” (TAH: 85).

Emrah ile Selvi Hikâyesi'nde ise aşağıdaki dörtlükte bu unsura rastlanmıştır:

*“Ey Arif olan kimseler, dinneyin seç cevabı,
Nadanın nadan sözü var, goçun da goç cevabı,
Galdıralım ara yerden hesim nefse niyetin,
Yol erkani gözliyek, açah gardaş cevabı”* (SBH: 646).

Nefis terbiyesine hikâyelerde 6 yerde rastlanmıştır. Unsurun tespit edildiği diğer sayfa numaraları şunlardır: TAH: 180; DYBH: 201; ESH: 318; KAH: 491

4.2.1.26. Dünya Malına Kıymet Vermeme

Dünya hayatı gelip geçicidir. İnsanlar dünyada sahip olabilecekleri şeyler için değil Allah'ın rızasını kazanmak için uğraşmalıdır. Bunun için de Kur'an ahlâkını yaşamak gereklidir. Dünyada insana geçici olarak sunulan nimetlere tamahkârlık edilmemelidir.

Cihan Abdullah Hikâyesi'nde dünya malına kıymet vermeme şöyle örneklenmiştir:

*“Aman kağıt sen Mevla'yı seversen,
Söyle benim için yarsa de gelsin,
Ne uyufdu fani dünya malına,
Fikri ben fakirde varsa de gelsin”* (CAH: 68).

Kerem ile Aslı Hikâyesi'nden alınan aşağıdaki dörtlükte de bu unsura rastlanmıştır:

*“Gafil olup uyma dünya malına,
Türlü türlü hallar var bizim için,
Aslı palçık gönlü gani olana,
Ne lazımdı kelle keder itibar bizim için”* (KAH: 490).

Dünya malına kıymet vermemek hikâyelerde toplamda 4 kez tekrar etmiştir. Unsurun tekrar ettiği diğer sayfa numaraları şunlardır: SH: 423; ZHH: 777.

4.2.1.27. Farz/Sünnet

Farz, “*Müslümanlıkta, özür olmadıkça yapılması zorunlu, yapılmaması günah sayılan ibadet*” tir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 852). Sünnet ise “*Hz. Muhammed’in Müslümanlarca uyulması gerekli sayılan davranışları ve herhangi bir konuda söylemiş olduğu söz*” anlamlarında kullanılan bir sözcüktür (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2181).

Farz, Allah’ın müminlerden yapmasını kesin ve bağlayıcı bir şekilde istediği fiillerdir. Namaz, oruç, hac, zekât, cenaze namazının kılınması, cihad, ilimle uğraşmak, iyiliğin emredilip kötülüğün engellenmesi gibi zorunluluklar İslam dinince farz kılınmıştır. Sünnet de İslam dininde Kur’an-ı Kerim’den sonra ikinci kaynak olarak kabul edilir. Hazreti Peygamber’in yolu izlenerek yapılan ancak farz ve vacip olmayan eylemlerdir.

Emrah ile Selvi Hikâyesi’nden alınan aşağıdaki dörtlükte farz ve sünnet bir arada geçmektedir:

“Güzel Muhammed’in aziz ümmeti,

Nefsi emareden gör melameti,

Terk ettik vakiti, farzı, sünneti,

Namazı, niyazı, dini unuttuh” (ESH: 318).

Farz/sünnet kavramlarının geçtiği diğer sayfa numaraları şunlardır: KAH: 491; ÖVH: 612; ZHH: 782. Unsur toplamda 4 kere tekrar etmiştir.

4.2.1.28. Rızık

Rızık, “*Yiyecek, içecek şey, azık*” ve “*Tanrı’nın bütün yarattıklarına verdiği nimet*” tir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1979).

Rızık veren Allah’tır. Kul ise rızık için çabalamalıdır. İstedğine bol rızık veren Allah istediğinkini daraltır. Haram olan rızıklara Allah’ın rızası yoktur. Herkes ancak kendi rızıkını yer.

Emrah ile Selvi Hikâyesi’nde Âşık Ahmet’in hanımı, Miroğlu Ahmet Bey’in Âşık Ahmet’i kovduğunu öğrenince rızık verenin Allah olduğunu söyler. Eğer orada olmuyorsa başka yerde rızık bulacaklarını söyler. “*Bizim rızgımızı veren Allah’dı. Rızgı veren Halikallahdı. Buradan da gider başka yerden buluruh, dedi*” (ESH: 333).

Rızık kavramı hikâyelerde toplam 3 kere geçmiştir. Unsurun geçtiği diğer sayfa numaraları şunlardır: ZHH: 777, 790.

4.2.1.29. Şehit

Şehit “*kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölen kimse*” anlamına gelmektedir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2211).

Şehit, canını Allah yolunda feda eden, Allah huzurunda canlı olarak hazır bulunacağına, bütün günah ve kusurlarının affedilip cennete gireceğine inanılan bir makamdır. Şehitlik, bütün Müslümanların erişmek istediği bir mertebedir. Türklerin İslamiyet’i kabul etmesinden sonra şehitliğin Türk toplumunda önemli bir yeri ve önemi olmuştur. Malazgirt Savaşı’ndan sonra Anadolu, Türklerin mücadele ettiği birçok büyük savaşa sahne olmuş ve çok sayıda şehit verilmiştir. Günümüze yakın en büyük zafer örneği Çanakkale Savaşı’dır. Türk askerinin Kurtuluş Savaşı’ndaki büyük mücadelesinin sonunda Türk milleti bağımsızlığına kavuşmuştur. Günümüzde teröre karşı verilen mücadelede de Türk toplumu şehit vermeye devam etmektedir. Tüm bunlar göstermektedir ki her Türk vatandaşı gerektiğinde vatani için seve seve canını feda etmeye hazırdır.

Öksüz Vezir Hikâyesi’nde Cengiz Han’ın kaç oğlu varsa hepsinin şehit olduğundan bahsedilir. “*Cengiz Han zamanında öyle bir harp oldu ki, memleket çoh guvvetli bir harp yaptı. Üç oğlu varsa o da şehit oldu*” (ÖVH: 618).

Şehit kavramı hikâyelerde bir kere daha geçmiştir. Unsurun geçtiği hikâye adı ve sayfa numarası şöyledir: ÖVH: 619. Unsur toplamda iki kez tekrar etmiştir.

4.2.1.30. Bereket

Bereket, “*olağandan, alışıldandan çok olma durumu, bol verim, bolluk, gürlük*” veya “*bol ürüne yol açan şey, yağmur*” anlamlarında kullanılan bir

sözcüktür. ‘Bereket versin’ de “*güzel bir rastlantı olarak, neyse ki, iyi ki, şükür ki*” anlamlarında kullanılan kalıp bir ifadedir (Püsküllüoğlu, 2000, s. 153).

Bereket, iyi ve güzel olan şeylerin devamlılığıdır. Bereket kavramı özellikle tarımın gelişmesiyle artan tarla mahsülleriyle ilgili bir kavramdır. Türk toplumunda bereketi arttırmak için dualar edilir.

Salman Bey Hikâyesi’nden alınan bir dörtlükte bereket kavramı şöyle örneklenmektedir:

“Çıldır’a inmeye etdi hareket,

Yerden göğe kahdı hayır bereket,

Mayıs zemheride eyledi şiddet,

Zehir töküf nevbaharı gış oldu” (SBH: 649).

Bereket kavramına hikâyelerde toplam dört kere rastlanmıştır. Unsurun geçtiği diğer hikâye adı ve sayfa numarası şöyledir: ÖVH: 624, 625; SBH: 715.

Dinî ve tasavvufî eğitsel unsurların hikâyelere dağılımı Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Dinî ve Tasavvufî Eğitsel Unsurların Hikâyelere Dağılımı

Hikâye adı ve kısaltması	Eğitsel unsur
Cihan Abdullah Hikâyesi (CAH)	Allah İnancı/Sevgisi, Pir/Derviş/Evliya, Kurban Etme/Olma, İbadet Etme, Melek İnancı, Allah'a Sığınma/ Yalvarma (Dua), Kaza/Kader/Kısmet İnancı, Kitap İnancı, Günah/Tövbe Etme, Hızır, Tarikat, Nazar, Dünya Malına Kıymet Vermeme
Tufarganlı Abbas Hikâyesi (TAH)	Allah İnancı/Sevgisi, Pir/Derviş/Evliya, Hikmet, Kurban Etme/Olma, İbadet Etme, Melek İnancı, Hayır, Helal/Haram, Peygamber İnancı, Cennet/Cehennem, Allah'a Sığınma/Yalvarma (Dua), Kaza/Kader/Kısmet İnancı, Mahşer/Ahiret/Kıyamet İnancı, Kitap İnancı, Din Sevgisi/İman Sahibi Olma, Rahmet, Günah/Tövbe Etme, Şükretme, Besmele Çekme, Hızır, Tarikat, Nefse Hâkim Olma
Diligam Yahya Bey Hikâyesi (DYBH)	Allah İnancı/Sevgisi, Kurban Etme/Olma, İbadet Etme, Melek İnancı, Hayır, Helal/Haram, Cennet/Cehennem, Allah'a Sığınma/Yalvarma (Dua), Kaza/Kader/Kısmet İnancı, Mahşer İnancı, Kitap İnancı, Din Sevgisi/İman Sahibi Olma, Rahmet, Ecel, Besmele Çekme, Nefse Hâkim Olma
Tahir Mirza Hikâyesi (TMH)	Allah İnancı/Sevgisi, Pir/Derviş/Evliya, Hikmet, Kurban Etme/Olma, İbadet Etme, Hayır, Helal/Haram, Peygamber İnancı, Cennet/Cehennem, Allah'a Sığınma/Yalvarma (Dua), Kaza/Kader/Kısmet İnancı, Mahşer/Ahiret/Kıyamet İnancı, Kitap İnancı, Din Sevgisi/ İman Sahibi Olma Rahmet, Günah/Tövbe Etme, Şükretme, Besmele Çekme, Hızır, Tarikat
Emrah ile Selvi Hikâyesi (ESH)	Allah İnancı/Sevgisi, Pir/Derviş/Evliya, Hikmet, Kurban Etme/Olma, Melek İnancı, Hayır, Helâl/Haram, Peygamber İnancı, Cennet/Cehennem, Allah'a Sığınma/Yalvarma (Dua), Kaza/Kader/Kısmet İnancı, Mahşer/Ahiret İnancı, Kitap İnancı, Din Sevgisi/İman Sahibi Olma, Rahmet, Günah/Tövbe Etme, Şükrettme, Tarikat, Nefse Hâkim Olma, Farz/Sünnet, Rızık,
Sevdakar Hikâyesi (SH)	Allah İnancı/Sevgisi, Pir/Derviş/Evliya, Hikmet, Kurban Etme/Olma, İbadet Etme, Melek İnancı, Hayır, Helal/Haram, Peygamber İnancı, Cennet/Cehennem, Allah'a Sığınma/Yalvarma (Dua), Kaza/Kader/Kısmet İnancı, Mahşer/Ahiret İnancı, Din Sevgisi/İman Sahibi Olma, Rahmet, Günah/Tövbe Etme, Ecel, Dünya Malına Kıymet Vermeme
Haydar Bey Hikâyesi (HBH)	Allah İnancı/Sevgisi, Hikmet, Kurban Etme/Olma, İbadet Etme, Peygamber İnancı, Günah/Tövbe Etme, Ecel, Besmele Çekme

Tablo 2: Dinî ve Tasavvufî Eğitsel Unsurların Hikâyelere Dağılımı

Hikâye adı ve kısaltması	Eğitsel unsur
Kerem ile Aslı Hikâyesi (KAH)	Allah İnancı/Sevgisi, Pir/Derviş/Evliya, Hikmet, İbadet Etme, Melek İnancı, Hayır, Helâl/Haram, Peygamber İnancı, Cennet/Cehennem, Kaza/Kader İnancı, Mahşer/Ahret İnancı, Kitap İnancı, Rahmet, Günah/Tövbe Etme, Nefse Hâkim Olma, Dünya Malına Kıymet Vermeme, Farz/Sünnet
Latif Şah Hikâyesi (LŞH)	Allah İnancı/Sevgisi, Pir/Derviş/Evliya, Hikmet, Kurban Etme/Olma, İbadet Etme, Melek İnancı, Hayır, Helal/Haram, Cennet/Cehennem, Allah'a Sığınma/Yalvarma (Dua), Kaza/Kader/Kısmet İnancı, Mahşer/Ahret İnancı, Din Sevgisi/İman Sahibi Olma, Rahmet, Günah/Tövbe Etme, Şükretme, Ecel, Besmele Çekme, Hızır, Tarikat
Öksüz Vezir Hikâyesi (ÖVH)	Pir/Derviş/Evliya, Hikmet, Kurban Etme/Olma, İbadet Etme, Melek İnancı, Hayır, Peygamber İnancı, Cennet/Cehennem, Kaza/Kader/Kısmet İnancı, Mahşer/Ahret İnancı, Kitap İnancı, Din Sevgisi/İman Sahibi Olma, Rahmet, Şükretme, Ecel, Besmele Çekme, Hızır, Nazar, Farz/Sünnet, Şehit, Bereket
Salman Bey Hikâyesi (SBH)	Allah İnancı/Sevgisi, Pir/Derviş/Evliya, Hikmet, Kurban Etme/Olma, İbadet Etme, Melek İnancı, Hayır, Helâl/Haram, Peygamber İnancı, Cennet/Cehennem, Allah'a Sığınma/Yalvarma (Dua), Kaza/Kader/Kısmet, Mahşer/Ahret İnancı, Kitap İnancı, Din Sevgisi/İman Sahibi Olma, Rahmet, Günah/Tövbe Etme, Şükretme, Ecel, Besmele Çekme, Hızır, Tarikat, Nefse Hâkim Olma, Bereket
Şeyh Senan Hikâyesi (SSH)	Allah İnancı/Sevgisi, Pir/Derviş/Evliya, Hikmet, Kurban Etme/Olma, İbadet Etme, Melek İnancı, Hayır, Helal/Haram, Peygamber İnancı, Cennet, Cehennem, Allah'a Sığınma/Yalvarma (Dua), Kaza/Kader/Kısmet İnancı, Mahşer/Ahret İnancı, Kitap İnancı, Günah/Tövbe Etme, Şükretme, Ecel, Din Sevgisi/İman Sahibi Olma
Zulum Hüseyin Hikâyesi (ZHH)	Allah İnancı/Sevgisi, Pir/Derviş/Evliya, Hikmet, Kurban Etme/Olma, İbadet Etme, Melek İnancı, Hayır, Peygamber İnancı, Rahmet, Allah'a Sığınma/Yalvarma (Dua), Kaza/Kader/Kısmet İnancı, Mahşer/Ahret İnancı, Din Sevgisi/İman Sahibi Olma, Rahmet, Günah/Tövbe Etme, Besmele Çekme, Hızır, Nazar, Dünya Malına Kıymet Vermeme, Farz/Sünnet, Rızık
Köroğlu Hikâyesi Oltu Kolu (KHOK)	Allah İnancı/Sevgisi, Pir/Derviş/Evliya, Hikmet, Kurban Etme/Olma, Melek İnancı, Hayır, Helal/Haram, Cennet/Cehennem, Allah'a Sığınma/Yalvarma (Dua), Kaza/Kader/Kısmet İnancı, Besmele Çekme, Din Sevgisi/İman Sahibi Olma, Hızır, Tarikat
Köroğlu Hikâyesi Silistreli Hasan Paşa Kolu (KHSHPK)	Allah İnancı/ Sevgisi, Hikmet, Hayır, Helal/Haram, Cennet/Cehennem, Allah'a Sığınma/Yalvarma (Dua), Rahmet, Şükretme, Nazar, Merhamet

Hikâyelerde geçen dinî ve tasavvufî eğitsel unsurların tekrar etme sıklıkları (frekans değerleri) Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3: Dinî ve Tasavvufî Eğitsel Unsurların Frekans Değerleri

Kod	(f)
Allah İnancı/Sevgisi	422
Pir/Derviş/Evliya	87
Hikmet	73
Din Sevgisi/İman Sahibi Olma	64
Kurban Etme/Olma	56
Hayır	56
İbadet Etme	54
Kitap İnancı	51
Melek İnancı	43
Allah’a Sığınma/Yalvarma (Dua)	43
Helal/Haram	40
Peygamber İnancı	39
Cennet/Cehennem	38
Kaza/Kader/Kısmet İnancı	35
Mahşer/Ahiret/Kıyamet İnancı	31
Rahmet	26
Günah/Tövbe Etmek	26
Şükretme	20
Ecel	16
Besmele Çekme	14
Merhametli Olma	13
Hızır	12
Tarikat	10
Nazar	7
Nefse Hâkim Olma	6
Dünya Malına Kıymet Vermeme	4
Farz/Sünnet	4
Rızık	3
Şehit	2
Bereket	2
Toplam	1297

Tablo 3’te görüldüğü üzere Dinî ve Tasavvufî Eğitsel Unsurların toplam frekans değeri 1297’dir. Hikâyelerin tamamında en çok tekrar eden unsur kategorisi Dinî ve Tasavvufî Eğitsel Unsurlardır. Bu bulgu bize Âşık Şevki Halıcı’nın çizdiği ideal insan modelinin oluşmasında din olgusuna ve din eğitimine çok önem verdiğini gösterir. Dinî Tasavvufî Eğitsel Unsurlar kategorisinde en çok tekrar eden unsur da 422 frekans değeriyle “Allah İnancı/Sevgisi” başlıklı unsurdur. Bu unsur neredeyse tüm hikâyelerde tespit edilmiştir. Âşık Şevki Halıcı’nın Allah İnancını bu kadar sık

dile getirmesi imanının kuvvetini gösterir. Hikâyelerin genelinde en az tekrar eden unsurlar ise 2 frekans değeriyle “Bereket” ve “Şehit” başlıklı unsurlardır.

4.2.2. Toplumsal ve Kültürel Eğitsel Unsurlar

İnsanlık, var olduğu günden bugüne topluluklar halinde yaşamıştır. Her insan, yaşamını sürdürmek için diğer insanlara ihtiyaç duymuştur. Bu birliktelik ortak inançları, amaçları da beraberinde getirmiştir. Aynı inanç ve amaçlara sahip, aynı toprak parçası üzerinde yaşayan insanlar da toplumları oluşturmuştur.

Toplumlar, insanların bir arada yaşamasını kolaylaştıran, kendilerine özgü değerlere ve kültürlerini oluşturan unsurlara sahiptir. Bir arada yaşayan her topluluk zamanla kendi örf, âdet, gelenek, görenek, hukuk kuralları, değer yargıları ve kültürünü oluşturmuştur. Toplumdan topluma farklılık gösterebilen ve zamanın ilerleyişiyle gelişim ve değişim gösterebilen bu değer ve unsurlarla toplumlarda devamlılık, birlik ve beraberlik sağlanır. Bu nedenle her bireyin kendi toplumunun normlarından, kültürünü oluşturan unsurlardan haberdar olması gerektiği görüşündeyiz.

Çalışmamızın bu bölümünde Âşık Şevki Halıcı'nın anlattığı halk hikâyelerinde saptanan toplumsal ve kültürel eğitsel unsurlar ele alınmıştır. Halıcı, anlattığı hikâyelerde çoğunlukla toplumun değer yargılarına bağlı olarak ortaya çıkan unsurlara değinmiş, bunların önemini vurgulamıştır. Buradan hareketle ele aldığımız toplumsal ve kültürel unsurların eğitim sistemimizin işleyişinde de yer almasını ve yetiştirdiğimiz nesillerde bunların mümkün olduğunca kişilik ve davranış haline getirilmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

4.2.2.1. Sevgi/Aşk

Aşk ve sevgi insan hayatına anlam katan özel duygulardandır. Birini seven insanların kalpleri temizlenir, mutlu olurlar ve mutlulukları sosyal yaşamlarına da yansır. Toplumda sevgi ortamı olursa insanlar birbirine zarar vermez, aksine birbirinin mutluluğuna katkıda bulunurlar. Aşk ve sevgi halk hikâyelerinin başlıca konularındandır.

Cihan Abdullah Hikâyesi'nde Abdullah Cihan Hanım'a aşkını şu dizelerde dile getirmektedir:

“Abdullayam binmem aşkın atına

Aşkın atı değil yar kıray atına,

Gözüm göre göre ölüm katına,

Bu şirin canıma kıyar gelirim” (CAH: 71).

Diligam Yahya Bey Hikâyesi’nde aşkın üç şeyden olduğu söylenir: biri ilhamdan, biri kederden, biri de ilimden. *“Yahya Beye o zaman aşk eseri gam verdi acıdan. Zaten aşk üç şeyden olar derler. Bir ilhamdan, bir kederden bir de ilimden”* (DYBH: 221).

Sevgi/aşk kavramının geçtiği diğer sayfa numaraları şöyledir: CAH: 51, 52; DYBH: 225, 229, 232; TMH: 253, 255, 262, 265, 306; ESH: 345, 353, 358, 362, 368, 371, 372; SH: 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 405, 406, 407, 411, 421, 424, 429, 430, 431, 432, 436, 439, 440, 451, 452, 453, 463, HBH: 477, 478, 481, 482, 484, 485, 486, 487; KAH: 488, 489, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 507, 508, 509, 518, 519, 521; LŞH: 528, 539, 540, 548, 549, 552, 553, 555, 556, 560, 566, 569, 574, 578, 580, 583, 586, 590, 591, 594, 595, 605, 608; ÖVH: 611, 614, 617, 618, 626, 627, 629, 630,631, 633, 636, 637, 642, 643; SBH: 647, 651, 655, 656, 657, 659, 660, 661, 662, 665, 668, 671, 673, 674, 676, 677, 678, 679, 680, 682, 683, 684, 688, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 700, 708, 709, 712, 716, 717, 718, 721, 722, 723, 729, 730; ŞSH: 740, 747, 749, , 753, 754, 756, 757, 758, 759, 760, 764, 767, 773, 776;ZHH; sf: 788, 792, 799, 802, 809, 810, 813; KHOK: 814, 815; KHSHPK: 851, 882. Unsur toplamda 171 kere tekrar etmiştir.

4.2.2.2. Vatan/Memleket Sevgisi

Vatan (yurt), *“bir halkın üzerinde egemen olarak yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçası”* anlamına gelir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2617). Memleket ise *“Bir devletin egemenliği altında bulunan toprakların bütünü, ülke”* , *“Bir kimsenin doğup büyüdüğü yer, şehir, yurt”* anlamlarında kullanılan bir sözcüktür (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1650).

Vatan sevgisi, ulusun üzerinde yaşadığı toprak bütünü uğrunda gerektiğinde canını bile vermekten çekinmeyeceği kadar yüce ve asil bir sevgidir. Bu sevgiyle vatan için savaşılır, mücadele edilir, kişi nereye giderse gitsin vatanını/memleketini

özler. Türk milleti vatanı için birçok millete örnek teşkil edecek bir mücadele vermiştir.

Âşık Şevki Halıcı hikâyelerine başlarken, “*Allah cümle devletimize, memleketimize hayırlı ömürler, hayırlı günler, hayırlı işler nasip etsin.*” der (TAH: 88).

“*Efendim, Allah memleketimize yurdumuza bir zeval vermesin. Düşmannarımız gahrossun*” (DYBH: 201).

“*Allah daima memleketimize iyilik versin*” (ÖVH: 620).

Vatan/memleket sevgisi şu sayfalarda da geçmektedir: DYBH: 242; ESH: 315, 320, 321, 322, 326, 349, 351, 352, 354; SH: 416, 459, 466; HBH: 484, 486; KAH: 488, 492, 494, 495, 499, 505, 510, 511, 520, 523, 524; LŞH: 529, 531, 536,537, 538, 539, 541, 544, 550, 551, 552, 553, 556, 557, 558, 559, 563, 568, 571, 574, 575, 576, 591, 596, 603, 606, 607, 609; ÖVH: 624, 626, 627, 631, 642; SBH: 648, 650, 651, 663, 666, 667, 684, 690, 693, 694, 701, 704, 705, 706, 712, 716, 718, 730, 731; ŞSH: 733, 734, 737, 745, 746, 749, 750, 757, 758, 759, 760, 763, 765, 766, 772, 775, 776; ZHH: 777, 778, 779, 781, 788, 813; KHOK: 819, 820, 821, 822, 823, 826, 828, 840, 845; KHSHPK: 849, 850, 867, 880. Unsur toplamda 117 kere tekrar etmiştir.

4.2.2.3. Nişan/Düğün

Evlilik, insan hayatında büyük etkileri olan bir eylemdir ve bu nedenle bir ön hazırlığa gereksinim duyulur. Nişan, kişilerin eş seçme yoluna girdiklerinde attıkları ilk adımdır.

Cihan Abdullah Hikâyesi’nde Cemal Bey, Abdullah’a vermek için kızından onay alır ve kızın nişan merasimi yapılır. “*Hazır dağı da sahiplenirsin, şöyl’ olur, böyl’ olur. Neyse çal ha çal bunu yola getirdiler. Kızın “he” sözünü aldılar. Kızın nişan merasimini yaptılar*” (CAH: 59).

Salman Bey Hikâyesi’nden alınan şu bölümde Salman Bey başkasına nişanlı olan Gevher Hanım’ı kaçıtır. “*Yahu, Celal Vezirin nişanı gızını kaçırın, Alem Celal Vezirin şerri duran yerde hayrından geçdiği halda, bu ganına susamış, bu adam kimdi?*” (SBH: 680)

Nişan başlıklı unsurun kaydedildiği diğer sayfa numaraları da şunlardır: TAH: 122, 123, 125, 140, 142, 155; DYBH: 206, 241; TMH: 263, 274, 276; ESH: 361, 378, 380; HBH: 475, 476; LTŞ: 581; ÖVH: 614; SBH: 667, 676, 677, 681, 685, 691, 692, 699, 704, 716; ŞSH: 774; KHSOK: 875, 881.

İslam dininde ve Türk toplumunda evliliğin önemli bir yeri vardır. Kadın ve erkek birlikteliğinin en güzel hali evlilik ile mümkün olmaktadır. Düğün de evliliği toplum içinde meşrulaştırmayı sağlayan bir törendir. Düğün, halk hikâyelerinde en çok işlenen konulardan biridir ve ele aldığımız hikâyelerden Kerem Aslı Hikâyesi dışındakiler düğünle yani mutlu sonla bitmektedir.

Cihan Abdullah Hikâyesi'nde Cihan Hanım, Abdullah'a varmayı kabul edince kırk gün kırk gece düğün hazırlığına başlanır. "*Kırk gün kırk gece düğün tedarikine başladılar*" (CAH: 59).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nde âşıklar bir düğüne gittiği zaman türkü söylerler. "*Evet! Âşıklar ilkin hikâyeye başlamadan önce âşık bir düğüne bir cemiyete girdiği vahit âşığın kendine ayıt üç dört tane makamı vardır*" (TAH: 85).

Düğün sözcüğünün geçtiği diğer sayfa numaraları şunlardır: CAH: 76; TAH: 141, 142, 160, 181, 183, 190, 193; DYBH: 196, 206, 225, 232, 240; TMH: 263, 267, 268, 314; ESH: 327, 354, 355, 369, 370, 373, 381; SH: 426, 444, 466; HBH: 484, 486, 487; LŞH: 572, 573, 581, 603, 606, 610; ÖVH: 614, 644; SBH: 663, 677, 678, 700, 731; ŞSH: 774, 775; ZHH: 811, 812; KHOK: 845; KHSHPK: 866, 881, 889, 890. Unsur toplamda 88 kere tekrar etmiştir.

4.2.2.4. Âdet/Gelenek/Görenek

Âdet, "Görenek", "Alışkanlık", "Topluluk içinde eskiden beri uyulan kural, töre" anlamlarında kullanılan bir sözcüktür (Türkçe Sözlük, 2011, s. 28). Âdetler, toplumsal ilişkileri düzenleyip yönetir ve denetlerler. Âşık Şevki Halıcı'nın anlattığı hikâyelerde Türk kültürünün en önemli geleneklerinden ziyafet/ikram verme, çocuklara ad verme, ziyaretleşme, el öpme, baş sağlığı ve göz aydınlığı dileme ile kız isteme örneklerine rastlamaktayız.

Abdullah, kızı getirmeleri için sabırsızlanınca lalası Abdullah'a her şeyin bir usulü, âdeti olduğunu söyler. “*Evladım, kız getirmek kolay mı? Bir başına saram getirem. Her şeyin bir usulü var adeti var*” (CAH: 60).

Kerem ile Aslı Hikâyesi'nden alınan şu bölümde âdetten bahsedilir:

Çıldır gazasında olan Âşih Şenlik'in bir destanıdır. Bir hoca bunu imtihana sohmuş Âşih Şenlik'i. Buna demiş ki: “Sen utanmir misin, bu yaşda sen saz çalarsan.” O zaman hocıya çoh hiddetlenen Âşih Şenlik diz üstüne çökemiş. Saz felan o gadar çalmazmış. Adet olsun diye çalarmış (KAH: 490).

Âdet kavramının geçtiği diğer sayfa numaraları şöyledir: TAH: 195; DYBH: 202, 206, 228, 239; TMH: 254, 276, 314; ESH: 351, 368; LŞH: 571; SBH: 694, 702; ŞSH: 734; ZHH: 778, 781; KHOK: 835.

Ziyafet/ikram vermek de Türk kültürünün bir geleneğidir. Ziyafet, “*Eğlenmek veya bir olayı kutlamak amacıyla birçok kimsenin bir araya gelerek yedikleri yemek, şölen, toy*” anlamına gelir. Ziyafet vermek de “*konukları yemekli ağırlamak*” demektir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2662).

Tarihte çok sayıda ve büyük devletler kuran Türk milletinin gelenek ve görenekleri arasında en önemlilerinden biri de ziyafet/ikram vermektir. Türkler, bir savaş kazandığında, nişan, düğün gibi önemli günlerde ve doğumlarda ziyafetler verir, fakirleri, çocukları, açları doyurur. Ziyafet vermenin misafirperverlikten gelen bir gelenek olduğu düşünülmektedir. Günümüzde bu gelenek eskisi kadar görülmemekle beraber bazı çevrelerde hâlen devam etmektedir.

Cihan Abdullah Hikâyesi'nde oğlu dünyaya gelen Ziyad Han memlekete büyük bir ziyafet verir.

Efendim, şöyle oldu ki, dokuz ay, dokuz gün dokuz saat, dokuz dakika tamam oldu. Hanım Sultan diz çöküp bir oğlan çocuğu dünyaya getirdi. Efendim hemen müjdesini verdiler. Ziyad Han memlekete büyük ziyafetler verdi. Büyük ganimetlerle memleketi gani etti. Mahkûmları affetti. Bilmem neler neler (CAH: 45).

Diligam Yahya Bey Hikâyesi'nde nene, Yemen Hanım'ın Yahya Bey konusunda ağzını aramaya gittiğinde Yemen Hanım neneye izzet-i ikram yapar.

“Hemen içeri girdi. Neneyi izzeti ikramdan sora, hoş beş, Nene çağırdı:

— Oğlum! Hele yeddiniz de böyle gelin” (DYBH: 206).

Ziyafet vermekten bahsedilen diğer sayfa numaraları şunlardır: TAH: 90, 121, 122; TMH: 249; KAH; 494; LŞH: 531, 558, 559, 572, 581, 610; ÖVH: 614; SBH: 652, 726; ŞSH: 737, 751, 770, 771; KHOKsf: 823, 830; KHSHPK: 856, 857.

Çocuklara ad verilmesi Türklerde eskiden beri süregelen bir gelenektir. Ad verme, Oğuz Kağan, Manas gibi destanlarda ve Dede Korkut Hikâyelerinde de görülen bu gelenek halk hikâyelerinde de önemli bir epizot oluşturmaktadır. Bu gelenek zaman içerisinde bazı değişikliklere uğrasa da her zaman bir merasimle yapılagelmiştir.

Cihan Abdullah Hikâyesi'nde Ziyad Han çocuğuna üç yıl isim koymaz. Derken Derviş baba çıkagelir ve çocuğa Abdullah ismini verir.

“— Bunun ismi Abdullah Bey olsun, dedi” (CAH: 46).

Şeyh Senan Hikâyesi'nde ad verme geleneğini şu bölümde ayrıntılı olarak görmekteyiz:

Üç yaşına gadar dedi ad goyma diye. Üç yaşında bütün vezir vüzerası dediler ki:

— Patişahım, bu şehzadenin adı olmayacak mı?

Dedi ki:

— Tahir goymuşam. Felan günü toplantı yapacıyih. İnşallah çocuğun ismini goyacam.

Hakgaten de öyle yaptılar. Toplantı günü geldi. Yapdı. Çocuğun ismini goymağa başladılar. Her birisi bir söz söyledi. Patişah:

— Müsadeniz olursa çocuğa galbimdin geçdi bir isim. Dedi ki, bu memleketin ismi Senan'dı. Benim de neslim şeyh nesli. Bana babam dedem derdi ki şeyh nesliyih. Bu çocuğun adını ben Şeyhi Senan, hem memleketimizin adını, hem sülalemizin adını goydum dedi. Bunun adı olsun Şeyhi Senan.

Herkes kabul etdi. Alışladılar. Çocuğun adı oldu Şeyhi Senan. Anasına da müjde getdi. Oldu Şeyhi Senan ocuğun ismi (ŞSH: 737).

Ad verme geleneğinin geçtiği diğer sayfa numaraları Şunlardır: CAH: 45;TMH: 249; SH: 394; LŞH: 530, 531; ŞSH: 736,

Hikâyelerde tespit edilen bir diğer görenek de ziyaretleŐmektir. Ziyaretleşmek hem kişiyi hem de karŐısındakileri memnun eder, hayatta yalnız olmadıklarını hatırlamalarına yardımcı olur.

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nde Peri Hanım babasının kendisi için yaptırdığı bahçeyi ziyaret etmek için yenge hanımdan izin ister.

— Yenge hanım, Paşa Becan'ın ellerinden perem. Bu bahçe benim babamın elinnen yaptığı ben ana rahmindeyken benim kızım olacak rüyada görüp bu bahçeyi, bu köŐkü sarayı benim için saldırıp burayı ziyaret elemiŐ, benim için ziyaret elemiŐ gibi, babamı ziyaret eylemiŐ gibi müsaade etsin bir gidem babamın yattığı yerleri bir ziyaret edip son olarak gelim (TAH: 153).

Ziyaret etmenin geçtiği diğer sayfa numaraları Şunlardır: LŞH: 540, 541, 543, 545, 550; SBH: 650, 655, 727.

El pme de Türk kültüründe önemli yere sahip bir grenektir. Ziyaretlerde, ayrılık ve kavuŐmalarda, bayramlarda sevgi, saygı ve sadakat gibi pek çok duyguyu ifade etmek için büyüklerin elleri plr.

Emrah ile Selvi Hikâyesi'nde Emrah, Yakup Han'ın annesi Gevher Hanım'ın elini öper. “*O yerde Emrah gelip Gevher Hanım'ın elinden pd*” (ESH: 367).

Köroğlu Hikâyesi'nden alınan Şu bölümde de el öpme örneklenmektedir:

— Gel benim elimi p. Babanın oğluna iki borcu var: bir oğlunu sünnet ettirmek, ikincisi de evlendirmek. Sünneti zamanında yaptırmıŐam. Evlendirmeğe de sana bir gız getirdim. Bah hele beğenir misen? Sana bir gız getirdim. Evlenmeni de tamamlamıŐam. Gelin gıza bahabilirsen diyende Ayvaz gülerek elini pd (KHSHPK: 888).

El öpmenin geçtiği diğer sayfa numaraları şunlardır: ESH: 368, 373; ÖVH: 624; SBH: 704; ŞSH: 736,751, 762, 764; ZHH: 793, 806, 811; KHOK: 829; KHSHPK: 872, 888.

Hikâyelerde tespit edilen bir diğer görenek de baş sağlığı dilemektir. Bir yakınıni, bir aile bireyini, bir arkadaşını, dostunu kaybeden kişilerin acısını, kederini paylaşmak için bu kişiler ziyaret edilir, onlara “başın sağ olsun, sen sağ ol” gibi sözler söylenir.

Emrah ile Selvi Hikâyesi’nde Miroğlu Ahmet Bey’in öldürüldüğünü duyan Emrah, oğullarına baş sağlığı diler.

Emrah’ın evini Allah yapsın. Emrah bir yere gitmişti. Geldi. İşitdi ki, Miroğlu Ahmet Bey’i öldürüpler. Şah Abbas’ın atlısı gelip. Bunu duyduğu kimi, hem de tahammül edemedi. Çoh ağladı felan. O yerde Emrah kahdı, doğrudan geldi şeyin yanına. Miroğlu Ahmet Bey’in evine geldi. Orda oğullarına baş sağlığı verdi. Oğullarını teselli edende (ESH: 355).

Türk kültürünün bir diğer göreneği de göz aydınlığı dilemektir. Birisi, bir akraba, tanıdık, eş, dost bir görevi başarıyla tamamlamak, gurbetten dönüş yapmak ya da çocuk sahibi olmak gibi sevinçli bir duruma kavuştuğunda onu kutlamak amacıyla “Gözün aydın” denir.

Latif Şah Hikâyesi’nde lalası, Latif Şah’ın okumak istemediğini padişaha anlatır, babası da onu okuldan almasını söyler. Lala, Latif Şah’a göz aydınlığı diler.

“—Evladım, gözün aydın olsun. Baban seni çıhartdı” (LŞH: 534).

Hikâyelerde tespit edilen bir diğer gelenek de kız istemedir. Türk toplumunda, evlilik öncesinde çiftlerin attığı en önemli adım kız istemedir. Diligam Yahya Bey Hikâyesi’nde Yemen Hanım’ı Yahya Bey’e istemesi için Yahya Bey’in babası bir nene görevlendirir.

“— Ben burıya hayırlı bir iş için gelmişem. Beni burıya Hüseyin Bey gönderdi. Gızınızı Allah’ın emriyle oğluna istiyir. Ne diyirsiniz” (DYBH: 206)?

Kız istemenin geçtiği diğer sayfa numaraları şunlardır: LŞH: 552, 572, 575, 581; ŞSH: 773; ZHH: 785, 786. Âdet/gelenek/görenek başlıklı unsur toplamda 80 kere tekrar etmiştir.

4.2.2.5. Dostluk/Arkadaşlık

Dost, “*Sevilen, güvenilen yakın arkadaşı, gönüldaşı, iyi anlaşılabilir kimse*” demektir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 706). Dostluk da “*dost olma durumu*” ya da “*dostça davranış*” anlamına gelir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 707). Dostlar/arkadaşlar vefalıdır, birbirini aldatmaz, paraya ya da mevkiye değişmezler. Dostluk, sıkıntılı zamanlarda dostların birbirine destek olmasını gerektirir. Arkadaşlar ve dostlar arasında sevgi, saygı ve güven ortamı vardır.

Tufarganlı Abbas Hikâyesi’nde dostluk şöyle dile getirilmiştir:

“Deli gönül sultan oldu han oldu,

Öz özüne gan olmağın yanı ne,

Bir dost senen oturup galh masa,

Senin ona can ha canın yanı ne” (TAH: 129).

Diligam Yahya Bey Hikâyesi’nde dünya malı elde iken herkesin dost olduğundan bahsedilir. Elde bir şey kalmayınca dost bile düşman olur. Yahya Bey’in elinde avucunda bir şey kalmayınca kimse ona selam vermez.

“ — Dünya malı elde iken hep adular dost olur, Elde bir şey galmayınca dost bile düşman olur. Eskiden Yahya Bey buyur derdiler. Şimdi hiç kimse ne ayağına gahir ne de efendim merhaba diyirler” (DYBH: 210).

Dostluk/arkadaşlık kavramlarının geçtiği diğer sayfa numaraları şunlardır: CAH: 68;TAH: 106, 139, 151, 161, 180, 185; DYBH: 238; TMH: 273, 275; ESH: 379; SH: 444, 453, 462, 463; HBH: 468, 469, 472, 473, 486; KAH: 491, 493, 495, 501, 502, 514; LŞH: 527, 528, 535, 536, 541, 581, 587, 590, 592, 595; ÖVH: 612, 619, 630, 632; ŞSH: 749, 750, 759, 773; ZHH: 786, 799, 800, 806, 807, 808; KHOK: 815, 824, 827, 831, 837, 840, 841, 842, 844; KHSHPK: 847, 848, 852, 884, 886. Unsura toplamda 66 kere rastlanmıştır.

4.2.2.6. At Binme

At, birçok göçebe toplumlarda olduğu gibi Türk toplumunda da önemli bir yere ve öneme sahiptir. At sırdaştır, arkadaştır. Kimi zaman sahibine eşten, aileden bile daha yakındır.

Türklerde atın önemli bir yeri vardır. Türkler, atı çağın ihtiyacına göre ulaşım, tarım, savaş, ordu gibi alanlarda kullanmışlardır. Türkler daima iyi at binmiş, etkileşimde buldukları toplumlara biniciliği öğretmişler, gittikleri yerlere de at kültürünü götürmüşlerdir. Türk tarihinde ele geçen ilk yazılı belgelerde Türklerin atın derisinden, etinden, sütünden, gücünden yararlandığından bahsedilmektedir. Bunların yanında atları, Türkler için en iyi sırdaştır, dosttur. Türk beyleri kimi zaman ailelerine bile vermedikleri sırları atlarına anlatırlar.

Orhun Yazıtlarında, Dede Korkut Hikâyelerinde ve Manas Destanı'nda kahramanların atlarının olduğunu ve atlarına çok önem verdiklerini açıkça görmekteyiz (Gömeç, 2016).

Yirmi bir yaşında iken Çaça generale karşı savaşık. En önce Tadıgın, çorun, boz atına binip hücum etti. O at orda öldü. İkinci olarak İşbara Yamtarın boz atına binip hücum etti. O at orda öldü. Üçüncü olarak Yiğen Silig beyin giyimli doru atına binip hücum etti. O at orda öldü. Zırhından kaftanından yüzden fazla ok ile vurdular, yüzüne başına bir tane değdirmedi (Ergin, 1986, s. 26).

Latif Şah Hikâyesi'nde lala, Latif Şah'a bir at aldı, getirdi. Latif Şah, atına kılıcına, kalkanına baktı, tam istediği gibiydi. Meydana sürdü. *“Lala özü binmedi de ata. Yedeğinde aldı Latif Şaha geldi. Atı Latif Şaha getirdi. Latif Şah böyle ata bahdı. Gılca galhana böyle nazar etdi. Hepsi böyle tam istediği gibi”* (LŞH: 576).

At sözcüğü ve at binme eyleminin geçtiği diğer sayfa numaraları şunlardır: LŞH: 595, 596, 597, 599; SBH: 651, 674, 681, 682, 684, 705, 706, 710, 712; ŞSH: sf: 736, 766, 768; ZHH: 780, 788; KHOK: 819, 820, 821, 830, 834, 837, 839, 840, 841, 845; KHSHPK: 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 881, 883, 884, 885, 886, 887, 888. Unsura toplamda 66 kere rastlanmıştır.

4.2.2.7. Savaş/Barış

Savaşmak, insanlığa hiçbir fayda sağlamayan, sonunda acıya, gözyaşına, hüzüne ve ayrılığa sebep olan, insanlık onurunu zedeleyen bir eylemdir. Ancak barışın olduğu yerde insanlar birlik, beraberlik ve dayanışma içinde, kardeşçe, mutlu ve huzurlu yaşarlar. Savaş ve barış kavramları incelediğimiz hikâyelerde sıklıkla geçmektedir.

Latif Şah Hikâyesi'nde İsfendiyar Latif Şah'la savaş yapmak için atını eğerletir. *“Bu adam da harp aletlerini aldı, sürdü meydana”* (LŞH: 577).

Zulum Hüseyin Hikâyesi'nde de şu dörtlükte savaş kavramına rastlanmıştır:

“Tek Gars'ı almahla bitmedi işi,

Topyekün, ordusu eli bin gişi,

Bin yetmiş bir Malazgirt'in savaşı,

Sankı giyametden bir nişan geldi” (ZHH: 778).

Savaş sözcüğünün tespit edildiği diğer sayfa numaraları şunlardır: LŞH: 549, 570, 571, 572, 574, 580, 591, 594, 605; ÖVH: 611, 618, 619, 622, 636, 642; SBH: 650, 658, 682, 683, 697, 709; ŞSH: 732, 733, 751, 761, 762, 763, 765, 766, 767, 768, 769, 770; ZHH: 779, 780, 791; KHOK: 816, 817, 818, 823, 824, 825, 827, 828, 829, 839, 840, 841, 843, 844; KHSHPK: 846, 850, 851

Zulum Hüseyin Hikâyesi'nde kardeşler savaşmak üzereyken kollarındaki pazubendler sayesinde kardeş olduklarını anlayıp barışırlar. *“Her iki taraf da birbirinnen barışlı oldu”* (ZHH: 811).

Köroğlu Hikâyesi'nde de âşığımız sevgilisiyle barışmayı şu dizelerle talep eder:

“İndim yarin bahçesine gülleri mercan gibi,

Ak göğsünün üsünde benleri fincan gibi,

Gel soyunalım yatalım ikimiz bir can gibi,

Küsmeye dilber barışalım cümle isyan bendedir” (KHOK: 814).

Barış sözcüğü şu sayfalarda da geçmektedir: ŞSH: 757, 770, 771. Savaş/barış başlıklı unsur toplamda 55 kere tekrar etmiştir.

4.2.2.8. Millet

Millet sözlükte, “Çoğunlukla aynı toprak üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus” ,“Bir yerde bulunan kimselerin bütünü, herkes” ve “benzer özellikleri olan topluluk” olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1683).

Millet, sevinçte ve kederde birleşen, ülkesi için birlikte üreten, gelişen, yaşayan, geleceğe iyi yetişmiş nesiller bırakmak için uğraşan, dil, din, ırk ayrımı yapmadan “bir” olabilen insanların bütünüdür. Millet olmak, düşmanlaşmayı, ayrışmayı, kavgayı, savaşı, parçalanmayı değil el ele verip birlik olmayı gerektirir. Âşık Şevki Halıcı “millet” sözcüğünü çoğunlukla ilk iki anlamında kullanmıştır. Hikâyelerde genellikle Türk milletinden bahsedilmekle birlikte Yahudilik, Hıristiyanlık gibi diğer milletler de bazı şiirlerde geçmektedir.

Kerem ile Aslı Hikâyesi’nde millet kavramı şu bölümde örneklenmiştir: “*Her zaman olduğu gibi Allah milletimize, devletimize hiçbir zeval vermesin. Daima hayırlı işler nasip etsin*” (KAH: 488).

“— *Bu marangozlar Yahudu. Çoh fenni milletdi Yahudular*” (SH: 446).

Millet kavramının geçtiği diğer sayfa numaraları şöyledir: DYBH: 202, 210, 237, 238, 239; TMH: 245, 247, 267, 315; ESH: 321, 327, 334, 350, 352, 353, 359, 370, 375; SH: 428, 446; KAH: 488, 503, 506, 515; LŞH: 537, 538, 544, 558, 559, 560, 561, 562, 565, 570, 573, 574, 581, 590, 610; SBH: 651, 710, 714, 727; ŞSH: 734, 735, 760, 761, 762, 763, 773; ZHH: 779, 780, 781; KHOK: 821, 822, 823, 833; KHSHPK: 847, 850, 851, 864, 865, 872, 881. Unsur toplamda 65 kere tekrar etmiştir.

4.2.2.9. Askerlik Yapmak

Asker, “*Orduda görev yapan erden generale kadar herkes*” ve “*Yurdunu iyi koruyan, kahraman özelliği taşıyan*” gibi anlamlara gelip askerlik yapmak da

“kanunlara göre yurttaşların yükümlü oldukları ordu hizmetinde bulunmak” demektir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 166).

Türk ordusu tarihte eşi benzeri görülmemiş mücadeleler, zaferler kazanmıştır. Türk milleti millî birlik ve beraberliğinin devamını ordusuna borçludur. Askerlik yapmak, bir vatan görevidir ve Türk toplumunda evliliğin de ön koşulu mahiyetindedir.

Diligam Yahya Bey Hikâyesi’nde Yahya Bey askerliğini yapıp gelmiştir. Ailesi onu evlendirmek istemektedir. “*Şimdi nası asgerlik yapmış deligannıları evlendirmirler bazı yerlerde. Hanım bu bekardı zaten. Asgerliğini de yapıp gelip. Evlendirmek hakgımızdı*” (DYBH: 203).

Emrah ile Selvi Hikâyesi’nden alınan şu dörtlükte de askerlerden bahsedilmiştir:

“Güneş der ki, Türklerin burcu dizili

Yıldız asgerlerin durmaz ezili,

Su..... tahammüller bozulu,

Sana örgederem Laiilahi” (ESH: 320).

Askerliğe ait terim ve eylemlerin tespit edildiği diğer sayfa numaraları şunlardır: TMH: 245, 246, 310, 313; ESH: 319, 349, 350, 353, 366; SH: 421,422, 428, 429, 433, 443, 444; HBH: 484; LŞH: 531, 541, 544, 571, 574, 575,579, 581, 582, 586, 590, 596; ÖVH: 619, 622, 625; SBH: 649, 650, 684; ŞSH: 732, 733, 749, 740, 750,751, 752, 753, 754, 756, 757, 759, 761, 762, 764, 765, 766, 772, 775; ZHH778, 780, 781, 784, 790, 791; KHOK: 824, 826, 827, 837, 839, 840, 841, 843; KHSHPK sf: 850, 880, 881, 886, 888, 890. Unsur toplamda 53 kere tekrar etmiştir.

4.2.2.10. Devlet/Hükümet

Devlet, “*Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık*” anlamına gelir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 648). Hükümet de “*Bir ülkenin yönetim kuruluşları*” na verilen addır (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1119).

Türk milleti, tarih boyunca en çok devlet kurmuş millettir. Devlet; vatan, sınırları belli toprak parçası ve hâkimiyetten oluşur. Kişilerin hayatlarındaki en önemli unsurlardan biri devlettir. Devlet olmadan medeniyetlerin devamlılığı mümkün değildir.

Üstatlar hikâyeye başlarken “Allah cümle devletimize, memleketimize hayırlı ömürler, hayırlı günler, hayırlı işler nasip etsin.” derler (TAH: 88).

Diligam Yahya Bey Hikâyesi’nde Hüseyin Bey isminde çok zengin bir beyi vardır. Servet sahibi devletli bir beydir. Burada devlet “mal, mülk, servet” anlamında kullanılmıştır. “*Bu gadar devleti, bu gadar serveti âşih acaba nasıl idare edermiş*” (DYBH: 202)?

Devlet/hükümet başlıklı unsurun tespit edildiği diğer sayfa numaraları şöyledir: DYBH: 201, 207, 212, 233, 238, 240, 242; TMH: 256, 313; ESH: 319; SH: 384, 385, 413, 465; KAH: 488, 503, 505; LŞH: 527, 535, 537, 539, 543, 555, 559, 580, 589; ÖVH: 623; SBH: 674, 680, 687, 692, 726, 730; ŞSH: 734, 760, 761, 762, 772; ZHH: 780. Unsur toplamda 40 kere tespit edilmiştir.

4.2.2.11. Kardeşlik

Kardeşlik, yalnızca kan bağı ile değil, aynı dine, görüşe ya da değerlere sahip olan insanlar arasında da hissedilebilen bir duygudur. Kardeş olmak, sevmeyi, saymayı, güvenmeyi, yardımlaşmayı ve dayanışmayı gerektirir. Kardeşler, arkadaşdır, dosttur, sevinçte ve kederde beraberlerdir.

Tufarganlı Abbas Hikâyesi’nde Şah Abbas’ın Memmed Bey’e yazdığı mektupta, İslam İslam’ın gardaşdır, der. Gardaş gardaşı öldürmez. “*Biz de İslamih, İslam islamın gardaşıdı. Gardaş gardaşı öldürmez*” (TAH: 124).

Emrah ile Selvi Hikâyesi’nde şah, Selvi’ye memleketinde neleri olduğunu sorar. Selvi de bir babası, bir kardeşi ve bir de amcaoğlu olduğunu söyler.

“— *Gardeşim var, dedi. Gardaş demek ciğer demekdi*” (ESH: 379).

Kardeşlik kavramına şu sayfalarda da rastlanmıştır: TAH: 149; SBH: 646, 647, 686, 687, 704, 717, 718, 719, 725; ŞSH: 753, 754, 763, 765, 766, 768, 769, 774,

775; ZHH: 786, 801; KHSHPK: 847, 857, 867, 868, 869, 870, 874, 875, 877, 885.
Unsur toplamda 33 kere tekrar etmiştir.

4.2.2.12. Misafirperverlik

Türk toplumu için misafir bir nimettir, Tanrı'dan gelen bir hediyedir. Misafirin kendi rızkiyla geleceği inancı vardır ve misafirperverlik Türk örf ve adetlerinin en önemlilerinden biridir.

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nden alınan şu dörtlükte misafirperverlikten bahsedilmektedir:

“Şöregel Çıldırı misafirperver,

Onunçin herkes de onları sever,

Bu halk ekseriye kürk yapar giyer,

Soyları hoş Garapapah Gars'ımız” (TAH: 87).

Emrah ile Selvi Hikâyesi'nde Meleksima gelin Emrah'ı misafir eder, epey de bir harçlık verir. *“Buyur bu gece misafirimiz ol, diye epey bir harçlıh daha verdi”* (ESH: 359).

Misafirperverliğin kaydedildiği diğer sayfa numaraları şunlardır: ESH: 362; SH: 385; SBH: 652; ŞSH: 770, 772, 773, 775; ZHH: 785, 786, 792, 793, 799, 800, 807; KHOK: 823,829, 831, 837; KHSHPK: 879, 880. Unsur toplamda 22 kere tekrar etmiştir.

4.2.2.13.Yiğitlik/Kahramanlık

Yiğitler, güçlüdür, sözünde durur, zekidir, merttir, dürüsttür, namusludur. Kendisine ve başkasına yapılan haksızlıkların karşısında durur. Kimsenin hakkını yemez, yalan söylemez, sahtecilik ve kalleşlik yapmaz. Yiğitlik, kahramanlık halk hikâyelerinin başlıca konularındandır.

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nden alınan şu dörtlükte kahramanlıktan bahsedilmiştir:

“Bu sazım sözüm de uyar perdiye,

Coşgun selim, kim der bana dur diye.

Kahraman asgerler verir orduya

Pehlivan pazulu goçah Gars ’ımız” (TAH: 86).

Diligam Yahya Bey Hikâyesi’nde Yahya Bey’in dayısı onu karısından ayırdıkları için arkadaşlarını suçlar. Onları yiğitten saymaz.

“— Olmaz, dedi. Doğru yaylıya basgın yapacaahsınız. Bir yayla yerinde bir gadını getirmeye... Sizin nereniz yiğitlik. Elinizde silahlar. Siz bir gadının hakından gelemirsiniz. Sabahınan doğrudan yaylıya basgın edeceksiniz” (DYBH: 233).

Latif Şah Hikâyesi’nde eskiden kızların hep yiğit adamları sevdiği anlatılır. Mihriban Sultam da Latif Şah’a âşık olmuştur. *“Çünkü o zamannar büyük kızlar hep yiğit adamları severmiş. Yiğit adamlara gidermiş” (LŞH: 540).*

Yiğitlik/kahramanlık başlıklı unsurun kaydedildiği diğer sayfa numaraları şunlardır: DYBH: 240; ESH: 381; LŞH: 527, 542, 543; SBH: 683, 696; ŞSH: 733, 760, 764; KHOK:839, 842, 843; KHSHPK: 861, 882, 884, 885. Unsur toplamda 20 kere tekrar etmiştir.

4.2.2.14. Akrabalık Bağı

Türk toplumu; anne, baba, dede, nine, amca, dayı gibi yakın çevresiyle sevgi, saygı ilişkisi içindedir. Akrabalar arasında özel bir bağ bulunur ve Türk kültüründe akrabalık bağının önemli bir yeri vardır.

Cihan Abdullah Hikâyesi’nde Cemal Bey, kızını Ağa Han’a vermeyince Ağa Han memleketinden Cemal Bey’i sürgün eder. Hısım akrabası da Cemal Bey’i yalnız bırakmaz ve onunla beraber göç eder.

Bunun demesinin üzerine Cemal Bey inadıyla olur, Allah büyük, altı geniş. Bura olmazsa Gence tarafına giderim, deyip burada böyle göç kala, akrabası, hısımı, hepsi bu Cemal Bey’den ayrılmadılar. Hepsi göç halinde, göçmen halinde gafle gatırlara, arabalara evini barkını yüklediler. Evini barkını terk etti, çıktılar (CAH: 48).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi’nde Salih Sevdâkâr vefat edince ne kadar hısım akrabası varsa gelip defnederler. “*Bu tüccarın ölümünden sonra tabii hısım akraba, hepisi geldiler. Defin etdiler*” (TAH: 89).

Hısım/akraba sevgisinin tespit edildiği diğer sayfa numaraları şunlardır: TAH: 150; LŞH: 571, 579; ÖVH: 611; SBH: 663; ŞSH: 737, 758, 765, 773; ZHH: 810; KHOK: 814, 822, 833; KHSHPK: 846, 850, 864. Unsur toplamda 18 kere tekrar etmiştir.

4.2.2.15. Ayıp

Ayıp, “*Toplumun ahlak kurallarına aykırı olan, utanılacak durum veya davranış*”, “*Kusur, eksiklik*” ve “*Utanç veren*” anlamlarında kullandığımız bir sözcüktür (Türkçe Sözlük, 2011, s. 204).

Toplumda ayıp kavramı, insan davranışlarına sınır getiren, bazı davranışların yapılmasını engelleyen bir kavramdır. Bu işleviyle insan özgürlüğünü bir bakıma kısıtlayan bir olgudur. Kişiler, toplumda ayıp kabul edilen davranışları yapmayı sürdürürse toplumca kınanır ya da dışlanır.

Cihan Abdullah Hikâyesi’nde Ağa Han, Abdullah’ı dövmeye kalkınca, Cihan Hanım kendi düğününde âşığını dövdüğü için Ağa Han’ı ayıplar.

— Dünya bir benim başıma mı? O kadar Cihan adlı kız var ki gel sana milyonlarını göstereyim. Ne varmış bunda? Hele yakışığına bak! Ayıplar olsun. Koskoca bir han düğününün âşığını dövüyor. Hay buraya bak ay cemaat. Belki bunun da Cihan adlı bir sevgilisi var. Ne var ki, demine kadar Hak âşığıydı, felandı, şimdi ne oldu sana (CAH: 81)?

Tufarganlı Abbas Hikâyesi’nde ise şu dörtlükte ayıp kavramına rastlanmıştır:

Haber almah ayıp deyil,

Peri’ m nedir goynunda,

Sevdiğim gelmez imana,

Sahlar çifte nar goynunda (TAH: 127).

Ayıp kavramının kaydedildiği diğer sayfa numaraları şunlardır: CAH: 59; TAH: 137, 143, 144, 178, 238; HBH: 468; KAH: 502; LŞH: 527, 538, 559, 566; KHSHPK: 831. Unsur toplamda 15 kere tekrar etmiştir.

4.2.2.16. Bayram

Bayram, “*Millî veya dinî Bakımdan önemi olan ve kutlanan gün veya günler*” demektir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 288).

Türklerin, İslamiyet’i kabul etmeden önce yaptığı şölen, sığır, yağ gibi geleneksel törenlerin yerini İslamiyet’in kabulünden sonra Ramazan ve Kurban Bayramları almıştır. Türk milleti için önemli bir yeri olan bu dinî bayramların dışında 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 19 Mayıs Atatürk’ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı ve 30 Ağustos Zafer Bayramı gibi milli bayramlar da vardır.

Tufarganlı Abbas ve Şeyh Senan Hikâyelerinde bayram kavramı şu dörtlülüklerde örneklenmektedir:

Ogün eyler,

O güneyle o guzeyler,

Dost dostunu görende,

Bayramı o gün eyler (TAH: 126;).

Kin güden bu gavim düşmendı bize,

Cihan harbinde de çıhdılar yüze,

Gahraman Atatürk dökdü denize,

Otuz Ağusdos 'da bir tufan geldi (ŞSH: 733).

Bayram kavramının geçtiği diğer sayfa numaraları da şunlardır: DYBH: 226; LŞH: 566; SBH: 647, 652, 655, 658; ŞSH: 733, 764; ZHH: 779, 791; KHOK: 814. Unsur toplamda 12 kez tekrar etmiştir.

4.2.2.17. Kanun

Kanun, “devletin yasama gücünce belli biçimlere uyularak düzenlenen ve yürürlüğe girdikten sonra herkesin uyması zorunlu olan, uyulmadığı zaman belli yaptırımlarla karşılaşılan kural” ve” doğa olaylarının bağlı göründükleri ve dışına çıkamadıkları düzen” dir (Püsküllüoğlu, 2000, s. 1073).

Kanunlar genel olmaları dolayısıyla tüm toplumu ilgilendirirler. Anayasaya aykırılık gösteremeyen kanunlar sürekli dir. Bireylerin hak ve özgürlüklerini koruyan, can ve mal güvenliğini sağlayan yaptırımlar kanunlardır.

Tahir Mirza Hikâyesi'nin başında bir tatbikattan bahsedilir. Ruslar Türkiye'ye sınırdaki köylerini çekmesini söyler. Başbakan da kafa tutar ve tam aksine Rusların köylerini geri çekmesini söyler. Türklerin çoğu zaman kanuna uymadığından söz edilir.

“— Bizimki de tesadüf edir. Biz de Alacagurt tatbigatı yapırik. Gene sizinkiler ganuna manuna itaat eder. Türk bir coşdusa ganun manun dinemez” (TMH: 244).

Kanun kavramının tespit edildiği diğer sayfa numaraları şunlardır: TMH: 270; SBH: 693; KHOK: 832. Unsur toplamda 4 kere tekrar etmiştir.

Toplumda yasalara dayalı olarak yapılmaması öngörölmüş ve suç olarak nitelendirilmiş davranışlar yasaktır. Kanunların temelinde toplumların yasakladığı cinayet işlemek, hırsızlık yapmak, birinin ırzına namusuna saldırıda bulunmak, haneye tecavüz, gasp, kaçakçılık, devlet malına zarar vermek vb. gibi ayıplı davranışlar vardır.

Cihan Abdullah Hikâyesi'nde Cihan ile Abdullah nişanlıdır ama Abdullah Bey'e kızı görmek yasaktır. “ Onu sana nişanladık. Fakat oraya gitmek sana yasak” (CAH: 60).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nde Şah Abbas, Peri'nin ismini söylemeyi yasaklar. Bir kadının ismi erkek cemiyetinde fazla zikredilmemelidir.

— Pekâla. Şimdi ben de bir yasağ yapırem. Benim yasağım odu. Bir gadının ismi bir erkek cemiyetinde defalarca söylenirse o gadın o cemiyetin içinde çıplah, üryan görünmüş gib'olur. Nedi, ikide birde Peri ha Peri, peri, Peri...

Ben de Peri kelmesini yasah edirem. Aşih, Peri diline gelmeyecek. Peri gonuşmıyacahsan (TAH: 183).

Bir kez de Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nin 187. sayfasında geçen yasak kavramı toplamda üç kere tespit edilmiştir.

4.2.2.18. Komşuluk

Komşu, “*Konutları yakın olan kimselerin birbirlerine göre aldıkları ad*” dır (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1469).

Komşu olmak, bitişik veya birbirine yakın yerlerde oturan kişiler için bir takım hak ve görevi meydana getirdiği gibi bir ilişki düzenini de gerekli kılar. İyi komşuluk ilişkileri hem sosyal dayanışmanın güçlenmesine katkıda bulunur hem de ailelerin huzur ve güven içerisinde yaşamasını sağlar.

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nde Abbas'ın gelmediğini fark eden annesi Abbas'ı bulmaları için komşularına haber verir ve öyle iyi komşuları olduğu için şükreder. “*Allah iyi gonşunun eksikliğini vermesin. İyi gonşularından bir kaç tanesi bunu takip ettiler. Gittiler, Abbas'ı bu veziyette gördüler. Baygın bu veziyette srtlarına aldılar. Evin içine goydular. Bir yatah açdılar. Yatağın içine goydular*” (TAH: 93).

“*Kendinden böyüğün sahla yolunu,*

Haber al küçüğün hatır halını,

Amanatdır sahla gomşu malını,

Gomşu yoh isteyen gendi var olmaz” (TAH: 97).

Komşuluk ilişkilerinden bahsedilen diğer sayfa numaraları şunlardır: SBH: 646; ZHH: 781, 788; KHOK: 829. Unsur toplamda 6 kere tekrar etmiştir.

4.2.2.19. Yardımlaşma

Yardım, “*kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma, muavenet*” demektir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2535). Yardımlaşma da “*Karşılıklı yardımda bulunmak*” anlamında kullanılır (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2536).

İnsanlar, bir arada yaşadıklarından sürekli birbirleriyle etkileşim içindedirler ve birbirlerine ihtiyaç duyarlar. Yardımlaşma bireysel ve toplumsal açıdan büyük önem taşır. Bireyleri huzurlu ve mutlu kılar, hoşgörölü ve sağduyulu yapar.

Köroğlu Hikâyesi'nde İbrahim Efendi Köroğlu'ya bir yüzük verir. Bu yüzüğü ailesine ya da sevdiğine vermesini ister. Yüzüğün beyaz bir kaşı vardır. Köroğlu dara düşerse bu kaş kızaracak, ailesi yardıma koşacaktır.

“— Evladım, bu yüzüğü aylene verersen bir yana gedende. Veyahut kimi sevisense ona verersen. Bu yüzük sen nerde darda galsan, bunun beyaz bir gaşı var, o gaş gan halını alar, kızarsa sen darda olduğunu bilerler. Sana yardıma goşallar” (KHOK: 822).

Köroğlu Hikâyesi'nden bir diğör örnek de şöyledir:

Hırhız Köroğlu, geldi memleketimi başıma dar etdi. Oğul uşağımızı hep gırdı. Sen bize dostsan. Bize bu günde yardım etmesen. Sabahnan peki, bu bizi mağlup ettikten sora sıra sana gelir. Bu adam olduğı kimi düşmanıdı. Send e biraz onara benzisen. Sen bize dostsan. Bize yardım ele. Bu bela senin de başına gelecek (KHOK: 840).

Unsur hikâyelerde iki kere tekrar etmektedir.

Toplumsal ve kültürel eğitsel unsurların hikâyelere dağılımı Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4: Toplumsal ve Kültürel Eğitsel Unsurların Hikâyelere Dağılımı

Hikâye adı ve kısaltması	Eğitsel unsur
Cihan Abdullah Hikâyesi (CAH)	Sevgi/Aşk, Âdet/Gelenek/Görenek, Dostluk/Arkadaşlık, Nişan/Düğün, Akrabalık Bağı, Ayıp
Tufarganlı Abbas Hikâyesi (TAH)	Vatan/Memleket Sevgisi, Âdet/Gelenek/Görenek, Dostluk/Arkadaşlık, Nişan/Düğün, Devlet, Kardeşlik, Misafirperverlik, Yiğitlik/Kahramanlık, Akrabalık Bağı, Ayıp, Bayram, Komşuluk
Diligam Yahya Bey Hikâyesi (DYBH)	Sevgi/Aşk, Âdet/Gelenek/Görenek Vatan/Memleket Sevgisi, Dostluk/Arkadaşlık, Millet, Nişan/Düğün, Askerlik Yapma, Devlet, Yiğitlik/Kahramanlık, Bayram
Tahir Mirza Hikâyesi (TMH)	Sevgi/Aşk, Âdet/Gelenek/Görenek, Dostluk/Arkadaşlık, Millet, Nişan/Düğün, Askerlik Yapma, Devlet, Kanun
Emrah ile Selvi Hikâyesi (ESH)	Sevgi/Aşk, Âdet/Gelenek/Görenek, Vatan/Memleket Sevgisi, Dostluk/Arkadaşlık, Millet, Nişan/Düğün, Askerlik Yapma, Devlet, Kardeşlik, Misafirperverlik, Yiğitlik/Kahramanlık
Sevdakar Hikâyesi (SH)	Sevgi/Aşk, Âdet/Gelenek/Görenek, Vatan/Memleket Sevgisi, Dostluk/Arkadaşlık, Millet, Nişan/Düğün, Askerlik Yapma, Devlet, Misafirperverlik
Haydar Bey Hikâyesi (HBH)	Sevgi/Aşk, Vatan/Memleket Sevgisi, Dostluk/Arkadaşlık, Nişan/Düğün, Askerlik Yapma, Ayıp
Kerem ile Aslı Hikâyesi (KAH)	Sevgi/Aşk, Âdet/Gelenek/Görenek, Vatan/Memleket Sevgisi, Dostluk/Arkadaşlık, Millet, Devlet, Ayıp
Latif Şah Hikâyesi (LŞH)	Sevgi/Aşk, Âdet/Gelenek/Görenek, Vatan/Memleket Sevgisi, Dostluk/Arkadaşlık, At Binme, Savaş/Barış, Millet, Nişan/Düğün, Askerlik Yapma, Devlet, Yiğitlik/Kahramanlık, Akrabalık Bağı, Ayıp, Bayram
Öksüz Vezir Hikâyesi (ÖVH)	Sevgi/Aşk, Âdet/Gelenek/Görenek, Vatan/Memleket Sevgisi, Dostluk/Arkadaşlık, Savaş/Barış, Nişan/Düğün, Askerlik Yapma, Devlet, Akrabalık Bağı
Salman Bey Hikâyesi (SBH)	Sevgi/Aşk, Âdet/Gelenek/Görenek, Vatan/Memleket Sevgisi, At Binme, Savaş/Barış, Millet, Nişan/Düğün, Askerlik Yapma, Devlet, Kardeşlik, Misafirperverlik, Yiğitlik/Kahramanlık, Akrabalık Bağı, Bayram, Komşuluk, Kanun

Tablo 4: Toplumsal ve Kültürel Eğitsel Unsurların Hikâyelere Dağılımı

Hikâye adı ve kısaltması	Eğitsel unsur
Şeyh Senan ile İbare Sultan Hikâyesi (ŞSİSH)	Sevgi/Aşk, Âdet/Gelenek/Görenek, Vatan/Memleket Sevgisi, Dostluk/Arkadaşlık, At Binme, Savaş/Barış, Millet, Nişan/Düğün, Askerlik Yapma, Devlet, Kardeşlik, Misafirperverlik, Yiğitlik/Kahramanlık, Akrabalık Bağı, Bayram
Zulum Hüseyin Hikâyesi (ZHH)	Sevgi/Aşk, Âdet/Gelenek/Görenek, Vatan/Memleket Sevgisi, Dostluk/Arkadaşlık, At Binme, Savaş/Barış, Millet, Nişan/Düğün, Askerlik Yapma, Devlet, Kardeşlik, Misafirperverlik, Akrabalık Bağı, Bayram, Komşuluk
Köroğlu Hikâyesi Oltu Kolu (KHOK)	Sevgi/Aşk, Âdet/Gelenek/Görenek, Vatan/Memleket Sevgisi, Dostluk/Arkadaşlık, At Binme, Savaş/Barış, Millet, Nişan/Düğün, Askerlik Yapma, Misafirperverlik, Yiğitlik/Kahramanlık, Akrabalık Bağı, Ayıp, Bayram, Komşuluk, Kanun, Yardımlaşma
Köroğlu Hikâyesi Silistrelî Hasan Paşa Kolu (KHSHK)	Sevgi/Aşk, Âdet/Gelenek/Görenek, Vatan/Memleket Sevgisi, Dostluk/Arkadaşlık, At Binme, Savaş/Barış, Millet, Nişan/Düğün, Askerlik Yapma, Kardeşlik, Misafirperverlik, Yiğitlik/Kahramanlık, Akrabalık Bağı

Toplumsal ve kültürel eğitsel unsurların frekans değerleri Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Toplumsal ve Kültürel Eğitsel Unsurların Frekans Değerleri

Kod	(f)
Sevgi/Aşk	171
Vatan/Memleket Sevgisi	117
Nişan/Düğün	88
Âdet/Gelenek/Görenek	80
Dostluk/Arkadaşlık	66
At Binme	66
Millet	65
Savaş/Barış	55
Askerlik Yapma	53
Devlet/Hükümet	40
Kardeşlik	33
Misafirperverlik	22
Yiğitlik/Kahramanlık	20
Akrabalık Bağı	18
Ayıp	15
Bayram	12
Kanun	7
Komşuluk	6
Yardımlaşma	2
Toplam	870

Tablo 5’te görüldüğü üzere Toplumsal ve Kültürel Eğitsel Unsurların toplam frekans değeri 870’dir. Hikâyelerin tamamında Dinî ve Tasavvufî Eğitsel Unsurlardan sonra en çok tekrar eden unsur kategorisi Toplumsal ve Kültürel Eğitsel Unsurlardır. Bu bulgu bize Âşık Şevki Halıcı’nın çizdiği ideal insan modelinin oluşmasında toplumun ve kültürel değerlerin de önem arz ettiğini göstermektedir. Toplumsal ve Kültürel Eğitsel Unsurlar kategorisinde en çok tekrar eden unsurlar da 171 frekans değeriyle “Sevgi/Aşk” başlıklı unsur ile 117 frekans değeriyle “Vatan/Memleket Sevgisi” başlıklı unsurdur. Bu unsurların neredeyse tüm hikâyelerde tespit edilmesi Âşık Şevki Halıcı’nın insanları ve vatanını ne denli sevdiğinin göstergesidir. Hikâyelerin genelinde en az tekrar eden unsur ise 2 frekans değeriyle “Yardımlaşma” başlıklı unsurdur.

4.2.3. Ahlaki Eğitsel Unsurlar

Ahlâk kelimesi, Arapça “hulk” veya “huluk” kelimesinin çoğulu olup, Türkçe’de tekil olarak kullanılır. Hulk; din, tabiat, huy ve karakter gibi mânâlara gelir. Ahlâk, insanda yerleşmiş bulunan bir karakter yapısına işaret

etmekte ve fertlerin irâdî hareketleriyle ilgilenen bir alan olmaktadır. Zamana, toplumlara ve kültürlere göre değişiklik gösteren davranış yöntemlerine karşılık ahlâk, zorunlu ve değişmeyen davranış kurallarına işaret etmektedir (Çavdarıcı, 2002, s. 46).

Türkçe Sözlük'te ahlak kelimesi şöyle tanımlanır:

“1. Bir toplumun içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları, 2. İyi nitelikler, güzel huylar” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 54).

Ahlaki fiiller, ahlakın kendisi değil bir sonucu ve dışa yansımasıdır. İyi ve kötü huyların hepsi birden ahlaki oluşturur. Ahlak, insanın manevi yapısına yerleşen yatkınlık ve kabiliyetler bütünüdür. Ahlak, herhangi bir baskı ve zorlama olmadan insanları görevi olduğunu düşündükleri şeyleri yapmaya yöneltir. Ahlakın gelişip güçlenmesinde eğitimle kazanılan alışkanlıklar büyük önem taşır. Bireylerin çocukluktan itibaren iyi örnek edinmesi, iyilik yapmaya alışması, bencillikten uzak durması, kötü arzu ve isteklerinden sakınması, nefisini terbiye etmesi gerekmektedir.

Güzel ahlak sahibi olmak, Âşık Şevki Halıcı'nın tarif ettiği ideal insan modelinin önemli bir özelliğidir. Bu nedenle anlattığı hikâyelerde kahrmanlar kibardır, edeplidir, büyüklerine saygılıdır, adildir. Bunların dışında Âşık Şevki, iyilik etmeyi, namus kavramını, itibar sahibi olmayı, onur/haysiyet kavramını, merhamet duygusunu anlattığı hikâyelerde sıkça işlemektedir.

4.2.3.1. Kibar/Nazik olma

Kibar, *“Davranış, düşünce, duygu bakımından ince, nazik olan (kimse)”* , *“Soylu, köklü kimse, aile”* ve *“Büyükler, ulular”* anlamlarına gelen bir sözcüktür (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1438). Nazik insanlar, af dilemeyi, teşekkür etmeyi, özür dilemeyi, takdir etmeyi bilen, insanlara yardım etmeyi seven, dürüst, karşısındakini dinleyen, küfürlü konuşmayan, yiyip içerken dikkatli olan, güleryüzlü kişilerdir.

Latif Şah Hikâyesi'nde bir dörtlükte nezaket şöyle dile getirilmiştir:

“Sende iken bu nazaket bu cida,

Her hıyabanda yanaram oda,

Gaşları hedefdi kirpikler cida,

Tuştuyuf sineme çalmağa gelip” (LŞH: 528),

Kibar insanlar başkalarını ilgilendiren bir şeyi yapmadan evvel ilgili kişilerden izin alırlar. İzin almak, “*bir şey yapmak için onay sağlamak*” anlamında kullanılan bir kelimedir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1239). Başkasına ait bir şeye dokunurken ya da başkasını ilgilendiren bir konuda karara varırken, ilgili kişilerden izin istenmelidir. İzin istemek bir nezaket kuralıdır.

Emrah ile Selvi Hikâyesi’nde Âşık Abbas, Şah Abbas’ın divanına çıkar ve kendini memlekete tanıtmak için izin ister. Şah Abbas da iki aylığına izin verir.

— Acaba mümkün olur mu, sizin yanınızda söyledik, gonaşduh. Her neyse, az birez siz de biraz rahatlanın. Biz de bir etraf vilayetlerimizin bazılarında gezek. Senin aşğın olduğunu da memlekedine tanıdah. Müsadeniz olursa bir dolaşmah, bir gezmek, bir seyahat etmek istiyirik.

Şah Abbas geri döndü. Vezirine:

— Ne diyorsunuz?

— Vallaha sen bilirsən şahım.

Peki, verdim sana izin.

— Ne gadar?

— Gırh gün size izin verdim. Ama geç gamla...

— Biz gırh güne hangi vilayeti gezeceyik, dedi.

Peki, haydi size iki ay izin osun dedi. Daha ne var”(ESH: 321).

Emrah ile Selvi Hikâyesinden bir başka örnek de şöyledir: Emrah Tebriz’de bir kahvehanede oranın baş üstadı Mehcabbar’dan izin almadan çalıp söyler (ESH: 359).

Sevdakar Hikâyesi’nde ise Sevdakar birkaç söz söylemek için eşkıyadan müsâde ister. Gülenaz da ona cevap verir.

“— *Pehlivan, müsaden olur mu? Bir iki türkü geldi ahlıma söyleyim*” (SH: 461).

Kibar insanlar, rica etmeyi bilirler. Rica etmek, “*(birinden) dilemek, istemek*” demektir (Püsküllüoğlu, 2000, s. 819).

Âşık Ahmet, Şah Abbas'ın âşıklarını bulmaya gider. Onlara hasım olacağı için onları tanımak ister ve Âşık Abbas'tan âşıklarından birine üç beş kıta bir şey söyletmesi için ricada bulunur.

“— *Âşih, senen bir ricam var...*” (ESH: 324)

Hasan Han'ın Meleksima isminde bir kız kardeşi vardır. Bir de hasmı vardır. Hasım kardeşini istemektedir ama Hasan Han kardeşini ona vermek istemez. Hasan Han Emrah'tan hasmını bağlamasını rica eder.

“— *Âşih sana bir ricam var*” (ESH: 362).

Kibar insanlar özür dilemeyi de bilir. Özür dilemek, gönül almak gibidir. Özür dileme erdemi, kişide ve karşısındakinde olumlu hisler uyandırır. Özür dilenen kişinin kendini değerli hissetmesini ve insanlar arasındaki ilişkilerin devamlılığını sağlar.

Diligam Yahya Bey Hikâyesi'ndeki şu dörtlükte özür dileme eylemini görmekteyiz:

“Hasiyetin sinadan çekmiş elini,

Zamparalar faraş gatif dölünü,

İndi goy posdaya aygır pulunu,

Gönder özür dile mazbut tut molla” (DYBH: 201).

Emrah ile Selvi Hikâyesi'nde Emrah Tebriz'de bir kahvehanede, oranın baş ustası Mehcabbar'dan izinsiz çalıp söyleyince kahveci özür dilemesini söyler.

“— *Bah, başda oturan baş usdadı. Get onun elini öp de ondan özür dile*” (ESH: 360).

Kibar insanlar teşekkür ederler. Teşekkür etmek, bireylere küçük yaşlardan itibaren öğretilmesi gereken bir nezaket kuralıdır ve insanlara kendini değerli hissettiren bir ifadedir. İnsanlar arasında oluşacak iletişimin temeli de karşılıklı olarak değerli olunduğunun hissedilmesidir.

Emrah ile Selvi Hikâyesi'nde Âşık Ahmet, Şah Abbas'ın âşıklarından biri ona çalıp söyleyince aşığa teşekkür eder. “*Âşîh Abbas: Ohooo. Bunar kim, benim ne haddime. Bu kahdı. Teşekkür eledi*” (ESH: 324).

Kibar insanlar gönül alırlar. Kişiler kimi zaman kendi iradeleri dışında birilerini kırıp üzebilirler ve bundan pişmanlık duyabilirler. Böyle durumlarda karşısındaki kişiden bir sözle ya da davranışla kendilerini affetmesini isteyebilirler.

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nde Abbas Tebriz'e doğru giderken yolda oradan birileriyle tartışır, sonra pişman olup gönüllerini alır (TAH: 99).

Emrah ile Selvi Hikâyesi'nde Selvi cariyelerinin içinde bir tanesini dövdürüp incitir. Onun gönlünü nasıl alacağını düşünür. “*Bari bunun gönlünü alım da Peri Hanım mennen küserse ne Peri'ye şikâat etsin ne de beni*” (ESH: 344).

Kibar/nazik olmak hikâyelerde toplam 82 kere tekrar etmiştir. Unsurun geçtiği diğer sayfa numaraları şunlardır: CAH: 58; ESH: 325, 359, 365, 379; SH: 403, 412, 420, 423; HBH: 470, 471, 473, 474; KAH: 495, 498, 517; LŞH: 532, 541, 553, 554, 558, 563, 565, 567, 568, 580, 590, 600, 604, 606, 607; ÖVH: 616; SBH: 638, 641; SBH: 652, 658, 691, 692, 693, 696, 706, 709, 710, 720; ŞSH: 737, 738, 739, 751, 752, 754, 760, 761, 766,770, 771, 772; ZHH: 794, 797, 807, 808, 809; KHOK: 822, 823, 827, 831, 840, 841; KHSHPK: 855, 861, 874, 889.

4.2.3.2. Selamlaşma

Selamlaşmak ise “*birbirine selam vermek, esenleşmek*” tir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2061). İletişimin ilk basamağı selamlaşmaktır. İslam dininin en büyük önerilerinden biri olan selamlaşmak, insanlar arasındaki saygı, dayanışma ve kardeşlik duygusunu taze tutar.

Cihan Abdullah Hikâyesi'nde, Hak Teâlâ kırk beş yaşına kadar evlat sahibi olamayan Ziyad Han'a bir derviş gönderir. Ziyad Han derviş babayı görünce hemen selam verir.

“*Hak Taala bunun duasını kabul edip evliyasının birini diyelim ki, birini vazifelendirip onun yanına geldi. Selâm verip dedi:*

— *Aleykümselam*” (CAH: 45).

Cihan Abdullah Hikâyesi'nin bir başka bölümünden alınan örnek ise şöyledir: Cemal Bey'in adamları mal otlatmak için Ziyad Han'dan izin almaya giderler ve içeri girince selam verirler. *“O kalktı Cemal Bey. Yanında da bir iki arkadaşını aldı. Doğrudan geldi, Ziyad Hanın han sarayının önünde düştü. İçeri girdiler. Selam verdiler. Oturdular. Yer gösterdi”* (CAH: 58).

Selamlaşmanın örneklediği diğer sayfa numaraları şöyledir: TAH: 100, 104, 107, 111, 116, 117, 130, 132, 141, 158, 182; DYBH: 211, 217, 218, 220, 223, 229, 233, 237;TMH: 247, 249, 256, 261, 266, 280; ESH: 321, 323, 324, 331, 340, 343, 346, 350, 351, 359; SH: 388, 422, 431, 435, 438; HBH: 472; KAH: 508; LŞH: 530, 531, 539, 542, 548, 559, 571, 573, 579, 581, 596; ÖVH: 614, 623, 626; SBH: 649, 681,726, 729; ŞSH: 764; ZHH: 783, 791, 793, 798; KHOK: 814, 841; KHSHPK: 847, 848, 867, 870, 873, 882. Unsur toplamda 75 kere tekrar etmiştir.

4.2.3.3. Adalet

Adalet, bireylerde küçük yaşlardan itibaren bulunan ya da bulunması gereken bir değerdir. Bu duygu insanları egosundan uzaklaştırır ve insanların başkalarıyla ilişkilerini düzene sokmasına yardımcı olur. Adalet duygusu olan insan, diğer insanların haklarını gözetir, hoşgörülüdür, dürüsttür.

Cihan Abdullah Hikâyesi'nde bir dörtlükte adalet kavramı şöyle geçmektedir:

“İnce Memed'in arzusu kansan

Tahda müzeyyensen bir adalet hansan,

Adalet ağası Adalet hansan,

Çihart meni bir kenara besdi bes” (CAH: 73).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nde ise Abbas, Memmed Bey onu yerine memlekete bey tayin edince memlekette bir adalet kurar. Herkes ondan memnun olur. *“Öyle bir adalet gurdu ki, Yani gurt guzuynan otlamağa başladı. Herkez Abbas'dan memnun oldu”* (TAH: 125).

Adalet kavramının tekrar ettiği diğer sayfa numaraları şunlardır: TAH: 156, 186, 187, 192; Tahir Mirza; sf: 247, 269; ESH: 380, 381; SH: 413, 417; LŞH: 529,

592, 567; ÖVH: 641; SBH: 691, 699, 724, 726, 727; ZHH: 809; KHOK: 828. Unsur toplamda 22 kere tekrar etmiştir.

4.2.3.4. Mertlik/Namertlik

Mert, “*yiğit*” ve “*sözünün eri, güvenilir (kimse), erkek*” anlamlarına gelen bir sözcüktür (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1660) Namert ise bu sözcüğün tam karşıtıdır ve “*mert olmayan, alçaklık eden, alçak, korkak, erdemsiz*” demektir (Püsküllüoğlu, 2000, s. 709).

Mertlik, toplumumuzda övülen değerlerdendir. Mert insan, toplumun huzuruna katkıda bulunan, adil, güvenilir, dürüst insandır. Namertlik ise, yerilen değerlerdendir.

Cihan Abdullah Hikâyesi’nde lala, Abdullah’la birlikte Han Çoban Eli’ne gitmek istemeyince Abdullah lalasını kuyuya salıp ancak İsrafil suru çalınca o kuyudan çıkabileceğini söyler. Bunun üstüne lalası da şu sözleri söyler:

“Geçdi menden,

A tohun geçdi menden,

Ben merde köprü oldum

Namert de geçti menden” (CAH: 73).

Diligam Yahya Bey Hikâyesi’nde Yahya Bey, karısı Yemen’i eve geri çağırırken namertlik yapmamasını tembihler. “*Ben yaptım sen yapma. Namertlik yapma*” (DYBH: 222).

Emrah ile Selvi Hikâyesi’nde Sona, Selvi’nin başındaki çiçekleri yere dökünce Emrah kızı namert olmakla suçlar. “*Hay mamert oğlu namert nası benim sevdiğimin başındaki çiçekleri yere tökersen*” (ESH: 345).

Mertlik/namertlik kavramının tekrar ettiği diğer sayfa numaraları şunlardır: TAH: 85, 163, 193; DYBH: 230; ESH: 355; HBH: 481; LŞH: 527, 542, 546, 594, 598, 600; ÖVH: 631; ŞSH: 745, 763, 769; ZHH: 798, 799; KHSHPK: 846. Unsur toplamda 21 kere tekrar etmiştir.

4.2.3.5. Namus

Namus, “*Bir toplum içinde ahlak kurallarına ve toplumsal değerlere bağlılık, iffet*”, “*dürüstlük, doğruluk*” anlamlarında kullanılan bir sözcüktür (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1750).

Namus, utanma duygusundan gelir. İnsanların ahlâk dışı davranışlardan uzak durması, onurunu zedeleyecek herhangi bir davranıştan kaçınıp mahremini korumasıyla ilgilidir. Namuslu olmak, toplumca kabul görmüş kural ve değerlere dürüstçe uyup şerefli bir hayat sürmeyi gerektirir.

Tufarganlı Abbas Hikâyesi’nde namus kavramına şu dörtlükte yer verilmiştir:

“Gedersen dua al, duasız olma,

Göğde uçan guş kimi sen yuvasız olma,

Hayalı görende hayasız olma,

Götür namus gayret arı bilince” (TAH: 97).

Namus kavramının geçtiği bir diğer örnek yine Tufarganlı Abbas Hikâyesi’ndendir. Şahan Vezir, Allahverdi Han Vezir’e vermesi için Abbas’a bir mektup verir. Mektubu verirken de dikkatli olmasını söyler. Çünkü bu bir namus meselesidir. “*Sen niye garına sahab olmadın diyerse o zaman da fena olar. Çünkü o patişahınan vezir düşüşü. Namus meselesi*” (TAH: 157).

Namus kavramı hikâyelerde 20 kere tekrar etmiştir. Unsurun tekrar ettiği diğer sayfa numaraları şunlardır: TAH: 184; DYBH: 199, 230, 234; TMH: 265; ESH: 319; SH; sf: 405, 452, 462; HBH: 474; LŞH: 555, 579, 580, 594; SBH: 650; ŞSH: 762; ZHH: 804; KHOK: 823.

4.2.3.6. İtibar/ İtibar Etme/Güven

İtibar “*Saygınlık*” demektir. İtibar etmek de “*saygı göstermek, saymak, değer vermek*” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1231). Hikâyelerimizde güven de itibar etme anlamında kullanılmıştır. İtibarlı kişinin insanlar arasında sözü kabul görür ve hatırı sayılır. İtibar sahibi olmak kişilere güven vermekten geçer.

Diligam Yahya Bey Hikâyesi’nde güven şöyle dile getirilmiştir:

“Her yanda güven yatıf,

Atdığın nişana düşer” (DYBH: 241).

Kerem ile Aslı Hikâyesi’nde ise şu dörtlükte güven kavramına rastlamaktayız:

“Gafil olup uyma dünya malına,

Türlü türlü hallar var bizim için,

Aslı palçık gönlü gani olana,

Ne lazımdı kelle keder itibar bizim için” (KAH: 490).

Latif Şah Hikâyesi’nde lala, Latif Şah’a avlanması için buldukları arkadaşların hiçbirine itibar edilemeyeceğini söyler. *“Oğlum, buna sen mukaat olacahsan. Bunarın hiçbirine itibar olmaz” (LŞH: 536).*

İtibar/güven kavramı hikâyelerde 20 kere tekrar etmiştir. Unsurun tekrar ettiği diğer sayfa numaraları şunlardır: TMH: 245; LŞH: 528, 553, 555, 581, 598, 600, 605, 609; SBH: 649, 672, 678, 683, 719, 722; ZHH: 805; KHOK: 822.

4.2.3.7. Sevgi/Saygı

Saygı, *“Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram”* ve *“Başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu”* anlamlarına gelir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2047). Hürmet ve saygı eş anlamlıdır.

Toplumda bir arada yaşamak zorunda olan insanların birbirine saygı göstermesi gerekir. Büyük küçük herkes saygı ve hürmete layıktır. Birbirine saygı duyan bireylerden oluşan bir toplumda mutlu nesillerin yetişmesi de mümkün olur.

Cihan Abdullah Hikâyesi’nde çeşme başında Cihan Hanım, Abdullah’ın yanında lalayı görünce hemen utanır, uzaklaşır. *“Cihan Hanım ne olsa utangaç. Yanında lalayı gördüğü gibi Abdullah’dan biraz uzak durdu” (CAH: 63).*

Tufarganlı Abbas Hikâyesi’nde ise bu kavrama aşağıdaki dörtlüklerde yer verilmiştir:

*“Göleliler medeniyet erbabı,
Hörmetle yapallar sacda kebabı,
İğdır Adanı 'ya tay gelir gibi,
Üzümlere gondak gondak Gars 'ımız” (TAH: 87).*

*“Kendinden büyüğün sahla yolunu,
Haber al küçüğün hatır halını,
Amanatdır sahla gomşu malını,
Gomşu yoh isteyen gendi var olmaz” (TAH: 97).*

Diligam Yahya Bey Hikâyesi'nde nene, Yemen Hanım'ın da Hüseyin Bey'in de kendinde çok hatırı olduğunu söyler. Onlardan çok hörmet görmüştür. *“Hüseyin Bey'in bu gader ehmeğini yedim. Hörmetini gördüm” (DYBH: 221).*

Diligam Yahya Bey Hikâyesi'nden bir diğer örnek de şöyledir: Yemen Hanım kaynatası sabah namazına kalktığında başucunda durur; suyunu, havlusunu hazırlar. Namazını kıldıktan sonra da kahvaltısını hazır eder, önüne koyar.

Amma, Yemen Hanım gelin olduhdan üç gün sora gahdı gaynatasının hizmetinde şöyle bulundu ki, ne gadar gaynatası sabah namazına erken gahardısa, bahar dı ki gelin başucunda durur. Omzunda havlu. Elinde sıcak suyu ısıtmış. Bir leğen goymuş o zaman ile. Bu tarafa gitmesin, gaynatama soğuk değer. O abdesini alardı. Ondan sonra da o namazını gılncaya gadar da Yemen Hanım gahvaltısı neyise hazırlardı. Önüne goyardı. Yiyer içerler. Amma o gadar memnun olardı ki, “Evladım, Cenaballah senin üzünü her iki cihanda da ağ etsin, gara etmesin” diye dua ederdi (DYBH: 206).

Büyük/küçük sevgisi hikâyelerde 20 kere kaydedilmiştir. Unsurun kaydedildiği diğer sayfa numaraları şunlardır: TMH: 309, 312, 351; SH: 389, 390; HBH: 474, 476; KAH: 498; ÖVH: 643; SBH: 647; ŞSH: 754; ZHH: 799; KHOK: 829; KHSHPK: 880, 890.

4.2.3.8. Bağışlama/Af

Bağışlamak, “*herhangi bir kötü davranış için ceza vermekten vazgeçmek, affetmek*” demektir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 229).

İnsanın kendine ya da başkasına duyduğu öfkenin yerine sevgisini koyması anlamına gelen bağışlamak, bilinçaltında rahatlama sağlar ve kişiye psikolojik bir hafifleme kazandırır. Bağışlayan insanın içindeki nefret, yerini sevgi ve şefkate bırakır.

Cihan Abdullah Hikâyesi’nde Abbas bağışlanmayı şöyle istemektedir:

“Yaz yaylakta kış koynumda kışlasın,

Eğer yarsa bennen henek başlasın,

Her ne suçum var ise bağışlasın,

Benim onun vefadari de gelsin” (CAH: 68).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi’nde de Şah Abbas, Peri’nin ismini zikretmeyi yasak eder. Ancak Abbas bunu dinlemeyince cellada emir verir. Allahverdi Han Vezir de Şah Abbas’ı bağışlamasını ister.

“— Cellada emir ver. Bu sefer bağışla. Cellat mellat deme, dedi. Dava o gızın başında. Bu ne desin, gıza ne desin” (TAH: 185).

Bağışlama/af kavramına hikâyelerde 19 kez rastlanmıştır. Unsurun rastlandığı diğer sayfa numaraları şunlardır: CAH: 45; TAH: 145, 154, 192; DYBH: 209, 229; SH: 465; HBH: 479; KAH: 494; LŞH: 531; SBH: 686, 691, 692; ŞSH: 737, 770; ZHH; sf 785, 809.

4.2.3.9. Utanma/Ar/Hayâ

Utanmak, “*onursuz sayılacak veya gülünç olacak bir duruma düşmekten üzüntü duymak, mahcup olmak*”, “*Sıkılmak*” ve “*Çekinmek*” demektir (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2423).

Utanma, insanın kendisine bazı sınırlar çizebilmesini, kendini kontrol edebilmesini sağlayan bir duygudur. Başkalarının haklarına girmezler; yalan

söylemekten, sahtecilikten, rüşvetten kaçınırlar; hırsızlık, dolandırıcılık yapmazlar. Hayâ, insanı kendisiyle yaptığı iç muhakemesinde dahi dürüst davranmaya zorlar.

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nde Abbas, Esmen'in Peri olmadığını anlayınca Esmen sinirlenir ve Abbas'ı polis karakoluna şikâyet edeceğini söyler. Abbas bu ayıptan utanır, sinirlenir. *“İftira da. Abbas dedi: Utanırım utanırım, ayıpdı. Ayıp başını yesin. Peri'ye doğru geldi”* (TAH: 137).

Sevdakar Hikâyesi'nde Şah Abbas, hanımın cariyelerinden birini çok beğenir ama kendine almayı gönlünden geçirmez, utanır. *“...Ama ne yazık ki, hanımının caryesi olduğu için bunu almak hiç gönlünden geçmirdi. Ar edirdi, utanırdı”* (SH: 385).

Mihriban Sultan'ın lalası Latif Şah'a beddua edince Latif Şah sinirlenir ve kendisinin Latif Şah olduğunu söyler. Lala da Latif Şah'ın bir sözle parlamasını ayıplar ve yiğit olanın böyle yapmayacağını söyler. Latif Şah bunun üzerine çok mahcup olur. *“Bu hakgaten mahcup oldu. Bir avuç mücevherat verdi buna Latif Şah”* (LŞH: 543).

Utanma/ar/hayâ kavramlarının kaydedildiği diğer sayfa numaraları şunlardır: TAH: 151, 190; ESH: 319; SH: 425; HBH: 474, 481, 487; KAH: 490, 498; LŞH: 552, 555, 588, 598; KHOK: 832. Unsur toplamda 17 kez tekrar edilmiştir.

4.2.3.10. İyilik

İyilik, *“İyi olma durumu, salah”*, *“Karşılık beklenilmeden yapılan yardım, kayrai lütuf, kerem, ihsan, inayet”*, *“Sağlığı yerinde olma durumu, esenlik”* ve *“Yarar veya elverişlilik, nimet”* anlamlarına gelen bir sözcüktür (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1237).

İnsanların bulunduğu davranışların en güzellerinden biridir iyilik etmek. İyiliklerin en güzeli ise karşılık beklemeden yapılındır.

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nde bir iyiliğe bin hürmet eden Abbas şöyle söylemektedir:

“Bir iyiliğe bin hörmetkar Gağızman,

Alması armudu datlı Gağızman,

Rençberliği meşaggatlı Gağızman,

Bu tahdaya bir çivi çah Gars 'ımız” (TAH: 87).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi’nde iyilik kavramının geçtiği bir diğer örnek de şöyledir: Esmе halasından Abbas ve Peri’yi ayırmak için bir olan yapmasını ister. O da Peri’yi kandırmak için yanına gider. Peri yüz vermez. Nene de, bir adam bana iyilik etti mi yüzüme güler ikincide yanına koymaz, der (TAH: 142).

Diligam Yahya Bey Hikâyesi’nde Yahya Bey, hanımını evden gönderirken ona iyilik ettiğini söyler. Çeyizini de onunla birlikte verecektir. Başkaları olsa onu da vermezmiş.

“— Fazla gonusma yahu! Ben sana iyilik edirem. Başga bir sütsüz adam olsa çehizini de vermez. Ne alirsen gene al götür” (DYBH: 217).

İyiliğin kaydedildiği diğer sayfa numaraları şunlardır: DYBH: 233;TMH: 269, 275; LŞH: 531, 560; ÖVH: 613, 620; SBH: 648, 651; ŞSH; sf: 765, 776; KHSHPK: 882. Unsur toplamda 14 kere tekrar etmiştir.

4.2.3.11. Ahlaklı/Edepli Olma

Ahlaklılık, *“Bir insanın veya bir insan grubunun iyi ve kötü açısından davranış biçimi ve ahlaki düşüncüsü”* ve *“Ahlak kuralları ile uyum içinde olma”* anlamlarına gelen bir sözcüktür (Türkçe Sözlük, 2011, s. 55).

Edepli kişiler, davranışlarında ve ilişkilerinde terbiyeli, ölçülü ve ağırbaşlıdır. Edepli kişi, utanma duygusuna sahiptir, yalan söylemez, dedikodu yapmaz. Güzel ahlak sahibi kişi, büyüklerine de saygılı ve sevgilidir.

Tahir Mirza Hikâyesi’nde Tahir ile Zöhre’nin gittiği okulun yanında ahlâklı, temiz bir nene vardır. *“Orda bir Gülcahan Nene varıdı. O Gülcahan Nene orda ohulun yahınında. Çoh bilgin iyi gadınıdı. Ahlaklı temiz, takva bir gadın” (TAH: 250).*

Emrah ile Selvi Hikâyesi’nde şu dörtlükte edep kavramına rastlamaktayız:

“Güneş der ki: Edep erkanın tanı

Ne sebebden çırağ itdin sen beni,

Getir bahım şahit isbatın hanı,

Beyhuda gendine verme payayı” (ESH: 318).

Latif Şah Hikâyesi’nde ise Lalası Latif Şah’a girdiği yerde edepli olmayı öğütler. “*Yalnız, içeri girdiğin yerde edebini toplıyacahsan. Çoh edebli olacahsan”* (LŞH: 563).

Ahlaklı/edepli olmanın geçtiği diğer sayfa numaraları şunlardır: TMH: 256; ESH: 319; SH: 456; HBH: 474, 476; KAH: 490; SBH: 651; ŞSH: 734. Unsur toplamda 11 kere tekrar edilmiştir.

4.2.3.12. Vicdanlı/İnsafı Olma

Vicdan, “*kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlak değerleri üzerinde dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan güç”*tür (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2485).

İnsanların içinde doğruyu ve yanlış, iyiyi ve kötüyü ayırt etmesine yarayan bir yargılama sistemidir vicdan. İnsanlar bir şeyi yapmadan evvel, bu sistem devreye girer ve muhakemesini yapar. Vicdan sahibi insanlar, yanlış ve kötüyü değil doğruyu ve iyiyi yapmayı tercih eder. Yalan söylemek, hırsızlık, dolandırıcılık ve sahtecilik yapmak, rüşvet almak, istismar, tecavüz gibi yüz kızartıcı vicdan yoksunluğundan kaynaklanır.

Emrah ile Selvi Hikâyesi’nde Türk ordusunun vicdanı İran ordusuna teslim olmayı kabul etmez. “*Türk’ün vicdanı hiç kabul etmedi: İran kimdi ki biz İrana teslim olah”* (ESH: 350).

Sevdakar Hikâyesi’nde Sevdakar, bir çocukla kavga eder. Sevdakâr’ın baba bildiği adam bağda bahçivanlık yaptığından, Sevdakar’a vicdanlı olmasını, babasının yerine onun çalışmasını söyler.

“— *Sen de Sevdakar, Sevdakar. Sanki bir patıshansan. Sende vicdan varsa, altmış yaşındaki baban elinde küreği almış, bağda bahçivannih yapir. Eğer irkeksense, iyi adamsansa git, hiç olmasa bu yaşdan sora onu ordan gutar, dedi”* (SH: 394).

Vicdanlı insanlar insaflıdır. İnsaf, temeli vicdan olan bir duygudur İnsaflı insanlar adildir, şefkatli ve merhametlidir. İnsaflı kişi, insanlar arasında ayırım yapmaz, kendisi için istediği iyi ve hayırlı şeyleri başkaları için de ister.

Latif Şah Hikâyesi'nde şu dörtlükte insaf duygusu dile getirilmiştir:

“Nigar nezaketde benzer hanıma,

Bağdagül bacımdı gelsin yanıma,

Hürü bir od salmış şirin canıma,

Yok mudur hiç insaf dini kızların” (LŞH: 567).

Vicdanın geçtiği diğer sayfa numaraları şunlardır: LŞH: 568, 579, 589, 604; ÖVH: 620; SBH: 707, 708; KHSHPK: 880. Unsur toplamda 10 kere tekrar etmiştir.

4.2.3.13. Vefalı/Sadakatli Olma

Vefa, “*Sevgiyi sürdürme, sevgi, dostluk bağlılığı*” anlamına gelen bir sözcüktür (Tükçe Sözlük, 2011, s. 2476). Vefalı kişi, kendine iyilik edenleri unutmaz ve onlara fazlasıyla karşılık verir. Verdiği sözlere bağlıdır, borcuna sadıktır. Dostlarıyla ilişkisini kesmez, kendisini sevenlerin değerini bilir.

Diligam Yahya Bey Hikâyesi'ndeki şu dörtlükte vefa kavramına yer verilmiştir:

“Meleği menzere gıldım arzuhâl,

Gonuşması, ahlı nefsane dedi,

Menden ona yarı vefadar olmaz,

Dolansın yüz bin çarhı zamana dedi” (DYBH: 224).

Hikâyelerde vefa duygusuna yakın anlamlı olarak sadakat kavramından da bahsedilmektedir.

Sevdakar Hikâyesi'nde Zöhre, Sevdakar'a kadınların erkeğe bağlı olduğunu söyler. “*Biz, gadın erkeğine bağlıdı. Sen beni döversen de seversen de. Ben senin önünde asi olup da el galdırmam. O ne demek olir*” (SH: 465).

Vefa/sadakat hikâyelerde toplam 10 kere tekrar etmiştir. Unsurun tekrar ettiği diğer sayfa numaraları şöyledir: SH: 436; LŞH: 549; SBH: 678, 722; ŞSH: 774; ZHH: 803, 808; KHSHPK: 891.

4.2.3.14. Sabırlı Olma

Sabır, sözlükte “*Acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç*” ve “*Olacak veya gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme*” olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1996).

Başarıya ulaşmanın en önemli yollarından biridir sabırlı olmak. Her durumda ve her koşulda kişi kendine güvenini, cesaretini kaybetmezse sabrıyla hareket eder. Sabır, insanları fevri hareket ve kararlardan alıkoyar. Düşünerek karar vermeyi ve makul olmayı sağlar.

Tufarganlı Abbas Hikâyesi’nde Abbas, Peri’yi almak için İsfahan’a giderken yolunu şaşırır, hangisine gideceğine bilemediğinden sabreder, yoldan geçecek birilerini bekler. “*Bu yolun hangisinin İsfahan’a gidemediğini bilemediği için az sabretti*” (TAH: 162).

Latif Şah Hikâyesi’nde Latif Şah, okumaktan bıktığını babasına söylediğinde lalası babasına bu durumu anlatana kadar sabretmesini ister.

“— *Peki evladım. Gidim söyleyim, biraz sabır et, dedi*” (LŞH: 533).

Sabrın geçtiği diğer sayfa numaraları şunlardır: HBH: 479;ÖVH: 638; SBH: 708; ŞSH: 760, 770; ZHH: 805. Unsur toplamda 8 kez tekrar etmiştir.

4.2.3.15. Terbiyeli Olma/Çocuk Terbiyesi

Terbiyeli, “*topluluk kurallarına uygun olarak davranan, müeddep*” kimseler için kullanılan bir sıfattır (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2328).

Çocuk terbiyesi, çocuğa toplumun görgü ve ahlak kurallarını, manevi değerlerini öğretmekten geçer. Yemek yeme adabı, toplumun huzur ve düzenini bozan hareketler, yalan söylememek, başkasına malına, ırzına, rızıkına el uzatmamak, resmî kurumlardaki davranış ve usuller gibi hususlarda bilinçlendirilmelidir.

Cihan Abdullah Hikâyesi'nden alınan bir bölümde hem erkek çocuklarının hem de kız çocuklarının terbiye edildiğini görmekteyiz. Eskiden lalalar erkek çocuklarını terbiye ederlermiş.

“(Eski günlerde de oğlan çocuğuna lala tayin ederdiler. Kız çocuğuna da taye tayin iderdiler. Taye süit ninesi demektir. Lala da onun üstadı olur.)

Ziyad Han kendi lalasına dedi ki:

— *Lala, Abdullah Bey'i sen okutacakasın. Senin terbiyenle çıksın*” (CAH: 46).

Tufarganlı Abbas Hikâyesi'nde Esmе Hanım, Abbas hakkında ileri geri konuşunca Peri onu terbiyeli konuşması için uyarır. “*Yahu bi dakğa dur. Birez terbiyeli gonuş*” (TAH: 140).

Sevdakar Hikâyesi'nde Gandehar şahı Sevdakâr'ı İsfahan kumandanına hediye olarak gönderdiğinde kumandan kabul etmek istemez. O zaman Gandehar kumandanı İsfahan kumandanını terbiyeli konuşması için uyarır. “*Dedi ki gumandan birez terbiyeli gonuş*” (SH: 423).

Terbiyenin geçtiği diğer sayfa numaraları şunlardır: TMH: 291; ESH: 321; HBH: 468; LŞH: 580; KHSHPK: 850. Unsur toplamda 8 kere tekrar etmiştir.

4.2.3.16. Temizlik

Temizlik, Türk toplumunda önem verilen değerlerden olduğu için Âşık Şevki'nin anlattığı hikâyelerde de yer almıştır.

Kerem ile Aslı Hikâyesi'nde Ahmet Şah çok temiz bir adam olduğundan bir ailesi olmuştur. “*En fazla bu şah temiz bir adam olduğu için bir aylesi olmuş*” (KAH: 492).

Temizliğin tekrar ettiği diğer sayfa numaraları şunlardır: LŞH: 532; ZHH: 790; KHOK: 822. Unsur toplamda 4 kere tekrar etmiştir.

4.2.3.17. Doğruluk/Dürüstlük

“*Doğru ve dürüst olma durumu, doğru olana yakışır davranış, dürüstlük, adalet*” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 692).

İnsanların söz ve davranışlarında iyiden yana olması gerekir. İnsan onurunun korunması ve sağlıklı toplumların oluşması için doğru ve dürüst bireylerin yetişmesi önem arz etmektedir.

Doğruluk Diligam Yahya Bey Hikâyesi'nde şu dizelerde dile getirilmiştir:

“Yahında vasfeyleyim,

Uzahdan söylensin sesi,

Doğruluk da dayanmazdı

Bu işe Garsın galası” (DYBH: 242).

Sevdakar Hikâyesi'nde İran hükümdarı Şah Abbas'ın başveziri Allahverdi Vezir fakirler babası, çok dürüst, iyi bir adamdır. *“Tufargannı Abbas'da da söyledim Şah Abbas'ın baş veziri Allahverdi Han Vezir derler fakirler babası, çoh dürüst iyi bir adam” (SH: 384).*

Dürüst insanlar sözünde durur. Kişi, söylediği sözlerden sorumludur. Verdiği sözü yerine getirmek, yapamayacağı şeyler için de boş vaatlerde bulunmamak güzel ahlâkın bir getirisidir.

Köroğlu Hikâyesi'nde Hamza Bey, Köroğlu'ndan onunla gelmesini istediğinde, Köroğlu söz verdiğini söyler, onunla gitmez. *“Ağa yoh. Gusura bahma. Söz vermişem, senet vermişem. Söz erkeğin ağzından çıkar” (KHSHPK: 862).*

Doğruluk/dürüstlük kavramlarına hikâyelerde 3 kere rastlanmıştır.

4.2.3.18. Onur/Haysiyet

Onur, *“kişinin kendi varlığına, kendi kişiliğine karşı beslediği saygı, insanı insan yapan iç değer”* anlamına gelir (Püsküllüoğlu, 2000, s. 735).

“Hasiyetin sinadan çekmiş elini,

Zamparalar faraş gatıf dölünü,

İndi goy posdaya aygır pulunu,

Gönder özür dile mazbut tut molla” (DYBH: 201).

Onur/haysiyet kavramına bir kere de Koroğlu Hikâyesi Oltu Kolu'nun 815. sayfasında olmak üzere toplamda iki kere rastlanmıştır.

4.2.3.19. Ana-Baba Hakkı

Kişilerin var olma sebepleri anne ve babalarıdır. İslam dininde ve Türk kültüründe ana-baba hakkı oldukça önemlidir. Toplum içinde kişilere anne babalarına karşı tutum ve davranışlarına göre değer biçildiği görülür. Hikâyelerde bir yerde bu unsurdan bahsedilmektedir.

Cihan Abdullah Hikâyesi'nde lala, onu kuyudan çıkarması karşılığında ona babasının hakkı üstüne Abdullah'la Han Çoban Eli'ne gideceğine yemin eder. “*Anamın göre hakkı, babamın göre hakkı, filanın göre hakkı, felanın göre hakkı*” (CAH: 73).

4.2.3.20. Nasihat

Nasihat vermenin amacı, verilen kişiyi kötülükten sakındırıp iyiliğe yönlendirmektir. Nasihat genellikle yaşça büyük ve tecrübeli olanların küçüklerine yaşama dair verdikleri öğütlerdir. Kültürümüzde önemli yer tutan nasihat vermenin bir örneğine hikâyelerde rastlanmıştır.

Cihan Abdullah Hikâyesi'nde Ağa Han'ın Abdullah'tan şüphelenmesi üzerine lalası Abdullah'a şöyle nasihat eder:

“Ezel baştan senle ikrar eyledik,

Çok çok verdim sana nasihat oğul,

Göz goruk yoktu, dil başa bela,

Dolandır başını salamat oğul” (CAH: 80).

4.2.3.21. Emanete Hıyanet Etmeme

Emanet, teslim alan kişice korunması, gözetilmesi gereken bir şeydir ve emanete gerektiği gibi sahip olmamak ya da kötüye kullanmak da “emanete hıyanet etmek” anlamına gelir. Kişiler, kendilerine emanet edilen şeyi korumalı ve eksiksiz olarak sahibine teslim etmelidir. Emanete riayet eden kişi sır saklar, görevini kötüye

kullanmaz. Türk kültüründe emanete sahip çıkmanın önemli bir yeri vardır. Halk arasında emanete hıyanet edenin ağır bir zarara uğrayacağına inanılır. Hikâyelerde emaneti saklamaya bir örnek bulunmuştur.

Emrah ile Selvi Hikâyesi'nde Şah, bir yiğidin emanetini yedi sene sakladığını, emanete hıyanet etmediğini söyler. “*Sevindiğim odur ki, bir yiğidin emanatını yeddi sene sahladım. Emanata hıyanatlıh etmedim. Gene sabahına teslim edirem*” (ESH: 381).

4.2.3.22. Mütevazı/Alçak Gönüllü Olma

Kibirden uzak durma ve başkalarını küçümsememe, böbürlenmeme anlamlarına gelen bir erdem olan alçak gönüllülük Türk kültüründe övülen ve tavsiye edilen değerlerdendir.

Salman Bey Hikâyesi'nde Gahramanya şehrinde Salman Bey adlı mütevazı, güzel ahlaklı bir beyin varlığından bahsedilir. “*Salman Bey de çoh yeni yetişmiş bir geçdi. O gadar mütevazı, o gadar güzel ahlaklı ki, babası beyliği oğluna verdi*” (SBH: 651).

Ahlaki eğitsel unsurların hikâyelere dağılımı Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: Ahlaki Eğitsel Unsurların Hikâyelere Dağılımı

Hikâye adı ve kısaltması	Eğitsel unsur
Cihan Abdullah Hikâyesi (CAH)	Kibar/Nazik Olma, Selamlaşma, Adalet, Sevgi/Saygı, Mertlik/Namertlik, Bağışlama/Af, Ana-Baba Hakkı, Nasihat, Terbiyeli Olma/Çocuk Terbiyesi
Tufarganlı Abbas Hikâyesi (TAH)	Kibar/Nazik Olma, Selamlaşma, Adalet, Mertlik/Namertlik, Namus, Sevgi/Saygı, Bağışlama/Af, Utanma/Ar/Hayâ, İyilik, Sabırlı Olma, Terbiyeli Olma
Diligam Yahya Bey Hikâyesi (DYBH)	Kibar/Nazik Olma, Selamlaşma, Mertlik/Namertlik, Namus, Sevgi/Saygı, İtibar/İtibar Etme/Güven, Bağışlama/Af, İyilik, Vefalı Olma, Doğruluk/Dürüstlük
Tahir Mirza Hikâyesi (TMH)	Selamlaşma, Adalet, Namus, Sevgi/Saygı, İtibar/İtibar Etme/Güven, İyilik, Ahlaklı/Edepli Olma, Terbiyeli Olma
Emrah ile Selvi Hikâyesi (ESH)	Kibar/Nazik Olma, Selamlaşma, Adalet, Mertlik/Namertlik, Namus, Utanma/Ar/Hayâ, Ahlaklı/Edepli Olma, Terbiyeli Olma, Özür Dileme, Vicdanlı/İnsafı Olma, Emanete Hıyanet Etmeme,
Sevdakar Hikâyesi (SH)	Kibar/Nazik Olma, Selamlaşma, Adalet, Namus, Sevgi/Saygı, Bağışlama/Af, Utanma/Ar/Hayâ, Ahlaklı/Edepli Olma, Vefalı/Sadakatli Olma, Terbiyeli Olma, Doğruluk/Dürüstlük, Olma, Vicdanlı/İnsafı Olma
Haydar Bey Hikâyesi (HBH)	Kibar/Nazik Olma, Selamlaşma, Mertlik/Namertlik, Namus, Sevgi/Saygı, Bağışlama/Af, Utanma/Ar/Hayâ, Ahlaklı/Edepli Olma, Sabırlı Olma, Terbiyeli Olma
Kerem ile Aslı Hikâyesi (KAH)	Kibar Nazik Olma, Selamlaşma, Sevgi/Saygı, İtibar/İtibar Etme/Güven, Bağışlama/Af, Utanma/Ar/Hayâ, Ahlaklı/Edepli Olma
Latif Şah Hikâyesi (LŞH)	Kibar/Nazik Olma, Selamlaşma, Adalet, Mertlik/Namertlik, Namus, İtibar/İtibar Etme/Güven, Bağışlama/Af, Utanma/Ar/Hayâ, İyilik, Ahlaklı/Edepli Olma, Sabırlı Olma, Vefalı/Sadakatli Olma, Vicdanlı/İnsafı Olma, Terbiyeli Olma, Temizlik
Öksüz Vezir Hikâyesi (ÖVH)	Kibar/Nazik Olma, Selamlaşma, Adalet, Mertlik/Namertlik, Sevgi/ Saygı, İyilik, Sabırlı Olma, Vicdanlı/İnsafı Olma

Tablo 6: Ahlaki Eğitsel Unsurların Hikâyelere Dağılımı

Hikâye adı ve kısaltması	Eğitsel unsur
Şeyh Senan ile İbare Sultan Hikâyesi (ŞSİSH)	Kibar/Nazik Olma, Selamlaşma, Mertlik/Namertlik, Namus, Sevgi/Saygı, Bağışlama/Af, İyilik, Ahlaklı/Edepli Olma, Sabırlı Olma, Vefalı/Sadakatli Olma
Zulum Hüseyin Hikâyesi (ZHH)	Kibar/Nazik Olma, Selamlaşma, Adalet, Mertlik/Namertlik, İtibar/İtibar Etme/Güven, Bağışlama/Af, Namus, Sabırlı Olma, Vefalı/Sadakatli Olma, Temizlik
Köroğlu Hikâyesi Oltu Kolu (KHOK)	Kibar/Nazik Olma, Selamlaşma, Adalet, Namus, Sevgi/Saygı, İtibar/İtibar Etme/Güven, Utanma/Ar/Hayâ, Temizlik
Köroğlu Hikâyesi Silistrelî Hasan Paşa Kolu (KHSHPK)	Kibar/Nazik Olma, Selamlaşma, Mertlik/Namertlik, Sevgi/Saygı, İyilik, Vefalı/Sadakatli Olma, Vicdanlı/İnsafî Olma, Terbiyeli Olma, Doğruluk/Dürüstlük

Ahlaki eğitsel unsurların frekans değerleri Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7: Ahlaki Eğitsel Unsurların Frekans Değerleri

Kod	(f)
Kibar/Nazik Olma	82
Selamlaşma	75
Adalet	22
Mertlik/Namertlik	21
Namus	20
İtibar/İtibarlı Olma/Güven	20
Sevgi/Saygı	20
Bağışlama/Af	19
Utanma/Ar/Hayâ	17
İyilik	14
Ahlaklı/Edepli Olma	11
Vicdanlı/İnsafî Olma	10
Vefalı/Sadakatli Olma	10
Sabırlı Olma	8
Terbiyeli Olma	8
Temizlik	4
Doğruluk/Dürüstlük	3
Onur/Haysiyet	2
Ana-Baba Hakkı	1
Nasihah	1
Emanete Hıyanet Etmeme	1
Mütevazı/Alçak Gönüllü Olma	1
Toplam	370

Âşık Şevki Halıcı'nın anlattığı hikâyelerde ahlak da önemli bir yer tutmaktadır. Tablo 7'de görüldüğü üzere Ahlaki Eğitsel Unsurların Unsurların toplam frekans değeri 370'tir. Bu kategoride en çok tekrar eden unsur da 82 frekans değeriyle "Kibar/Nazik Olma" başlıklı unsurdur. Bu unsurun 14 hikâyede tespit edilmesi Âşık Şevki Halıcı'nın nezakete verdiği önemin göstergesidir. Hikâyelerin genelinde en az tekrar eden ahlaki eğitsel unsur ise 1 frekans değeriyle "Mütevazı/Alçak Gönüllü Olma" başlıklı unsurdur.

4.2.4. Bilimsel Eğitsel Unsurlar

Bilim, en genel anlamada insanların evreni, doğa olaylarını ve bunlar arasındaki ilişkileri anlama yolunda verdiği çabadır. Bilimin amacı, mantıksal geçerliliği olan bilgiler üretmektir. Bilim, eğitimin kalitesine etki eden en önemli etmenlerden biridir.

Eğitimin hedeflerine ulaşabilmesi için bilimin gelişmesine ihtiyaç vardır. Eğitim sistemi bilimsel temellere oturtulmalı, bu yolla yeni teknik ve uygulamalar geliştirilmelidir. Eğitim ve öğretimin kalitesini arttırmak, topluma sağlıklı bireyler kazandırabilmek, sürekli değişip gelişen dünyaya ve doğaya uyum sağlayabilen nesiller yetiştirmekte bilimin katkılarını göz ardı etmemek gerekir.

Eğitimin temel amaçlarından biri, bilimin çevremizde her yerde olduğunu ve çalıştığını göstermek olmalıdır. Bilgi toplumunda yaşayabilmek için bireyler, bilimsel olarak okuryazar olmaları gerektiğine inandırılmalıdır (Türkmen ve Yalçın, 2001).

4.2.4.1. Bilim

Âşık Şevki Halıcı'nın anlattığı hikâyelerde daha çok Allah'ın ilminden ve dinî ilimlerden bahsedilmektedir. Ancak Dil, Tarih, Coğrafya gibi sosyal bilimlerin ve Matematik, Mantık gibi pozitif bilimlerin de hikâyelerde yer aldığı görülmektedir.

Diligam Yahya Bey Hikâyesi'nde ilimden şöyle bahsedilmektedir:

"Nedaret ilmine eylemez emel,

İsmi her neyise mahlası Cemal,

Ancah olur puştada bu gadar kemal,

İblisten ders alıp nasihat molla” (DYBH: 198).

Latif Şah Hikâyesi’nde ise şu dörtlükte ilim kavramına rastlanmıştır:

“Ders aldım Hak’dan ohudum pünhan sırdan iptida,

Her ilme giriftar oldum hıfzı nurdan iptida,

Pir desdinden bade içen arzular ağasını,

Her ilme giriftar ider Şahı Merdan iptida” (LŞH: 527).

Emrah ile Selvi Hikâyesi’nden alınan şu bölümde mantıktan bahsedilmektedir:

“— Gardaşım, bunun söylediği mantıh gabul etmiyen sözler söyledi. Bu bir gaçah söz söyliyir. Biz bele söz duymadıh. Söylesin sözünü. Gendisi açsın. Eğer mantıhlıysa ben teslim olirim dedi” (ESH: 365).

Unsurun tespit edildiği diğer sayfa numaraları şöyledir: DYBH: 221; TMH: 250, 261; ESH: 316, 331, 332, 335; SH: 435; KAH: 492, 505; ÖVH: 611, 619, 642; SBH: 647, 725, 726; ŞSH: 747; KHSHPK: 851. Unsur toplamda 21 kere tekrar etmiştir.

4.2.4.2. Âlim/Bilgin

Bilgin, bir bilim dalında derin bilgi ve tecrübeye sahip, çalıştığı alanda yeni bilgiler üretip alanına katkıda bulunan kimsedir. Bilginler, ilim sahibi âlimlerdir. İncelenen hikâyelerde daha çok İslam bilginlerinden bahsedilmektedir.

Diligam Yahya Bey Hikâyesi’nden alınan şu dörtlükte âlimlerden bahsedilmektedir:

“Haşa alimlere olmasın hata,

Alemde rüsvaysen rezalet molla,

Sana hoca diyen hataya yeter,

Zemane Deccali nedaret molla” (DYBH: 198).

Tahir Mirza Hikâyesi'nde derviş, Ahmet Vezir'in oğlunu gördüğünde çocuğun çok zeki, bilgin biri olacağını söyler. “*Ondan sonra oğlan çocuğuna böyle bahdı. Bu da dedi, çoh zeki bilgin olacah*” (TMH: 249).

Emrah ile Selvi Hikâyesi'nde Guguk Han Şah Abbas'ın âşıklarına hasım bulmak için âşıkları çağırdığında âşıklar onlarla baş edemeyeceklerini söylerler. Kendileri çırak, Şah Abbas'ın âşıkları bilgindir. “*Şah Abbas'ın âşıhları böyle bir gıymetli, böyle bir güzel. Çoh bilgin bir âşıhlardı*” (ESH: 324).

Unsurun tespit edildiği diğer sayfa numaraları şöyledir: DYBH: 200; ESH: 318; KAH: 490; LŞH: 531; SBH: 658, 694; ŞSH: 734, 735, 737; ZHH: 785. Unsur toplamda 13 kere tekrar etmiştir.

4.2.4.3. Okul

Okul, “*okuyup yazma öğretiminden başlayarak en yüksek düzeyde bilim ve sanat bilgisi vermeye değin çeşitli derecede toplu öğretimin yapıldığı, verildiği yer*” dir (Püsküllüoğlu, 2000, s. 728,-729).

Eğitimin başlangıç noktası ailedir. Okul çağı gelene kadar her anne baba çocuğunun öğretmenidir. Okula başladıktan sonra ise çocuklar günlerinin büyük bir bölümünü okulda geçirdiklerinden okul, eğitim sürecinin önemli bir ayağını oluşturur. Okul, çocuğun aileden aldığı eğitimin tamamlayıcısı ve devamıdır.

Öksüz Vezir Hikâyesi'nde Mehmet Emin Bey, bağın içinde sahihsiz bir çocuk bulur ve evlat edinir. Onu yüksek bir okula verir. “*Çocuh okul zamanına geldi. Tutdu bunu yüsgek bir okula verdi. İlim okuluna, Guranı Kerim üzerine ilim okumasına verdi*” (ÖVH: 619).

Unsurun tespit edildiği diğer sayfa numaraları şöyledir: SBH: 647, 656; ŞSH: 747, 750; ZHH: 788; KHOK: 815. Unsura toplamda 7 kere rastlanmıştır.

Bilimsel eğitsel unsurların hikâyelere dağılımı Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8: Bilimsel Eğitsel Unsurların Hikâyelere Dağılımı

Hikâye adı ve kısaltması	Eğitsel unsur
Diligam Yahya Bey Hikâyesi (DYBH)	Bilim, Âlim/Bilgin
Tahir Mirza Hikâyesi (TMH)	Bilim, Âlim/Bilgin
Emrah ile Selvi Hikâyesi (ESH)	Bilim, Âlim/Bilgin
Sevdakar Hikâyesi (SH)	Bilim, Âlim/Bilgin
Kerem ile Aslı Hikâyesi (KAH)	Bilim, Âlim/Bilgin
Latif Şah Hikâyesi (LŞH)	Bilim, Âlim/Bilgin
Öksüz Vezir Hikâyesi (ÖVH)	Bilim, Okul
Salman Bey Hikâyesi (SBH)	Bilim, Âlim/Bilgin, Okul
Şeyh Senan ile İbare Sultan Hikâyesi (ŞSİSH)	Bilim, Âlim/Bilgin, Okul
Zulum Hüseyin Hikâyesi (ZHH)	Âlim/Bilgin, Okul
Köroğlu Hikâyesi Oltu Kolu (KHOK)	Okul
Köroğlu Hikâyesi Silistrelî Hasan Paşa Kolu (KHSPK)	Bilim

Hikâyelerde geçen bilimsel eğitsel unsurların tekrar etme sıklıkları (frekans değerleri) Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9: Bilimsel Eğitsel Unsurların Frekans Değerleri

Kod	(f)
Bilim	21
Âlim/Bilgin	13
Okul	7
Toplam	41

Tablo 9’da görüldüğü üzere Bilimsel Eğitsel Unsurların toplam frekans değeri 41’dir. Bu kategoride en çok tekrar eden unsur da 21 frekans değeriyle “Bilim” başlıklı unsurdur. Bu bulgu Âşık Şevki Halıcı’nın bilime de önem verdiğini göstermektedir. Bu kategoride en az tekrar eden unsur ise 7 frekans değeriyle “Okul” başlıklı unsurdur.

4.2.5. Millî Eğitsel Unsurlar

Mehmet Eröz, Türk diline Arapçadan geçen millet kelimesinin bugün batı dillerinde kabul gören modern anlamının Fransızca “nation” kelimesinin karşılığı

olan aynı kökten, aynı soydan gelen ve ortak bağları olan insan topluluğu olduğunu ifade etmektedir (Eröz, 1987, s. 59).

Milliyetçilik ise kişinin milletini sevmesi, milletine güven duyması ve milletin varlığını kaniyla, canıyla savunmasıdır (Aydemir, 1971, s. 447).

Türk milleti, millî şuurunu İslamiyet'in kabulünden önce ve sonra daima sürdürmüştür. Türk tarihindeki ilk yazılı belgeler olan Orhun Abidelerinden bugüne yazıya geçen çeşitli eserlerde Türk tarihi, Türk dili, Türk ırkı gibi millî duyguları yansıtan canlı tutan pek çok unsura yer verilmiştir.

Bu çalışmada eğitimde yer verilmesi gereken millî unsurlar, Türk milleti açısından değerlendirilmiş olup bu bağlamda hikâyelerde geçen Türk ırkı, Türk vatani, Türk dili ve Türk bayrağı gibi unsurlara Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk cumhurbaşkanı Atatürk de dâhil edilmiştir.

Milliyet duygusu, çocuklara küçük yaşlardan itibaren kazandırılması gereken bir duygudur. Ancak milliyetçilik, ırkçılığa karşı millî birlik ve beraberlik anlayışı içinde, barışçı, gerçekçi, inanç özgürlüğü tanıyan, milletin manevi değerlerine sahip çıkan akılcı ve bilimsel bir nitelikte olmalıdır. Toplum içinde sınıf kavgalarına sebep olmamalı eşitliği sağlamalıdır.

4.2.5.1. Türk

Türk, *“Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan halk ve bu halktan olan kimse”* dir ve *“Dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan, Türkçenin değişik lehçelerini konuşan soy ve bu soydan olan kimse”*ler de Türk'tür (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2401).

Türklerin köklü ve zengin bir kültüre sahip oluşlarından ve yapılan araştırmalardan yola çıkılarak Türk tarihinin çok eskilere hatta insanlık tarihi kadar eski olduğunu söylemek mümkündür. Türk adının tarih sahnesine ilk çıkışının da milattan sonra 6. asırda kurulan Göktürk devletiyle olduğu edinilen bilgiler arasındadır.

“Türk adının tarih sahnesine çıkışı VI. Asırda Gök-Türk devletinin kuruluşuna bağlıdır. Nitekim bu kavmi Çin'liler Tu-kiu Bizanslılar da Turkoî adı ile tanyıyorlardı, ki Orhun kitâbelerinin keşfinden önce bu isimlerin <Türk> olduğu anlaşılmıştı” (Turan, 2000, s. 21). Bununla birlikte eski İran ve Arap kaynaklarında

Ak-Hunların da Türk adı ile gösterilmesi, 1. asır Lâtin müellifi Pompenius'un Ural ve İtil nehirleri arasında bir Türkae kavminin yaşadığını kaydetmesi ve Sinoloji âlimi De Groot'un Hunlardan önce Tik adlı bir kavmin bulunduğunu ileri sürmesi Türk adının Göktürklerden önceye dayandığının bir göstergesidir (Turan, 2000, s. 21). Göktürkler zamanında bir devlet adı olarak kullanılan Türk kelimesi daha sonra Türk milletini ifade eden bir sözcük olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Türk milleti daima iyi savaşan bir millet olarak bilinmiş, Türkler daima iyi silah kullanmıştır. Yay ve ok kullanmada da diğer milletlere ustalık yapmışlardır. Türkler için atları da çok önemli ve değerlidir. Türklerin askerlikte ve ordu düzeninde de diğer milletlere örnek olduğu görülmektedir.

Türk milletinin karakteristik özelliklerinin yazılı metinlere de yansdığı görülmektedir. Manas Destanı'nda ve Dede Korkut Hikâyelerinde bu özelliklere ilişkin bilgilere rastlamak mümkündür (Mutlu, 2016). Orhun Kitabelerinden alınan şu örnekler Türklerin orduya ne denli önem verdiğinin ve savaşlardaki başarısının göstergesidir.

“Kırk yedi defa ordu sevk etmiş, yirmi savaş yapmış. Tanrı lûtfettiği için illiyi ilsizletmiş, kağanlıyı kağansızlatmış,, düşmanı tabi kılmış, dizliye diz çöktürmüş, başlıya baş eğdirmiş” (Ergin, 1986, s. 22).

“Yekûn olarak yirmi beş defa ordu sevk ettik, on üç defa savaştık. İliyi ilsizleştirdik, kağanlıyı kağansızlaştırdık. Dizliye diz çöktürdük, başlıya baş eğdirdik” (Ergin, 1986, s. 37).

Yeni nesiller Türk tarihini, milletinin karakteristik özelliklerini, kazandığı zaferleri ya da aldığı mağlubiyetleri de bilmelidir. Bu bilinç eğitim süreci içerisinde kazandırılmaldır. Böylelikle bireylerin vatanına ve milletine olan görev ve sorumlulukları yerine getirmesi beklenebilir.

Tahir Mirza Hikâyesi'nde Türklerin kahraman ordusu sayesinde her yeri alabileceğinden şu dörtlükte bahsedilir:

“Bilmez misin Mosgof bile Türk derler,

Goşun çekip her bir yanı alırız,

Allah Allah derse gahraman erler,

İlk hamlede Türkişdan'ı alınız” (TMH: 245).

Emrah ile Selvi Hikâyesi'nden alınan Şu bölümde de Türklerin başka bir devletin boyunduruğu altına girmeyi asla kabul etmeyeceği dile getirilir: “*Her tarafa tellal bağırmadı. Gizliden haber gönderdiler ki, yarın teslim olacağız. Fakat orda bir imanı nene varıdı. Nene Türk'ün goyusudu. Türk'ün vicdanı hiç gabul etmedi: İnan kimdi ki biz İrana teslim olah. Yazılılar olsun dedi”* (ESH: 350).

“Aniyi fethetdi yürüdü Gars'a,

Tekbir darbesini vurdu Bizans'a,

Bir bahın tarihe alalım hisse,

Daim biz Türklere Şeref Şan geldi” (ZHH: 778).

Türk adının geçtiği diğer sayfa numaraları da Şöyledir: TAH: 86; DYBH: 198; TMH: 246; ESH: 353, 354, 368, 370, 373; SBH: 696, 697; ŞSH: 732, 733, 776; ZHH: 779, 780. Unsur toplamda 18 kez tekrar etmiştir.

4.2.5.2. Atatürk Sevgisi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'tür. Atatürk, hayatı boyunca Türk tarihiyle ve askerlikle ilgilenmiŐtir. Askerlik hayatı süresince de Türk milleti için çalıŐmış ve üstün başarılar elde etmiştir.

Atatürk, Türklerin millî kahramanıdır. Omuzlarında taşıdığı askerlik iŐaretlerinin en küçük rütbesinden başlayarak ve derece derece baş olup yükselerek Trablusgarp'ta, İstanbul'un kapısı Çanakkale'de, Filistin ve Doğu Cephelerinde, nihayet kendisinin önderi olduğu İstiklâl Mücadelesinde, daima muzaffer bir kumandan sıfatıyla döđüşmüŐtür. Atatürk, küçük rütbeli subaylığından başlayarak Türk ordularının Başkomutanlığında bulunduğu zamanlar dâhil olmak üzere, bütün askerlik hayatında daima komuta ettiği kuvvetleri başarıya götürecek ihtimallerin en kesinini, her tehlikeyi göze alarak ve her Şeye rağmen ihtiyar etmekte tereddüt etmemiŐtir (İslâm Ansiklopedisi, 2001, s. 800).

Osmanlı Devleti'nin parçalanması ve paylaşılmasıyla geleceği tehlikeye giren Türk milletini bilinçlendirmiş, yüreklendirmiş ve ayağa kaldırmıştır. Türk vatani bölünmekten, başka devletlerin himayesine girmekten kurtarıp cumhuriyeti kurarak Türk milletine bağımsızlığını armağan etmiştir. Türk milletinin Atatürk önderliğindeki millî mücadelesi dünyada bağımsızlığını kazanmak isteyen milletlere de örnek olmuştur.

Emrah ile Selvi Hikâyesi'nde Emrah çocukken Kur'an okuduğu anlatılır. Hikâyede Atatürk'ten sonra alfabenin değıştiğinden bahsedilir. “*O zaman Emrah çocuğudu. Ohuyirdi. Ohumıya verdi. Ohuyirdi ama, Emrah çocuğudu. Ohumaya verdi ama Guran ohuyirdi. O zaman öyleydi. Atatürk'den sonra, Allah rahmet etsin biz Atatürk'e bir şey diyemeyiz. O Atatürk'den sonra bu yazıları değışdi*” (ESH: 329).

Şeyh Senan Hikâyesi'nde ise şu dörütlükte kahraman Atatürk'ün düşmanı denize döküşü övgüyle anlatılır:

“Kin güden bu gavim düşmandı bize,

Cihan harbinde de çıhdılar yüze,

Gahraman Atatürk dökü denize,

Otuz Ağusdosda bir tufan geldi” (SSH: 733).

Zulum Hüseyin Hikâyesi'nden alınan şu bölümde de âşığımız Atatürk'e ait iki destan söyleyeceğini bildirir: “*Âşıklarda böyle bir adetdi ki, hikâyeye başlamadan önce bir sersuhane, desdan söyleller. Fakat ben bu desdanı iki söyleyecem. İkiside Atatürk'e ayıtdi*” (ZHH: 778). Birinci destanda Selçuklu hükümdarı Alparslan'ın Bizans'ın elinden Kars'ı alışıını, Malazgirt Savaşı'nı, Fatih'in İstanbul'u alışıını, 30 Ağustos Zafer Bayramı'nı ve Kıbrıs Zaferi'ni anlatan âşık, ikinci destanda Atatürk'ün 1. Dünya Savaşı'nda ve Kurtuluş Savaşı'ndaki başarılarından söz eder ve cumhuriyetin kuruluşunu anlatır.

“Ebedi şefimiz büyük Atatürk,

Bizlere bahşetdi bu memleketi,

Vatan elden gidif esir olmuşduh,

Dedi: Esir olmaz Türk'ün milleti" (ZHH: 779).

Atatürk şu hikâyelerde de geçmektedir: ESH: 329; ŞSH: 734; ZHH: 780, 781. Unsur toplamda 8 kez tekrar etmiştir.

4.2.5.3. Türkiye

Türkiye adının kökeni hakkındaki görüşler kelimenin Latince "Turchia" sözcüğünden geldiği yönünde birleşmektedir.

Türkiye, hem Avrupa hem de Asya kıtalarında toprağı bulunan, bu iki kıtayı birbirine bağlayarak bir köprü görevi yapan ülkedir. *"Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğunun yıkılması üzerine Türk milletinin kurduğu devletin adıdır. Bu devletin coğrafi bir birlik teşkil eden arazisine Türkiye denir. Türkiye toprakları içinde bulunan iki deniz boğazı, dar deniz yolları olarak memleketin her yanını birbirine bitiştirmiştir"* (Türk Ansiklopedisi, 1983, s. 313).

1982 Anayasası'nın ilk üç maddesine göre Türkiye'nin başkenti Ankara olup ulusal marşı İstiklal Marşı, bayrağı beyaz ay yıldızlı bayrak, dili Türkçedir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 2011). Türkiye adı 1923'te cumhuriyetin kurulmasıyla resmen kabul edilmiştir. Türkiye, üç yanını çeviren Marmara ve Ege Denizi, Akdeniz ve Karadeniz'le bir yarımada niteliği taşır. Türkiyenin doğudaki komşuları Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan ve Irak; batıdaki komşuları Bulgaristan ve Yunanistan; güneydeki komşuları ise Irak ve Suriyedir.

Diligam Yahya Bey Hikâyesi'nde âştığımız Türkiye için güzel dileklerde bulunur: *"Allah sizleri de muradınıza nail etsin. Allah milletimize, Türkiye hükümetimize bir mali keder vermesin"* (DYBH: 242).

Tahir Mirza Hikâyesi'nde de Rusların Türkiye'ye sınırlarını geri çekmesi için gönderdiği bildiriden bahsedilir:

"Ruslar o zaman bir şey, tatbigat çıharmışlar. Türkiye'ye beyanat verir ki, Türkiye'ye:

— *Hudutda olan köylerinizi içeri çekin. Gızılordu şaşgındı. Şaşgınnıh. Coşa geler, hududunuzu o yanı geçer. Onun için köylerinizi içeri çekin. Kimse galmasın. Bu tatbikat çoh şatafatlı bir tatbikatdır, felan*”(TMH: 244) .

Türkiye şu iki hikâyede de görülmektedir: TMH: 245; ESH: 367. Unsur toplamda 4 kere tekrar etmiştir.

4.2.5.4. Türkçe

Türkçe, “*Genel Türk dili*”ne verilen addır (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2401). Püsküllüoğlu (2000, s. 1007) da Türkçeyi “*Türkiye Cumhuriyeti’nde konuşulan, yazılan Türk dili*” ve “*Ural-Altay dil ailesinden, Asya’da ve Doğu Avrupa’da konuşulan Türk dili ve lehçelerinin genel adı*” olarak tanımlamıştır.

Türkçe, Ural- Altay dil ailesinin Altay koluna mensup sondan eklemeli bir dildir. Türk alfabesi günümüzde 8 ünlü ve 21 ünsüz olmak üzere 29 harften oluşan Latin alfabesidir. Türkçe, dünyanın en köklü dillerinden olup tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Ancak Türk yazı dilinin ilk örnekleri 8. yüzyıla ait Orhun Kitabeleridir. Türkiye Cumhuriyeti’nin resmi yazı dili olan Türkçe dünyada en çok konuşulan diller arasındadır. Her Türk vatandaşı, dilini güzel kullanmaya özen göstermeli, onu yabancı dillerin etkisinden korumalıdır.

Emrah ile Selvi Hikâyesi’nde Türkçeden bahsedilir:

“*Hele bahalım o yerde Emrah Türkçede ne söyledi:*

Avcı idim gezer idim sahrada,

Göründü gözüme üçdür ne idi,

O kim idi torun atdı deryaya,

Çıhardı kenara üçdür ne idi” (ESH: 336).

“— *Bey, Emrah hocada ohuyor. Emrah’ın söylediği ekseri Arapçadı. Ben çohusunu anniyamadım. Hele bir Türkçe söylesin. Cevap veremezsem oldu. Hele bahalım oyerde Emrah Türkçede ne söyledi*” (ESH: 336):

Salman Bey Hikâyesi'nden alınan şu bölümde de Türkçeden bahsedilmektedir: “*Salman Bey ikinci olarak bunara Türkçe hakkında gece söyler*” (SBH: 657).

“*Kameranun sonu, sözlerin sonu Türkçe kececek.*”

“*Şimdi senin söylediğin söz yanı bildiğimiz gibi son ayahları Türkçe, Arap, Farsı*” (SBH: 696).

Unsur toplamda 4 kere tekrar etmiştir.

4.2.5.5. Bayrak

Bayrak “*Bir milletin, belli bir topluluğun veya bir kuruluşun simgesi olarak kullanılan, renk ve biçimle özelleştirilmiş, genellikle dikdörtgen biçiminde kumaş, sancak*” anlamına gelen bir sözcüktür (Türkçe Sözlük, 2011, s. 287).

Köprülü İslam Ansiklopedisi'nde yazdığı “bayrak” maddesinde kelimenin Dîvânu Lugâti't-Türk'te “*batrak*” şeklinde yazıldığını ve “*savaşlarda kullanılan ve ucuna bir ipek parçası takılan mızrak*” tarzında izah edildiğini ifade etmekte ve bayrağın şöhret kazanmış kahramanlara mahsus bir alamet olduğunu bildirmektedir (İslam Ansiklopedisi, 2001, s. 401).

Bayrak, “*Binlerce yıldan beri elde taşınmış, eve asılmış, mezara dikilmiştir. Ayda ve savaşta, ondan yardım dilenilmiştir. Uğur ondadır. Türklerin başlarını bağladıkları, iyi kaderin anahtarı da odur. O, kötülöklere karşı koruyucu bir muskadır. Her şeyin tılsımı ondadır*” (Ögel, 1991, s. VII). Bahaeddin Ögel'in, Abdülkadir İnan'ın “*Bayrak bir ruhtur.*” görüşünden yola çıkarak “*Türk Kültür Tarihine Giriş*” adlı eserinin ön sözünde yer verdiği bu ifade Türklerin bayrağıyla bağını özetler niteliktedir.

Türk milletinin bayrağı kırmızı üzerine beyaz ay ve yıldızlıdır. Türklerde beyaz (ak), “*Devletin ululuk, adâlet ve güçlölüğünün bir sembolüdür*” (Ögel, 1991, s. 377). Kırmızı (kızıl) rengin ise yazılı kaynaklarda çoğunlukla kan sözcüğü ile birlikte kullanıldığı görölmektedir (Ögel, 1991, s. 417). Türk bayrağının rengi ve şekli, halifeliğin kaldırılmasının ardından çıkarılan Türk Bayrağı Kanunu'nun 29 Mayıs 1936 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilmesiyle resmîleşmiştir (İslam Ansiklopedisi, 2001, s. 419).

Bir ulusun egemenliği ve özgürlüğü bağımsızlığının simgesi anlamına gelen bayrağıyla ilişkilidir. Türk bayrağının içeriği, Türk ulusunun tarihini en mükemmel şekilde özetler niteliktedir. Türk milleti, bayrağına her baktığında tarihini anımsamakta, gururlanmakta ve bir yandan da vatanına olan görev ve sorumluklarını hatırlamaktadır. Bayrak, layık olduğu değeri zedeleyecek herhangi bir şekilde kullanılmaz, resmî törenler dışında masa ve kürsülere, oturlan ve basılan yerlere serilmez. Böyle yerlere şekli çizilmez ve bayrak elbise ve üniforma şeklinde giyilmez. Türk ordusu, bayrağına el uzatanlar yüzünden de birçok evladını şehit vermiştir.

Şeyh Senan Hikâyesi'nde Türk vatanının kurtuluşuyla bayrağın açıldığı şöyle dile getirilmiştir:

“Bizans ürküp hayvan gibi kaçdılar,

Derelerden gayalardan uçdular,

Alındı galemiz bayrah açdılar,

Ölmüşken vatan yeni can geldi” (ŞSH: 732).

Zulum Hüseyin Hikâyesi'nde âşığımız Türk bayrağını ayaklarının altına seren düşmanlara lanet okur:

“Bizans ürküp hayvan gibi kaçdılar,

Derelerden gayalardan uçdular,

Alındı galemiz bayrah açdılar.

Ölmüş iken vatan yeni can geldi” (ZHH: 778.)

“İsdanbul Rumları garşı geldiler,

Türk bayrağın ayah alta serdiler,

Şadlıh edif, çanlarını çaldılar,

Ermeni, Yahudu, Urum laneti” (ZHH: 780).

Unsur toplamda 3 kere tekrar etmiştir.

Millî eğitsel unsurların hikâyelere dağılımı Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10: Millî Eğitsel Unsurların Hikâyelere Dağılımı

Hikâye adı ve kısaltması	Eğitel unsur
Tufarganlı Abbas Hikâyesi (TAH)	Türk
Diligam Yahya Bey Hikâyesi (DYBH)	Türk, Türkiye
Tahir Mirza Hikâyesi (TMH)	Türk, Türkiye
Emrah ile Selvi Hikâyesi (ESH)	Türk, Atatürk, Türkiye, Türkçe
Zulum Hüseyin Hikâyesi (ZHH)	Türk, Atatürk, Bayrak
Salman Bey Hikâyesi (SBH)	Türk, Türkçe
Şeyh Senan ile İbare Sultan Hikâyesi (ŞSİSH)	Türk, Atatürk, Bayrak

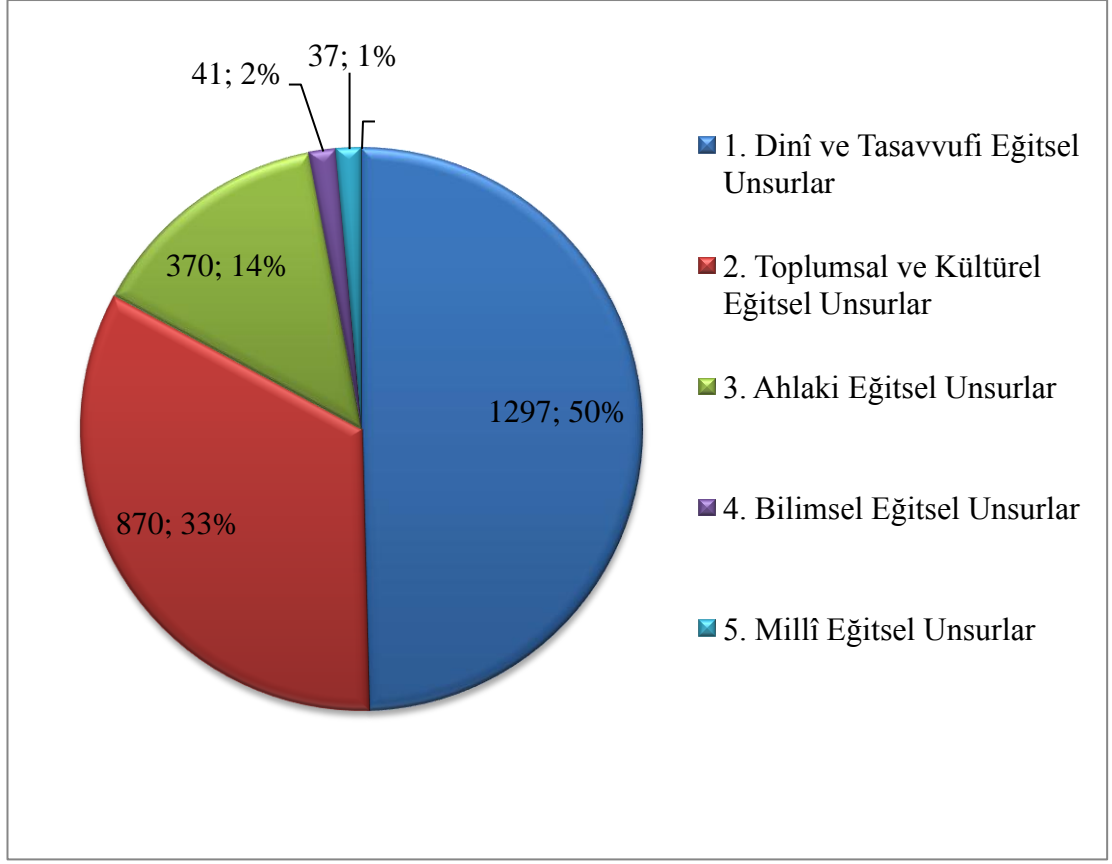
Hikâyelerde geçen millî eğitsel unsurların tekrar etme sıklıkları (frekans değerleri) Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11: Millî Eğitsel Unsurların Frekans Değerleri

Kod	(f)
Türk	18
Atatürk	8
Türkiye	4
Türkçe	4
Bayrak	3
Toplam	37

Hikâyelerin genelinde en az tekrar eden unsur kategorisi Millî Eğitsel Unsurlardır. Toplam frekans değeri 37 olan bu kategori içinde en fazla tekrar eden unsur ise 18 frekans değeriyle “Türk” başlıklı unsurdur. Bu da Âşık Şevki Halıcı’nın Türklüğe ve milletine verdiği önemin göstergesidir. En az tekrar eden millî eğitsel unsur ise 3 frekans değeriyle “Bayrak” başlıklı unsurdur.

Çalışma kapsamında beş ana kategoriye ayrılarak sınıflandırılan unsurların toplam tekrar etme sıklıkları ve yüzdelik değerleri Grafik 1’de gösterilmiştir.

Grafik 1: Kategorilerin Toplam Frekans ve Yüzdeleri

Grafik 1’de beş hikâye genelinde tespit edilen 79 eğitsel unsurun aralarındaki ilişkilere göre ayrıldığı beş ana kategorinin frekans değerleri verilmiştir. Unsurlar toplamda 2615 frekans değerine sahiptir. Hikâyelerin genelinde en çok tekrar eden eğitsel unsur kategorisi 1297 frekans değeriyle Dinî ve Tasavvufî Eğitsel Unsurlardır. Bu kategorinin yüzdeleri değeri ise %50’dir. İkinci sıradaki kategori 870 frekans değeriyle Toplumsal ve Kültürel Eğitsel Unsurlardır. Bu kategorinin yüzdeleri değeri %33’tür. Üçüncü sıradaki kategori 370 frekans değeriyle Ahlaki Eğitsel Unsurlardır. Bu kategorinin yüzdeleri değeri %14’tür. Dördüncü sıradaki kategori 41 frekans değeriyle Bilimsel Eğitsel Unsurlardır. Bu kategorinin yüzdeleri değeri %2’dir. Beşinci sıradaki kategori ise 37 frekans değeriyle Millî Eğitsel Unsurlardır ve bu kategorinin yüzdeleri değeri de %1’dir.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Âşık Şevki Halıcı, âşıklık geleneğın yaşamasında ve yaşatılmasında önemli yeri olan âşıklardan biridir. Çalışmanın problemi, Âşık Şevki Halıcı'dan derlenen halk hikâyelerinde geçen eğitsel unsurları belirlemektir.

Çalışmanın birinci alt problemi “Halk hikâyeleri evreninin bir örneğini oluşturan Âşık Şevki Halıcı'dan derlenen halk hikâyelerinden hareketle âşıkların ve halk hikâyelerinin eğitime katkıları nelerdir?” şeklinde belirlenmiş olup çalışma kapsamında öncelikle bu soruya yanıt aranmıştır.

Hikâyeci âşıklar, şiir söyleyip hikâyeye anlatan saz şairleridir. Anlattıkları halk hikâyeleriyle kültürün geçmişten geleceğe taşınmasına vesile olurlar. Âşık Şevki Halıcı, usta-çırak ilişkisiyle yetişmiş, Âşık Şenlik koluna mensup 20. yüzyıl âşıklık geleneğının önemli temsilcilerinden biridir. Âşığın defterinden edinilen bilgilere göre Halıcı'nın âşıklığa merakı çok küçük yaşlarda başlamıştır.

Âşık Şevki, hikâyelerinde âşıklık geleneğini işler, âşıkların bade içip âşık olmalarını, usta-çırak ilişkilerini, toplumun gelenek ve göreneklerine bağlılıklarını anlatır. Âşıkların değer ve kültür aktarımına katkılarını ve eğitimsel hizmetlerini de gözler önüne serer.

80 civarında âşık makamı bilen Âşık Şevki Halıcı, oldukça zengin bir hikâyeye repertuarına sahiptir. Âşık Şevki Halıcı'nın anlattığı halk hikâyeleri şunlardır: Cihan Abdullah Hikâyesi, Tufarganlı Abbas Hikâyesi, Diligam Yahya Bey Hikâyesi, Tahir Mirza Hikâyesi, Emrah ile Selvi Hikâyesi, Sevdakar Hikâyesi, Haydar Bey Hikâyesi, Kerem ile Aslı Hikâyesi, Latif Şah Hikâyesi, Öksüz Vezir Hikâyesi, Salman Bey Hikâyesi, Şeyh Senan Hikâyesi, Zulüm Hüseyin Hikâyesi, Koroğlu Hikâyesi (Oltu ve Silistrelı Hasan Paşa Kolları).

Bu hikâyelerden beş tanesinde (CAH, DYBH, TMH, LŞH, ŞSH) aşk ve kahramanlık, iki tanesinde (TAH, ZHH) din ve aşk, bir tanesinde ise (SBH) din, aşk ve kahramanlık konularının iç içe işlendiği görülmektedir. Beş hikâyenin (ESH, SH,

HBH, KAH, ÖVH) ise konusu yalnızca aşk olup iki hikâyenin de (KHOK, KHSHPK) konusu yalnızca kahramanlıktır.

Çalışmamızda bu hikâyeleri seçmemizin sebebi, hikâyelerin millî, manevi, toplumsal, kültürel ve dinî unsurları içermesi ve eğitimde kullanılabilecek çok sayıda materyal içermesidir. Hikâyelerde bulunan eğitsel unsurlar saptanmış ve kaydedilmiştir. Bu unsurlar toplamda beş kategori altında sınıflandırılıp örneklerle somutlaştırılmıştır.

“Âşık Şevki Halıcı’dan derlenen halk hikâyelerinde en çok hangi eğitsel unsur kategorisine yer verilmiştir?” sorusu çalışmanın ikinci alt problemini oluşturmaktadır. Halıcı’ya göre güzel ahlakın temeli iyi bir din eğitimidir. Hikâyelerde en çok tekrarlayan eğitsel unsur kategorisi dinî ve tasavvufî eğitsel unsurlardır.

Çalışmanın üçüncü alt problemi “Âşık Şevki Halıcı’dan derlenen halk hikâyelerinde hangi eğitsel unsurlara yer verilmiştir?” şeklinde ifade edilmiştir. Halıcı, en çok Allah inancı ve sevgisini dile getirip önemini vurgulamıştır.

Hikâyelerde en çok tekrar eden ikinci unsur da pir/derviş/evliya inancıdır. Allah’a yakın olduğuna inanılan bu kişiler Türk halkının köklü inançlarından birisidir. Temelinde Allah’a inanmak ve ona yakınlaşmak vardır. Kişilerin zor zamanlarında yardıma hızırlar, dervişler yetişir. Âşık Şevki Halıcı’nın hikâyelerinde de kahramanların doğumunda, kahramanlara ad koyulmasında, başlarına gelen belalardan kurtulmalarında ve âşık olmalarında dervişler çıkagelir.

Din sevgisi/imanlı olmak da hikâyelerde çok sayıda örnekte işlenmiştir. Âşık Şevki Halıcı’nın anlattığı hikâyelerde kahramanlar islam dinine bağlıdır, iman sahibidir, mümindir, haramı ve helali bilir. Dinin gerektirdiği farz ve sünnetleri de yerine getirir.

Halıcı, ölmüşleri arkasından hep rahmetle anar. Özellikle ustalarından bahsederken hep onlara rahmet diler. Bu da Halıcı’nın ustalarına vefasının bir göstergesidir. Halıcı Allah’a olan vefasını da ona şükrederek gösterir. Halıcı’nın anlattığı hikâyelerde kahramanlar sık sık besmele çeker. Kahramanların en yararlı özelliklerinden biri de merhametli oluşlarıdır. Hikâyelerde nazar, bereket, selamlaşma kavramlarına da yer verilmiştir.

Halıcı'nın çizdiği perspektifte bireyler nefislerine hâkimdir ve nefislerini terbiye ederler, dünya malına kıymet vermezler. Halıcı'ya göre insanlar, dünyada geçici bir süre bulduklarının bilincine varmalı ve bu dünyada kendilerine geçici olarak sunulan nimetlere tamahkârlık etmemelidir.

Çalışmada ele alınan ikinci kategori toplumsal ve kültürel eğitsel unsurlardır. Hikâyelerde en çok kaydettiğimiz unsur, halk hikâyelerinin temel konularından biri olan sevgi/aşk unsurudur.

Âşık Şevki Halıcı, devletini, milletini ve vatanını çok seven bir sanatçıdır. Bu bağlamda yine halk hikâyelerinin bir diğer önemli konusu kahramanlıktır. Halıcı'nın anlattığı hikâyelerde kahramanlar vatanseverdir. Halıcı, hikâyelerin sonunda devlete ve millete uzun ömürler ve hayırlı kazançlar dileyerek vatan, millet ve devletine olan sevgisini göstermektedir.

Türk toplumunun âdetleri, gelenek ve görenekleri de Halıcı'nın anlattığı hikâyelerde geniş yer tutmaktadır. Ziyafet vermek, ad verme, ziyaretleşmek, el öpmek, baş sağlığı ve göz aydınlığı dilemek ve kız istemek bahsedilen unsurlardandır. Eskiye nazaran çoğunun görülme sıklığı azalan bu âdetlerden hikâyelerde bahsedilmesi hikâyelerin toplumsal ve kültürel açıdan önemini arttırmaktadır.

Halıcı, insanları birbirine bağlayan dayanışma ve sevgi ortamını sağlayan dostluk, arkadaşlık, kardeşlik, komşuluk, yardımlaşma gibi unsurlara da hikâyelerde değinmiştir. Hikâyelerin kahramanları yiğittir, hısım/akrabasını sever, sayar; zor zamanlarında dostlarının, arkadaşlarının yardımına koşarlar. Kahramanlar aynı zamanda dostlarına, arkadaşlarına, akrabalarına vefalıdır, sadıktır.

Türk toplumunun atlı göçebe kültüre dayandığı bilinmektedir. Halıcı'nın anlattığı hikâyelerde yay/ok, at binme ve at sevgisi gibi unsurların yer alması hikâyelerin Türk kültürünün iyi bir aktarıcısı olduğunun göstergesidir. Halıcı, aynı zamanda savaşın kötülüğünden ve barışın güzelliğinden de bahsetmektedir. Bu bağlamda hikâyeler, insanları savaştan uzak durmaya barış içinde yaşamaya teşvik etmektedir.

Halıcı, evliliğe giden yolda ilişkileri herkesin önünde meşrulaştıran ve çiftlerin toplumca kabul görmelerini sağlayan nişan ve düğün merasimlerinden de sıklıkla bahsederek toplumsal normlara verdiği önemi de gözler önüne sermektedir.

Bilindiği üzere Türk halkı için daima önem taşıyan Türk misafirperverliği dünyada büyük bir üne kavuşmuştur. Halıcı'nın anlattığı hikâyelerde kahramanlar misafir olduğu evlerde iyi bakılır ve âşık misafirperverliğe değindiği dörtlükler söyler.

Ayıp kavramı ya da yerilen değerler Türk toplumunu şekillendiren eğitsel unsurlardandır. Halıcı da hem şiirlerinde hem de anlattığı hikâyelerde ayıp kavramından bahsetmektedir. Halıcı'nın, 1989 yılında hacca gidip hacı olduktan sonra âşıklığı bırakması bu bağlamda toplumsal normlara da bağlı olduğunun göstergesidir.

Âşık Şevki'nin anlattığı hikâyelerde millî ve dini bayramlar bayramlar da önemli yer tutar. Halıcı'nın, günümüze yaklaşıldıkça geleneksel yapısında bozulmalar görülen ve eski tadını kaybetmeye başlayan bayramları hatırlatması hem toplumsal hem de kültürel önem taşımaktadır.

Çalışmada ele alınan üçüncü kategori ahlaki eğitsel unsurlardır. Âşık Şevki Halıcı'nın anlattığı hikâyelerde çizdiği ideal insan modelinde olması gereken önemli özellikler güzel ahlak sahibi olmak, selamlaşmak, nezaket kurallarına uymak, affetmek, özür dilemek, gönül almaktır. Hikâyelerdeki kahramanlar nezaket kurallarına uygun davranır. Nazik insanlar, af dilemeyi ve affetmeyi bilir. Halıcı da bağışlamanın, izin almanın, özür dilemenin, gönül almanın, teşekkür etmenin insan ilişkilerindeki yerini ve önemini hatırlatmaktadır.

Hikâyelerde tespit edilen bir diğer önemli erdem de adalettir. Hikâyelerde adalet duygusundan kaynaklanan doğruluk ve dürüstlük kavramlarına da sıkça yer verilmiştir.

Hikâyelerde kahramanların mert, güven veren, itibar sahibi karakterler olduğu görülür. Mertlik hikâyelerde övülen bir değerdir. Güven duygusundan gelen bir örnek davranış da emanete hıyanet etmemektir. Hikâye kahramanları emanete hıyanet etmez.

Halıcı, hikâyelerde büyüklere saygı ve hürmet gösterilmesi gerektiğini öğütlemektedir. İnsanlar yalnızca insan oldukları için saygıyı ve sevgiyi hak ederler. Hikâyelerin içeriğinde büyük küçük herkesin sevilip sayıldığı görülmektedir. Anne babanın çocuk üzerindeki hakkı ve onlara duyulması gereken saygı da hikâyelerde işlenmiştir.

Âşık Şevki Halıcı, birçok ahlaki erdemın çıkış noktası olan utanma duygusu, vicdan ve insaf kavramlarına da dikkat çeker. Namuslu olmak konusunda da önemli mesajlar veren Halıcı'ya göre sır saklamak bir namus meselesidir. Halıcı, hem kadının hem erkeğin namuslu olması gerektiğini vurgular.

İyi olma eğilimi, Halıcı'nın çizdiği karakterin bir diğer özelliğidir. Kahramanlar iyilik yapmayı sever, iyilik yapana da fazlasıyla karşılık verirler.

Âşık Şevki, sabırlı olma hususunda da önemli mesajlar vermektedir. Ona göre sabır, her insan için çok gerekli bir erdemdir. Bir şeyi elde etmek bazen çok uzun süre sabretmeyi gerektirebilir. Halıcı'nın ahlâk anlayışında sabır ve gayret de önemli bir yere sahiptir.

Halıcı'nın anlattığı hikâyelerden hareketle ele aldığımız eğitsel unsurların çocuklara kazandırılmasında iyi bir terbiye ve eğitimden geçtiği görülmektedir. Erkek çocuklara 'lala', kız çocuklara 'taye/ nene' tayin edilmesinin ve çocukların okula gönderilmesinin sebebi çocukların hayata hazırlanmasında gerekli bazı önemli konuların öğretilmesidir.

Âşık Şevki, hikâyelerde temizlik konusuna da değinmiş, hem maddi hem de manevi temizlik konusuna dikkat çekmiştir.

İnsanların insan onuruna yakışır bir biçimde yaşaması gereklidir. Bunun için de onur/haysiyet kavramı önem kazanmaktadır. Hikâyelerde bu kavramın geçmesi Halıcı'nın insan onuruna verdiği önemin bir göstergesidir.

Halıcı, kişiler arası ilişkilerin dengede tutulmasını sağlamaya katkıda bulunan bir diğer erdem olan alçak gönüllülüğe de dikkat çekmektedir. Halıcı, mütevazılığı güzel ahlakın bir parçası olarak görmekte, kahramanlarını anlatırken bu özelliklerinden bahsetmektedir.

Âşık Şevki Halıcı, anlattığı hikâyelerde eğitimde önemli bir yeri olan bilimden, bilime katkısı olan bilim adamlarından, okul ve mantık gibi unsurlardan da bahsetmektedir. Bu bağlamda ele alınan dördüncü kategori bilimsel eğitsel unsurlardır. Hikâyelerde hem kız hem de erkek çocukları okula gider ve belli bir yaşa kadar eğitim alır. Hikâyelerdeki kahramanların eğitimi, zamanın en iyi okul ve medreslerine gittiklerini ve böylelikle başarıyı yakaladıklarını anlatması Halıcı'nın eğitime verdiği önemi doğrular niteliktedir ve bireylerin maddi durumu ne olursa olsun mutlaka eğitim almaları gerektiği konusuna dikkat çekmektedir.

Halıcı, Türk milletinin millî bilinç ve kimliği konusunda da bazı önemli noktalara temas etmektedir. Çalışmanın beşinci kategorisini millî eğitsel unsurlar oluşturmaktadır. Âşık Şevki, Türk vatanına ve Türkçeye olan sevgisiyle dikkat çekmektedir. Türklük, Türkçe, Türkiye gibi kavramlar hikâyelerde geniş yer tutmaktadır. Âşık, şiirlerinden bazılarında Atatürk'ten bahsetmiş ve onu hep kahraman olarak nitelemiştir. Türk milletini, başka devletlerin himayesine girmekten, parçalanmaktan, yok olmaktan kurtarıp özgürlüğüne kavuşturan Atatürk, Türk milletince çok değerli ve önemlidir. Halıcı'nın bazı şiirlerine Atatürk'ün kazandığı zaferler konu olmuştur.

Bayrak, Türk milletine özgürlüğünü, bağımsızlığını, vatani görev ve sorumluluklarını anlatan bir semboldür. Halıcı'nın anlattığı hikâyelerde bağımsızlığımızın sembolü olan bayraktan da söz edilmektedir.

Çalışmanın dördüncü alt problemi “Âşık Şevki Halıcı'nın anlattığı hikâyelerde çizdiği ideal insan modelinin genel özellikleri nelerdir?” şeklinde ifade edilmiştir. Halıcı'nın tarif ettiği ideal insan modeli; içinde Allah korkusu olan, Allah'a iman eden ve iman gerektirdiklerini yerine getiren, Allah'a ibadet eden, bir işe başlarken Allah'ın adını zikreden, hayır işleyen, helal işleri yapıp haram olan iş ve davranışlardan uzak duran, günahattan kaçınıp işlediği günahlar için tövbe eden, sahip oldukları için şükretmeyi bilen, nefsinin terbiye edebilen, dünya malına kıymet vermeyen, kendi rızıkına razı olup başkalarının rızıkına el uzatmayan, insanları, vatanını, milletini, devletini, bayrağını, dilini, ırkını seven, toplumun âdetlerine, gelenek ve göreneklerine bağlı, dostluk, arkadaşlık, kardeşlik ve komşuluk bağlarını koparmayan, savaştan kaçınıp barış yanlısı olan, vatani görevlerini yerine getiren, hısım/akraba ve anne/babasını sayan, büyüklerine ve küçüklerine sevgili ve saygılı,

kanunlara uyan, insanlara iyilik ve yardım etmeyi seven, nasihat dinlemekten gocunmayan, emanete hıyanet etmeyen, misafirperver, iyi, merhametli, mert, yiğit, namuslu, bağışlayıcı, itibarlı, adil, vicdanlı, edepli, hayâ sahibi, vefalı, sabırlı, terbiyeli, kibar, doğru, dürüst, onurlu, alçak gönüllü, düzenli, disiplinli, gayretli, bilgiye, bilime mantığa ve en çok da eğitime önem veren bir kişiliktir.

Beşinci alt problem “Halıcı’nın tarif ettiği ideal insan modeli topluma nasıl kazandırılabilir?” şeklinde oluşturulmuştur. Halıcı, güzel ahlaklı, eğitimli bu ideal insan modelini, anlattığı hikâyelerdeki kahramanlara yükleyerek işlemiştir. Halıcı, kurguladığı bu örnek insan karakterini anlattığı hikâyeler yoluyla dile getirmeye çalışmıştır. Eğitimde sosyal öğrenme ve model alma yoluyla öğrenme metotlarının işlevselliği düşünülecek olursa Halıcı’nın, topluma kazandırılması gereken insan modelini bu yolla gösterdiği düşünülmektedir. Toplumların varlığını sürdürebilmeleri de iyi yetişmiş, karakterli, ahlâklı bireylerin varlığıyla mümkündür. Bu nedenle toplumun fertlerinin eğitimin hedeflediği istendik davranış ve becerilerle donatılması sağlanmalıdır.

5.2. Öneriler

Tarihi, millî, manevi, dinî ve ahlaki yönden oldukça zengin bir kültür birikimine sahip olan Türk milleti, bu özelliklerini iyi tanımalı ve gelecek nesillere aktarmalıdır. Âşıklık geleneği ve halk hikâyeleri, millî kültürün ve değerlerin tanınmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Topluma ideal insan kazandırmanın yolu âşıklık geleneği ve halk hikâyelerinin iyi tanıtılıp öğretilmesinden geçmektedir.

Eğitimin bireysel, toplumsal, tarihi, psikolojik, felsefi temelleri ve amaçlarının gerçekleşebilmesi, eğitim sürecinin çok boyutlu olmasıyla mümkündür. Âşık Şevki Halıcı’nın anlattığı hikâyelerde birçok yönüyle ele alınan ideal insan tipi, eğitim sürecinin çok boyutlu olması gerektiğinin altını çizmektedir. Bu bağlamda eğitim öğretim sürecinde kültür ve sanat etkinliklerine ağırlık verilmelidir.

Dil, bir milleti millet yapan en önemli unsurlardan biridir. Dilde birlik, toplumsal uzlaşmayı, barışı ve dayanışmayı artırır. Dilin yabancı etkilerle parçalanması ve yozlaşması vatanın bütünlüğünü de tehlikeye atar. Dilini koruyamayan toplumlar geleceklerini güvenceye alamazlar. Dilsiz bir vatan yabancı tehditlere de açıktır. Her millet, diline sahip çıkmalı, dilini yabancı dillerin etkisinden uzak tutmalı, en doğru

şekilde kullanmaya özen göstermeli ve bir dünya dili haline getirmeye çalışmalıdır. Dili güzel kullanmak ve ileriye taşımak okumaktan geçer. Gerek ebeveynler gerekse öğretmenler bu konuda gençlere iyi birer model olmalıdır.

İnsan eğitiminde din olgusundan uzak durulmamalıdır. Dinini bilen, dinin gerektirdiklerini uygulayan bireylerin ahlaki yönden de oldukça güçlü olduğu ve dinin yasakladığı içki, kumar, sigara, uyuşturucu vb. kötü alışkanlıklardan uzak durduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Âşık Şevki Halıcı, gerek âşıklığı gerekse hikâye anlatıcılığıyla âşıklık geleneğine hizmet etmiş önemli bir halk ozanıdır. Usta âşık sayısının ve icra ortamlarının giderek azalmasıyla âşıklık geleneğinin zayıfladığı görülmektedir. Geleneğin yok olup unutulmasını engellemek için ülke genelinde tanıtılıp sevdirmesi gereklidir.

Genç kuşakların radyo, televizyon, internet gibi kitle iletişim araçlarını oldukça fazla kullandığı ve kullanmaya aratarak devam edeceği ortadadır. Bu nedenle âşıklık geleneğinin çizgi filmlere, sinema filmlerine, dizilere konu edilmesi oldukça faydalı olacaktır. (Buna örnek olarak “Rafadan Tayfa adlı çizgi filmde “ozan” isimli bir karakterin yer alması örnek verilebilir. Ancak bu karakter yalnızca bir bölüm oynatılmış ve usta bir âşığın hikâyesine ya da şiirine yer verilmemiştir. Ülke genelinde izlenen bu gibi yayınlarda âşıklara yer verilmeli ve örnekler çoğaltılmalıdır.)

Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Müzik gibi derslerin programları hazırlanırken âşıklar ve halk hikâyeleri göz önünde bulundurulmalı, hikâye metinlerinden ve âşıkların söylediği şiirlerden alınan bölümlere yer verilmelidir. Âşık Şevki Halıcı'nın anlattığı hikâyeler Türkçe ve Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde okutulması gereken öncelikli metinlerden olmalıdır. Hikâyelerin ilettiği mesajların öğrenciler tarafından algılanıp özümsemesi sağlanmalıdır. Bu amaca ulaşılmasında öğretmenler destekleyici ve bütünleyici olmalıdır.

Çoğunlukla hayatı, sanatı, şiirleri, eserleri incelenen âşıkların vurguladıkları eğitici unsurlar da araştırmacılar tarafından ele alınmalıdır. Her âşık, tecrübeleriyle, bilgisiyle, görgüsüyle, bilgisiyle eğitime faydalı olacak çok sayıda materyal

sunacağından birçok araştırmaya da kaynaklık edip yn verecektir. Bu nedenle her âşık üzerinde titizlikle alışılmaldır.

Halk hikâyeri evreninin Âşık şevki Halıcı rnekleminde ele alınan hikâyerin tamamına yakını olumlu iletiler içermektedir. Buradan hareketle bu hikâyerin gerek eğitsel gerekse edebî alanda yapılacak başka çalışmalara konu olacağını düşünmekteyiz. Halıcı'nın anlattığı hikâyerler oldukça zengin bir motif yapısına sahiptir. Bu alışma kapsamında ele alamadığımız bu konunun bir tez çalışması olabileceğini öngörmekteyiz.

Âşık şevki Halıcı'dan derlenen halk hikâyerinde geçen eğitsel unsurları ele aldığımız bu yüksek lisans tezinin eğitim ve öğretmenlik hayatımızda bize yol gösterici olup büyük katkılar sağlayacağı görüşündeyiz ve çalışmamızın alanımızda bizden sonraki araştırmacılara faydalı olmasını temenni ederiz.

SÖZLÜK

A

Aparmak: çalmak, aşırarak, alıp kaçmak, habersiz götürmek, gizlice almak

B

bad: tarla, bahçe kenarlarına konulan ağaç, dikenli çalı, tel veya tahtadan yapılan çit, çevirge

Berât: [eskiden] rütbe, nişan ve imtiyaz verildiğini bildiren ferman.

Bes: yeter, tamam

Bîneva: zavallı, çaresiz, nasipsiz, muhtaç, çaresiz

C

Cida: kargı, mızrak, inat, diremem

Civan-ı leziz:

Cüda: ayrı düşmüş, ayrılmış

Çayıs: Aradahan'ın Çıldır ilçesine bağlı bir Terekeme köyü

Çırağ: mum, kandil, lamba vb. ışık araç

D

Dad eylemek: yardım dilemek, ya da yardım etmek

E

Emare: belirti, iz, ipucu

Ervah: ruhlar

G

Geda: dilenci, yoksul

Güzeşte: geçmiş, geçen

H

Haçan: ne zaman, mademki

Hana: Kına

Henek: şaka, alay, şakalaşma, oyun yeri, pay, hisse

Hıyaban: iki tarafı düzgn ağaçlı yol veya bulvar

Hayber: Arap yarımadasında Hicaz bölgesinin doğu sınırında ve Medine-i münevverenin kuzeyinde bir kasaba

Hicr: ayrılık

Hub: güzel, hoş, iyi

İ

İkrar: itiraf, saklamayıp söyleme

İptida: başlangıç

İtikat: inanç

K

Kıray: genç delikanlı, ürün vermeyen arazi, eşkıya, yol kesen

Kondak: toprak üzerindeki çukurlar

M

Mallak: çırılçıplak ya da giyimine hiç özenmeyen

Mazbut: ele geçirilmiş, zapt edilmiş, bir yere yazılmış, deftere geçirilmiş, unutulmamış, hatırdaki kalmış, düzenli, düzgün, beğenilen, doğa olaylarından etkilenmeyecek biçimde korunmuş olan yapı

Meftun: bağlı (birine)

Melamet: azarlama, kınama, yerme, ayıplama, serzeniş

Mina: kuyumcuların gümüş üzerine naksettikleri lacivert veya yeşil renkli sırça, mine

Mücrim: suç ilemiş, suçlu

Mürsel: gönderilmiş, yollanmış

Müzeyyen: süslenmiş, bezenmiş

N

Nadan: bilgisiz, cahil, görgüsüz, kaba, nobran kimse

Nedaret: tazelik, parlaklık

Nigar: resim

Nuş etmek: içmek

P

Paya: kendini beğenme, çalım, badem, seksek oyunu

Penâh: sığınma, sığınacak yer

Pünhan: saklı, gizli

R

Rızvan: razı olmak, hoşnutluk

Ruz-ı mahşer: mahşer günü, kıyamet koştuktan sonra insanların diriltip hesap için toplanacakları gün, kıyamet günü

S

Sahı merdan: aşağı yukarı çıkan büyük demir tokmak

Salsal: kumlu, karışık inca çamur

Seng: taş

Sin: ölü gömülen yer, kabir

Sina: Arap Yarımadası'nın Mısır ile birleştiği yerde bir müselles (üçgen) teşkil eden yarımada.

Ş

Şecaat: yüreklilik, yiğitlik

Şeşber: eskiden savaş aracı olarak kullanılan altı dilimli topuz

T

Tahdit: çevresini daraltma, çevreleme, sınır koyma, sınırlama, kısıtlama

Takva: Allah'tan korkma, dinin yasak ettiği şeylerden sakınıp buyurdıklarını yerine getirme, züht

Tor: işe alışkın olmayan, yabani

Töhve: armağan

Y

Yezdan: Farsça iyilik Tanrısı anlamına geldiğinden Osmanlıca'da Allah (c. c) için kullanılan bir kelime

Z

Zar çekmek: acı çekmek

Zevrak: hıyar

Zirdest: el altında bulunan aciz halk

KAYNAKÇA

- Aça, M. (1998). *Kozı Körpeş-Bayan Sulu Destanı üzerinde mukayeseli bir araştırma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Ada, Ş., Başar, E., Dağlı, A., Ekinci, E., Ergün, M., Gelbal, S., ... Taştan, N. (2007). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Akman, E. (2009). *Melikşah ile Güllühan Hikâyesi (inceleme- metinler)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Alptekin, A. B. (1997). *Halk hikâyelerinin motif yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alptekin, A.B. (1999). *Hikâye araştırmaları-1 Kirmenşah Hikâyesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alptekin, A. B. (2002). *Dede Korkut Hikâyelerinde kalıp ifadeler, İslamiyet öncesi Türk destanları*. İstanbul: Ötüken Yayıncılık.
- Alptekin, A. B. (2005). *Halk hikâyelerinin motif yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alptekin, A. B ve Sakaoğlu, S. (2006). *Türk saz şiiri antolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Artun, E. (2001). *Âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı*. Ankara.
- Artun, E. (2009). *Âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Aşık Şevki Halıcı vefat etti. (2015, Aralık 10). *Kocaeli Meydan*. Erişim adresi: <http://www.kocaelimeydan.com/dunya/asik-sevki-halici-vefat-etti-h30071.html>
- Aydemir, Ş. S. (1971). *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Azar, B. (2007). Sözlü kültür geleneği açısından Türk saz şiiri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (2), 119-133. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/firatsbed/issue/6324/84522>
- Başaran, İ. E. (1978). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Pars Matbaası.

- Boratav, P. N. (1946). *Halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Boratav, P. N. (1988). *Halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Cemiloğlu, M. (1999). Çıldırılı Âşık Şevki Halıcı. *Milli Folklor Dergisi*, 11 (44), 35-45.
- Cemiloğlu, M. (2001). *Davranış kalıbı ve model kişilik tebliğcisi olarak hikâyeci âşık*. Erciyes Üniversitesi Kültür Sanat ve Edebiyat Sempozyumu, Kayseri.
- Cemiloğlu, M. ve Atalay, A. (2001). Âşık Şevki Halıcı'da âşık makamları. *Erdem Dergisi*, 13 (37), 73-117.
- Cemiloğlu, M. (2006). Eğitim bilimi açısından örtük program ve halk anlatılarının örtük program bağlamında değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 19 (2), s. 257-269. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/uefad/issue/16684/173369>
- Çavdarıcı, M. (2007). *Türkiye'de sosyal değerlerin aşınması ve kültür sömürgeciliği* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Çıglık, H. (2014). *Yirminci asırdan günümüze âşıklık geleneğinin icra ortamları* (Doktora tezi). Ulusual Tez Merkezi Veri Tabanı. (Yayın No: 361774)
- Çobanoğlu, Ö. (2007). *Âşık tarzı şiir geleneği ve İstanbul*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Durkheim, E. (1956). *Education and sociology* (S. Fox, Trans.). New York: The Free Press.
- Duymaz, A. (2001). *Kerem ile Aslı Hikâyesi üzerinde mukayeseli bir araştırma*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Duymaz, A. (2014). 120. yılında halk hikâyesi araştırmalarına bir bakış. *Akad* (3), 1-23.
- Düzgün, D. (2004). *Erzurum'da kahvehaneler ve âşık kahvehanesi geleneği*. Ankara: Aktif Yayınevi.

- Elçin, Ş. (2011). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eraydın, S. (2004). *Tasavvuf ve tarikatlar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Ergin, M. (1986). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Eröz, M. (1987). *Atatürk ve milliyetçilik, Doğu Anadolu*. İstanbul.
- Ertürk, S. (1984). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayınları.
- Fidan, N. (2012). *Okulda öğrenme ve öğretme*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Genç, İ. (2007). *Edebiyat bilimi kuramlar-akımlar-yöntemler*. İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- Gömeç, S. Y. (2016, Mayıs). Türk kültüründe at. H. *Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır (819-834)*. Selçuk Üniversitesi.
- Görkem, İ. (1998). Türk halk hikâyelerinin canlı gösterim (=performance oriented) olarak incelenmesi. *Milli Folklor Dergisi* (37), 107-113.
- Günay, U. (1993). *Türkiye'de âşık tarzı şiir geleneği rüya motifi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güngör, Ş. (2013). *Türk halk şiirinden seçmeler*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Güvenç, B. (1993). *Türk kimliği kültür tarihinin kaynakları*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Güzel, A. (2012). *Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı el kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İslam ansiklopedisi*. (1977). (5. cilt). İstanbul.
- İslam ansiklopedisi*. (2001). (1-2.cilt). Eskişehir: Etam A. Ş. Matbaa Tesisleri.
- Karadağ, M. (1999). *Türk halk edebiyatı anlatı türleri*. Ankara: Ürün Yayınevi.
- Kaya, D. ve Koz, M. S. (2000). *Halk hikâyeleri -I-*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kaya, D. (2000). *Âşık edebiyatı araştırmaları*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kaya, D. (2010). *Türk halk edebiyatı terimler sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Köprülü, M. F. (1962). *Türk saz şairleri*. Ankara: Güven Basımevi.
- Köprülü, M. F. (1989). *Edebiyat araştırmaları I*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2004). *Edebiyat araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mutlu, H. (2016). Ulus karakteri ve edebiyat: ulus karakterinin edebi ürünlerine yansımaları. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 4 (3), 372-389. doi: 10.16916/aded.82186
- Oğur, E. ve Taş, H. (2013). Âşık Mevlüt İhsanî'nin halk hikâyelerinde değerler. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (25), 229-244. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/sosbilder/issue/27477/289152>
- Oğuz, Ö. (2008). Halk hikâyeleri, Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: www.kulturturizm.gov.tr
- Orhan, S., Bulut, M., Gedik, M. (2012). Türkçe eğitimi açısından kültürel değerlerin aktarılmasında halk hikâyelerinin yeri ve önemi üzerine bir inceleme. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5 (3), 51-57. Doi: http://dx.doi.org/10.9761/jasss_92
- Ozankaya, Ö. (1982). *Toplum bilime giriş*. Ankara: S Yayınları.
- Özarlan, M. (2001). *Erzurum âşıklık geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ögel, B. (1991). *Türk kültür tarihine giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Püsküllüoğlu, A. (2000). *Arkadaş Türkçe sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Sakaoğlu, S. (2011). *Halk hikâyeleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi. Erişim adresi: www.eogrenme.anadolu.edu.tr/eKitap/EDB205U.pdf
- Sakaoğlu, S. (1989). Türk saz şiiri. *Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı III Halk Şiiri*, 57 (445- 450).
- Sakaoğlu, S. (2014). *Âşık edebiyatı araştırmaları*. Konya: Kümen Yayınları.
- Senemoğlu, N. (2010). *Gelişim öğrenme ve öğretim*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Sönmez, V. (1991). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Adım Yayınları.

- Taşlıova, M. M. (2006). Karst'ta sözel hikâyecilik ve hikâyeler (Doktora Tezi). Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanı. (Yayın No: 174978)
- Tezcan, M. (1994). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tuğal, S. (2007, Haziran). Yrd. Doç. Dr. Yunus Güneş ile söyleşi. Erişim adresi: <http://test.isikun.edu.tr/i/cv/guzel-sanatlar-fakultesi/yunus-gunes/html-cv/yunus-gunes.htm>
- Turan, O. (2000). *Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Türk Ansiklopedisi*. (1983). (32. cilt). Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Türkçe sözlük*. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk dünyası edebiyat tarihi* (2002). (2. cilt). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 2011. Erişim adresi: https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf
- Türkiye diyanet vakfı islam ansiklopedisi*. (1991). (3. cilt). İstanbul.
- Türkiye diyanet vakfı islam ansiklopedisi*. (1998). (17. cilt). İstanbul.
- Türkmen, F. (1974). *Âşık Garip Hikâyesi üzerinde mukayeseli bir araştırma*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Türkmen, F. (1983). *Tahir ile Zühre*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Türkmen, F. ve Cemiloğlu, M. (2009a). *Âşık Şevki Halıcı'dan derlenen halk hikâyeleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkmen F. ve Cemiloğlu, M. (2009b). *Âşık Mevlüt İhsanî'den derlenen halk hikâyeleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkmen, L. ve Yalçın, M. (2001). Bilimin doğası ve eğitimdeki önemi. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 3 (1) 189-195.
- Tyler, R. & Basic W. (1950). *Principles of curriculum and instruction*. Chicago: The University Of Chicago Press.

Uludağ, S. (1991). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. İstanbul.

Yardımcı, M. (2008). *Türk halk edebiyatında anlatmaya dayalı türler ve halk bilimi*. Ankara: Ürün Yayınları.

Yazıcı, K. (2006). Hikâye edici metinlerin çözümlenmesinde hikâyenin yüzü stratejisinin kullanımı. *TÜBAR*, (20), 229-242. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/tubar/issue/16961/177129>

Yeni Türk ansiklopedisi. (1985). (4. cilt). İstanbul: Ötüken Yayınları.

Yıldırım A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım S. (2012). *Kazak Türk folklorunda epik anlatmalar* (Doktora Tezi). Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanı. (Yayın No: 324978)

Yılmaz, T. (2011). Yaşayan âşıklık geleneği, âşıklardan halk hikâyeleri II. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı. Erişim adresi: www.arem.kulturturizm.gov.tr/TR,13223/unesco-somut-olmayan-kulturel-miras-calismalari.html

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı	:Yeliz UÇGUN YAŞAR
Doğum Tarihi ve Yeri	:01. 07. 1988/Antalya
Lisans Öğrenimi	:Anadolu Üniversitesi/Yabancı Diller Eğitimi Bölümü/Almanca Öğretmenliği Programı
Yüksek Lisans Öğrenimi	:Akdeniz Üniversitesi/Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı/Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Programı
Bildiği yabancı Diller	:Almanca/İngilizce
Stajlar	:Stajyer Öğretmen: 2010-2011 Eti Sosyal Bilimler Anadolu Lisesi/Eskişehir
Çalıştığı Kurumlar	:Öğretmen: 2012-2014 Özel bir kurum/Antalya
E- Posta Adresi	:ylz_ucgn88@hotmail.com

ÂŞIK ŞEVKİ HALICI'DAN DERLENEN HALK

ORIJINALLIK RAPORU

%**4**

BENZERLİK ENDEKSİ

%

İNTERNET
KAYNAKLARI

%

YAYINLAR

%**4**

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1

Submitted to TechKnowledge Turkey
Öğrenci Ödevi

<%**1**

2

Submitted to Istanbul Aydın University
Öğrenci Ödevi

<%**1**

3

Submitted to Ege Üniversitesi
Öğrenci Ödevi

<%**1**

4

Submitted to Fırat Üniversitesi
Öğrenci Ödevi

<%**1**

5

Submitted to Canakkale Onsekiz Mart
University
Öğrenci Ödevi

<%**1**

6

Submitted to Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Öğrenci Ödevi

<%**1**

7

Submitted to Akdeniz University
Öğrenci Ödevi

<%**1**

8

Submitted to Pamukkale Üniversitesi
Öğrenci Ödevi

<%**1**

Handwritten signature